

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

“TAHMÎS-İ DERVİŞ AZBÎ DÎVÂN-I MISRÎ EFENDİ”NİN
KARŞILAŞTIRMALI TAHLİLİ

Raşit KESKİN

Danışman: Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRIKKALE-2011

ÖZET

“TAHMÎS-İ DERVİŞ AZBÎ DÎVÂN-I MISRÎ EFENDİ”NİN KARŞILAŞTIRMALI TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Raşit KESKİN

Danışman: Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK

Şubat, 2011, IX+324 sayfa

Niyâzî-i Mısrî; yüksek şiir gücü, cerbezeli üslubu ve pervasız tavrıyla 17. yy. Türk tasavvuf edebiyatına damgasını vurmuş bir dervîştir. Bir kısmını Türkçe, bir kısmını Arapça kaleme aldığı dinî tasavvufî içerikli yirmiye yakın eseri vardır. Bu eserler arasında en çok sevileni “Dîvân-ı İlahiyat”dır. Eser, pek çok şair tarafından tahmîs ve tanzir edilmiştir.

Azbî; Niyâzî-i Mısrî'nin rahle-i tedrisinden geçmiş, Halvetî usul üzere uzunca süre seyr ü sulûk etmiş ve bu müesseseden hilâfet almıştır. Mürşidi Niyâzî-i Mısrî'nin vefatından sonra Bektaşilik'e geçmiş, burada da “Babalık” derecesine yükselmiştir.

Niyâzî-i Mısrî'nin “Dîvân-ı İlahiyat”ındaki 143 şiirinin Azbî tarafından tahmîs edildiği “Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî Efendi”; üzerinde daha önce akademik çalışma yapılmamış değerli bir eserdir. Eserin bütünüyle tahmîs nazım şeklinden oluşuyor olması, değişik tahmîs uygulamalarını barındırıyor olması eserin önemini artırmaktadır.

“Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî Efendi”nin transkripsiyonlu metnini hazırlayarak başladığımız çalışmamızda eserin tahmîs geleneğimizdeki yerini, tahmîs nazım şeklinin eserde uygulanma yöntemlerini, Niyâzî-i Mısrî ve Azbî'nin edebî yönlerini karşılaştırmalı olarak ortaya koyduk.

Sonuç bölümünde, yaptığımız bütün bu çalışmaların genel değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tahmîs, Tasavvuf edebiyatı, Tasavvufî unsurlar, Niyâzî-i Mısrî, Azbî Baba, Halvetiyye, Bektaşilik, 17. yüzyıl

ABSTRACT

COMPARATIVE ANALYSIS OF “TAHMÎS-İ DERVİŞ AZBÎ DÎVÂN-I MISRÎ EFENDİ”

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Raşit KESKİN

Advisor: Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK

February, 2011, IX+324 pages

Niyâzî-i Mısrî was a dervish who has effected 17 th century Turkish mysticism literature with his extremely strong poetry power, influential style and fearless behaviour. He has approximately 20 books which contain religious mysticism. Some of them have been written in Turkish and some of them have been written in Arabic language. The most popular of the works is “Dîvân-ı İlahiyat”. This work has been done tahmîs and tanzir by many poets.

Azbî was educated by Niyâzî-i Mısrî and has been learned Halvetî teaching for a long period of time. He became Bektaşî after his teacher Niyâzî-i Mısrî’s death and became “Baba” in this cotrine.

Niyâzî Mısrî’s 143 poems in “Dîvân-ı İlahiyat” were done tahmîs by Azbî. “Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî Efendi” which has no academic studies on is a precious work. Consisting of tahmîs verse style in whole work and having different kind of tahmîs uses have been increasing its importance.

We began this thesis work by preparing a transcriptional text of “Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî Efendi”. We put forward its place in our tahmîs tradition, the methods of using tahmîs verse style in the work and Niyâzî Mısrî and Azbî’s literary personalities by comparing them.

A general assesment of all our studies was done in conclusion part.

Key Words: Tahmis, Literature mysticism, Mystical elements, Niyazi Mısrî, Azbi Baba, Halvetiyye, Bektashi order, 17th century.

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “**TAHMÎS-İ DERVÎŞ AZBÎ DÎVÂN-I MISRÎ EFENDÎ’NİN KARŞILAŞTIRMALI TAHLİLİ**” adlı çalışmamı, ilmî ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.”

Tarih

Ad- Soyad

İmza

ÖNSÖZ

“Bütün şairler şiir söylemek hususunda söz meclisinde (elest bezmi) bir kadehten sarhoş oldular. Lâkin bazılarının şarabına sâkînin nazarının tesiri de karıştı. Mânâ âleminin dili ile konuşan bu şairlerin ağızları, şiir söyledikleri zaman, sûret âlemine karşı kapalıdır. Bunlar hakikat denizine ağ atmış olgunluk deryasının dalgıçlarıdır. Sen bunları öteki zümre ile bir tutma. Zira bunların şiirlerinde şairlikten başka senin anlamadığın bir şey daha vardır.

Şeyh Ârif-i Âzerî

(M. Erol KILIÇ, *Sûff ve Şiir*, s. 31)

“Kahrı lütfu şey'i vahit bilmeyen çekti azap

Ol azaptan kurtulup sultan olan anlar bizi” dizeleriyle tasavvuf öğretisini

özetleyen Niyâzî-i Mısrî, yaşadığı 17. yy.dan bugüne tasavvuf ehli üzerinde etkili olmuş büyük bir mutasavvıf şairdir. Dinî ilimler yanında zahiri ilimlere de vakıf olan Niyâzî-i Mısrî, ömrünü Halvetilik yolunda irşatta bulunarak geçirmiştir. Bildiğinden şaşmayan tavizsiz kişiliği nedeniyle çeşitli defalar Rodos’a ve Limni’ye sürgün edilmiştir. Bu sürgünlerinden birinde (1087 /1673) onu Rodos’a götürmeye memur edilen Azbî Çavuş, Niyâzî-i Mısrî’de gördüğü kemal ve kerametler üzerine askerlik görevinden istifa ederek ona bağlanır. Bu bağlılık, Niyâzî-i Mısrî’nin son defa gönderildiği Limni sürgününde vefatına kadar sürer.

Mustafa Azbî, Halvetî usul üzere uzunca süre seyr ü sulûk eden ve bu müesseseden hilâfet aldığı tarihî kaynaklarca kabul edilen mutasavvıf bir şairdir. Mürşidi Mısrî’nin vefatından sonra Bektaşilik’e intisap etmiş, burada da “Babalık” derecesine yükselmiştir.

Halvetilikten Bektaşiliğe geçmiş olması Azbî’deki Niyâzî-i Mısrî sevgisini azaltmamıştır. Bilakis Niyâzî-i Mısrî’nin “Dîvân-ı İlahiyat”ındaki 143 şiiri tahmîs ederek eşine az rastlanır bir bağlılık örneği göstermiştir. Niyâzî-i Mısrî’ye olan

hayranlığını bu şekilde gösteren Azbî hakkında çok az bilgiye sahibiz. Akademik olarak Mehmet EROL tarafından “Azbî Baba Dîvânı” üzerine doktora çalışması yapılmıştır.

Çalışmamızın “Giriş” bölümünde Azbî’nin hayatı hakkında elde bulunan bilgilere yer verdik. Bizim asıl konumuz, Azbî’nin Niyâzî-i Mısırî’ye ait 143 şiiri tahmîs ettiği “Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısırî Efendi”dir.

Çalışmamız; giriş, inceleme, metin (transkripsiyonlu) ve sonuç olmak üzere başlıca dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında; tezin konusu, amacı, kapsam ve sınırları, bölümleri üzerinde tanıtıcı bilgi verildikten sonra Niyâzî-i Mısırî ve Azbî’nin hayatları ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir. Ardından tahmîs nazım şeklinin geleneğimizdeki yeri üzerinde durulmaktadır.

İnceleme bölümünde; eserde kullanılan nazım şeklinin özellikleri, kullanılan vezinler, kafiyeler, eserin kelime kadrosu, dil ve üslûp özellikleri tanıtılarak eserin tahmîs geleneği içerisindeki yerleri karşılaştırmalı olarak incelenmekte, Niyâzî-i Mısırî ve Azbî’nin edebî kişilikleri eserle bağlantılı olarak tanıtılmaktadır.

Metin bölümünde eserin transkripsiyonlu metni yer almaktadır.

Sonuç bölümünde ise tespit edilen özelliklerin genel değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Çalışmamızın başından itibaren her aşamasında teşvik, tavsiye ve yakın ilgisini esirgemeyen muhterem hocam Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK’a kalbî teşekkürlerimi arz ederim.

Raşit KESKİN

İÇİNDEKİLER

Sayfa	
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR.....	IX

GİRİŞ

1.1Çalışmayla ilgili Genel Bilgiler.....	1
1.1.1. Konu.....	1
1.1.2. Amaç	1
1.1.3. Kapsam ve Sınırlar.....	1
1.1.4. Bölümler.....	1
1.2. 1. Niyâzî-i Mısırî'nin Hayatı ve Eserleri.....	2
1.2. 2. Azbî'nin Hayatı ve Eserleri.....	8
1. 3.1. Tahmîs Geleneği ve Tahmîsin Şiirimizdeki yeri	12

BİRİNCİ BÖLÜM

ESERİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİNİN TANITILMASI VE KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. Nazım Biçimleri ve Türleri	20
2.2. Vezin.....	27
2.3. Kafiye ve Redif	32

İKİNCİ BÖLÜM

ESERİN DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİNİN TANITILMASI VE KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. Kelime Kadrosu.....	38
3.2. Ayet ve Hadis kullanımı.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAHMİS-İ AZBİ'NİN METNİ

4.1 Transkripsiyon İşaretleri.....	67
4.2 Eserin transkripsiyonlu metni.....	68
SONUÇ.....	316
KAYNAKÇA.....	321

KISALTMALAR

- a.g.e.: Adı geen eser
bkz.: Bakınız
c. : Cilt
ev.: eviren
Gz. : Gazel
H: Hicri
Haz. : Hazırlayan
Hz.: Hazreti
İÜ Ktp.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
Ks. : Kasîde
Kt. : Kıt'a
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
Mf: Müfred
MÜ: Marmara Üniversitesi
Mr: Murabba
Ms. : Mesnevi
Nr. : Numara
Nşr.: Neşreden
Nz.: Nazım
s. : Sayfa
S.. : Sayı
T. : Tahmîs
TAED: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
Tb.:Terkîb-i bend
TTK: Türk Tarih Kurumu
vr. : Varak
Yay. : Yayınları
Yk.:Yaprak

GİRİŞ

1.1. Çalışmayla ilgili Genel Bilgiler

1.1.1. Konu

Niyâzî-i Mısırî'ye ait dizelerle Azbî'ye ait dizelerin karşılaştırılarak tahlil edilmesi. Eserdeki tahmîs nazım şekli uygulamalarının ortaya konulması.

1.1.2. Amaç

Daha önce üzerinde akademik bir çalışma yapılmayan “Tahmîs-i Derviş Azbî Dîvân-ı Mısırî Efendi” incelenecek, Niyâzî-i Mısırî ve Azbî'nin şiir özellikleri tanıtılarak eserin tahmîs geleneği içerisindeki yeri karşılaştırmalı olarak ortaya konulacaktır.

1.1.3. Kapsam ve Sınırlar

“Tahmîs-i Derviş Azbî Dîvân-ı Mısırî Efendi”nin¹ transkripsiyonlu metni hazırlandıktan sonra; transkripsiyonlu metin, üzerinde daha önce nitelikli çalışmalar yapılan Niyâzî-i Mısırî Dîvânı'yla² karşılaştırılacak, böylelikle tahmîs geleneği içerisinde eserin yeri ve önemi tespit edilecektir. Niyâzî-i Mısırî ve Azbî'nin biyografileri daha önce yapılan çalışmalardan faydalanılarak aktarılacaktır.

1.1.4. Bölümler

Çalışmamız; giriş, inceleme, metin (transkripsiyonlu) ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Giriş kısmında; tezin konusu, amacı, kapsam ve sınırları, bölümleri üze-

¹ Azbî, Mustafa, Tahmîs-i Dîvân-ı Mısırî, University of Toronto Libraries, No: PL 248 A98T3 1897.

² Kenan Erdoğan, Niyâzî-i Mısırî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı, (Tenkitli Metin) Doktora Tezi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

Hasan Kavruk, Niyâzî-i Mısırî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya, 2004.

rinde tanıtıcı bilgi verildikten sonra Niyâzî-i Mısırî ve Azbî'nin hayatları ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir. Ardından tahmîs nazım şeklinin geleneğimizdeki yeri üzerinde durulmaktadır.

İnceleme bölümünde; eserde kullanılan nazım şeklinin özellikleri, kullanılan vezinler, kafiyeler, eserin kelime kadrosu, dil ve üslûp özellikleri tanıtılarak eserin tahmîs geleneği içerisindeki yerleri karşılaştırmalı olarak incelenmekte, Niyâzî-i Mısırî ve Azbî'nin edebî kişilikleri eserle bağlantılı olarak tanıtılmaktadır.

Metin bölümünde eserin transkripsiyonlu metni yer almaktadır.

Sonuç kısmında ise tespit edilen özelliklerin genel değerlendirilmesi yapılmaktadır.

1.2. 1. Niyâzî-i Mısırî'nin Hayatı ve Eserleri

Türk tasavvuf edebiyatının zirve isimlerinden Niyâzî-i Mısırî 12 Rebiülevvel 1027/8 Şubat 1618 cuma günü Malatya'da doğuştur. Doğum tarihini "Hatırat"ında "*Fakir 1027 senesinde dünyaya gelmişim*" şeklinde kaydetmiştir. Malatya'da doğduğu kesin olmakla beraber neresinde, hangi köy veya kasabasında doğduğu hâlâ tartışmalıdır. Malatya'nın Soğanlı köyünde doğduğunu söyleyen kaynakların³ yanı sıra Malatya civarında Aspozi denilen yerde doğduğunu söyleyen kaynaklar⁴da mevcuttur.

Asıl adı Muhammed/Mehmed'dir. Niyâzî-i Mısırî ise mahlasıdır. Niyâzî mahlasını döneminde yalnız kendi kullanıştır.

Babası Soğancızâde Ali Çelebi'dir. Mısırî, "Hatıralar"ında; "*Ey hakîm biz dört karındaşuz dördümüz de bu yolda cân virsek gerekdür.*" diyerek kendisinden başka üç kardeşinin olduğunu belirtmektedir. Küçük yaşta, Hüseyin isminde Malatyalı bir Halvetî şeyhine intisap etmiştir. Şeyhinin Malatya'dan başka bir yere göç etmesi üzerine Nakşibendî tarikatı mensubu olan babası kendi şeyhine bağlanmasını isterse de Niyâzî bunu kabul etmeyerek ziyaret ve tahsilini ilerletmek maksadıyla seyahate çıkar. Diyar-

³ Safayî Tezkiresi, Salim Tezkiresi, Şemsettin Sami-Kamûsu'l a'lam.

⁴ E.J.W. Gibb, A. History of Ottoman Poetry, c.6, s. 372, London 1904.

Niyâzî Dîvânı, Niyâzî-i Mısırî Dîvânı, Niyâzî-i Mısırî'nin Hayatı ve Şiirleri, Maarif Kitaphanesi, s.3, İstanbul, 1974.

bakır, Mardin, Bağdat ve Kerbela’da dolaşarak ziyaretlerde bulunur, buradaki âlimlerden fıkıh, hadis, mantık, maani vb. dersler okur. 1052/1642’de Mısır’a giden Niyâzî, Kahire’de Şeyhuniye denilen yerde bir Kadirî şeyhine bağlanarak üç veya dört yıl kalır. Bu sırada Mısır’da Cami’ü’l-ezher’e devam ederek Arapçasını geliştirir, cami ve medreselerde vaaz ve nasihatlerde bulunur.

Mısır’da bulunduğu, öğrenimini sürdürdüğü sırada; bazı yerlere seyahat ve ziyaretlerde bulunduğunu, bu arada bir buçuk ay kadar İskenderiye’de Şeyh İbrahim adında bir Kadirî şeyhinin yanında kaldığını hatıralarından anlıyoruz. Gördüğü bir rüya üzerine Mısır’dan ayrılarak Arabistan ve Anadolu’nun büyük şeyh ve âlimlerini ziyaret ederek onlarla sohbet eder ve nihayet 1056/1646 yılında İstanbul’a gelir. Sultan II. Ahmet zamanında Şerif Sa’d isimli birinin maiyetinde Kadırga’daki Sokullu Mehmet Paşa Medresesinde bir hücreye yerleşir. İstanbul’da fazla kalamayan Mısırî, daha sonra Bursa’ya geçerek orada Veled-i Enbiya Cami’i kayyımı Sabbağ Ali Dede’nin evinde, bazen de Ulu Cami yanındaki medresede bir müddet kalır. Ancak Mısırî burada gördüğü bir rüya üzerine, Bursa’dan ayrılarak yol üzerindeki yerleri ziyaret eder 1061/1651 tarihinde Uşak’a gelir, burada Elmalılı Şeyh Ümmî Sinan’ın halifesi Şeyh Mehmed’in tekkesine misafir olur. Bu misafirlik sırasında aradığı mürşidinin Sinan-ı Ümmî olduğunu, gönlüne gelen ilhamla anlar.

Bu arada Şeyh Ümmî Sinan; Uşak’a gelerek Şeyh Mehmed’e, oraya Muhammed Mısırî isminde bir dervişin gelip gelmediğini sorar. O da: “Geldi sultanım size teslim etmek için emanetçiyüz.” der. Sonra Mısırî’ye: “Filan yer ve vakitteki kalaycı şaşılacak biri değil mi?” diyerek rüyasını keşfedince de hemen ona teslim olur. Şeyh bir müddet Uşak’ta kaldıktan sonra Mısırî’yi de yanına alarak Elmalı’ya gider.

Niyâzî, kendisi de mutasavvıf bir şair olan Elmalılı Şeyh Ümmî Sinan’ın manevi terbiyesinde tam dokuz sene kalır. Burada kaldığı süre içinde Şeyhinin oğluna ve diğer talebelere ders verir, tekkede imamlık ve hatiplik yapar. Bir ara şeyhin oğluyla birlikte İstanbul ve Malatya’ya gider. Çok zahmet ve sıkıntılar çeker. Değirmenden mutfağa buğday ve odun taşırken sırtı yaralar içinde kalır. Nihayet 1066 /1656’da 39 yaşında şeyh tarafından hırka giydirilerek icazet verilir ve irşada memur edilir. Mısırî bu arada

Uşak'a gitmeye hazırlanır. Bu sırada tekkede bulunan şeyh efendinin müritleri, Niyâzî'nin kendilerine ve Elmalı halkına bir konuşma yapmalarını istemeleri üzerine, şeyhinin de müsaadesiyle kürsüye çıkan genç halife, kürsüde bütün bildiklerini unuttur. Şeyhi Ümmî Sinan hazretlerinin; "Mısrî Efendi bundan sonra durma ve susma, daima söyle" demesi üzerine konuşmaya başlar ve birçok ilahî hakikatler ve sırlardan bahse-der. Mısrî, şeyhinin bu emri üzerine susmadan konuştuğunu ve bundan böyle hiç korkmadığını söylemiştir. Mürşidinin emri ile önce Uşak'a gelen Niyâzî, bir müddet orada Şeyh Mehmed Efendinin yanında kalır. Karahisar'ın Çal kazasından bir hoca istemeleri üzerine oraya giderse de çok kalmayarak tekrar Uşak'a döner. Bu arada Kütahya'dan bir Şeyh istemeleri üzerine oraya giderek bir müddet kalır. Şeyhinin ölümü üzerine Uşak'a tekrar döner.

1669 tarihinde Bursa'ya gelir. Bursa'da Ulu Camii civarında bir hücrede irşada, camide va'azlara devam eder. Bir yandan da geçimini temin ve yoksullara yardım maksadıyla mum yapıp satar. Abdal Çelebi adlı bir tüccar Niyâzî'ye bir dergâh yaptırır. Bir süre sonra Hacı Mustafa adlı birinin kızı ile evlenir. Bu evlikten bir kız çocuğu olur.

Sadrazam Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşanın daveti üzerine Edirne'ye giden Niyâzî, cifre dayanarak bazı sözler söylediğinden 1087 /1673'te Rodos'a sürülür. Onu Rodos'a götürmeye memur edilen Azbî Çavuş, Niyâzî-i Mısrî'de gördüğü kemal ve kerametler⁵ üzerine görevinden istifa ederek ona bağlanır. Niyâzî-i Mısrî dokuz ay sonra affedilir ve Bursa'ya döner. Ancak aynı cezbeli hâli, vaazlarındaki siyasi hava, cifirle çok uğraşarak gelecekte haber vermesi, özellikle mehdilik, hatta peygamberlik iddiası, Hz. Hasan ve Hüseyin'in peygamber olduğunu söylemesi gibi zor tevil edilen ve çoğu halkın yanlış anladığı konulardan bahsetmesi üzerine aleyhinde bulunduğu Vâni Efendi gibi kimselerin sevkiyle bu defa 1088/1677 yılı sefer ayında Limni'ye sürgüne gönderilir.⁶

⁵ "Mısrî Rodos'a sürülürken yolda zincirlerini silkip atar ve denize atlar. Kendisini götüren Azbî çok korkar. Bu arada denizde beyaz bir ata binmiş bir er, parmağıyla Azbî'ye susmasını işaret eder. Rodos'a geldiğinde Azbî, Mısrî'yi limanda bulur." Kamil İbrahim Beki, Rakım Efendi, Vâkıat-ı Niyâzî Mısrî (İnceleme-Metin) Bursa Uludağ Üniv. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

⁶ Kenan Erdoğan, Niyâzî-i Mısrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

Sürgününün ikinci yılında, affedildiğine dair haber gelir. Ama o dönmez. Limni de 13 yıl daha kalır. Veziriazam Köprülüzade Mustafa Paşa'nın delaletiyle fermanla affedilmesi üzerine 1103/1692'de Bursa'ya döner.

1677'de Rusya seferi için halkı cihada davet etmek amacıyla 300 kişilik bir deriş grubuyla Edirne'ye geçer. Padişah II. Ahmed'in Niyâzî'yi çok sevdiği bilinmektedir. Niyâzî-i Mısırî'nin padişaha iş başında bulunan hainleri kerametle birer birer haber vereceği şayiası, devlet adamları arasında telaş uyandırır. Sadrazam Bozoklu Mustafa Paşa; Mısırî Efendi'nin duasını aldıktan sonra sefere çıkılmasını münasip gören II. Ahmed'i, "Bu zat geldiği takdirde büyük bir fitne zuhur eder." yolundaki telkinleriyle fikrinden vazgeçirir. Niyâzî, va'z etmek üzere Selimiye Camii'ne geldiğinde, halk caminin etrafını almış, kalabalıktan içeriye girilemez olmuştur. Bu durum karşısında iyce endişelenen Sadrazam, karışıklık çıkacağı bahanesiyle Niyâzî-i Mısırî'nin Limni'ye gönderilmesi hususunda padişah'tan bir ferman alır. Mısırî, Limni'ye birdaha sürülür.

Niyâzî-i Mısırî bu sürgünde artık iyice yaşlanmıştır. İdarecilere kırgındır. Rivayetlere göre; yemiyor, içmiyor, bir camiin minberinde devamlı ibadet ve zikirle meşgul oluyor, kimseyle konuşmuyordu.

Nihayet, 20 Recep 1105/16 Mart 1694'te, mahlasının rakam değeri olan 78 yaşında vefat eder.⁷

Eserleri:

a. Türkçe Eserleri:

Dîvân: Niyâzî Mısırî'nin en çok tanınan ve en çok sevilen eseri "Dîvân"dır. Tasavvufî Türk edebiyatının en etkili eserlerinden olan Dîvân'ı iki yüzden fazla şiiri kapsamaktadır. Dîvânda kaside yoktur. Ekseriyeti gazel nazım şekliyle yazılmış manzume-

⁷ Kenan Erdoğan, Niyâzî-i Mısırî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı, (Tenkitli Metin) Doktora Tezi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

Hasan Kavruk, Niyâzî-i Mısırî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya, 2004.

Abdülbaki Gölpinarlı, Niyâzî-i Mısırî, Şarkiyat Mecmû'ası, c. VII, s, 183; Halil Çeçen, Niyâzî-i Mısırî'nin Hatıraları, s.15, İstanbul 2006.

Orhan Bağış, Niyâzî-i Mısırî Dîvânında Din ve Tasavvuf, Yüksek Lisans Tezi, YÖK-41442, s, 12-21, Ankara, 1995. Mustafa Aşkar, Niyâzî-i Mısırî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, Doktora Tezi, s.41-109 Ankara, 1997.

lerden oluşturulmuştur. Son kısmında bir mesnevi ile dörtlü, beşli ve altılı bentlerden oluşan metinlerle iki de kıt'a tarzında tarih manzumesi bulunmaktadır. Gazeller genellikle yedi beyitlidir. Dîvânda Arapça -Türkçe karışık şiirlerle tamamı Arapçadan oluşan gazeller de yer almaktadır. Dîvân, klasik divan tertibine göre hayli eksik olmakla birlikte şiirler kafiyelerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Hem aruz, hem hece veznin kullanılmasına rağmen bunlar ilgili kafiye harflerine göre dizilmiştir. Bent esasına göre yazılan manzumelerde de aynı durum söz konusudur.

Niyâzî-i Mısrî Dîvânı'nda esas muhtevayı, tasavvufî aşk oluşturmaktadır. Yer yer tasavvufî öğretinin terk edildiği didaktik unsurların ele alındığı görülürse de ilahi şevk, zevk, cezbe ve aşk oldukça coşkulu bir şekilde klasik edebiyatın genel kavramları kullanılarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu şiirlerin bir kısmı bestelenerek tekke ve zikirli meclislerinde söylenmektedir. Şiirleri yüzyıllardır halk tarafından bilinmekte ve okunmaktadır. Eserin yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde pek çok elyazması ve eski harfli baskısı bulunmaktadır. Dîvânın yeni harflerle de birçok kez baskısı yapılmıştır.

Mecmû'alar:

Mecmû'a-i Kelimât-ı Kudsiyye: Hatırat tarzında kaleme alınmış bir mecmuadır. 116 yapraklı gün gün tutulan notlardan oluşan eserde birtakım cifir, ebced hesapları, kişisel bilgiler, oldukça ilginç fikirler ve gazel tarzında kaleme alınmış 20 civanında müstakil şiir bulunmaktadır. Eser, Niyâzî-i Mısrî'nin son Limni sürgününde kaleme alınmıştır. Sürgün hayatının her türlü sıkıntısı, eziyeti, psikolojik çöküntüsü şairin ağzından aktarılmıştır.

Mecmû'a-i Şeyh Mısrî Efendi: Niyâzî-i Mısrî'nin kendi elyazısıyla yazılmış 252 yapraklık antoloji nitelikli bir eserdir. Şairin ailesi ve hayatıyla ilgili başka kaynaklarda rastlanmayan kişisel bilgilerin yanında değişik bilgin ve mutasavvıfların eserlerinden bölümler Yunus Emre, Sinan-ı Ümmî, Hüsâmî, Muhyî, Hayreti, Şemsî, Eşfoğlu Rumî,

Kemal-i Ümmi vb. birçok şairin şiirlerinden seçmeler bulunmaktadır. Şair kendi şiirlerinden bazılarını da ilave etmiştir.

Risâle-i Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvifâne: Tasavvufi ıstılahların soru-cevap usulüyle açıklandığı bir eserdir.

Ta'birâtü'l Vâkı'ât: Tabirname adıyla da bilinen eser küçük bir rüya tabiri kitabıdır. Niyâzî-i Mısrî bu eserinde rüyalardan yola çıkarak bir müridin kat etmesi gereken mesafeyi anlatmaktadır.

Risâle-i Haseneyn: Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in nübüvvet sahibi olduklarına dair görüşlerini ayet ve hadislerle ispatlamaya çalıştığı risaledir.

Risâle-i Vahdet-i Vücûd: Vahdetnâme adıyla da bilinen bu eserinde vahdet-i vücûd anlayışını ayet, hadis, Arapça ve Farsça beyitlerle destekleyerek anlatmaya çalışmıştır.

Risâle-i Hızriyye: Kur'an-ı Kerim'de geçen Hz. Musa ve Hızır kıssasının tasavvufi izahının yapıldığı bir eserdir.

Risâle-i Eşrâtu's Sâ'at: Niyâzî Mısrî'nin kıyamet alametleri ile ilgili yorumlarda bulunduğu risaledir.

Risâle-i Arşiiyye: Bu risalede Bakara suresindeki Allah'ın Hz. Âdem'i yarattıktan sonra isimleri öğrettiğine dair ayetle ilgili yorumlar yapmaktadır. Ayrıca bu risalede 1693 yılında müritleriyle Edirne'ye gelişinde başından geçenleri anlatmaktadır.

Risâle-i Tevhîd: Allah'ın varlığı ve birliğinden; esma ve sıfatlarından bahseden bir nevi kelime-i tevhîd izahını ihtiva etmektedir.

Risâle fi Deverân-ı Sûfiyye: Niyâzî-i Mısrî'nin zikir ve devir hakkındaki görüşleriyle bunları destekleyen başka âlim ve mutasavvıfların görüşlerinin yansıtıldığı küçük bir risaledir.

Şerh-i Esmâ'ül Hüsnâ: Niyâzî-i Mısrî bu eserinde Halvetiye tarikatında süluk esnasında zikredilen 12 esma-i hüsnânın tasavvufi bakış açısıyla şerhini ve izahını yapmıştır.

Şerh-i Nutk-ı Yûnus Emre: Niyâzî-i Mısırî bu eserinde Yunus Emre'nin "Çıktım erik dalında yedim üzümü, bostan ıssı kakuyup dir ne yirsin kozumu" şeklinde başlayan şathiyesinin şerhini yapmıştır.

b. Arapça Eserleri:

Mevâidü'l-İrfân ve Avâidü'l-İhsân: 72 bölümden meydana gelen, tasavvufi konuları ve hatıraları ihtiva eden mensur bir eserdir. 1105/1694'te Limni'de tamamlanmıştır. 68. bölüm Türkçe diğer bölümler Arapçadır. Eser, Şeyh Bedreddin'in Varidat'ı örnek alınarak kaleme alınmıştır.

Tesbî-i Kasîde-i Bür'e (Bürde): Kasîde-i Bür'e, İmam Buseyri tarafından Hz. Peygamber adına naat olarak yazılan ve yüzyıllarca İslami edebiyatın en etkili şiirlerinden biri olarak kabul edilen manzumelerdendir. Niyâzî-i Mısırî bu Arapça kasidenin her beytine beşer mısra ekleyerek manzumeyi yine Arapça olarak tesbi (yedili) bentler haline getirmiştir.

Ed-Devretü'l Arşıyye: Devre-i Arşıyye olarak da bilinen eserde bir hatime ve üç bab bulunmaktadır. Birinci bölümde 12 burç ve bunlara müvekkel melekler, ikinci bölümde kıyamet ve haşir meselesi, üçüncü bölümde kıyamet alametleri üzerinde durularak konular tasavvufi bakış açısıyla izah edilmeğe çalışılmıştır.

Mecâlis: Maide, Enlam ve Nisa surelerinin yorumları yapılmış olup bazı cifir hesapları ve nasihatleri yer almaktadır.⁸

1.2. 2. Azbî'nin Hayatı ve Eserleri

Asıl adı Mustafa olan Azbî, XVII. yy.ın ikinci yarısıyla XVIII. yy.ın ilk yarısında yaşamış mutasavvıf bir şairdir.

Kaynaklarda Azbî hakkındaki bilgiler kısa ve birbirinin tekrarı niteliğindedir:

⁸ Hasan Kavruk, Niyâzî-i Mısırî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya, XXXIV-XL, 2004.

“Türkî hû Mustafâ Dede el-Kütahyavî el-müteveffa sene-i 1160”⁹

“Mustafâ Dede el-Kütahyavî el-Rûmî el-Sûfi min-halifei’ş-şeyh Niyazî el-Mısrî el mütehallis. Be Azbî el-müteveffâ sene-i 1160”¹⁰

“Mustafâ Efendi (Derviş Azbî) : Dergâh-ı Âlî çavuşlarından iken Niyâzî Mısrî Hazretlerinde gördüğü kemal eserlerine bakarak hizmetini bırakmış, adı geçen zâta intisâb etmiştir. Doğum yeri Kütahya’dır. 1160’ta vefat ederek Üsküdar’ın Nerdüban Köyü’ndeki Şahkulu Dergâhı’na defnedilmiştir.”¹¹

“(Mısrî’nin Edirne’de bulunuşu anlatılırken).. Hükümet tarafından Azbî Çavuş isminde bir muhafız yanma tefrik olunmuştur. Azbî Çavuş Hz. Mısrî’ye refakat ettikçe kemâlâtına meftun olup arz-ı nispet etmiş ve emrine münkad olmuştur. Hizmet yönünden nâil-i lutf olup hilâfet almıştır. Erenköy’ünde Merdivân kariyesindeki Bektaşî dergâhında seccâde-nişîn olmuştur. Orada medfundur.”¹²

“Mısrî Rodos’a sürülürken yolda zincirlerini silkip atar ve denize atlar. Kendisini götüren Azbî çok korkar. Bu arada denizde beyaz bir ata binmiş bir er, parmağıyla Azbî’ye susmasını işaret eder. Rodos’a geldiğinde Azbî, Mısrî’yi limanda bulur.”¹³

Azbî üzerine Mehmet Erol tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır.¹⁴ Şair hakkındaki diğer çalışmalar antolojik değerdedir. Bu antolojilerde yer alan kısıtlı biyografik bilgiler ve Dîvân’dan seçilen şiirler birbirlerinin tekrarı niteliğindedir.

Mustafâ Azbî aslen Kütahyalıdır. Kaynaklarda doğum tarihi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. İlk medrese tahsilini Kütahya’da yaptıktan sonra İstanbul’a gelerek Osmanlı ordusuna katılır. Orduda Dergâh-ı Âlî çavuşluğuna kadar yükselir. Bu hizmetini sürdürürken Niyâzî-i Mısrî’yi 1083/1673’te Rodos’a sürgüne götürmekle görevlendirilir. Yolculukları sırasında Niyâzî-i Mısrî’nin gösterdiği bir keramet Azbî’yi etkiler. Birlikte oldukları zaman zarfında Mısrî’nin etkisinde kalarak ona intisap eder. İntisap

⁹ Bağdatlı İsmail Paşa, Keşf ez Zünün Zeyli, M.E. B, s. 225, 1947.

¹⁰ Bağdatlı İsmail Paşa, Hadiyyât al-Ârifin, Esma al-Müellifin ve Âsârü ‘l-Musannifin, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.

¹¹ Mehmet Tahir (Efendi), Osmanlı Müellifleri, Meral Yayınları, c. 1, s. 128, İstanbul, 2000.

¹² Hüseyin Vassaf, Sefinetü’l-Evliyâ V, İstanbul: Süleymaniye Ktb. Yazma: 2308, 85.

¹³ Kamil Beki, İbrahim Rakım Efendi, Vâkıat-ı Niyâzî Mısrî (İnceleme-Metin) Bursa Uludağ Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. XX.1997.

¹⁴ Mehmet Erol, Azbî Baba Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin) Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Basılmamış Doktora Tezi, 2002.

etmede bütün kaynaklar hemfikirdir. Ancak seyr ü sülûkunu onun yanında tamamlayıp tamamlamadığı, ondan hilafet alıp almadığı hususu tartışmalıdır. Niyâzî-i Mısırî'nin 1694 tarihinde Limni'de vefat etmesi üzerine İstanbul'a dönen Mustafa Azbî, Üsküdar'a bağlı Merdivenköy'de bulunan Şahkulu Sultan Bektaşî Dergâhı'na gelerek Şeyh Elvan Efendi'ye intisap eder ve bu dergâhta postnişin olur. İbrâhim Hâs'ın "Menâkıb-Nâme-i Hasan Ünsî" adlı eserinden, Azbî'nin 1728 senesinde bu dergâhta olduğunu öğrenmekteyiz. Mürşidinin ölümü sonrasında, adı geçen dergâhta "baba"lık makamına gelir. Kimi kaynaklara göre 1149/1736'da kimilerine göre ise 1160/1747'de vefat eder. Dergâhın haziresine defnedilir. Vefatından sonra Şahkulu Sultan Bektaşî Tekkesi'nin haziresine defnedildiği üzerine bütün kaynaklar hemfikirdir. Bu konuda S. Nüzhet Ergun, Azbî'nin mezarının adı geçen hazirede bulunduğunu, mezar taşının üzerinde isim bulunmadığını ve sadece bir "elif" harfi olduğunu belirtmektedir.¹⁵ Bugün mezarlıkta bu tarife uyan bir mezar bulunmakta, ancak ölüm tarihi 1150/1737 olarak geçmektedir. Azbî'nin bu tekkeyle olan münasebetinin başlangıcını, "*Târih-i tekve-i Hz. Azbî Baba kaddessallâhü sırrahû der-Karye-i Nerdübanlı*" başlıklı tarih beyitlerinin yanında hesaplanmış olan 1112/1700 tarihine kadar götürebiliyoruz. 1728 senesinde ise bu dergâhta "Dede" unvanıyla bulunduğunu, Yayıcı Mustafa isimli birinin ifadelerinden öğreniyoruz:

Aydınçoğlu Halvetî Tekkesi Şeyhi Hasan Ünsî'nin (ö 1724) yanında bulunan Yayıcı Mustafa adlı bir zâta, mürşidinin yanında meşâyıhtan olan herkese aşırı hürmet gösterdiğinden yol verilir. Bu kimse daha sonra ortadan kaybolur. Adı geçen eserin sahibi İbrâhim Hâs, Ünsî'nin ölümünden 4 yıl sonra, bir gün Bektaşî kılığına girmiş olan Yayıcı ile karşılaşır. "Bu ne sûretidir, sen Bektaşî mi oldun?" sorusuna, Yayıcı "Üsküdar Kurbinde Nerdübanlı karyesinde Bektaşî Azbî Dede'ye erişdim anın hizmetindeyim"¹⁶ der.

Tarihçesi Orhan Gazi'ye kadar uzanan ve günümüze değin "Şahkulu Sultan Bektaşî Tekkesi", "Gadnî Baba Tekkesi", "Mansur Baba Tekkesi", "Mehmet Ali Hilmî Dedebaba Tekkesi" gibi çeşitli isimler almış olan bu kurum şimdi de "Şahkulu Sultan

¹⁵ Saadetin Nüzhet Ergun, Bektaşî Şairleri, Devlet Matbaası, s. 21-22, İstanbul, 1930.

¹⁶ Mustafa Tatçı, İbrahim Hâs, Menâkıb-Nâme-i Hasan Ünsî, Kültür Bakanlığı Yayınları. s.178-182, Ankara, 2002.

Dergâhı” adıyla İstanbul Göztepe’ye bağlı Merdivenköyü’nde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kaynaklar, Mustafa Azbî’nin adını “derviş, postnişin, baba, dede, dergâh-ı âlî çavuşu” gibi aidiyet ifade eden sıfatlarla birlikte verirler. O, tasavvuf yolunu seçerek gösterdiği tevazu ve samimiyetiyle derviş, Şahkulu Bektaşî Tekkesi’ndeki şeyhliğinin nişanesi olarak “dede, baba, post-nişin”, Osmanlı ordusundaki görevi sebebiyle de “çavuş” unvan ve sıfatlarıyla tanınmıştır. Soy ve ailesi hakkında Dîvân’ından bilgi edinebildiğimiz Azbî, müseddes tarzındaki bir manzumesinde ifade ettiği üzere soyunu Hz. Muhammed’e dayandırmaktadır. Bahsi geçen manzumenin mükerrer beytinde geçen “*İki seyyid-zâde oğlum yâr-ı gârımdır benim*” ifadesinde, soyuyla ilgili böyle bir bağ kurduğu görülmektedir. Bektaşî geleneğinde, ileri gelenlerin soylarını Hz. Ali’nin oğlu Hasan’a bağladıkları bir gerçektir. Yine bu manzumeden, muhtemelen biri şair olan “Hakîr” ve “Râvî” adında, tasavvuf ehli iki oğlunun olduğunu öğreniyoruz.

Mustafa Azbî, Halvetî usul üzere uzunca süre seyr ü sulûk etmiş olan ve bu müesseseden hilâfet aldığı tarihî kaynaklarca kabul edilen bir mutasavvıf şairdir. Mürşidi Mısrî’nin vefâtından sonra Bektaşîlik’e geçmiş, burada da “Babalık” derecesine yükselmiştir. İki tarikat arasındaki bu geçiş ve yükseliş, o dönemin tarikatlarının birbirine bakışı hakkında -en azından ikisinin- bilgi vermesi bakımından önemlidir. Azbî’nin bu durumu, tarikatlar arasında tarikat taassubunun olmadığına işaret eder.¹⁷

Eserleri:

Dîvân-ı Azbî/ Azbî Baba Derviş Mustafa

Çeşitli kütüphanelerde 21 adet nüshası vardır. Bu nüshalar arasında müellif nüshası bulunmamaktadır. Umumiyetle pek çoğunun istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Dîvânda toplam 248 adet manzume mevcuttur. Nüshaların pek çoğunda bu sayıda şiir bulunmamaktadır.

¹⁷ Mehmet Erol, “Azbî Baba ve Dîvânı”, Türkbilig, Eski Türk Edebiyatı Özel Sayısı, 2003.

Dîvânı Tahmîs-i Niyâzî-i Mısrî

Çalışmamıza konu olan eserdir. Mısrî'nin Dîvân-ı İlâniyât'ında bulunan Türkçe gazelleri baştan sona tahmîs ettiği divanıdır. Türkiye kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunmakla beraber H.1284 yılında eski harflerle Kütüphâne-i Âmire'de basılmıştır.¹⁸ Bu eserde Mısrî'nin 143 ilâhinin tahmîsi vardır.

Şerh-i Gazeli Mısrî

Bu eser Niyâzî-i Mısrî'nin “*Ezelden nâr-ı aşkla ben yana geldim cihan içre*” matlı gazelinin şerhidir. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Kitaplığı no: 3056'da bulunan bu eser, 43 varaktır.

1. 3. 1. Tahmîs Geleneği ve Tahmîsin Şiirimizdeki yeri

“Beşleme” anlamında olan tahmîs; bir gazelin ya da bir kasidenin her beytinin önüne (matlada her iki mısra ile diğerlerinde birinci mısralar ile kafiyeli) aynı vezin ve kafiye- de üç mısra eklemek suretiyle oluşturulan nazım şeklidir.

Tahmîsin kafiye şeması şu şekilde gösterilebilir: aaa(aa) bbb(ba) ccc(ca)... Bu kafiye şeması, tahmîs edilen eserin musarra bir beyitle başlaması hâlinde doğrudur. İlk beyti birbiriyle kafiyeli iki mısra ile başlamayan bir manzumenin, bir kıt'anın da tahmîs edilebileceğini gösteren örnekler vardır. Böyle bir durumda tahmîsin birinci bendi: aaa(ab) şeklinde kafiyelenecek, ikinci bend ise: ccc(cb) şeklinde olacak ve diğerleri de aynı şemayı izleyecektir.

Gazel ve kaside tahmîslerinde matladan sonraki beyitlerin birinci dizeleri serbest olduğu için tahmîs o dizelerin uyağına göre yapılır. Eğer serbest dizenin son kelimesi

¹⁸ Dîvân-ı Tahmîs-i Mustafa Azbî, Ankara: Milli Ktb. Yazma No: A 2628.

Azbî, Mustafa, Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî Efendi, Library University of Toronto, PL-248-A98T3-1867. Süleymaniye Kütüphanesi, Tahmîs-i Dîvân-ı Mısrî / Mustafa Dede -Kütahyalı-Azbî (1284) Hacı Mahmud Efendi 894,35 003620.

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Tahmîs-i Dervîş T811.2 1284 H./1868-Osmanlıca Kitaplar BEL_OSM_K.01920 MC_OSM_O.00871.

kafiye uygun değilse kafiye ondan önceki kelimeye göre yapılır. Son kelime redif olarak kalır.¹⁹

E. J. W. Gibb, “Osmanlı Şiiri Tarihi” adlı eserinde “Tahmîsin bir başka ve biraz daha sade bir nevi vardır ki burada şair muhammesi bütün bir gazelin üzerine değil, tek bir beytin üzerine kurar. Bu vaziyette eğer esas olarak aldığı bir mısra ise, şair onun üstüne dört tane daha ilâve eder. Eğer bu bir beyit ise, şair ona kendinden üç mukaffa mısra ilâve eder. Bunlar ilk bendde, esas mısra ile kafiyelidirler; fakat bunları takip eden bendlerde kafiyeler yenilenir. Böyle bir tahmîs mütekerrir olmak zarûretindedir. Bu sınıf tahmîsde kıt’aların sayısına bir hudut yoktur, fakat bir gazel üzerine kurulursa kıt’aların sayısı esastaki beyitlerin aynıdır.”²⁰ diyerek tazmin yoluyla oluşturulmuş muhammeslerin de tahmîs sayılması gerektiğine dikkati çekmiştir.

Eldeki örneklerin büyük kısmı gazellerin tahmîs edildiğini ortaya koymakla birlikte kasidelerin tahmîs edildiği de bir gerçektir.²¹ Buna rağmen tahmîsin tanımının gazel üzerinden yapılması diğer nazım şekilleriyle tahmîs yapılamayacağı veya diğer nazım şekilleriyle yapılmış tahmîs örneklerinin tahmîs sayılamayacağı gibi bir yanılgıya sebep olabilir. Oysaki bizim çalışmamızda ortaya koyduğumuz örneklerde hece ölçüsüyle yazılmış ilahilerin de tahmîs edildiği görülmüştür. Özetle belirtilmesi gerekirse, elde bulunan örnekler bir mısranın, bir beytin, bir gazelin ve bir kasidenin tahmîs edilebildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

¹⁹ Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK yayınları, s. 223-225, Ankara, 2000.

²⁰ E.J.W Gibb, Osmanlı Şiiri Tarihi, çev: Halide Edip. Cilt: I, Kitap: I, s.85, İstanbul, 1943.

²¹ XVI. yy. şairlerinden Âgehî’nin (ölm. 1577), gemici terimlerine geniş yer vermesi sebebiyle, zamanında oldukça geniş ilgi uyandırdığı anlaşılan kasidesinin aynı yüzyılda Molla Mehmed Efendi (ölm. ?) ve Za’fi (ölm. H. 950/(1543-1544) tarafından tahmîs edildikleri bilinmektedir. Diğer bir örnek Ziyâ Paşa’nın (ölm, 1880) Zafer-nâme’sidir. Bilindiği üzere Ziyâ Paşa, Sadrâzam Âli Paşa’yı över görünerek yermek amacıyla önce İzmit Mutasarrıfı Fâzıl Paşa’nın ağzından bir kaside yazmış, sonra karantina kâtipliğinden emekli Hayri Efendi’nin ağzından kasideyi tahmîs edip ayrıca Zaptiye Müşiri Hüsnü Paşa’nın ağzından bir şerh (açıklama) ekleyerek ünlü eserini meydana getirmiştir. Ancak bu açıdan en fazla dikkati çeken eser Sünbül-zâde Vehbî’ninkidir. Vehbî (ölm. 1809), Nefî’nin “Der Ta’rif-i Sa’âdet-hâne-i Şeyhü’l-islâm Mehmed Efendi” başlıklı 62 beyitlik kaside-i nüniyesini tahmîs etmiş ve (sonuna ayrıca eklediği bir bendle birlikte 63 bend tutan bu tahmîsi) divânına “Tahmîs-i Kaside-i Nefî ve Arz-ı Târih Berây-ı Ta’mir-i Sa’âdet-hâne-i Şeyhü’l-islâm-ı Müşarünileyh” başlığı altında almıştır. Ayrıca Şeyh Gâlib Divânı’nın 85-87. sayfalarında, Keçeci-zâde İzzet Molla’nın Bâhâr-ı Âsâr’ının 8-13. sayfalarında yine Nefî’nin kasidelerinin tahmîsleri görülebilecektir. İzzet Molla’nın tahmîsi 48 bendliktir. Haşmet’inki Neş’et’inki gibi başka divânlarda da kaside tahmîsleri bulunabilmektedir.

Tahmîsin mutlaka bir başkasının eserini tahmîs etmek suretiyle meydana gelebileceği yolunda bir kural mevcut değildir. Şair isterse kendi eserini de tahmîs edebilir. Hayâlî Bey'in ve Osmân Nevres'in bu yolda kaleme alınmış eserleri vardır.

Tahmîslerdeki bend sayısının, tahmîs edilen eserin beyit sayısı ile bağlantılı bulunduğu açıktır. Ancak şair tahmîsinin sonuna tamamı kendi mısralarından oluşan bir bendi fazladan ekleyebilir. Nitekim Muallim Naci'nin 6 beyitlik bir gazelini tahmîs eden Ahmed Hamdi Bey, Naci'nin her beytinin üzerine üçer mısra ekleyerek meydana getirdiği 6 bendin sonuna tamamı kendisine ait mısralardan oluşan 1 bend ekleyerek eserini 7 bendde tamamlamıştır.²² Bunun yanı sıra şair, tahmîs ettiği şiirdeki bazı beyitleri atlayarak eseri tahmîs edebilir. Bu durumda tahmîsteki bend sayısı tahmîs edilen eserdeki beyit sayısından az olmaktadır.

Tahmîs nazım şeklinde en önemli nokta, eklenen mısraların anlam ve anlatım gücü bakımından asıl beyitler ile kaynaşabilmiş olmasıdır. Aksi takdirde, eklenmiş mısralar sırtır, birer yama gibi kalır ve tahmîs başarılı sayılmaz. Tahmîs yapmak bir “edebiyat kuyumculuğudur” ki herkesin işi değildir. Tahmîsin birinci şartı, zemin şiirle eklenen dizelerin şekil ve ahenk bakımından uyumlu olması; ikinci şartı, asıl beyitlerde verilen anlamın tahmîs ile tekrar edilmemesidir.

Tahmîsin yazımında etkili olan bazı faktörler vardır: Hırs, üstünlük iddiası, ileri geçme, meydan okuma, ünlü şairin derecesinde olduğunu gösterme arzusu, şaire duyulan saygı ve muhabbet bunlardan bazılarıdır. Şiir yazmaya yeni başlayanlara, büyük şairlere ait şiirleri tahmîs ettirilerek alıştırmaya yaptırılmasını da bu faktörlere ekleyebiliriz.

Tahmîs yazan şairler, genelde, eski şairlerde var olan yeteneğin benzeri bir kabiliyetin kendilerinde de bulunduğunu göstermek istemişlerdir. Tahmîs aracılığıyla şiirin fesahat ve belagatine bozukluk gireceğini, ek ve asıl mısraların anlamları arasında uyumsuzluğun ortaya çıkacağını söyleyen bazı eleştirmenler bu nedenle tahmîse olumlu

²² Muallim Nâci, Muallim, s.314-316.

yaklaşmazken, bazıları da tahmîs vasıtasıyla edebî bir ortam oluşturduğunu, bunun da şiiri ileriye götürdüğünü söylemişlerdir.²³

Tahmîs edebiyatımızda muhammesten daha çok kullanılmıştır. İlk yüzyıllardan başlayarak hemen her şairin divanında bir ya da birkaç tahmîs bulunur. Şairler devlet büyüklerinin ya da beğendikleri şairlerin gazellerine, bazen de kendi gazellerine pek çok tahmîs söylemişlerdir.

Fuzûlî'nin Lutfî ve Habîbî'ye; Hayâlî Bey'in Zâtî, Cafer Çelebi ve Muhibbî'ye; Nev'î'nin kendi gazeline; Bâkî'nin Necâti Bey, Muhibbî, Sultan Selim, Sultan Murad ve kendi gazeline; Ruhî-i Bağdâdî'nin Nev'î, Abdî, Ulvî, Rahmî, Hükmî, Hâletî ve Sultan Murad'a; Hayretî'nin Nesîmî ve Ahmet Paşa'ya; Cevrî'nin Nâdirî, Yahyâ Efendi, Fuzûlî, Makâlî, Nev'î ve Ârif Çelebi'ye tahmîsleri vardır.

Şeyhülislâm Yahyâ, Nâ'ilî 1'er, Nâbî 3, Nedim 3, Esrâr Dede 6, Pertev Paşa 2 tahmîs söylemişlerdir.

Edebiyatımızda en çok tahmîsi olan şairler şunlardır: Beylikci Abdülbâkî Ârif 13; Gâlib (Mevlânâ'dan başlayarak Fuzûlî, Hayâlî Bey, Nef'î, Râşid ve Pertev Paşa'ya kadar) 17; İzzet Molla 12; Leylâ Hanım 12 ve Şeref Hanım 15 tahmîs yazmışlardır.

Bizim çalışma konumuzu teşkil eden "Tahmîs-i Derviş Azbî Dîvân-ı Mısırî Efendi"de Azbî tarafından Niyâzî-i Mısırî'ye ait 143 şiir tahmîs edilmiştir. Eser, gerek tahmîs edilen şiir sayısıyla gerekse bütünüyle tahmîs nazım şekliyle kaleme alınması yönüyle edebiyatımızda başka örneği olmayan bir eserdir.

Azbî dışında Niyâzî-i Mısırî şiirlerini tahmîs eden epeyce şair vardır: Emir Kasımzâde Seyyid Mehmed Emin Efendi, Şeyh Halil Sâmî Paşa ve oğlu Hayrullah Beyefendi, Şemseddin Efendi; Niyâzî'ye tahmîs ve nazire yazarlardandır.

Celvetî Üsküdarlı Haşim Baba'nın da bazı tahmîsleri ve tesdîsleri bulunmaktadır. Nakşî-Halidî şeylerinden M. Es'ad Erbilî Dîvânı'nda da Niyâzî'nin şiirlerine yapılmış dört tane tahmîs bulunmaktadır. Son devir Melâmîlerinden Kemâlî Efendi'nin Niyâzî'ye bir tahmîsi olduğu gibi Konyalı Veysel Öksüz'ün de Mısırî'ye tahmîsi olduğu

²³ Yahya Suzan, **Arap Şiirinde bir Nazım Türü: Tahmîs, e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi** -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 S: III Nisan 2010.

bilinmektedir. Niyâzî'nin şiiri günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Prof. Dr. Cemal Kurnaz'ın Niyâzî'nin iki şiirini tahmîs etmesi bunun en önemli göstergesidir.²⁴

Tahmîs örnekleri:

TAHMÎS-İ BÂKÎ EFENDİ GAZEL-İ FUZÛLÎ-İ BAĞDÂDÎ²⁵

1. Aceb ol şâh-ı zâlim âşıkun hûnine kanmaz mı
Bu denlü nâle bir gün ana te'sîr ide sanmaz mı
Kıyâmet yok mıdur sanur ya hod haşre inanmaz mı
Beni cândan usandurdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhumdan murâdum şem'i yanmaz mı
2. Dem-â-dem ol gül-i handân ider cân bülbülin seyrân
Nasibi illerün ihsân benüm endûh-i bî-pâyân
İder gayrileri handân beni bin derd ile giryân
Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd ider ihsân
Niçün kılmaz bana dermân beni bîmâr sanmaz mı
3. Duyuldu râz-ı pinhânım dükenmez âh ü efgânım
Yıkıldı kalb-i vîrânım ferâgat üzredür cânım
Akar eşk-i firâvânım çıkar eflâke nâlânım
Şeb-i firkat yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım
Uyarur halkı efgânım kara bahtum uyanmaz mı

²⁴ Halil Erdoğan CENGİZ, "Dîvân Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)*, S. 415-416-417 (Temmuz-Ağustos Eylül 1986), s. 348-358; Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, s.100, İstanbul, 2004. Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı*, Akçağ Yayınları, s.CXXXIX, Ankara, 1998.

²⁵ *Dîvân-ı Bâkî*, s. 255-256.

4. Olaldan dilde gam mesken huzûrum gitdi âlemden
Görinür çeşmüme gül-şen belâ-yı aşk ile külhen
Nice demler o sîmîn-ten haber almadı dâmîden
Gam-ı pinhân dutardum ben didiler yâre kıl ruşen
Disem ol bî-vefâ bilmen inanur mı inanmaz mı
5. Firâk-ı ârız-ı gül-bû ider cân bülbülin sayru
Gözümden devr derer incû figanumdan cihân memlû
Ruhun gördükde ey meh-rû sirişküm saçılır her sû
Gül-i ruhsâruna karşı gözümde kanlu akar su
Habîbüm fasl-ı güldür bu akan sular bulanmaz mı
6. Ruhun seyr eyleyen gafil olursa mest-i lâ-ya'kil
Değildir sevmemek kabil mahabbet itmemek müşkil
Ne denlü olsa sengîn dil sarakdı meyl ider hâsıl
Değüldüm ben sana mâ'il sen itdün aklumı zâ'il
Bana ta'n eyleyen gâfil seni görgeç utanmaz mı
7. Kulun Bâkî şeker-hâdur lebin vasfında gûyâdur
İşi seyr ü temâşâdur ser-i kûyunda gavgâdur
Gedâ-yı bî-ser ü pâdur garîb-i deşt-peymâdur
Fuzulî rind-i şeydâdur hemîşe halka rüsvâdur
Sorun kim bu ne sevdâdur bu sevdâdan usanmaz mı

Kaside tahmîsine örnek olarak da Molla Mehemmed'in tahmîsinin 8 bendi:

KASÎDE-İ MERHÛM ÂGEHÎ EFENDİ TAHMÎS-İ MONLA MEHEMMED
EFENDİ²⁶

1. Bahr-i ışk içre dilâ kıble yeli gibi esen
Fülk-i dil mevc-i belâdan alımaz oldu dümen
Dostum düşmene uyub pocalatma benden
Çekdürüb firkatanı bizden ırag oldun sen
Bahr-i firkatde niçe furtunalar çekdim ben
2. Âlemi gark ider akıtma sirişküm nehrin
Niçe bir nûş ideyim derd-i firâkun zehrin
Saluban fülk-i dile bâd-ı muhâlif kahrın
Sen yıkarsın bu yakalarda gönüller şehrin
Dil ü cân mülkini yağma idici sensin sen
3. Ey güzeller re'isi sen ne ilün âdemisin
Yemm-i ışkun hep esîr eylediği ada mısın
Furtuna derdi yeter salma cefâlar gemisin
Bâd-ı ışkun alavand eyledi sabrum gemisin
İlevend oldu gönül tıflı senün derdünden
4. Andire Dorya ilinden mi gelürsin âyâ
Size ispanya lugâtin hecelet ahyânâ
Kırmızı kadfe yelek gey melek ol ey ra'nâ
Barbariçan siyeh atlasdan olaldan cânâ
Gemici neftilerin âşık-ı zâr itdün sen

²⁶ A. Tietze. XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili, Türkiyat Mecmû'ası IX (1946-51) s. 121-122, 125.

.....
.....
28. Ne yiründür senün ey fülk-i dil ummân-ı belâ

Bu donanmasına dîn düşmeninün yahşi baka
Hased u hıkd u gazab gıybet ile bugz ü riyâ
Ey diriga bizi gafille zebun itdi hevâ
Geldi çatdı demür üstinde yaturken düşmen

29. Âh kim fülk-i teni bahr-i fenâ bir gün yer

Bu heves yelkenini bâd-ı havâdis yırtar
Pîr oldukca gönül cânına cânân ister
Yâ İlâhi bizi gird-âb-ı hevâdan kurtar
Bize yol vir varalum bir ilimana erken

30. Bu dür-i nazmı hemân ehl-i basiret anlar

Bunu ol gevher-i kân ehl-i ferâset anlar
Bu erenler yolın erbâb-ı tarîkat anlar
Kelimâtum dür-i derya-yi hakikat anlar
Bahr-i mâ'nâda şinâverlik iden ehl-i suhen

31. Ey Mehemmed yem-i hicrânda mı yohsa yürüdün

Firkatün furtunasın firkataya buldurdun
Pus-ı gamda komayub derd-i seri arturdun
Olsa deryâ kumı mikdârı kayurmaz derdün
Sâ'ati var geçer ey Âgehi sabr it katlan

BİRİNCİ BÖLÜM

ESERİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİNİN TANITILMASI VE KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. Nazım Biçimleri ve Türleri

Kenan Erdoğan'ın yayımladığı Niyâzî- i Mısrî Dîvânı'nda²⁷ 199 adet şiir bulunmaktadır. Hasan Kavruk'un yayımladığı Niyâzî-i Mısrî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Türkçe Şiirleri'nde²⁸ şaire ait 195 Türkçe şiire yer verilmiştir. Bizim çalışma konumuz olan “Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî Efendi”de yukarıda zikredilen eserlerde de yer alan 143 şiir tahmîs edilmiştir.

Tahmîsi yapılan şiirlerin nazım şekilleri incelendiğinde; nazım şekli tercihlerinde ve nazım şekli kurallarına uymada hassasiyet gösterilmediği görülmüştür. Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı'nda belirli bir nazım şekli yoktur. Bu edebiyat, nazım şekli hususunda Dîvân Edebiyatı ve Âşık Edebiyatı ile ortak hareket etmektedir.²⁹ Geniş bir toplum kesimine hitap eden Niyâzî, divan edebiyatı nazım şekilleriyle halk edebiyatı nazım şekillerini birlikte kullanmıştır. Musammat gazel şeklinde yazdığı şiirleri, aydın kesim gazel gibi okurken halk dörtlüklere bölüp okuyabilmektedir.

Niyâzî tasavvufi bir divan yazmıştır. Tasavvuf, Niyâzî'nin şiirlerinin temel anahtarıdır. Gibb'e göre divanı, gazellerden ibarettir ve kaside gibi dünyevi şeylerden bahseden bir tür, bu kutsi sayfalara (Dîvân-ı İlâhiyat) girmemiştir. Bu gazeller istisnasız tasavvufidir ve anlaşılması imkân haricidir.³⁰ Mutasavvıf şairler divanlarının diğer divanlardan ayırmak için “divan-ı ilahiyat” kelimesini kullanmışlardır.

²⁷ Kenan Erdoğan, Niyâzî-i Mısrî, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı, (T.enkitli Metin) Doktora Tezi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

²⁸ Hasan Kavruk, Niyâzî-i Mısrî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya, 2004.

²⁹ Abdurrahman Güzel, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Akçağ Yayınları. s.517, Ankara, 2000.

³⁰ E. J. Gibb, A. History of Ottoman Poetry, c. IV, s. 312, London, 1904.

“Beşleme” anlamında olan tahmîs; bir gazelin ya da bir kasidenin her beytinin önüne (matlada her iki mısra ile diğerlerinde birinci mısralar ile kafiyeli) aynı vezin ve kafiyede üç mısra eklemek suretiyle oluşturulan nazım şeklidir. Eserde bu standarda uymayan 3 şiir bulunmaktadır.

Sıra dışı tahmîslerden birisi, Niyâzî'nin “*Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün*” vezniyle yazdığı murabbaa yapılan tahmîstir. Niyâzî'ye ait 1. Dörtlük ikiye bölünerek birinci ve ikinci bentlerde tahmîs edilmiş, diğer dörtlüklere ise birer mısra eklenerek tahmîs yapılmıştır.

‘Âķil iseñ özüñi bir teftiş eyle
Evvelince p̄irinün dergāhımı bekle
Nefes ḥaķlar iseñ bendimi diñle
İñle ey derdlü gönül iñile
Ehl-i derdüñ iñileyecek çağıdur (T.57/1)

Döne yařuñla degirmen ‘ařķıla
Saña külḥan ola gülşen ‘ařķıla
Bulmaya çünki fenā ten ‘ařķıla
Gel timār it yārime sen ‘ařķıla
Yarelerüñ oñulacaķ çağıdur (T.57/2)

Kim şeri‘ at içre ol bilmez edeb
Şol ki gāfil yatuben itmez taleb
Gögdesinde yoķ mudur cāmı ‘aceb
İşde vaḥdet gülleri açıldı hep
Bülbülüñ efgān idecek çağıdur (T.57/3)

Gül idüñ bülbül idüñ sen bülbüle
Sen nedim idüñ ezel ol řāh ile
İmtihān için gelürsüñ bu ile

İflemele saña yaraşur derd ile

Hem gözün kan ağlayacak çağıdır (T.57/4)

Niyâzî'nin “*Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün*” vezniyle yazdığı muhammesin üzerine eklenen 4 mısra ile yapılan “tetsi” edebiyatımızda ender rastlanan şekillerdendir. Bir mütesa çeşidi olan “tetsi”nin tahmîsler arasında bulunması dikkate değerdir.

Gel haķıķat şehrine gir şâhı bul

‘Aşķ yolında ‘*ârif-i bi’llâh* bul

Sırr-ı ‘aşķı *İemyezel’âgâhı* bul

Ķalbün içre ‘*ayn-ı beytu’llâh*-ı bul

Ey gönül gel Haķķa giden râhı bul

Ehl-i derd olup derünî âhı bul

Cânân ilindeki şems ü mâhı bul

Âdem iseñ *semme vechu’llâh* bul

Ķande baķsañ ol güzel Allâhı bul (T.85/1)

Ehl-i vecde hoş halâvet de güzel

Gerçi zikirde tilâvete de güzel

Terk-i dünyâda ferâġat da güzel

Ehl-i ‘aşķa hoş harâret de güzel

Gerçi Allâha ‘ibâdet de güzel

Zâhid u taķvâ ᵑanâ‘at da güzel

Ķalvet ehline kerâmet de güzel

Âdem iseñ *semme vechu’llâh* bul

Ķande baķsañ ol güzel Allâhı bul (T.85/2)

Niyâzî'nin “*Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün*” vezniyle yazdığı muhammesin üzerine eklenen 4 mısra ile yapılan bir başka “tetsi”nin son iki bendi aşıġıdadır:

Devleti ʿuzmā bilenler bu fenāda zilleti
Tā kıyāmet bellüdür *elḥamdü-liʿllāh* kıymeti
İki ʿālemde ḥelāldür Ḥaḳḳuñ aña cenneti
Ehl-i imānuñ yādından *fedḥulūd*dur cenneti
Cümle ümmetden ḥayırlıdur o şāhuñ ümmeti
Ümmetine cümleden artıḳ ider Ḥaḳ rahmeti
Evliyā anuñla buldı bunca luṭfi ʿizzeti
Ben anuñ luṭfi iḥsānına ḳurbān olayım
Ben anuñ envāʿ-i elṭāfına ḳurbān olayım (T.97/4)

Ḥaḳḳı iḳrār eyleyenler yüce devlet buldılar
Sırr-ı illāllahla anlar paşlı ḳalbi sildiler
Vech-i pāküñ maḗharı zāt-ı İlāhī bildiler
Müjde-i vaşlı Ḥudādan ʿAz̄bī cümle geldiler
Her ne deñlü enbiyā vü mürselīn kim geldiler
Ümmeti olmaḳlığı Ḥaḳdan temennā ḳıldılar
Evliyā aña Niyāzī ḳul u ḳurbān oldılar
Ben anuñ ayāḡınuñ tozına ḳurbān olayım
Yolına gidenlerüñ izine ḳurbān olayım (T.97/5)

Eldeki örneklerin büyük kısmı gazellerin tahmîs edildiğini ortaya koymakla birlikte kasidelerin tahmîs edildiği de bir gerçektir. Buna rağmen tahmîsin tanımının gazel üzerinden yapılması diğer nazım şekilleriyle tahmîs yapılamayacağı veya diğer nazım şekilleriyle yapılmış tahmîs örneklerinin tahmîs sayılamayacağı gibi bir yanılgıya sebep olabilir. Oysaki bizim çalışmamızda ortaya koyduğumuz örneklerde hece ölçüsüyle yazılmış ilahilerin de tahmîs edildiği görülmüştür. Özetle belirtilmesi gerekirse; elde bulunan örnekler bir mısraın, bir beytin, bir gazelin ve bir kasidenin hatta bir murabbain tahmîs edilebildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

7+7= 14'lü hece ölçüsüyle yazılmış “gazel tarzı ilahi” tahmîs edilmiş:

‘ Aşğ meyinden hayrânım hayr-ender-hayrân baña
Hem dermândur her derdüm hem derddür dermân baña
Hem cevâhir kendüyem hem cevherdür kân baña
Bağr içinde kaçreyim bağr oldu seyrân baña
Ferş içinde zerreyim ‘arş oldu seyrân bana (T.9/1)

7+7= 14'lü hece ölçüsüyle yazılmış “musammat gazel tarzı ilahi” tahmîs edilmiş.

Bülbül olup gülzâra çağıruram dōst dōst
Tâ tapmışım yâre çağıruram dōst dōst
Tañrı murâdum vire çağıruram dōst dōst
Bakup cemâl-i yâre çağıruram dōst dōst
Dil oldu pâre pâre çağıruram dōst dōst (T.18/1)

5+5= 10'lu hece ölçüsüyle yazılmış “gazel tarzı ilahi” tahmîs edilmiş.

‘ Azbî bendeñi bağlatduğundan
Sînemi ‘ aşkuñ tağlatduğundan
Gözümüñ yaşın çağlatduğundan
Bu Niyâziyi ağlatduğundan
Añlanur kim ihsâna kaçduñ var (T.31/7)

7+7= 14'lü hece ölçüsüyle yazılmış “musammat gazel tarzı ilahi” tahmîs edilmiş. Zemin şiirin matla beyti bulunmamaktadır. Beyit 7'li dizelerden oluşan dörtlüklere dönüştürülebilmektedir. Ek dizelerde de bu dize anlayışı tercih edilmiştir. Şiirin kafiye şeması aaaAB iken aaaaaAAAB'ye dönüşebilmektedir.

Sendedür Hâkkuñ *ili* /Hâk dimiş Hâkka *belî*

Sendedür cânuñ *güli* /sendedür ‘aşk *bülbüli*

Sendedür *sırr-ı ‘Alî* /sendedür vech-i *velî*

Sendedür dōstuñ *ili* /sende açılır *güli*

Söyler bu cân *bülbüli* /gül-i handân *sendedür* (T.36/2)

Tahmîsler arasında Niyâzî’nin 1. mısraını Türkçe, 2. mısraını Arapça yazdığı “mülemma gazel” (birkaç dilde yazılan gazel) de vardır.

‘Āşıkum eyler isem iftiḥār

Gördi gözüm çünki yüzüñ āşikār

İtme kerem eyle beni şer mesār

Oldı yüzüñ şubḥı senüñ ey nigār

انفجر ينفجر انفجار (T.52/1)

Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı sahasında nazım türü meselesi çeşitli yaklaşımlarla izah edilmeye çalışılmış, ancak henüz fikir birliği sağlanamamıştır. Türü belirleyen unsur, şekle bakılmaksızın, şiirde işlenen konudur.³¹

Tahmîsi yapılan şiirlerin ekseriyeti şekil itibarıyla gazel formunda yazılmış olmakla birlikte bunların bir kısmında Allah’ın varlığından, birliğinden bahsedilen tevhit türünün; bir kısmında Allah’a yakarışların konu edildiği münacat türünün; bazılarında Hz. Peygamberin konu alındığı naat türünün özellikleri görülür.

Tahmîs nazım şeklini alan şiirlerin nazım türleri değişmemiştir.

Tevhit örneği:

Ṭuyunca sırrı bir ednā aña hünkār olur peydā

Gelürse şaḥn-ı ‘irfānda velî her-kār olur peydā

Gehî esmā-i Cebbāri gehî Ğaffār olur peydā

Zihî kenz-i ḥafî ki andan gelür her var olur peydā

Gehî zulmet zuhūr eyler gehî envār olur peydā (T.2/1)

³¹ Abdurrahman Güzel, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Akçağ Yayınları, s.520, Ankara, 2000.

Münacat örneği:

İmkân-ı irşād itmedüñ bir anda üstād itmedüñ
‘ Ālemde hoş ad itmedüñ ben kemteri yād itmedüñ
Ma‘ mūrı berbād itmedüñ virānı ābad itmedüñ
Feryāduma dād itmedüñ bendeñi āzād itmedüñ
Bir dem beni şād itmedüñ āh veyletā vāh veyletā (T.5/2)

Ben şanırdum yārim aġyār olmuşam yā Rab meded
Dil ħarāb mest-i efkār olmuşam yā Rab meded
Bir gül iken küllī pür-ħār olmuşam yā Rab meded
Zulmet-i hicrūñle bīdār olmuşam yā Rab meded
İntizār-ı şubħ-ı dīdār olmuşam yā Rab meded (T.26/1)

Naat örneği:

Dil ü cān sırruñı bekler Muħammed
Cemāluñ görmek isterler Muħammed
Nidāyı *men* ‘arefeyleyler Muħammed
Yine dil na‘ atuñı söyler Muħammed
Dil ü cān mülküni toylar Muħammed (T.25/1)

Tahmîslerdeki bent sayısının, tahmîs edilen eserin beyit sayısıyla bağlantılı bulunduğu açıktır. Ancak şair, tahmîs ettiği şiirdeki bazı beyitleri atlayarak eseri tahmîs edebilir. Bu durumda tahmîsteki bent sayısı, tahmîs edilen eserdeki beyit sayısından az olmaktadır

Eser incelendiğinde bazı beyitlerin tahmîs edilmediği görüldü.

1 beyit eksik tahmîs edilen şiirler: “T.2, T.8, T.22, T.33, t,39, T.42, T.47, T.54, T.56, T.71, T.78, T.90, T.94, T.106, T.109, T.111, T.119, T.135, T.140” toplam 19 şiirin 1’er beyti atlanmıştır.

2 beyit eksik tahmîs edilen şiirler: “T.52, T.115, T.124, T.127, T.142” toplam 5 şiirin 2’şer beyti atlanmıştır.

3 beyit eksik tahmîs edilen şiirler:”T.25, T.118” toplam 2 şiirin 3’er beyti atlanmıştır.

4 beyit eksik tahmîs edilen şiirler: “ T.53” toplam 1 şiirin 4’er beyti atlanmıştır.

5 beyit eksik tahmîs edilen şiirler: “T.17, T.18, T.37, T.92, T.143” toplam 5 şiirin 5’er beyti atlanmıştır. Tahmîsi yapılan 143 şiirin 32’sinde bazı beyitler atlanmış, toplamda 64 beytin tahmîsi yapılmamıştır. Tahmîsi yapılmayan beyitler “metin” bölümünde gösterilmiştir.

2.2. Vezinler

Tahmîs tanımında altı çizilen hususlardan biri, eklenen dizelerin vezninin zemin şiirin (tahmîsi yapılan şiir) vezniyle aynı olması gerektiğidir. Bu sebeple öncelikle tahmîsin zeminini oluşturan Niyâzî-i Mısırî’nin şiirlerine bakmamız gerekecek.

Yunus takipçisi mutasavvıf bir şair olan Niyâzî-i Mısırî, tekke şiirinin bir özelliği olan aruz ve hece vezinlerini birlikte kullanmıştır. Bunda şekilden çok mana ve öze önem vermeleri, içinden geldiği gibi herhangi bir külfet ve tasannua kapılmadan söylemelerinin büyük payı vardır. Onlar sanat kaygısından uzak, içlerinde duydukları aşk ve vecdi duyurmak için kaynayıp taşmamışlardır. Sultan Veled’in mutasavvıf şairlerin şiirleriyle diğer şairlerin şiirleri arasındaki farkı belirtirken âşıkların şiirini ayetlerin tefsiri-ne diğerinkini ise sarımsak buharına benzemesi ilginçtir. Onların şiiri hâl ve vecd sonucudur, kâl değildir³². Bir hal ve vecdin ifadesi, tefsiri olan bu şiirlerde zaman zaman şekilde aksaklık ve eksiklikler göze çarpar. Niyâzî’de de özellikle aruz vezni kullanırken birçok hatanın olduğunu görüyoruz ancak o genel olarak hece ve aruzu başarıyla kullanmış, güzel ve ahenkli şiirler yazmıştır. Özellikle iç kafiyeleriyle ortadan bölündüğünde dörtlük şeklinde dönüşen musammat gazelleri çok sevilmiştir. Bunları kültürlü

³² Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, 2.b. s. 129, İstanbul, 1980.

kişiler gazel şeklinde okuyup yazarken halk arasında dörtlükler halinde söylenmiş ve yazılmıştır.³³

Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî Efendi’de tahmîsi yapılan (Niyâzî-i Mısrî’ye ait) şiiirlerinin büyük çoğunluğu aruzun “Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün” gibi heceye daha yakın basit cüzleriyle yazılmıştır. Dîvândaki şiiirlerin vezinlerini şöyle sıralayabiliriz:

Remel Bahri

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün: 50 adet

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün:13 adet

Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilâtün Fe‘ ilün:3 adet

Hezec Bahri

Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün:20 adet

Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Fe‘ ülün:8 adet

Mef‘ ülü Mefâ‘ ilü Mefâ‘ ilü Fe‘ ülün:1 adet

Mef‘ ülü Mefâ‘ ilü Mefâ‘ ilü Fe‘ ülün: 5 adet

Mef‘ ülü Mefâ‘ ilün Mef‘ ülü Mefâ‘ ilün:1 adet

Mef‘ ülü Mefâ‘ ilün Mef‘ ülü Mefâ‘ ilün:5 adet

Mef‘ ülü Fâ‘ ilâtün Mef‘ ülü Fâ‘ ilâtün:1 adet

Recez Bahri

Müstef‘ ilün Müstef‘ ilün Müstef‘ ilün Müstef‘ ilün:15 adet

Müstef‘ ilün Fâ‘ ilün Müstef‘ ilün Fâ‘ ilün: 1 adet

Münserih Bahri

Müfte‘ ilün Fâ‘ ilün Müfte‘ ilün Fâ‘ ilün

Serî Bahri

Müfte‘ ilün Müfte‘ ilün Fâilün:1 adet

³³ Kenan Erdoğan, Niyâzî-i Mısrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı, (Tenkitli Metin) Doktora Tezi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

Buna göre toplam 125 şiirde 5 bahirden 14 vezin kullanılmış ve genellikle kolay, heceye de uygun, bir kısmı ortadan ikiye bölünebilen vezinler tercih edilmiştir. Bilhassa musammat gazellerdeki ve özellikle de “recez” ve “serî” bahirleriyle yazılan şiirlerdeki vezinler, imale ve zihaf hatalarıyla doludur. Bunları pekâlâ hece vezniyle yazılmış kabul etmek de mümkündür. Niyâzî-i Mısırî’nin başarıyla kullandığı bahirler ise “remel” ve “hezec”dir

Eserde toplam 18 adet hece vezniyle yazılmış şiir bulunmaktadır. Bunların 13 tanesi 7+7= 14’lü; 5 tanesi 5+5=10’lu hece vezniyle yazılmıştır.

Zemin şiire ait özellikleri belirttikten sonra Azbî’ye ait dizelerin zemin şiire uyumuna bakmamız gerekecek.

Örnekler:

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Mâ-sivâ tağıñ ider ‘aşk zerresi maḥv-ı ğarîk

Eyleyen iksîr-i ‘aşkdur seng-i ḥārâ-yı ‘aķîk

Şâh-ı ‘aşkuñ bendesi Ḥaḫdur aña Ḥaḫdur ṭarîk

Dilerem senden Ḥudâyâ eyle tevfiķuñ refîk

Bir nefes gönîlüm senüñ ‘aşkuñdan itmegil cüdâ (T.1/4)

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

Kimi zevk u şafâ üzre kimine yâr olur mâtem

Kiminüñ gözine zerre görünmez bu fenâ ‘âlem

‘Aceb sırr-ı İlâhîdür gelen âdem giden âdem

Ṭaşınur günde yüz biñ cân ‘adem iķlîmine her dem

Gelüp yüz biñ daḫı andan bulur i‘mâr olur peydâ (T.2/4)

Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün (musammat)

Peykânuñ oldı âşina şekvâ idüm senden saña

Câhımuza luṭfuñ ‘atâ kâmillere cevruñ sezâ

Zār itmede dil *mübtelā* nā-dān bula zevk u şafā
Ey çarḥ-ı dūn n'itdüm *saña* hiç virmedüñ rāḥat baña
Güldürmedüñ önden *soña* āh miḥnetā vāh miḥnetā (T.5/1)

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün
Elünde *zü'l-feḳārı* ḥaḳ' Alinün
Yezidün katlidür kārı velinün
' Aḫāsı bu *kerīm-i zü'l celilün*
Yigirmi üç yılda Cebrāilün
Aña vaḫy-i Ḥudāsıdur şerī' at (T.17/7)

7+7=14 hece vezni (musammat)
Bülbül olup *güلزāra* çağıruram dōst dōst
Tā ḫapmışım *yāre* çağıruram dōst dōst
Tañrı murādum *vire* çağıruram dōst dōst
Baḫup cemāl-i yāre çağıruram dōst dōst
Dil oldı *pāre pāre* çağıruram dōst dōst (T.18/1)

5+5=10 hece vezni
Sultān sultānı sultān elinde
Bildüm ḳahr ile iḫsān elinde
Ben bir ' aşıkım fermān elinde
Başum öñünde cevḳān elinde
Çalmadan ḡayrı ya ne ḳaşduñ var (T.31/2)

Mef' ulü Mefā' ilün Mef' ulü Mefā' ilün
Cennet deminün ' ömri biñ ' ömre imiş ancaḳ
Şoḫbet demine taḫrīk bir ḡamze imiş ancaḳ

Bu cümle ‘ulūm-i Haḫḫa bir zerre imiş ancak
Haḫḫ ‘ilmine bu ‘ālem bir nüṣṣa imiş ancak
Ol nüṣṣada bu ādem bir noḫṭa imiş ancak (T.76/1)

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn
Pīr-i ‘aşḫ olup bu yolda *küllü men ‘aleyhā fān* gerek
Vāllahi ḫayrān gerek sīnesi pūryān gerek
Şāḫib vāin dem bu dem īmān olanda an gerek
‘Ārifūñ muṭlāk kelāmın tuymaḡa insān gerek
Sırr-ı muḡlākdur göñülde zevḫ ile vicdān gerek (T.81/1)

Yukarıdaki bendin Azbî’ye ait olan ilk üç dizesi zemin şiire uymamaktadır.
Özellikle “Pīr-i ‘aşḫ olup bu yolda *küllü men ‘aleyhā fān* gerek” mısraında fazlalık vardır. 17 bentten oluşan bu tahmîsin diğerk bentlerinde sorun yoktur:

Vuşlat-ı dildārı kim mātemde bulmaḫ isteyen
Evliyānuñ sırrını her demde bulmaḫ isteyen
Pīr-i Allāh oldıḡın ādemde bulmaḫ isteyen
Dürr-i yek-tā kāmını ‘ālemde bulmaḫ isteyen
Bulmaz anı baḫr içinde baḫr-ı bī-pāyān gerek(T.81/3)

Mef‘ülü Mefā‘ilūn Mef‘ülü Mefā‘ilūn (musammat)
Gel ḫılye-i ‘ālem ol hem rūḫuña *ḫādim ol*
Gel vāḫıf-ı *ḫālūm ol* maḫşūdı *ma‘ālūm ol*
Her demde *ḫayālūm ol* luṭf ile *kemālūm ol*
Her gicede *ḫā’im ol* her gündüzi *şā’im ol*
Hem zıkr ile *dā’im ol* yalvar güzel Allāha (T.118/2)

Örneklerde görüldüğü gibi Azbî, tahmîs ettiğı şiirlerin veznine uygun dizeler yazmıştır. Zemin şiirde olduğı gibi yer yer imale ve zihaf kusurları olsa da yapılan tah-

mîslerin - dinî-tasavvufî edebiyat geleneği göz önünde bulundurulduğunda³⁴- vezin açısından başarılı olduğu söylenebilir.

2.3. Kafiye ve Redif

Öncelikle Niyâzî-i Mısrî'ye ait zemin şiirin kafiye ve redif özelliklerine değinilecek; ardından Azbî'ye ait dizelerin zemin şiirin kafiyeleriyle uyumu ve kafiye özellikleri ortaya konulacaktır.

Niyâzî-i Mısrî, vezin konusunda olduğu gibi kafiye konusunda da oldukça rahattır. Kendisini fazla sıkıntıya sokmadan kulağa gelen benzer seslerle Arapça, Farsça, Türkçe kelime ve eklerle rahatlıkla kafiye yapar. Aruzla yazdıklarında nispeten zengin ve tam kafiye kullanırken heceyle yazdıklarında yarım kafiye bile iner. Ancak genel olarak kafiyedeki eksiklikler büyük ölçüde (özellikle musammat gazellerde) iç kafiyeler ve rediflerle telafi edilerek kuvvetli, coşkun, sağlam bir söyleyişle yüksek bir ahenge ulaşır.

Redif, Niyâzî'nin vazgeçemediği ve çok kullandığı bir husustur. Onda bir iki kelime veya ekten oluşan rediflere rastladığımız gibi üç-beş kelimedenden oluşan kelime gruplarına da rastlarız. Bu durum, musammat gazellerde beytin ortadan bölünerek dörtlük oluşturulması hâlinde son mısraların “mütekerrir” olmasıyla sonuçlanır ki daha önce söylediğimiz gibi bunları pekâlâ “murabba” saymamız da mümkündür. Niyâzî herhalde Türk edebiyatında oran bakımından en çok redif kullanan şairler arasında olmalıdır. Çünkü yüzden fazla şiiri redifle söylenmiştir. Niyâzî bu konuda o kadar tabii davranır ki;

“Kassâb elinde koyunum ya o beni ya ben onu

Cellâd elinde boyunum ya o beni ya ben onu” diye başlayan şiirinin kafiyesinin nasıl oluştuğunu anlatırken hatıralarında şöyle der: “*Limye Camiinde isneyn gün taşra*

³⁴ Aruzun kusurlu kullanımı, dinî-tasavvufî edebiyat sahası şiirlerinin karakteristiğidir. Aruz kusurlarının fazlalığı, saha şairlerinin yeteneklerinden çok, ortaya konulan eserlerin çıkış biçimleri ve fonksiyonlarıyla yakından ilgilidir. Bu şairlerin şiirleri, “hayret ve mestî” sonucudur; “lisân-ı kâl” değil, “lisân-ı hâl”dir. (Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, s.129, İstanbul,1986)

*çıkılmış idim. Biri bir söz okur, bana işittirerek, 'ya o beni ya ben onı' deyu. Ne hoş kafiye olur şuna ilahi olsa, dirken bu zuhur itdi. Sonra didilerki ol çıplak idi.*³⁵ Bu ifadelere göre Niyâzî konuşma ve halk dilinden hatta bir meczubun dilinden aldığı sözleri bile şiire sokmayı bilmiştir.

Tahmîsi yapılan ilk gazelinde kafiye teşkil eden kelimeler Türkçe, Arpça ve Farsça karışıktır: muktedâ, ibtidâ, intihâ, cüdâ, aşinâ, ana, rehnüma...

Yine sıhah, irtisah, infisah, surâh, irsilâh gibi tamamen Arapça çoğu bilinmeyen ağır kelimelerle yapılmış kafiyelerin yanına “ırah” gibi Türkçe bir kelime getirmesi de ilginçtir. Bu arada Niyâzî'nin Arapça ağdalı kelimeler ve eski Türkçe kelimelerle kafiye yaptığı, Farsçayı ise şiirinde çok az kullandığı görülmektedir.³⁶

Örneklerde de görüleceği gibi Niyâzî'nin şiirlerinde bütün kafiye çeşitlerini bulmak mümkündür. Şiirlerin genelinde tam ve zengin kafiye göze çarpmaktadır. Redif, Niyâzî-i Mısırî'nin şiirlerinin vazgeçilmez öğelerindendir. Kafiyenin zayıf olduğu yerlerde ahengi redifle sağlamıştır.

Tahmîsin tanımında, eklenen dizelerin zemin şiirin kafiyesine uyumlu olması gerektiği belirtilir. Azbî, yaptığı tahmîslerde bu kurala uymuştur. Yazdığı dizelerde zemin şiirin kafiye özelliklerine dikkat etmiştir.

Örnekler:

Ṭuyunca sırrı bir ednâ añna hünkār olur peydâ

Gelürse şahñ-ı ' irfânda velî her-kār olur peydâ

Gehî esmâ-i Cebbâri gehî Ğaffār olur peydâ

Zihî kenz-i hafî ki andan gelür her var olur peydâ

Gehî zulmet zuhûr eyler gehî envâr olur peydâ (T.2/1) “-âr”lar zengin kafiye,

“olur peydâ”lar rediftir.

³⁵ Niyâzî-i Mısırî, Mecmû'a, Bursa Orhan Küt. 690, v. 83b.

³⁶ Kenan Erdoğan, Niyâzî-i Mısırî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı, (Tenkitli Metin) Doktora Tezi, Akçağ Yayınları, s. CV, Ankara, 1998.

Nedendür sende bu ‘ucb u riyā ey zāhid-i devrān

Meşeldür kendüye eyler kişi yahşi eger ‘işyān

Niçün ‘işyān idüp dirsın ki uydurdı beni şeytān

‘Adāvet **kı**lma kimseyle saña nefsüñ yeter düşmān

Ki aşla senden ayrılmaz ‘ömür āhır olunca tā (T. 6/3) “-ân”lar zengin kafiyelidir.

Hoş gazāyı ekber sırr-ı şehādetür bu koç

Hāzret-i Cercīs dahı olsa rivāyetdür bu koç

Yetmiş iki millete ‘ayn-ı emānetür bu koç

Añladum zebh-i ‘azīme bir işāretür bu koç

Hem beşāretdür gele Yahyā ile mihmān baña (T.8/6) “-et”ler tam kafiye, “-dür

bu koç”lar rediftir.

Zebūn itdi beni derdi *elif lām* ile bu hem *mim*

Anuñçün ‘aşıkuñ oldum veyā ey dilber *mim cim*

Özgedür baña sultānım haqıqat *vācibu ’t-tekrīm*

Anuñçün tiğini çeşmüñ dem-ā-dem eksik itmez *kim*

Yorılup yolda qalmaya o kim ‘azm-i vişālüñdür (T.29/2) “-im”ler tam kafiyedir.

Olanlar qatil nefis oldı çün *hās*

Cedel kıldüşmānuña mişli *qısās*

Qatı sa‘y it tā bula cānuñ *halās*

‘Amel oldur ki anda ola *ihlās*

Hulūş olmayan ā‘māli n’idersin (T.104/4) “-ās”lar zengin kafiyedir.

Musammat tahmîslerinde dize sonlarındaki kafiyele uyumludur. Ancak iç kafiyelede genellikle uyum sağlanamamıştır.

Zâhid saña şerh **eyleyim** /güş eyle bir destân kamu
Togru haberler sö**yleyim** /fehm eylesün yâr**ân** kamu
Hiç bilmezem ki ne**yleyim** /kılam ‘ ayân bey**ân** kamu
Bir şehre irişdi yolum /dört yanıdur meydân kamu
Aña giren görmez ölüm /içer âb-ı hayvân kamu (T.116/1)

Dize sonlarında “-ân”lar zengin kafiye, “kamu”lar rediftir. İç kafiyelede ise uyum yoktur: Zemin şiirde “ol/öl” tam kafiye, “um/üm” redif iken ek dizelerde “-yle”ler zengin kafiyele.

Eger sen cânuñı bunda /virürsün fî-sebîl ey diğ
Haqîkat ehli olmağsa /muraduñ var Hudâyı biğ
Eger zâhir eger bâtın /muraduñ hâşıl olsun gel
Şeherde açılır her gül /anuñ çün zâr ider bülbül
Uyanup derd ile ey diğ /Hağğa yalvar şehirlerde (T.119/3)

Dize sonlarında “-l”ler yarım kafiyele. İç kafiyelede ise uyum yoktur: Zemin şiirde “l”ler yarım kafiye iken ek dizelerde kafiye yoktur.

Kafiyelele olmadığı ahengin rediflerle sağlandığı şiirlele de mevcuttur:

Sen ğayrı yüze bağma yalvar güzel Allâha
Hem nefsüne aldanma yalvar güzel Allâha
İzinden izün ayırma yalvar güzel Allâha
Uyan gözüñ aç turma yalvar güzel Allâha
Yolından izün ayırma yalvar güzel Allâha (T. 118/1)

Bu bentte olumsuzluk eki “-ma” bütün mısralarda kafiye gibi kullanılmış. Bu ek, görev ve anlam bakımından aynı olduğu için kafiye kabul edemeyiz. “-ma yalvar güzel Allâha” redif olarak ahengi sağlamıştır.

Gazel ve kaside tahmîslerinde matladan sonraki beyitlerin birinci dizeleri serbest olduğu için tahmîs o dizelerin uyağına göre yapılır. Eğer serbest dizenin son kelimesi kafiyeeye uygun değilse kafiye ondan önceki kelimeye göre yapılır. Son kelime redif olarak kalır.³⁷

Örnek:

Bugün yek zerrede biñ hikmet oldu
Bu hikmet didigün hoş kudret oldu
Bize Hakkdan bir ulu devlet oldu
Hakikat şehrine çün rihlet oldu
Göñül tırılmaz ayur elhamdü-li'llâh (T.121/2)

“-et”ler tam kafiye, “oldı”lar rediftir.

Kafiyenin benzer seslerle yapıldığı bentler de mevcuttur.

Örnek:

Miskin aña ey kişi yir eyle gökten olur
Rûy-ı Hakkı seyr iden ağlamadan şen olur
Hakkı ‘ayân aňlamak fen içinde fen olur
Hem cân u hem ten olur hem sen ü hem ben olur
Cümle görinen oldur ırakda vü yakında (T. 120/3)

Zemin şiirin son kelimesi olan “olur” a uyumlu kafiye bulması gerekirken Azbî, bir sonraki kelimeyi esas almıştır. “m/n” benzerliğinden hareketle “hem” kelimesine “gökten, şen, fen” kelimelerini ekleyerek kafiye oluşturmuştur.

Tahmîs yapılırken dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de eklenen dizelerin zemin şiirin tekrarı olmaması gerektiğidir. Hem mana olarak hem şekil olarak zemin şiir tekrar edilmemelidir. Tahmîslerde Niyâzî-i Mısrî'nin kafiyelerinin tekrar ettiği örnekler mevcuttur:

³⁷ Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK yayınları, s. 223-225, Ankara, 2000.

Ṭoğruluk ile *elif*-veş sırda seyrān gizlüdür

İstikāmet kı1 *elif*de anda ‘irfān gizlüdür

*Ma‘nā-i ḥarfü’l elif*de mağz-ı Qur‘ān gizlüdür

Ādemūñ göñli içinde baḥr-ı ‘irfān gizlüdür

Dā’imā şusuz gezüp ‘ummānı bulmazsa ne güç (T. 20/3)

“‘irfān gizlüdür” kafiye ve redifi aynen tekrar edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERİN DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİNİN TANITILMASI VE KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. Kelime Kadrosu

17. yy.da Türk dili; bir taraftan divan şairlerinin elinde -Sebk-i Hindî akımının da etkisiyle- ağır, ağdalı ve bol tamlamalı bir hâl alırken öbür taraftan halk ve tekke şairlerinin elinde anlaşılır bir edebiyat dili olarak halka ulaşıyordu. Esasen Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Âşık Paşa, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal, Nesimî, Hacı Bayram, Eşreroğlu Rumî gibi şairlerce bir tasavvufî Türk şiir geleneği oluşturulmuş; tek başına bir “mektepe şair” olan Yunus Emre’den sonra büyük ölçüde klasik sufi terminolojisi Türkçeye taşınmıştı.³⁸

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı dairesinde değerlendirilen şairlerin kullandıkları dil, “ortalama bir dil”, okumuşların dili olarak kabul edilir. Bu edebiyatın mensupları ne saz şairleri kadar duru, ne de divan şairleri kadar ağdalı bir dil kullanmışlardır. Bir şiirde; halktan ve köyden alınma pek çok kelime ve deyim yanında kitaptan çıkma yabancı kelimeleri, tasavvufî kavramları da görebiliriz.³⁹

Mutasavvıf şairlerin dili hususundaki bu ortaklık Niyâzî-i Mısırî ve onun rahle-i tedrisinden geçen Azbî için de geçerlidir. Şiirlerinde kullandıkları kelime kadrosu; şiirlerinin anlam yapısını, şairlerin hayal dünyasını, ait oldukları geleneği, etkile(n)dikleri kişileri ve eserin yazıldığı dönemdeki Türk dilini değerlendirmemiz açısından önemlidir. Bu nedenle çalışmamızda; her iki şairin kelime kadrolarını ayrı ayrı tespit ettik. En çok kullandıkları kelime ve terimlerdeki ortaklık onların duygu ve düşünce dünyalarındaki birlikteliği yansıtmaktadır.

³⁸ Kenan Erdoğan, Niyâzî-i Mısırî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı, (Tenkitli Metin) Doktora Tezi, Akçağ Yayınları, s. CVII, Ankara, 1998.

³⁹ Abdurrahman Güzel, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Akçağ Yayınları. s.47-48, Ankara, 2000.

Niyâzî-i Mısırî'ye ait dizelerde en sık geçen kelime ve terimler (alfabetik sıraya göre) :

“âb-ı hayvân (2), Âdem (25), agla- (11), ağyâr (11), akıl (18), âlem (54), Allâh (40), andelîb (3), ankâ (4), azâb (8), ârif (23), âşık (29), âşinâ (6), aşk (76), bahr (20), bâzâr (10), bî-haber (8), bülbül (23), bürhân (10), cân u dil (7), celâl (8), cemâl (22), Cennet (18), cihân (35), çık- (23), Deccâl (7), dem-â-dem (4), dergâh (6), dermân (28), dervîş (12), deryâ (22), devlet (12), devrân (8), dîdâr (6), dilber (8), dîvâne (8), dört kitâb (3), dükkân (3), dünyâ (25), dürr-i yektâ (2), eğlen (12), chl-i derd (3), elhamdü-li'llâh (10), enbiya (12), envâr (10), erbaîn (2), evliya (5), ey (35), felek (3), fenâ-ender-fenâ (2), fermân (5), firkat (5), gâfil (7), gamze (2), garîb (6), gâyet (9), gayrı (19), gehî (7), gemi (6), gice (14), gizli (9), gönül (66), görün- (24), güzel (47), hablü'l-metîn (2), Hak (136), hakikat (22), halk (45), halvet (26), harf (7), hasret (3), hayrân (15), hayret (12), hayvân (20), hemân (9), hergiz (7), Hızır (6), hikmet (8), Hudâ (16), hüsn (11), İbn-i Edhem (2), ihsân (10), ilm (24), imân (9), insân (45), irfân (25), isyân (5), Kâbe (3), kalb (12), kâmil (20), kapu (10), katre (25), kavseyn (5), kendü (12), kesret (20), kimse (9), Kur'ân (12), kurbân (21), küfür (6), lâle (4), Leylâ (4), lutf (20), makâm (4), mânâ (4), Mansûr (3), marifet (6), Mecnûn (8), Mecnûn (10), Mehdî (5), mezheb (3), mey-hâne (6), mihmân (10), mihi- net (15), Muhammed (11), Mûsâ (4), mürşid (8), nefes (14), nefis (27), nice (48), nihân (4), oku (17), ögüt (5), padişah (8), perîşân (8), Rab (19), Rahmân (13), rûz u şeb (2), sev- da (6), seyrân (18), sır (52), sultân (30), Sübhân (6), Süleymân (4), şarâb (4), şefâat (3), şems ü kamer (3), şerbet (11), şerîat (28), şeyh (5), Şeytân (11), tâc u taht (3), takvâ (2), tamu (7), terk eyle- (8), terk it- (12), tevhîd (33), tarîkat (4), ummân (8), uyan- (12), vahdet (27), vâiz (8), Vâridât (8), vech (33), vîrâne (6), vuslat (7), vücûd (25), Yakûb (4), yol (101), Yûnus (2), Yûsuf (7), yürek (3), zâhid (15), zamân (15), zevk (19), zulmet (9), zülf (13)”

Şiirde geçme sıklığına göre öne çıkan kelime ve terimler ise şunlardır (şiirde geçme sayısına göre):

“Hak (136), yol (101), aşk (76), sır (52), âlem (54), nice (48), güzel (47), halk (45), insân (45), Allâh (40), cihân (35), ey (35), sultân (30), tevhîd (33), âşık (29), dermân

(28), şeriat (28), vahdet (27), nefis (27), halvet (26), Âdem (25), dünyâ (25), irfân (25), katre (25), vücûd (25), görün- (24), ilm (24), ârif (23), bülbül (23), çık- (23), cemâl (22), deryâ (22), hakikat (22)”

Azbi’ye ait dizelerde en sık geçen kelime ve terimler (alfabetik sıraya göre):

“âb-ı hayvân (3), Âdem (24), ağla- (39), ağyâr (23), âhir (10), akl (37), akıl u dil (2), akl u fikr (5), âlem (110), Alî (9), Allâh (35), Alleme’l esmâ (3), anâsır (4), ankâ (9), ârif (35), âşık (97), aşk (196), bâtil (6), ben (224), berbâd (4), biçâre (6), Bismillâh (2), bül- bül (35), câhil (21), cân u dil (8), cânân (22), Cebbâr (2), Cehennem (4), celâl (4), Cemâl (8), cemâl (13), Cennet (36), cezbe (3), cihân (37), cilvegâh (6), çağır- (10), davâ (6), derd (102), derd-i gam (3), dergâh (4), dermân (29), dervîş (12), deryâ (9), devlet (22), dilber (46), dildâr (14), dîn ü îmân (4), dinle- (18), divâne (2), dört kitâb (5), dünyâ (31), düşman (7), ehl-i aşk (13), ehl-i dil (3), Elhamdü-li’llâh (6), elif (13), enbiyâ (4), enel Hak (5), esrâr (27), evliyâ (9) evvel (28), ey (88), fakir (8), fark eyle- (5), fâş eyle (4), fehm eyle- (15), fehm it- (40), fenâ-ender-fenâ (2), fermân (9), feryâd (6), firkat (6), gaflet (7), galgale (4), gedâ (20), gelüp (7), gice (9), gizlü (15), gönül (63), güldür- (9), gülşen (12), günâh (7), gündüz (11), güzel (22), haber (55), habîb (8), Hak (382), hakikat (74), Halîl (3), halk (17), halvet (8), harf (14), havf u recâ (2), Haydar (2), hayr ile şer (13), hayrân (21), hayvan (14), helâk (2), Hızr (3), Hicâz (2), hicrân (11), hikmet (19), himmet (6), Hudâ (55), hüccet (14), hünkâr (8), ırak (6), ırmak (1), İblîs (8), ibn-i vakt (3), İbrâhim (1), idrâk eyle- (5), ihsân (25), ikrâr eyle- (2), ilm-i ledün (5), imân (56), inkâr (17), insân (22), irfân (38), irşâd (3), İsâ (4), isyân (9), izzet (12), kâ’inât (4), kahr (15), kalb (21), kâmil (40), kanâat (2), kesret (16), kevn ü mekân (3), kîl u kâl (14), kitâb (11), Kur’ân (14), kurbân (13), küfr ü îmân (5), külhan (6), kün fe-kân (3), lâ vü illâ (3), levlâk (5), Lokmân (2), lutf (40), maârif (6), mahlûk (3), manâ (11), mârifet (2), mâ-sivâ (23), Mecnûn (7), meded (19), mekteb (5), menzil (16), merhamet (4), meşreb (3), mihmân (18), mihnet (22), millet (4), muazzam (5), Muhammed (6), murâd (13), Mûsâ (4), Mustafâ (3), mübtelâ (4), mü’min (7), mülk (8), münkir (25), mürşid (15), nâ-dân (11), nâ-kes (3), nefes (10), nefis (3), nefis (82), niçün (29), Nil (5), nokta (21), zâhir ü

bâtın (14), padişâh (8), pervâne (6), post (8), Rab (10), Rahmân (5), rehber (4), rehnümâ (4), riyâ vü ucb (3), rumûz (10), rûz u şeb (8), sabr (8), sâdik ol- (2), sâki (2), sen (78), sev- (37), sır (158), söz (92), sultân (34), Süleymân (3), Şâm (3), şarâb (8), şeriat (22), şeydâ (4), şeyh (7), Şeytan (18), şîşe-i nâmûs (2), tabîb (8), takvâ (6), tâlib (17), tamu (4), Tanrı (2), tarîkat (13), taşra (3), tecellî (7), tekye (4), terk it- (25), teslim ol- (6), teşvîş (6), tevhîd (18), üstâd (3), Vâridât (3), varlık (9), vâsıl ol- (3), vatan (2), vech (52), vuslat (25), vücûd (34), Yezdân (6), yokluk (3), yol (72), zâhid (49), zâhir u bâtın (3), zaman (19), zâr it- 10), zevk u safâ (3)”

Şiirde geçme sıklığına göre öne çıkan kelime ve terimler ise şunlardır (şiirde geçme sayısına göre):

“Hak (382), ben (224), aşk (196), sır (158), âlem (110), derd (102), âşık (97), söz (92), ey (88), sen (78), hakikat (74), yol (72), gönül (63), imân (56), haber (55), vech (52), zâhid (49), dilber (46), fehm it- (40), ağla- (39), irfân (38), kâmil (40), akl (37), cihân (37), sev- (37), Cennet (36), Allâh (35), ârif (35), bülbül (35), sultân (34), vücûd (34), dünyâ (31), dermân (29), niçün (29), evvel (28), ihsân (25), münkir (25), terk it- (25), vuslat (25), Âdem (24), ağyâr (23), mâ-sivâ (23), devlet (22), mihnet (22), câhil (21)”

Her iki şair tarafından en çok tercih edilen kelime ve terimlerse şunlardır:

“Hak, yol, aşk, sır, âlem, Allâh, cihân, ey, sultân, âşık, dermân, dünyâ, irfân, vücûd, ârif, bülbül, hakikat, Âdem”

Tasavvuf edebiyatına ait bu terimlerin yorumlanması ayrı bir çalışma konusu olmakla beraber, bu terimlerin dökümünün yapılması her iki şairde hâkim düşünce unsurunun ne olduğunu anlamamızı sağlayacaktır.

Kullanılan kelimeler herkesin bildiği alışıldık kelimeler olsa da mutasavvıf şairler kelimelere farklı anlamlar yükleyerek çok katmanlı metinler oluşturmuşlardır. Bu metinleri anlamak için tasavvuf dünyasına vakıf olmak gerekmektedir. Günlük konuşma diliyle, derin anlamlar içeren bir edebiyat inşa etme başarısı gösteren bu şairler, İbn Arabî'nin yolundan giderek sözü kısa tutmuş, semboller kullanmış, bilmeceye başvur-

muş ve gerçeği mecazın arkasına gizlemişlerdir. “*Bizim şiirlerimizin hepsi ister bir sevgiliye hasbıhal ile başlasın ister bir mehdiye olsun ve isterse de kadın isim ve sıfatlarıyla, ırmak, yer, yıldız isimleriyle dolu olsun, hepsi de bütün bu suretler altındaki ilahi bilgilerden ibarettirler. (...) Yani biz bir şeyi remzederiz, lugazlaştırırız ama bizim bundan kastımız bir başka şeydir.*”⁴⁰ diyen İbn Arabî, bu şiirin aslında kolay anlaşılmayacağına da işaret etmektedir.

Niyâzî-i Mısırî üzerinde büyük etkisi olan İbn Arabî'nin kullandığı sembolik dil ile ilgili olarak Muhammed Mustafa Hilmî'nin söyledikleri bize ışık tutacaktır: “*İbn Arabî'nin kullandığı semboller; onun keşfettiği hakikatlerden, marifet ve zevkini elde ettiği inceliklerden pek çok hazineler saklamaktadır. Bunlar bazen kapalı, bazen de açık ve anlaşılır tarzda kullanılmaktadır... Bu üslubun kullanımındaki faktörler, muhataba anlamakta kolaylık sağlamak veya uzmanların işini kolaylaştırmak olabileceği gibi, bilgilerini ehil olmayan ve anlamayacak kimselerden gizlemek de olabilir*”⁴¹

Tasavvuf erbabı, kendi aralarında özel bir dil geliştirmiş ve bunun sonucu olarak da bir tasavvuf terminolojisi oluşmuştur. Eğer bir bilim dalının terminolojisine hâkim değilseniz, o alanla ilgili olarak yapacağınız yorum ve tenkitlerin sıhhati tartışılır demektir. Bu durum Niyâzî-i Mısırî tarafından tespit edilmiş ve bu konuda kaleme aldığı bir risalenin yazılış sebebi olarak mukaddimesinde zikredilmiştir. Mısırî bu konuya dikkat çekerek şöyle der: “*Sufilerin ağızlarında bazı sözler vardır ki halkın büyük bir kısmı, hatta bazı âlimler bile o sözleri işittikleri zaman mutasavvıfları batıl mezhebinden zannederler. Zira ehlullahın sözleri mutlakdır, her ne yana çeksen çekilir. Ehli olmayan bilmez, onlara suizan eder. İşte o suizannı def etmek için bu risaleyi yazdım.*”⁴²

Söz konusu olan tasavvuf ise, diğer ilim dallarından farklı özelliklere sahip olduğu unutulmamalıdır. Yani bir yönüyle mistik veya spiritüel tecrübe, dışa ait olmayıp içe ait olduğundan doğrudan doğruya bir tasvirini yapmak zordur. Mistik şuur, entelektüel şuur gibi bize bir şey anlatmaz; ima eder. Bu sebeple de ancak sembolik şemalar

⁴⁰ İbn-i Arabî, El-Fütûhât, c.I, s.61; c.III, s. 622.

⁴¹ Muhammed Mustafa Hilmî, (2002), “Sembollerdeki Hazineler”, İbn Arabî Anısına-Makaleler, (Çev. Tahir Uluç), İnsan Yayınları, İstanbul. S.52).

⁴² Niyâzî-i Mısırî, Risâle-i Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvıfâne, Atıf Efendi Ktb. No: 1400, vr. 9a.

halinde ifadesini bulur. İşte bu esnada sufinin kullandığı sembollerde iması ne kadar fazla ise, anlatmaya çalıştığı hali yansıtmaya şansı o derece artar. Dolayısıyla tasavvufta kullanılan semboller sade bir şema veya alegoriden çok daha ileri şeylerdir. Semboller gerçek reelin sırrına ulaştırma yolunda güzellik ve iştihakı kullandığından, akla ve entellekte değil, kalbe ve sezgisel hisse hitap eder.⁴³

Zaten sufiler isteseler bile hallerini somut bir dille anlatamazlar. Başka deyişle burası dilin sınırlarının bittiği bir yerdir. Zira Ebu Abdurrahman es-Sülemî'nin belirttiği gibi: “*Tasavvuf öyle bir hakikattir ki ne dilin ne de sözün olmadığı yerde olur (laf ile tasavvuf olmaz). Tasavvuf, ehil olan kimselere evliya ve meşâyih tarafından gelen bereketlerden, onların âdâb ve ahlâkının tesirinden meydana gelir.*”⁴⁴

Sanatlarını aynı geleneğin kelime kadrosuyla inşa eden Niyâzî-i Mısrî ve Azbî'nin dil ve üslup özelliklerinde çok büyük farklılıklar yoktur. Niyâzî-i Mısrî'nin şiirlerini tahmîs eden Azbî'nin farklı bir yol izlemesi, yani zemin şiirden farklı dil ve üslup sergilemesi; yapmaya çalıştığı şeyi anlamsız kılacağından her iki şairin dil ve üsluplarındaki benzerlik kaçınılmazdır. Tahmîste esas olan zemin şiirdir. Eklenen dizelerin zemin şiirin üslup özelliklerine uyması, zemin şiirle kaynaşması (sırtmaması) gerekmektedir. Azbî, zemin şiirlerdeki ahengi az da olsa yakalayabilmiştir. Kelime seçiminde ise Niyâzî-i Mısrî'deki sadelikten kısmen uzaklaştığını söyleyebiliriz. Ayet ve hadislerin, Arapça ve Farsça kelimelerin, simgesel değeri olan harflerin kullanılma sıklığına baktığımızda Azbî'nin bu kelimeleri daha sık kullandığı görülmektedir.

Örnekler:

Göründi aña her var kim oldu o ***lülü'l ebşâr*** (T.48/6)

Kim ***fenâ-ender-fenâ***dur buldı ‘ulvîde mekân (T.58/6)

Lâ vü ***illâ***dan gönül geç bundadır sırrı ‘aceb(T.58/7)

Bir ***elifle*** birbirine girdi cânâ ‘***ayn*** u ***mim***

Nâs-ı hâşuñ maqşadı çün oldu ***lâm mim cim*** (T.58/9)

⁴³ İhsan Kara, İbnü'l-Arabî'nin Tasavvuf İstilahlarına Etkisi ve Seyyid Mustafa Rasim Efendi'nin İstilahât-ı İnsân-ı Kâmil'i Örneği Tasavvuf: **İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)**, S: 23, 2009

⁴⁴ Abdurrahman es-Sülemî, Tasavvufun Ana İlkeleri Sülemî'nin Risâleleri, çev.: Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 11, Ankara, 1981.

Kühü esrâra lâyıķ olagör (T.61/4)

Münkire ikrâr iden dir ki *ma‘âzallâh* ne hâş (T.67/1)

Fi‘l-haķîķa çünki birdür *leysefi‘d-diyâr-ı nefis* (T.67/2)

‘Azbi‘ aşık ol hemân *vallâh a‘lem bi‘ş-şevâb* (T.75/7)

Ne sırdur yâ *şeb-i işneyn* ne sırdur *Seyyidü‘l Kevneyn*

Ne sırdur *kurretü‘l ‘ayneyn* nedür ma‘nâ nedür *harfeyn*

Ne sırdur *kuvvat-i dâreyn* ne sırdur *mâtem-i şâdeyn* (T.102/3)

Balı zehri bir bilüp *semmî helâhil ‘irfân* (T.110/2)

Her iki mutasavvıf şairin dil ve üslup özelliklerindeki ortaklıkları şöyle sıralayabiliriz:

Her ikisinde de ayet ve hadislerden iktibaslar vardır.

Her ikisinde de divan edebiyatına mal olmuş mazmunların sayısı, halk söyleyişine uygun ifadelerden daha azdır. Kullanılan mazmunlar da her iki edebiyata mal olmuş “gül-bülbül” gibi yaygınlık kazanmış mazmunlardır.

Her ikisinde de Türkçenin XVI. yy. sonuna kadar devam eden “Eski Anadolu Türkçesi” devresinin dil hususiyetlerine rastlarız. Bu döneme has olan ve okuyana Yunus Emre’yi hatırlatan şu ifadeler sıkça kullanılmıştır: “kendüzin, kanda, kangı, kanı, kaçan, deyüben, geçiser, tamu, uçmak, irgür-, taşra, idicek, olgıl, irmiş durur...”

Her ikisinde de genellikle “nasihat ve hitap” tarzında bir anlatım yolu tercih edilmiştir. Bu şekildeki anlatımlarında “ey, eyâ, ya” gibi ünlemler ile emir ve bildirme kipleri kullanılmıştır. Hitap ve öğütler bazen şairin kendisi için, bazen de belirli ya da belirsiz ikinci bir şahıs içindir.

3.2. Ayet ve Hadis kullanımı

Dinî-tasavvufî özellik taşıyan şiirlerin karakteristik bir özelliği de “ayet ve hadisler”den azamî derecede faydalanarak, “delil ve ispat yoluyla anlatım” tarzını geliştirmiş olmalarıdır. Şair, fikrinin doğruluğunu sure, ayet, hadis veya ünlü mutasavvıfların

sözleri ile ispata çalışır. Ayet ve hadislerin seçiminde özellikle tasavvufa kaynaklık edenler seçilir. Her iki şair de bu anlatım tarzının içinde yer alan bütün unsurlara şiirleri içerisinde sıkça yer vermiştir. Şiirlerde ayetlerin kullanılışı genellikle iktibas veya telmih yoluyla. Bununla birlikte ayetlerin tamamının kullanıldığı mısralar da mevcuttur.

Hadislerin kullanımı da yine telmih veya iktibas yoluyla. Sahih olup olmadığına bakmaksızın yaygın olan hadisleri kullanılmıştır.⁴⁵

Sultan Veled, tasavvufi şiirin ne olduğunu anlatırken “Âşığın şiiri; Kur’an tefsiridir, ruhun huzurudur, imanın nurudur. Hatta ondan da öte, herkesi Allah’a ulaştır. Bu sırrı bil de kendine gel! Bu şiirleri herkesin şiiri gibi okuma, her ikisinin şiirini bir tutma.”⁴⁶ demiştir. Tasavvuf edebiyatının özeti sayabileceğimiz bu ifadeyi doğrularcasına Niyâzî-i Mısrî ve Azbî, dizelerinde pek çok ayet ve hadise yer vermiştir.

Tasavvuf edebiyatının temel kaynakları olan bu ayet ve hadisleri üç gruba ayırdık: a) Her iki şairin de kullandığı ayet ve hadisler. b) Sadece Niyâzî-i Mısrî’nin kullandığı ayet ve hadisler. c) Sadece Azbî’nin kullandığı ayet ve hadisler.

a) Her iki şairin de kullandığı ayet ve hadisler:

1- “Kenzi lâ-yefnâ”

“Tükenmez hazine”

“Sizin yanınızda olan şeyler biter. Allah’ın indinde olan şeyler bakidir. Ve sabredenleri, yapmış oldukları amellerin ecirlerini mutlaka daha güzeli ile mükâfatlandıracağız.

(Nahl-96)

“Ve eğer yeryüzünde bulunan ağaçlar kalem olsaydı ve denizler (mürekkep olsaydı) ve ondan sonra, onun yedi katı daha deniz eklenseydi, Allah’ın kelimeleri tükenmezdi.

Muhakkak ki Allah; Azîz’dir, Hakîm’dir.” (Lokman-27)

“Kenzi lâ-yefnâ’yı bilmez kâdâdur illâ fakîr” (Niyâzî-4/6)

“Ma‘ârif kenzi lâ-yefnâ gibidür” (Azbî-17/20)

⁴⁵ Mehmet Erol, “Azbî Baba ve Dîvânî”, Türkbilig, Eski Türk Edebiyatı Özel Sayısı, 2003.

⁴⁶ Sultan Veled, *İbtidânâme*, terc. Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara 1976, s. 66, 1055, 1057, 1065, 1067, 1068.

Zāt-ı lā yefnāsı yarūn eyledi ‘ arz-ı liķā (Azbî-7/2)

2- ”‘ Alleme’l-esmā”

“Allah, Âdem’e **bütün varlıkların isimlerini** öğretti. Sonra onları meleklere göstererek, ‘Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin’ dedi.” (Bakara-31)

‘ Alleme’l-esmāyı ta‘ līm itdi ol haḫdan Hudā (Niyâzî-4/1)

‘ Alleme’l-esmāya mazhar ister iseñ gel beri (Niyâzî-60/11)

Ne sırdur Âdem ü Havvā ne sırdur ‘ alleme’l-esmā (Niyâzî-102/2)

‘ Alleme’l-esmā ile hem tâc-ı kerremnā ile (Niyâzî-105/2)

‘ Alleme’l-esmā ’yı ögreñ fānīnūñ kayyumısun (Azbî-38/4)

Oldılar ‘ ayn-ı müsem mā ‘ alleme’l-esmā ile (Azbî-105/2)

3- “Kābe kavseyni ev ednā”

“Böylece **iki yay mesafesi kadar, (hatta) daha yakın oldu.**” (Necm-9)

Kābe kavseyni ev ednāda iķāmet eyleme (Niyâzî-7/3)

Kābe kavseyn-i ev ednā zilletidür sālīkūñ (Niyâzî-8/3)

Kaşuñdur Kābe kavseyn-i ev ednā (Niyâzî-25/5)

Kābe kavseyni ev ednāsına ķurbān olayım (Niyâzî-97/1)

Ṭuymağa ev ednāyı hikmet yolını göster (Niyâzî-48/5)

Kavseyne irişince varur gelür gemiler

Ev ednānuñ baħrina hergiz gemi şalınmaz (Niyâzî-62/4)

Ne sırdur sırr-ı ev ednā ne sırdur nüşha-i kübrā (Azbî-102/2)

4- “İen terāni”

“Musa (A.S), tayin ettiğimiz zamanda gelince, Rabbi onunla konuştu. (Musa A.S) şöyle dedi: ‘Rabbim, bana (Kendini) göster, Sana bakayım.’ (Allahû Teâlâ): ‘Beni asla göre-

mezsın. Ve fakat dağa bak! O, mekânını kararlı tutabilirse (yerinde durabilirse); o zaman sen, Beni görürsün. ' buyurdu. Rabbi, dağa tecelli ettiği zaman onu paramparça etti. Musa (A.S), bayılarak yere düştü. Sonra ayıldığı zaman: 'Sen Sübhan'sın. Sana tövbe ederim. Ben, mü'minlerin ilkiyim. 'dedi. ' (Araf-143)

Kibriyâ-yı *len terâniden* niķâbı olmasa (Niyâzî-126/3)

Hem dahı Mūsâ yüzidür *len terâni* şu' lesi (Azbî-14/6)

5- “Şirât-ı müstakîm”

“Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna; gazaba uğrayanların ve sapıkların yoluna değil.” (Fatiha-7)

“Yoksa siz de, daha önceden Musa (a.s)'a sorulduğu gibi, resulünüzü (ondan şüpheyeye düşerek) sorguya mı çekmek istiyorsunuz? Ve kim imanı küfür ile değiştirirse, artık o doğru yoldan (Sıratı Mustakîm'den) (Allah'a ulaştıran yoldan) sapmıştır.” (Bakara-108)

“Muhakkak ki Allah, benim de Rabbim ve sizin de Rabbiniz'dir. O halde O'na kul olun. (İşte) bu Sıratı Mustakîm'dir (Allah'a ulaştıran yoldur).” (Âl-i İmrân- 51)

“Onların üzerlerine, nerede olurlarsa olsunlar zillet (alçaklık) damgası vuruldu. Ancak Allah'ın ipine (Sıratı Mustakîm'e) ve insanlardan bir ipe tutunanlar (ulaşanlar) hariç. (Onlar) Allah'tan bir gazaba uğradılar ve üzerlerine miskinlik damgası vuruldu. Bu, onların Allah'ın âyetlerini inkâr etmiş olmaları ve peygamberleri haksız yere öldürmüş olmaları sebebiyledir. İşte bu, onların (Allah'a) isyan etmelerinden ve haddi aşmış olmalarındandır. (Âl-i İmrân- 112)

“Böylece Allah'a âmenû olanları (ölmeden önce ruhunu Allah'a ulaştırmayı dileyenleri) ve O'na sarılanları ise, (Allah) kendinden bir rahmetin ve fazlın içine koyacak ve onları, kendisine ulaştıran “Sıratı Mustakîm”e hidayet edecektir (ulaştıracaktır).” (Nisa-175)

“Muhakkak ki ben, benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim. Yürüyen hiçbir canlı mahlûk (dabbe) yoktur ki; O, onun perçeminden tutmuş (O'nun kontrolü altında) olmasın. Muhakkak ki benim Rabbim, Sıratı Mustakîm üzeredir. ”(Hud-56)

“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel şekilde mücâdele et. Muhakkak ki senin Rabbin, O'nun yolundan (Sıratı Mustakîm'den) sapanları (dalâlette düşenleri) ve hidayete erenleri bilir.” (Nahl-125)

“Bak, senin için nasıl misaller getirdiler (sana büyülenmiş, mecnun, deli, şair dediler) ve böylece dalâlette kaldılar. Artık yola (Sıratı Mustakîm'e) ulaşmaya güçleri yetmez.” (İsra-48)

“De ki: ‘Herkes beklemekte, öyleyse siz de bekleyin! Artık kim Sıratı Seviyye (Sıratı Mustakîm) ehlidir (üzerindedir) ve kim hidayete ermiştir, yakında bileceksiniz.” (Taha-135)

“Ve muhakkak ki ahirete inanmayanlar, mutlaka yoldan (Sıratı Mustakîm'den) sapanlardır.” (Mu'minun-74)

“Ve Bizim uğrumuzda cihad edenleri, mutlaka Bizim yollarımıza (Sıratı Mustakîmler'e) hidayet ederiz. Ve muhakkak ki Allah, mutlaka muhsinlerle beraberdir.” (Ankebut-69)

“Ve cehennemde olanlar derler ki: ‘Yarabbi, muhakkak ki biz, sâdatlarımıza ve küberamıza itaat ettik. Ve böylece Senin yolundan (Sıratı Mustakîmi'nden) saptık.” (Azzhab-67)

“Sıratı Mustakîm üzerinde(sin).” (Yasin-4)

“Arşı tutan melekler ve onun etrafındaki kişi Rab'lerini hamd ile tesbih ederler ve O'na îmân ederler. Ve âmenû olanlar için (Allah'tan) mağfiret dilerler: ‘Rabbimiz, Sen herşeyi rahmetle ve ilimle kuşattın. Böylece tövbe edenleri ve senin yoluna (Sıratı Mustakîm'e) tâbî olanları mağfiret et. Onları cehennem azabından koru!’” (Mu'min-7)

Şirât-ı müstaķîme da' vet iden (Niyâzî-17/4)

Şirât-ı müstaķîme gitmek için (Azbî-17/9)

Çün şirâtü'l müstaķîmdür salike şeyhin izi (Azbî-60/5)

6- “*Yevme tüblā* “

“*Gizli işlerin ortaya çıkarıldığı günde.*” (Tarık- 9)

*Yevme tüblā*dur o gün her mā‘ nā bir şüret giyer (Niyâzî-127/4)

*Yevme tüblā*da göründi ehl-i İmān üç bölük (Azbî-24/3)

*Yevme tüblā*da benüm çün ümmetüm degül dime (Azbî-93/7)

7- *mā evhā*

“Böylece Allah kuluna **vahyedeceğini vahyetti.**”(Necm-10)

Dağı bundan özge *mā-evhā* didi Qur‘ān baña (Niyâzî-8/7)

Bize feyz ehlinden beyāndur *sırr-ı mā evhā*

Bize feyz ehlinden beyāndur *sırr-ı mā evhā* (Azbî-29/5)

Qadrimüz idrāke geldüñ *sırr-ı mā-evhā* ile (Azbî-105-2)

8- “*Nefahtü fıhi min rūhi*”

“*Ona bir biçim verdiğimde ve ona ruhumdan üfürdüğümde hemen ona secde ederek (yere) kapanın.*” (Hicr- 29)

Sırr-ı nefahtü demi nefesi durur kāmīlūñ (Niyâzî-78/3)

Nefahtü fıhi min rūhi delīlūñ (Azbî-17/18)

9- “*Menn ü selvā*”

Mûsâ aleyhisselâmın duâsı ile Allahü Tealacın İsrâiloğullarına gökten yağdırdığı kudret helvası (menn) ve bildircin eti (selvâ).

“*Bulutı üstünüze gölge yaptık. Size, kudret helvası ile bildircin indirdik. ‘Verdiğimiz rızıkların iyi ve güzel olanlarından yiyin.’ (dedik). Onlar (verdiğimiz nimetlere nankör- lük etmekle) bize zulmetmediler, fakat kendilerine zulmediyorlardı.*”(Bakara 57)

Mu‘ ādil olmaz ol zevçe hezārān *menn ile selvā* (Niyâzî-6/6)

*Menn ü selvā*ı Yahūdî istemez (Niyâzî-83/6)

Menn ü selvā kudret-i Hâkdan bize nüshadır (Azbî-136/6)

10-”*elḥamdü-li’llāh*”, “*Ḥamdü-li’llāh*”

“*Ḥamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.*” (Fatıha/2)

Ḥamdü-li’llāh saña ümmet eylemiş ol zî-kerem (Niyâzî-93/6)

Ḥudâ da‘ vet ider *elḥamdü-li’llāh*

Bu cān Hâkka gider *elḥamdü-li’llāh* (Niyâzî-121/1)

Gönül ṭurmaz ayur *elḥamdü-li’llāh* (Niyâzî-121/2)

Hem okur hem yazar *elḥamdü-li’llāh* (Niyâzî-121/3)

Bugün günüm ṭoğar *elḥamdü-li’llāh* (Niyâzî-121/4)

Ḳamū ağyār gider *elḥamdü-li’llāh* (Niyâzî-121/5)

Geh bize virdiler *elḥamdü-li’llāh* (Niyâzî-121/6)

Bozuldı hep şuver *elḥamdü-li’llāh* (Niyâzî-121/7)

Nasībimiz kadar *elḥamdü-li’llāh* (Niyâzî-121/8)

Vişāline irer *elḥamdü-li’llāh* (Niyâzî-121/9)

Dōstu ‘ayān gördüm didüm *elḥamdü-li’llāh* dā’imā (Azbî-13/1)

Elḥamdü-li’llāh şād hezār ‘Az̄bî Ḥudāyı ḥüb bilur (Azbî-13/7)

Tā kıyāmet bellüdür *elḥamdü-li’llāh* kıymeti (Azbî-97/4)

İder def-i keder *elḥamdü-li’llāh*

Ḳıllar ‘arz-ı hüner *elḥamdü-li’llāh*

Budur ṭoğrı ḥaber *elḥamdü-li’llāh* (121/1)

Olmadı bu sırta mahrem *ḥamdü-li'llāh* ecnebî (Azbî-127/3)
Ḥamdü-li'llāh daḥme-i isfend-i yāru açmışız (Azbî-137/3)
Ḥamdü-li'llāh kimseye ma' lūm degül aḥvālimüz (Azbî-137/4)
Ḥamdü-li'llāh olmuş nihān bu nihān sır degül ' ayān (Azbî-122/4)

11- *levlāke levlāk*

“Levlāke levlāke lema halaktü'l eflāk”

“Eğer Sen olmasaydın varlığı yaratmazdım.” Hadis-i Kudsi

Giyüp hil' at-i levlāk bu yolda (Niyâzî-25/4)
Ḥuṭbe-i *levlāk* inen şānına ḳurbān olayım (Niyâzî-97/1)
Şānuña *levlāk-ı Ḥaḳ*dan merḥabā çağrıldı hem (Azbî-93/1)
Aña *levlāke levlāk* dimişdür (Azbî-98/2)
Senün şānuña *levlāk* nidāsın Ḥaḳ kıldıysa (Azbî-123/3)
Çünkü levlāk didi Ḥaḳ Cebrāildür dāyesi (Azbî-133/1)

12- *“men 'arafnāke”, “mā-'arafnā”*

“Kendini bilen Rabbini bilir.” Hadis-i Şerif

Mā 'arefle mā remeyte iz remeyte remzini (Niyâzî-24/12)
Ḥadīş-i *men 'arafnāke* rumūzundan tolagör kim (Azbî-6/6)
Rumūzı *mā-'arafnāyı* özün tahtında görmezseñ (Azbî-66/6)

b) Sadece Niyâzî-i Mısrî'nin kullandığı ayet ve hadisler:

1- *kerremnā*

“Ve andolsun ki; Âdemoğlunu kerem sahibi (şerefli) kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Ve onları helâl şeylerden rızıklandırdık. Ve onları yarattıklarımızın çoğundan fazilet (açısından) üstün kıldık.” (İsrâ-70)

‘Alleme’l-esmā ile hem t̄ac-ı kerremnā ile (T.105/3)

2- “*ḥablü’l-metīn*”, “*urvetü’l-vüṣṣkā*”

“*ḥablü’l-metīn*”: Sağlam ip (İslâmiyet veya Kur’ân-ı Kerîm)

“*urvetü’l-vüṣṣkā*”: Tutunulacak en sağlam kulp (İslâmiyet veya Kur’ân-ı Kerîm)

“Kim iyilik yaparak kendini Allah’a teslim ederse, şüphesiz en sağlam kulpa tutunmuştur. İşlerin sonu ancak Allah’a varır.” (Lokmân- 22)

Çün Kitābu’llāh durur *ḥablü’l-metīn*

Pek yapış bu ‘*urvetü’l-vüṣṣkāya* pek (T.83/11)

Ḥalka ḥalka salınan kākül mi yā *ḥablü’l-metīn* (T.130/3)

3- “*ḳul hüva’llāh*”

“De ki: “O, Allah’tır, bir tektir.” (İhlâs-1)

Muşhaf-ı ḥüsnünde yazmış *ḳul hüva’llāh* āyeti (T.75/2)

4- “*küllü şey’in ḥālīkun*”, “*illā veche*”

“Ve Allah ile beraber başka bir ilaha tapma. O’ndan başka ilah yoktur. O’nun yüzünden (zatından) başka her şey helak olucudur. Hüküm O’nundur ve siz O’na döndürüleceksiniz.” (Kasas -88)

Ḥalk-ı ‘ālem her dem oḳur *küllü şey’in ḥālīkun*

Kendi oḳur dā’ima *illā veche* Subḥānımız (T.59/5)

5- “*limeni’l- mülk*”

“O gün onlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah’a gizli kalmaz. Bugün **mülk (hükümranlık) kimindir?** Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah’ındır.”

(Mü’min-16)

Limeni'l- mülk nidâsın işiden cân kulağı (T.47/6)

6-” ***sihri bü'l-‘aceb***”

“Onların kalpleri, (Allah'ın söylediklerine) önem vermemekte. Ve zulmedenler, gizlice (şöyle) fısıldaştılar: ‘Bu (Hz. Muhammed S.A.V), sizin gibi bir beşer olmaktan başka bir şey mi? Yoksa siz, görerek (göz göre göre) **sihre** mi kapılıyorsunuz?’ (Enbiya-3)

“Âyetlerimiz onlara görünür olduğu zaman; ‘Bu apaçık bir **sihirdir.**’ dediler.” (Neml-13)

“Ve: ‘Bu sadece apaçık bir **sihirdir.**’ dediler (derler).” (Saffat-15)

“Ve onlara Hakk (Kur’ân) geldiği zaman: ‘Bu bir **sihirdir** ve şüphesiz biz, onu inkâr edenleriz.’ dediler.” (Zuhuf-30)

“Ve onlara âyetlerimiz beyan edilerek (açıklanarak) okunduğu zaman kâfirler, (âyetlerimiz) onlara gelince, hak (âyetlerimiz) için: ‘Bu, apaçık bir **sihirdir.**’ dediler.” (Ahkâf-7)

“Sonunda: ‘Bu sadece, olsa olsa nakledilen bir **büyüdür.**’ dedi.” (Müdessir-24)

Ne *sihri bü'l-‘acebdür* kim bu yüzden görünür ağıyâr (T.2/3)

7- “***Külle yevmin hū***”

“Göklerde ve yerde olanlar O'ndan dilenirler. **O, her gün yeni bir tecellidedir,**” (Rahmân-29)

Külle yevmin hūyı aña ol senüñ şānuñdadur (T.38/8)

8- “***semme vechu'llāh***”

“Doğru da batı da Allah'ındır, nereye dönerseniz **Allah'ın yönü orasıdır.** Doğrusu Allah her yeri kaplar ve her şeyi bilir.” (Bakara-115)

Şalât-ı ehl-i kırbuñ kıblesidür *semme vechu 'llâh* (T.16/5)

Şalâti ehl-i kırbuñ kıblesidür *semme vechu 'llâh* (T.49/7)

Âdem iseñ *semme vechu 'llâh* bul (T.85/1,2,3,4,5)

Var *semme vechu 'llâh* bul tâ görine saña ol il (T.116/25)

Âdem iseñ *semme vechu 'llâh* bul (T.85/1)

9- **“mā remeyte iz remeyte”**

“Sonra onları siz öldürmediniz, fakat onları Allah öldürdü; **attığın zaman da sen atmadın**, lakin Allah attı. Bu da müminlere güzel bir imtihan geçirtmek içindi. Gerçekten Allah işitendir, bilendir!” (Enfâl-17)

Mā 'areffe mā remeyte iz remeyte remzini (T.24/12)

10- **“seḳāhüm Rabbühüm”**

“Üzerlerinde ince, yeşil ipekten ve atlastan elbiseler vardır, bileklerine gümüş bilezikler takılmıştır. **Rabpleri onlara temiz içecekler sunmuştur.**” (İnsan-21)

Şol *seḳāhüm Rabbühüm* hamri lebinden içegör (12/2)

11- **Hatm-i cem'î'l-mürselîn**

“(Ve bilin ki, ey müminler,) Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir, fakat o, Allah'ın Elçisi ve **bütün peygamberler'in sonuncusu'dur.** Ve Allah her şeyi hakkıyla bilendir.” (Azhâb-40)

Hatm-i cem'î'l-mürselînüñ faḫridür faḫr u fenâ (T.7/1)

12- **“Küntü kenzen”**

“Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim ve mahlûkatı yarattım.” *Hadis-i Kudsî*

Küntü kenzen remzini bulduŋsa sende Mıŋriyā (T.38/8)

Niyāzī *küntü kenzen* sırrını kendüŋde bulduŋsa (T.49/8)

Küntü kenzün sırrını tıyduŋsa ger (T.88/5)

c) Sadece Azbî'nin kullandığı ayet ve hadisler:

1-” *Küllü şey'in yerci'u*”

“Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Bütün işler O'na döndürülür. Öyleyse O'na kul-
luk et, O'na güven. Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir.” (Hud-123)

Küllü şey'in yerci'u karz-ı hasen virmiş olur (T.1/3)

*Küllü şey'in yerci'u*dur Hağ Hağkuñ mihmānidur (T.20/7)

2- “*ulü'l-ebşār*”

“(Bedir savaşında) çarpışan iki fırka, sizin için bir ibret olmuştur. Bir fırka Allah'ın yo-
lunda savaşıyor ve diğeri kâfir olan (fırka), onları (bizzat) gözleri ile kendilerinin iki
misli görüyorlardı. Ve Allah dilediğini, kendi yardımı ile destekler. Muhakkak ki bunda,
ulül ebsar (basîret sahipleri) için mutlaka ibret vardır.” (Âl-i İmrân -1)

‘ Anāşır perdesin çaldur olam dirseñ *ulü'l-ebşār* (T.2/3)

3- “*kün fe-kān*”

“O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece ‘*Ol' der, o da
hemen oluverir.*” (Bakara-117)

“Meryem: ‘Rabbim! Bana bir insan dokunmamışken nasıl çocuğum olabilir?’ demişti.
Melekler şöyle dediler: ‘Allah dilediğini böylece yaratır. Bir işin olmasını dilerse ona
‘*Ol' der ve olur.*’” (Âl-i İmrân -47)

“Allah'ın katında İsa'nın durumu kendisini topraktan yaratıp sonra ‘Ol’ demesiyle olmuş olan Âdem'in durumu gibidir.”(Âl-i İmrân -59)

“Gökleri ve yeri gerçekle yaratan O'dur ki ‘Ol’ dediği gün (an) hemen olur; sözü gerçektir. Sura üfleneceği gün hükümlerlik O'nundur. Görülmeyeni de görüleni de bilir. O Hâkim'dir, haberdardır.”(En'âm-73)

“Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman sözümüz sadece ona ‘Ol’ dememizdir ve hemen olur.”(Nahl-40)

“Allah çocuk edinmez, O münezzehdir. Bir işin olmasına hükmederse ona ancak ‘Ol’ der, o da olur.” (Meryem-35)

“Bir şeyi dilediği zaman, O'nun buyruğu sadece, o şeye ‘Ol’ demektir, hemen olur.” (Yâsîn-82)

“Dirilten, öldüren O'dur. Bir şeye karar verirse ‘Ol’ der, o da oluverir.”(Mü'min- 68)

Hağdur rumûz-ı kün fe-kân bâtil meger bâtil olan (T.3/3)

Vech-i zâtuñdur kıyâmet hem verâ-yı kün fe-kân (T.19/6)

Hem emr-i kün fe-kânsuñ cümle mağlûk (T.25/3)

4- “innâ hedeynâ, innâ hedeynâ mürselîn”

“Muhakkak ki Biz, onu (Allah'a ulaştıran) yola hidayet ettik. Fakat o, ya (Allah'a ulaşmayı diler) şükreden olur, ya da (Allah'a ulaşmayı dilemez) küfreden olur.” (İnsan-3)

Vechüñ oldı döstüm innâ hedeynâ kul kefâ (T.4/1)

Hüccetidür âyet-i innâ hedeynâ mürselîn (T.8/5)

Çaşlaruñ innâ hedeynâ okuyan kâmil olur (T.108/12)

5- “Kul kefâ bi'llâh”

“De ki: ‘Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Doğrusu O, kullarını görür, haberdardır.’” (İsrâ-96)

Vechühñ oldı dōstum *innā hedeynā kul kefā (T.4/1)*

Özüñdür Mescid-i Akşsa sözüñdür *Ḳul kefā bi'llāh (T.49/7)*

6- “*fāḍḥulūhā ḥālidīn*”

“Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük cennete sevk edilir, oraya varıp da kapıları açıldığında bekçileri onlara: ‘Selam size! Tertemiz geldiniz. **Artık ebedî kalmak üzere girin** buraya,’ derler.” (Zümer-73)

Hazihī cennāt-i ‘adnin fāḍḥulūhā ḥālidīn (T.4/2)

7- *Hazihī cennāt-i ‘adnin*

“Allah, mü’min erkeklere ve mü’min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve **Adn cennetlerinde** çok güzel köşkler va’detti. Allah’ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır.” (Tevbe-72)

”İçinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan **Adn cennetleri!** İşte arınanların mükâfatı budur.” (Tâhâ-76)

Hazihī cennāt-i ‘adnin fāḍḥulūhā ḥālidīn (T.4/2)

8- “*vescüd vaḳterib*”

“Sakin ona uyma; **sen secde et, Rabbine yaklaş.**” Alâk-19)

Emr-i *vescüd vaḳterib*hem oldı izhâr cümleten (T.4/3)

9- “*nehy-i münker*”

“**Emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i anil münker**”, “İyiliği emretmek ve kötülükten men etmek.” anlamına gelen bir Kur'an kökenli bir Arapça ifade. Kur'an-ı Kerimde aşağıdaki ayetlerde geçer:

“Sizden, hayra çağıran, **iyiliği emreden ve kötülükten men eden** bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.” (Âl-i İmrân-104)

“Ve mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, birbirlerinin dostlarıdır. **Ma'ruf ile emreder ve münkerden nehyederler (yasaklarlar)** ve namazı ikâme ederler ve zekâtı verirler. Allah ve O'nun resûlüne itaat ederler. İşte onlar, Allah, onlara rahmet edecek. Muhakkak ki Allah; Azîz'dir, Hakîm'dir.” (Tevbe-71)

Allah'a tevbe eden, kullukta bulunan, O'nu öven, O'nun uğrunda gezen, rüku ve secde eden, **uygun olanı buyurup fenalığı yasak eden** ve Allah'ın yasalarını koruyan müminlere de müjdele. (Tevbe-112)

‘ Ârif-i kâmil olup hem *nehy-i münker* kılasın (T.4/4)

Zevk-i cennet *nehy-i münker* her şevâbuñ aşlıdur(T.12/3)

Ĥudânuñ *nehy-i münker-i ĥikmetidür* (T.17/5)

Emr ü *nehy-i münker* üzre bendelik kalmak neden (T.24/7)

Emr-i *nehyi münkeri* fark itmeyen paşlı kılup (T.60/6)

Emr ü *nehyi münkeri* ‘ ârif gibi kıl irtibâť (T.69/1)

10-”*Lâ taĥâfû*”

“Buyurdu ki: ‘**Korkmayın**, çünkü ben sizinle beraberim; iştir ve görürüm.’” (Tâhâ-46)

Lâ taĥâfû irc‘î çün oldı mevlâdan nidâ (T.7/1)

11- “*irc‘î*”

“O, senden, sen de O'ndan hoşnut olarak **Rabbine dön!**” (Fecr- 28)

Lā taḥāfū irci'ī çün oldı mevlādan nidā (T.7/1)

Bize *irci'ī* Haḫdan geldi ḫüccet (T.98/10)

12- “*naḥnü ḫasemnā*”

“Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında **biz paylaştırdık**. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır.” (Zuhruf-32)

Oldı hem *naḥnü ḫasemnā* ḫismetidür itmege (T.11/3)

Çün saña *naḥnü ḫasemnā* remzi oldı reh-nümā (T.38/8)

*Naḥnü ḫasemnā*dur alduñ ise Haḫ ḫaber (T.62/2)

Anuñ dersi budur *naḥnü ḫasemnā* (T.98/3)

12- “*Sure-i seb'ul--meşānī*”

İki defa nazil olan ve yedi ayetten ibaret bulunan Fatiha Suresi. Mükerrer okunup tekrarlanan.

Sure-i seb'ul-- meşānī çünki oldı dört kitāb (T.12/1)

Sūre-i seb'ul- meşānī vechinin şānuñdadur (T.38/1)

Vechini *seb'ul- meşānī* añlayan fāḫıl olur (T.108/12)

13- “*Eḫī'u'llāh*”

“De ki: ‘**Allah'a ve Peygambere itaat edin**'. Yüz çevirirlerse bilsinler ki, Allah inkâr edenleri sevmez.” (Âl'i İmrân-32)

Eḫī'u'llāh remzüñ añla ol şād (T.17/14)

Hem *eḫī'u'llāh* remzüñ añlayup tut emrini (T.24/12)

Hem *eḫī'u'llāh* rumūzu pîr özidür şübhesiz (T.34/7)

14- “**Ḳıble-i Ḥaḳḳa’l-yaḳīn**”

“Muhakkak ki bu (anlatılanlar), elbette o (verilen haberler), **Hakk’ul yakīn’dır** (yakīn olan hakktır, kesin olarak gerçektir).” (Vakıa-95)

“Ve muhakkak ki; O (Kur’ân), gerçekten **Hakk’ul yakīn’dır** (kesin olarak Hakk’ı bilmektir).” (Hakka-51)

Ḳıble-i Ḥaḳḳa’l-yaḳīni ehl-i sācid añlasa (T.19/5)

15- “**Sübḥānellezi eṣrā**”

“Âyetlerimizi göstermek için, kulunu geceleyin Mescid-i Haram’dan, etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya **yürüten Allah, Sübhan’dır** (bütün noksanlıklardan münezzehtir). Muhakkak ki O, en iyi işiten, en iyi görendir.” (İsrâ-1)

Gözündür sırr-1 *Sübḥānellezi eṣrā* (T.25/5)

Sırr-1 *sübḥānellezi eṣrāda* dil mihmān iden (T.113/1)

16- *elif lām mim.*

elif lām mīm (Âl-i İmrân-1)

Zebūn itdi beni derdi *elif lām* ile bu hem *mim* (T.29/2)

17- “**küllün aleyhā ḥāfız**”

“Hiçbir nefis yoktur ki başında bir denetleyici bulunmasın.” (Târık-4)

Olubdur dersimiz *küllün aleyhā ḥāfız* eşyâ (T.29/5)

18- “**Ente mevlāna**”

“Allah kimseyi gücünün yettiğinden başkasıyla mükellef kılmaz (sorumlu tutmaz). Kazandığı (dereceler) onundur ve iktisap ettiği (kazandığı negatif dereceler) de onundur

(sorumluluğu onun üzerindedir). Rabbimiz! Şayet unuttuysak veya hata yaptıysak bizi aheze etme (sorgulama). Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi bizim üzerimize ağır yük yükleme. Rabbimiz, takat (güç) yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükleme. Ve bizi af ve mağfiret et ve bize rahmet et (Rahîm esması ile bize tecelli et, rahmet nurunu gönder). **Sen bizim Mevlâmız'sın.** Artık kâfirler kavmine karşı bize yardım et. (Bakara-286)

Ente mevlâna İlähî âtinâ ya Rabbenâ (T.32/4)

19- “İlähî âtinâ ya Rabbenâ”

“Böylece (hacca ait) ibadetlerinizi (ve kuralları) tamamladığınız zaman, artık atalarınızı zikrettiğiniz gibi, hatta daha kuvvetli bir zikirle Allah'ı zikredin. Fakat insanlardan kim: **“Rabbimiz bize dünyada ver.”** derse, ahirette onun bir nasibi yoktur.” (Bakara-200)

“Ve onlardan (insanlardan) kim: **“Rabbimiz bize dünyada hasene (güzellik ve iyilikler) ver** ve ahirette de hasene (güzellik ve iyilikler) ver. Bizi âteşin azabından koru.” derse...” (Bakara-201)

“Gençler mağaraya sığındıkları zaman şöyle dediler: **“Rabbimiz, bize Senin katından bir rahmet ver.** Ve bize emrimizden (bizim içimizden, senin emirlerinden bize ait olan rahmet ve salâvâtı ulaştıracak kişiyi) mürşidi tayin et.” (Kehf-10)

Ente mevlâna İlähî âtinâ ya Rabbenâ (T.32/4)

20-”Rabbî zalemnâ nefsenâ”

“Dediler ki: **Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik.** Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” (A'râf-23)

Sen   inâyet kı11 ba na *Rabbî zalemnâ nefsenâ* (T.32/4)

21-”*Rabbenā vağfirlenā*”

“Ey Rabbimiz! Bizi, inkâr edenlerin zulmüne uğratma. Bizi bağışla. Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin.” (Mümtehine-5)

Anuñcün oldı virdüm *Rabbenā vağfirlenā* (T.32/4)

22- “*ve huşşile mâ fi‘ş-‘şudūr*”

“*Kalplerde olanlar ortaya konulduğu zaman*” (Âdiyât-10)

Oķu ‘ Azbî ve *huşşile mâ fi‘ş-‘şudūr* (T.57/6)

23- “*Tu ‘tî‘l mülke men teşā*”

“De ki: ‘Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! **Dilediğine mülk verirsin**, dilediğinden de mülkü çeker alırsın; dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın. Hayır, yalnız senin elindedir. Gerçekten sen, herşeye gücü yetensin.’” (Âl-i İmrân-26)

Tu ‘tî‘l mülke men teşā dersi olmuş mâliküñ (T.59/5)

24- “*küllü men ‘aleyhā fān*”

“*Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.*” (Rahmân-26)

Pîr-i ‘ aşk olup bu yolda *küllü men ‘aleyhā fān* gerek (T.81/1)

25- “*Veđđuhā*”

“*Kuşluk vaktine andolsun.*” (Dudâ-1)

Yüzüñdür *Veđđuhā Tā-sîn* dudaguñ *Ķāf* ve ‘l- *Ķur ‘ān* (T.94/4)

26- “*Tā-sīn*”

“Tâ, Sîn. Bunlar sana, Kur'ân'ın ve apaçık bir kitabın ayetleridir.” (Neml-1)

Yüzüñdür *Veđđuhâ Tā-sīn* dudaguñ *Ķāf ve'l- Ķur 'ān* (T.94/4)

27- “*Ķāf ve'l- Ķur 'ān*”

“Ķaf. Şanlı Kuran'a and olsun.” (Ķâf-1)

Yüzüñdür *Veđđuhâ Tā-sīn* dudaguñ *Ķāf ve'l- Ķur 'ān* (T.94/4)

28- “*fedhulū*”

“(Seçkin) kullarım arasına katıl.” (Fecr-29)

Ehl-i ĩmānuñ yādından *fedhulū*dur cenneti (T.97/4)

29- “*māzāgal başar*”

“Göz (*gördüğünden*) *şaşmadı* ve (*onu*) *aşmadı*.” (Necm-17)

Kim ki *māzāgal başardür* seyr ider bu sırları (T.100/6)

Çekdi *māzāgal başardan* çeşmüme kehl-i ' uyün (T.113/4)

30- “*Ve yebķā vechike*”

“Ve celâl ve ikram sahibi Rabbinin **Vechi (Zatı) bâki kalacaktır.**” (Rahman-27)

Ve yebķā vechike remzüñ bugün *zātuñ* biliserdür (T.123/5)

31-“Mūtū ḳable en temūtū”

“Ölmeden önce ölünüz” Hadis-i Şerif

Mūtū ḳable en temūtūñ āb-ı ḫayvān andadur (T.34/1)

32- El ĩmān u ḫubbu’l-vaṭan

“Vatan sevgisi imandandır.” Hadis-i Şerif

El ĩmān u ḫubbu’l-vaṭandur gel remzi añla gel (T.24/5)

Ḫubbu’l vaṭan manzūmunuñ şerḫ-i beyānı bu durur (T.64/8)

33-”bā-i bismillāh”, “nokṫa-i bā”

Hazreti Aliye atfedilen söz: “İlāhî kitaplarda olanlar Kur’ân’da, Kur’ân’da olan Fâtiha’da, Fâtiha’da olan besmelede, besmelede olan Ba (ب) harfinde, Ba (ب) harfinde olan ise altındaki noktada toplanmıştır. Ba’nın altında olan nokta benim.”

“Oldı nokṫa bā-i bismillāhda kenz-i Ḫudā” (T.1/1)

“Bā-i bismillāh ki sensin ‘ayni nokṫa bāda ol” (T. 72/7)

“Ḳamu sırrı münderic oldı ḫaḳīḳat nokṫa-i bāda” (T.2/8)

Nokṫa-i bāyüm velī her nokṫanuñ bāsıyüm (T.9/4)

Ebcedde olan nokṫa-i bādan ḫaberüm var (T.33/1)

34- “kenz-i Ḫudā”

“Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim ve mahlûkatı yarattım.” Hadis-i Kudsi

“Oldı nokṫa bā-i bismillāhda kenz-i Ḫudā” (T.1/1)

35- “laḫmüke laḫmî”

“Etin etimdir.”

Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye yakınlığın bildirmek için söylediği rivayet olunan söz: "Etin etim, cismin cismim, kanın kanım ve ruhun ruhumdur." Bu söz için, "Hz. Ali'yi İslâmî ölçülerin dışında sevenlerin ortaya attıkları sözlerden biri olma ihtimali var." yorumu yapılmaktadır.⁴⁷

Sen 'Azbī laḥmūke laḥmī̄ sözi remzini bilmezseñ (T.66/6)

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz:

Her iki şairin de kullandığı, ortak Kur'anî ifade sayısı 10'dur. Bu Kur'anî ifadelerin atıfta bulunduğu ayetler şunlardır: Lokman-27; Bakara-31; Necm-9; Araf-143; Fatiha-7, Bakara-108, Âl-i İmrân- 51, Âl-i İmrân- 112, Nisa-175, Hud-56, Nahl-125, İsrâ-48, Mu'minun-74, Ankebut-69, Azhab-67, Yasin-4, Mu'min-7; Tarık- 9; Necm-10; Hicr- 29; Bakara 57; Fatiha-2.

Her iki şairin de kullandığı, ortak hadis sayısı 2'dir.

Sadece Niyâzî-i Mısrî'nin kullandığı Kur'anî ifade sayısı 11'dir. Bu Kur'anî ifadelerin atıfta bulunduğu ayetler şunlardır: İsrâ-70; Lokmân- 22; İhlâs-1; Kasas -88; Mü'min-16; Enbiya-3, Neml-13, Saffat-15, Zuhuf-30, Ahkâf-7, Müdessir-24; Rahmân-2; Bakara-115; Enfâl-17; İnsan-21; Azhâb-40.

Sadece Niyâzî-i Mısrî'nin kullandığı hadis sayısı 1'dir.

Sadece Azbî'nin kullandığı Kur'anî ifade sayısı 30'dur. Bu Kur'anî ifadelerin atıfta bulunduğu ayetler şunlardır: Hud-123; Âl-i İmrân -1; Bakara-117, Âl-i İmrân -47, Âl-i İmrân -59, En'âm-73, Nahl-40, Meryem-35, Yâsîn-82, Mü'min- 68; İnsan-3; İsrâ-96; Zümer-73;Tevbe-72, Tâhâ-76; Alâk-19; Âl-i İmrân-104, Tevbe-71, Tevbe-112; Tâhâ-46; Fecr- 28; Zuhuf-32; Fatiha suresi; Âl-i İmrân-32; Vakıa-95, Hakka-51; İsrâ-1; Âl-i İmrân-1; Târik-4; Bakara-286; Bakara-200, Bakara-201, Kehf-10; A'râf-23; Mümtehdine-5; Âdiyât-10; Âl-i İmrân-26; Rahmân-26; Dudâ-1; Neml-1; Kâf-1; Fecr-29; Necm-17; Rahman-27.

Sadece Azbî'nin kullandığı hadis sayısı 5'tir.

⁴⁷ Mehmet Yılmaz, Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler, Enderun Kitabevi s. 101, İstanbul 1992.

Azbî, yaptığı tahmîslerde zemin şiirde kullanılan Kur'anî ifadelerin neredeyse üç katı Kur'anî ifadeye yer vermiştir. Bu durum, zemin şiirle ek dizelerin uyumunu olumsuz yönde etkilemiştir. Niyâzî-i Mısrî şiirleri; toplumun her kesiminin severek okuduğu, çoğu bestelenen metinlerdir. Azbî, şairlik yeteneği bakımından Niyâzî-i Mısrî'ye ulaşamayacağının farkında olsa gerek; eklediği dizeleri ayetlerle, hadislerle destekleyerek şiirlerin öğreticilik özelliğine katkıda bulunmuştur. Bu metinlerin tasavvuf ehli tarafından tarikat eğitiminde kullanıldığını düşünürsek; Azbî'nin tahmîsindeki Kur'anî ifadelerin çokluğunu, eklediği dizelerin ahenk bakımından zemin şiirle uyumsuzluğunu anlayışla karşılayabiliriz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TAHMÎS-İ AZBÎ'NİN METNİ

4.1 Transkripsiyon İşaretleri

Arap harfi	Karşılığı	Arap harfi	Karşılığı	Arap harfi	Karşılığı
ا - آ	a, ā	ز	Z, z	ڤ	Ñ, ñ
ا - أ	a, e	ژ	J, j	ل	L, l
ء	'	س	S, s	م	M, m
ب	B, b	ش	Ş, ş	ن	N, n
پ	P, p	ص	Ṣ, ṣ	و	v (o, ö, u, ü, ū)
ت	T, t	ض	ẓ, ḏ	ه	h (a, e)
ث	Ṣ, ṣ	ط	Ṭ, ṭ	ی	y (i, i, î)
ج	C, c	ظ	Ẓ, ẓ		
چ	Ç, ç	ع	‘		
ح	Ḥ, ḥ	غ	Ġ, ġ		
خ	Ḥ, ḥ	ف	F, f		
خ	D, d	ق	Q̣, q̣		
ذ	Ẓ, ẓ	ك	K, k		
ر	R, r	گ	G, g		

4.2. Eserin transkripsiyonlu metni

Tahmīs-i Dervīş ‘ Azbī Dīvān-ı Mışrī Efendi

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm

1-

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Oldı nokta *bā-i bismillāhda kenz-i Hudā*

Zāhir ü bātından el çek yokluk ola var saña

Kayd-ı ‘uqbādan fenādan dön yüzün benden yaña

Ey gönül gel ğayrıdan geç ‘aşka eyle iktidā

Zümre-i ehl-i ḥaḳīkat anı kılmış muḳtedā

2. Kūlzüm-i ‘irfāna zevraḳ ‘aşkıla ‘ālem durur

Dilberi ‘aşıḳdur anuñ ‘aşk sırrına maḥrem durur

Vāḳıf-ı esrār-ı ‘ālem ehl-i ‘aşḳ Ādem durur

Cümle mevcūdāt u ma‘lūmātıdan ‘aşḳ aḳdem durur

Zirā ‘aşḳuñ evveline bulmadılar ibtidā

3. *Küllü şey’in yercı’u* ḳarz-ı ḥasen virmiş olur

Maḥzen-i sırr-ı İlähī ādem-i kāmil olur

‘Aşkıla her kim memāta irse ol bāḳi ḳalur

Hem daḥı cümle fenā bulduḳda ‘aşḳ bāḳi ḳalur

Bu sebebden didiler kim ‘aşḳa yoḳdur intihā

4. Mā-sivā ṭaḡıñ ider ‘aşḳ zerresi maḥv-ı ḡarīḳ

Eyleyen iksir-i ‘aşḳdur seng-i ḥārā-yı ‘aḳīḳ

Şāh-ı ‘aşḳuñ bendesi Ḥaḳdur aña Ḥaḳdur ṭarīḳ

Dilerem senden Ḥudāyā eyle tevḫīḳuñ refīḳ

Bir nefes gönülüm senüñ ‘aşḳuñdan itmegil cüdā

5. Şıgmadı ‘ālemlere ‘aşk ‘aşka şıgmaz kıl ü kâl
‘Ālem-i hâli bilürsün olmaz ‘aşk içre hayâl
Hem celâlün’dür cemâlün hem cemâlün’dür celâlün
Mâ-sivâ-yı ‘aşkunuñ sevdâsını göñlümden al
‘Aşkuñ eyle iki ‘âlemde baña sen âşinâ
6. Hızr elindeki taşarruf himmetidür ‘âşıkun
Devleti hicrânda bulmağ minnetidür ‘âşıkun
Menzili birlikde olmağ vuşlatıdur ‘âşıkun
‘Aşğ ile şamuda olmağ cennetidür ‘âşıkun
Lîk cennetde olursa şamudur ‘aşksuz aña
7. Evveli hû âhiri hû kâ’inātuñ aşlı hûy
Söyle şarfün kelâmı oldı cümle hâyi hûy
Ehl-i ‘aşğ ol ‘Azbiyâ sırr-ı Hudâdan sırrı duy
Ey Niyâzî mürşid isterseñ bu yolda ‘aşka uy
Enbiyâ vü evliyâya ‘aşğ olupdur reh-nümâ

2⁴⁸

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

1. Tıyunca sırrı bir ednâ aña hünkâr olur peydâ
Gelürse şahn-ı ‘irfânda velî her-kâr olur peydâ
Gehî esmâ-i Cebbâri gehî Gaffâr olur peydâ
Zihî kenz-i hafî ki andan gelür her var olur peydâ
Gehî zulmet zuhûr eyler gehî envâr olur peydâ

⁴⁸ Niyâzî-i Mısrî Dîvânı’nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:

Tecelli eyler ol dâ’im celâl ü geh cemâlinden

Birinün hâsılı cennet birinden nâr olur peydâ

Kenan Erdoğan, Niyâzî-i Mısrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı, (Tenkitli Metin) Doktora Tezi, Akçağ Yayınları, s. 5, Ankara, 1998

2. Olupdur kendinüñ mülki cihānuñ taht ile tācı
Yine kendi harācın ol virür andan alur bācı
Yine öz varlığıñ varlık eliyle itdi tā rācı
Zihī deryā-yı vahdet kim kesilmez hergiz emvācı
Bu keşret ‘ālemi andan toğup nā-çār olur peydā
3. Olursa sende bir ikrār olur yüz biñ nihān izhār
‘Anāşır perdesin kaldır olam dirseñ *ulü‘l-ebşār*
Bilindi yüz biñ esmānuñ içinde gizlüdür ikrār
Ne *sihri bü'l-‘acebdür* kim bu yüzden görünür ağıyār
O yüzden gayrı yok tenhā gelüp dildār olur peydā
4. Kimi zevk u şafā üzre kimine yār olur mātem
Kiminüñ gözine zerre görünmez bu fenā ‘ālem
‘Aceb sırr-ı İlähīdür gelen ādem giden ādem
Taşınur günde yüz biñ cān ‘adem iklīmine her dem
Gelüp yüz biñ dağı andan bulur i‘mār olur peydā
5. Zevālün gösterür birbirine her bir kemālinde
Kemāli gizlüdür yāruñ cefāsıyla zevālinde
Nice ‘arz-ı hüner eyler hayāliyle vişālinde
O yüzden görinen ağıyār döner şem‘i cemālinde
Felekler de görüp anı döner devvār olur peydā
6. Eger bildünse kāmil sen cihānda her rumūzātı
Eger tıyduñsa sen sırr-ı İlähīden mülākātı
Cehālet içre pinhāndur anuñ cümle kemālātı
Taşuñ içe hayālātı için taşā zuhūratı
Birinden ol birine tuhfeler her bār olur peydā

7. Kimün dūr eyledi çerh-i sitem-āvīz murādınca
Yine evvel gelen geldi dilā aġyāruñ ardınca
Niçün halk eyledi bilsün müsemmasın yaradınca
O devr ile gelüpdür enbiyā mürsel merâtibce
Gehî mü 'min zuhūr eyler gehî küffār olur peydā
8. Kamu sırrı munderic oldı haķīkat *noķta-i bāda*
Nice sırlar nihān eyler müsemma *lāda* illāda
İdüpdür naķş-ı ' uķbāyı sarāy-ı vech-i dünyāda
Tecellī eylediķde ol sarāy-ı sırr-ı aķfāda
Bu şüret ' ālemi içre şatu bāzār olur peydā
9. Bu yolda ' aşık-ı müstebān haķīkat oldı çoķdan çoķ
Derün-ı dilde ey ' aşık müsemma virdini gül çoķ
Eger sen vara var dirseñ saña olmaz büyu ķaddin yoķ
Anuñ zātına ġāyet şıġmaya hergiz nihāyet yoķ
Anuñcün herbir isminden gelüp bir ķār olur peydā
10. Şoñunda ķahr ider her kim görürse andan ihsānı
Bilür miķdārını zerre eger bāķī eger fānī
Anı āhir zeyl eyler iderse ' arz-ı ' unvānı
Cemāli zāhir olsa tiz celāliyle yaķar anı
Görürsün bir gül açılrsa yanında ħār olur peydā
11. Keramāt mu' cizāt her ne şudür itse bu ' ālemde
Eger zāhir eger bātın huķūr itse bu ' ālemde
Bir adını kes eger ' arz-ı umūr itse bu ' ālemde
Bu sırdandır ki bir kāmīl zuhūr itse bu ' ālemde
Kimi iķrār ider anı kime inkār olur peydā

12. Gedāsın Һabbeye muhtāc eger dirsen ki ben *bāyūm*

Ṭa‘ām sekri terdür sevādın kim olur şā'im

‘Anāşır ƙal‘ası içre özün şāh eyleye ƙā'im

Veli‘ ārif celāl içre cemālını görür dā'im

Bu Һāristānıñ içinde aña gülzār olur peydā

13. Kimine dōst olur düşman kimi düşman Yezīd ana

Kimisi yüz biñ ‘illette çıkar bir düşmana yana

Kimisi iki çeşmiyle gelür burūca seyrāna

Ne sırdandır iki kimse nazar eyler bu ekvāna

Biri ancak görür varı biri deyyār olur peydā

14. Nizām-ı ‘ālem ādem bu dem emr-i şerī‘ atdur

Ne Һikmetdür bu sır zāhid çü zillet ‘ayn-ı devletdür

Ƙamu zıll-ı Һayāl ancak Һaƙıƙat özge Һikmetdür

İçi ‘ummān-ı vahdetdür yüzi şahrāyı kesretdür

Bu yüzden görünür agyār içinde yār olur peydā

15. O kim tefsīre ƙādirdür görürse noƙtada mā‘nā

Özin fark eyleyen Һaƙdur bilür mevlāsını illā

Umūr-ı ƙayd-ı ‘uƙbādan fenādan çek elün cāna

Görür ol genc-i mahfīden nice zāhir olur eşyā

Bilür her naƙş-ı şüretten nice esrār olur peydā

16. İki ‘ālemde bil ‘Azbi eyü olmazmış ikilikden

Teşebbih-i Һaƙla Һaƙdur geçen da‘vayı benlikden

Olan ef‘āl İblīsdür bugün benlikle senlikden

Alur lezzātı birlikden Һalāş olur ikilikden

Niyāzi ƙanda kim baƙsa hemān ol yār olur peydā

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

1. Ey dīn ü ĩmān isteyen bes derdüm insān saña
Kendi özüñ şāh isteyen şāyed ola mihmān saña
Ey gevher-i kān isteyen kān ola Hāḡḡ ' irfān saña
Ey derde dermān isteyen yetmez mi derd dermān saña
Ey rāḡat-ı cān isteyen ḡurbān olupdur cān saña
2. Terk it fenā bāzārıḡuñ kesb it beḡā hūnkārıḡuñ
Bul lezzetin iḡrārıḡuñ añma adın inkārıḡuñ
Bil menzilüñ ḡayyārıḡuñ fehm it sözün aḡḡarlıḡuñ
Yaḡma idersün varlıḡuñ gider gönülden ḡarlıḡuñ
Maḡv eyleseñ aḡyārıḡuñ yār olısar mihmān saña
3. Hāḡdur rumūz-ı *kün fe-kān* bāḡıl meḡer bāḡıl olan
Hāḡdur sözüm iḡrār ĩmān bu ḡaḡ söze itme ḡümān
Murḡ-i dile ten āşiyān *in tu cevāb mürselān*
Ser-māye bu yolda hemān teslīm olup buña inan
Şıdḡ ile Allāha ḡayan itmez mi ḡör iḡsān saña
4. Uḡurma ḡuldan yazuñı meşḡıñ elif yaz yazuñı
Pişir ḡurtar kim sözüñi alḡaḡa indür tizüñi
Sultāna it niyāzuñı Mışrı bilür her rāzuñı
Tevḡide ḡapşur özüñi kimseye açma rāzuñı
Şeyḡ izine ḡut gözüñi şeyḡüñ yeter bürhān saña

5. Hal bulmayan sır bulamaz da' vāyı ' irfān kılamaz
Kul olmayan hān olamaz ağlamayan hem gülemez
' İrfāna cāhil gelemez birlik gibi iş olamaz
İven kişi yol alamaz maqşūdı hergiz bulamaz
Bekle ma' ārif kapusın yüz göstere ' irfān saña
6. Gel mihnet-i ferdāyı ço ikrāhıla taqvāyı ço
Geç ' arşla ā' lāyı ço Ādem ile Havvāyı ço
Hem bay ile ednāyı hem cennetü'l me' vāyı ço
Dünyā ile ' uqbāyı ço ūlā ile uhrāyı ço
Var ol kırı sevdāyı ço maṭlab yeter *Sübhān* saña
7. Tebdil idüp inkāruñı koy yirine ikrāruñı
Dōst bil özünde yāruñı fāş eyleme esrāruñı
' Aşka deyiş her kārūñı at nāmūs ile ' āruñı
Cāndan ṭaleb kıl yāruñı vir cānı bul didāruñı
Yoş eyle kendi vāruñı kim var ola cānān saña
8. Her işinden ferāğ olur mā-sivādan ırağ olur
Dervīş olan alçağ gözi yaşı ırmağ olur
Vücūdı dāğ u dāğ olur ' aşkıla yüzi ağ olur
Çürükleri hep sağ olur zehri ço yağ bal olur
Ṭağlar yemişli bāğ olur cümle cihān bostān saña
9. Gerçi gezer çoğdur velī sünbül görür görmez güli
Çün gül Yākūbdur bülbüli her şeyde var kudret eli
Herkes didi Hākka belī birlikde lāl olur dili
Güçdür katı Hākkuñ yolu dergāhı hem gāyet ulı
Şıdkıla olmazsañ kullı itmez yolu āsān saña

10. Ger bende-i Haydar iseñ dā'im hay hay Haydar iseñ

‘Aşkıla yek Kanber iseñ dehre meh-i envār iseñ

Cevr ile dilber der iseñ zār-ı faķır kemter iseñ

Ƙulluĝa bel baĝlar iseñ şām u seher aĝlar iseñ

Şular gibi çağlar iseñ tiz bulunur ‘ummān saña

11. Varlıĝuñı hep atagör yoĝluĝa ayak başagör

Ƙalbüñi pak eyleyegör *hubb-i sivā* hep gidegör

Sırruña sırrı katagör küllī sivāyı atagör

Bülbül olup hem ötegör gül gibi açıl koĝagör

‘Aşķ odına cān atagör gülzār ola seyrān saña

12. Gel mā-sivādan çek elüñ Ƙalbüñ ola ‘Azbī çü pāk

Zāhid sülük ehlini gör çün mā-sivā eyler helāk

‘Aşķ ehli olmaz hem helāk cāndan elüñ kıl iştirāk

Yüzüñ Niyāzī eyle hāk derd ile kıl baĝruñı çāk

Ƙalbüñ sarāyın eyle pāk şāyed gele sultān saña

4-

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Vechüñ oldı dōstum *innā hedeynā Ƙul kefā*

Buldı yüz on dōrt kitāb bu nūr u vechüñden ziyā

Vech-i bāķī şüretüñdür virdi Hāk neşv ü nemā

İki Ƙaşuñ arasında çekdi haţ-ı istivā

‘*Alleme'l- esmāy* ta' līm itdi ol haţdan Hūdā

2. Sende gösterdi kemālīñ halka Rabb'ül 'ālemin

Hazihī cennāt-i 'adnin fādħulūhā hālīdīn

Bu sebebden Ādemi tarħ eyledi ħuld-i berīn

Zāt-ı ʿilme Muşţafā esmāya Ādemdür emīn
İkisinden zāhir olmuşdur ʿulūm-ı enbiyā

3. Kıldı Ādemde emānet ʿayn-ı esrār cümleten
Emr-i vescüd vaķterib hem oldı izhār cümleten
Görinür bir āynadan aġyār ile yār cümleten
Zāt-ı esmā vü şifāt efʿāl u āşar cümleten
Her zamānda bir velinüñ vechine bunlar ziyā

4. Mekteb-i ʿirfāna gel gir kesb-i ʿirfān kılasın
ʿĀrif-i kāmil olup hem *neh-y-i münker* kılasın
Hızr elinden āb-ı hayvān nūş idüp cān bulasın
Secde eyle Ādeme tā kim Hāķķa ķul olasın
İden Ādemden ibā Hāķdan daķı olur cüdā

5. ʿUcb ile şeyţān olur zāhid giyerse ger harīr
Görinür lāşī gözine olsa ger yüz biñ haķīr
Zulmet içre āb-ı hayvān-ı bulan olmuş emīr
Gördiler kim şüretā Allāh diyen olmuş faķīr
Şandılar Allāh faķīrdür kendilerdür aġniyā

6. Şāh-ı aşķa cān u dilden bendedür illā faķīr
Maʿnide şāhdur özüm efkendedür illā faķīr
Rūh-ı sulţānı muʿazzam tendedür illā faķīr
Kenzi lā-yefnāyı bilmez ķandadur illā faķīr
Bahr-ı bī pāyānı bilmez itmeyen terk-i sivā

7. Yâ ne bilsün kendisüni Hâkka sırdaş olmayan
Hâzret-i 'İsâ gibi Mehdiye kardaş olmayan
Hâl-i esrârı ne bilsün hâle hâldaş olmayan
Ravza-i haqrâyı bilmez Hızra yoldaş olmayan
Âb-ı hayvânı bu zulmi görmeyenler şandı mâ

8. Vaqt-i şadî derd-i gam ferdâyı hicrân mâ-mezâ
Evliyâ vü enbiyâda münderic bâ y u gedâ
Hâk u bād u âteş ile âb cem' olunca sırruma
Bil ki seddeyn iki kaş İskender ortasındadır
Cem' -i cem' ü'l cem' e fetholdı ebvâb-ı Hüdâ

9. Mağzen-i esrâra her var eyleyen bu Mısrîyi
İkilikden bulmadı 'âr eyleyen bu Mısrîyi
'Azbiyi Hâkdur deyu ikrâr iden bu Mısrîyi
Kanda bulur Hâkkı inkâr eyleyen bu Mısrîyi
Zâhir olmuşken yüzinde nûr-ı zât-ı Kibriyâ

5-

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

1. Peykânüñ oldı âşına şekvâ idüm senden saña
Câhımuza luţfuñ 'aţâ kâmillere cevrüñ sezâ
Zâr itmede dil mübtelâ nâ-dân bula zevk u şafâ
Ey çarh-ı dūn n'itdüm saña hiç virmedüñ rāhat baña
Güldürmedüñ önden soña āh miḥnetâ vāh miḥnetâ

2. İmkân irşād itmedüñ bir ¼anda üstād itmedüñ
‘Älemde hoş ad itmedüñ ben kemteri yād itmedüñ
Ma‘mūrı berbād itmedüñ virānı ābad itmedüñ
Feryāduma dād itmedüñ bendeñi āzād itmedüñ
Bir dem beni şād itmedüñ āh veyletā vāh veyletā
3. Toldı cihāna ğulgülem hem ‘andelībe hoş gelem
Dil yāralıkemter ¼ulum hem mālīk-i kemter pulum
Müşkil olmuşdur aĥvālīm hiçbir bulur yo¼dur ĥālīm
İrişmedi dōsta elüm Rahmāna varmadı yolum
Çı¼madı başa menzilüm āh ğurbetā vāh ğurbetā
4. Hem yemeyem hem içmeyem yārime nāgah ideyim
Şubĥ-ı mesā ĥiç tırmayam dehre özüm māĥ ideyim
Ĥal ideyim müşkilümi virdümi Allāĥ ideyim
Mecnün ğibi āh ideyim Ferĥād-veş vāh ideyim
Bu derdi her ğāĥ ideyim āh ĥasretā vāh ĥayretā
5. Yüz virmeyem ağyārıma yār olayım ol yārime
El ¼omayam bāzārıma yādım vara dildārıma
Ayak başup ben kārıma yār olmadum ol yārime
Varmazsa yolum şeyĥime şarmazsa merhem yareme
Olmazsa çāre derdüme āh ĥasretā vāh ĥasretā
6. Şunsun baña taşıla semm içem anı ĥāşā dimem
Ey dilber-i kân-ı kerem senden olur her derde em
Cevrün şafādur derd dimem duzāĥ ğamundan yanığım
Kārım durur derd ile ğam gitmez başumdan ĥiç elem
Ĝülden cüdā bir bülbülem āh fir¼atā vāh fir¼atā

7. ‘Aşkı sorup bilenlere şatuñ alurmuş ğulgüle
Gel rāzuñı açma ele ol diñleyüp şoñra güle
‘Az̄bī ü Niyāzī kıla bülbül olursa sen güle
Gel rāzuñı açma ele ol diñleyüp şoñra güle
Nālān olup girdüm yola āh rihletā vāh rihletā

6-

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Gel uy ‘aql-ı ma‘āda geç ma‘āş ğafletden ey dānā
Ne deñlü ‘arz-ı luḡf itse soñunda cevr ider cānā
Cihānda ‘āķil ü dānā geçerken olma gel şeydā
Uyan ğafletden ey ğāfil seni aldamasun dünyā
Yaķañı al elinden kim seni şoñra kılor rüsvā

2. Niçün ruḡı rezīl itdün gözetdün bu teni sevdün
Hevā vü şehvete uyduñ seni ḡoduñ beni sevdün
Cihānda sevmedün bir yār seni vü kāh meni sevdün
Ne şanduñ sen bu ğaddarı ki tā böyle anı sevdün
Anı her kim ki sevdiyse dīnini eyledi yağmā

3. Nedendür sende bu ‘ucb u riyā ey zāhid-i devrān
Meşeldür kendüye eyler kişi yahşi eger ‘işyān
Niçün ‘işyān idüp dirsın ki uydurdu beni şeytān
‘Adāvet kıлма kimseyle saña nefsün yeter düşmān
Ki aşla senden ayrılmaz ‘ömür āḡir olunca tā

4. anı ol bezm-i evvelde ki ıldıuñ aa irārı
Yüzüñ yire oyup ey dil osuñ yiridür inkārı
Nice fehm itdüñ ol yārı nice terk itdüñ ayārı
İşitdüñ a Rasülünden nice āyāt u abārı
Velī n'idem ki kār itmez bu ögütler saña alā
5. Bu kibr ü kin ile her dem ola Mervānla göñlüñ
İçünden meramet gitmiş olu tuyānla göñlüñ
adem baş bezm-i rindāne ola ' irfānla göñlüñ
Bu zāhir gözüñi örtüp baña ut cānıla göñlüñ
Ki her bir sözüñ içinde uyarsuñ cevher-i ma' nā
6. Fenā-ender-fenā içre fenāyiden ola gör kim
Bu dem gel mebbe-i sırr-ı ma' ādden sen uyagör kim
adı-i *men ' arafnāke* rumūzundan olagör kim
Kelām-ı Mutafa zevuñ dimāuñda bulagör kim
Mu' ādil olmaz ol zeve hezārān *menn ile selvā*
7. Niçün yok yirlere ' Azbī ılarsuñ ehl-i zārı
Niçündür ism-i ' āzamda çü bildüñ ism-i Settārı
Yerine şādilik gelsün ıkar göñlünden efkārı
Kemāl-i devlet isterseñ ou āyāt-ı abārı
Ki her arfüñ içinde var Niyāzī biñ dürr-i yek-tā

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. *Lā tahāfū irci'ī* çün oldı mevlādan nidā
Zāt-1 lā yefnāsı yarūñ eyledi ' arz-1 liķā
 Saña da faķr-1 fenādan görine ' ayn-1 ğınā
Hatm-i cem'i'l-mürselinüñ faķridür faķr u fenā
Hatm odur ki bir ola yanında her şāh u gedā

2. Tuymanuñ ādın o kim bilmez anı Haķ aç ider
 Kimine virür murāduñ anı şāhib tād ider
 Kimine virür fenāyı bāķiden iķrāc ider
Devlet-i dünyā seni bir rütbeye muhtāc ider
Devlet oldur saña her bir rütbede vire ğınā

3. Ger veliyyu'llāh iseñ ' arz-1 kerāmet eyleme
 Vuşlat-1 yār ārzūyı zevķ-i cennet eyleme
 Öziñi fark eyle besdür ğayra minnet eyleme
Kābe kavseyni ev ednāda iķāmet eyleme
Zāt-1 baķr envārına yan bul maķām-1 müntehā

4. Geç bu hırşı nefse uyma aç ķanā' at ķapusın
 ' Ārif iseñ rüz u şeb pek bekle miķnet ķapusın
 Kāmil olmaķsa murāduñ yapma hizmet ķapusın
Devlet isterseñ yūri var bekle zillet ķapusın
Āteş-i a' dā ile ķayna olunca ķimyā

5. Gel müsem māya irince iñle esmādan uşūl
 Hem irenlerde bulunmaz çār ' unşūr sağ u şol
 Zāhir ü bātında teslīm olmadan yoķ toĝru yol

Belki Mūsāya bu sırrı eyleseñ itmez qabül
Hızr ile yoldaş olan pes eylemez çün ü çerā

6. ‘Az̄bī bu ten gülşeninde zeyn olan tağ üzre bāğ
Geç bu aq ile qaradan bir ola yakın ırağ
Yağdı abdal-ı İlāhī tekye-i tende çerāğ
Mıṣrīye ḥatmu’l-maḳāmat oldu her şeyden ırāğ
Zāhir ü bātında bir şey qalmadı illā Ḥudā

7. Hū deyu feryād idersün mā-sivādan şöyle bil
Kim Cemāl içre ‘ayāndur ru‘yet-i tābān Cemīl
Çün rızā içre ḥabībi buldı İsmā‘īl u Ḥalīl
Dersi ‘aqluñdan alursañ bil saña olmaz delīl
Dersüñi var Ḥaḳdan al kim ‘ilmüñ olsun reh-nümā

8*

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Gehīce gülşen olur bu şüret zindān baña
Gāh olur rüy-i raḳībden görünür cānān baña
Şıfātın gösterdi dehrüñ āfet-i devrān baña
Ḥabs için geldi gelür itlāk için fermān baña
Evveli qahr āhiri ihsān ider Sultān baña

2. Otuz iki ḥarfde ḥarf çār ile kevşer seçer
Üç yüz altmış altı bābıñ her sırra biñ bir içer
On iki burcuñ rumūzun ‘ayn ile *ḳāflām* seçer

* Niyāzī-i Mısrī Dīvānı’nda Azbī tarafından tahmīs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Bu didüğüm vak’a ancak bu yüzün başındadır
Elli bin yüz dahī yüz yetmişde bir ferman bana
a.g.e, s.10

Erba' inüm çün tamām olur daḥı on gün geçer
Ḥatm olur menzil merātib cān olur cānān baña

3. Pādişāh olmaḥ cihāna miḥnetidür sālīkūñ
Özünü farḥ eylemek Ḥaḫ devletidür sālīkūñ
Menzil-i 'uḫbā vü fānī menzīlidür sālīkūñ
Ḳābe ḫavsey-n-i ev-ednā zilletidür sālīkūñ
Toḡdı gün maḡribden açdı zulmet-i ***Sübḥān*** baña

4. Şıḡmadı Ḥaḫ 'aḫl u fikr u zann u hisse u meşrebe
Hem daḥı şıḡmaz imān olmaz kemāl mezhebe
Virdiler altun licam çün bindi sulṫān merkebe
Geldi Ḥaḫ bāṫıl firār itdi ṫolaşdı maḡribe
Zāhir oldı gizlū sırlar virdi Ḥaḫ bürḥān baña

5. Nāz idersem biñ niyāz eyler baña Cibrīl Emīn
Ḥüccetidür āyet-i *innā hedeynā mürselīn*
Olmaya benden kimesne rāh-ı aşḫda kemterīn
Oldım İsmā'īl gibi teslīm-i Ḥaḫ itdi hemīn
İki biñ yüz daḥı yetmiş beşde bir ḫurbān baña

6. Hoş gazāyı ekber sırr-ı şehādetdür bu ḫoç
Ḥazret-i Cercīs daḥı olsa rivāyetdür bu ḫoç
Yetmiş iki millete 'ayn-ı emānetdür bu ḫoç
Añladum zebḫ-i 'azīme bir işāretdür bu ḫoç
Hem beşāretdür gele Yahyā ile miḫmān baña

7. Ḥırmen-i 'ālemde her ne bulsa yermez yer zamān
Aç gözin ḡāfil ḫulaḫ ṫut dem bu demdür bu zamān

Zâhir ü bâtında ‘Az̄bî haḡ sözündür her zamân
Halk-ı ‘âlem didiler ‘İsaya Mıṣrî bir zamân
Daḡ bundan özge *mâ-evḡâ* didi Ḳur’ân baña

9-

7+7=14 hece vezni

1. ‘Aṣḡ meyinden ḡayrânım ḡayr-ender-ḡayrân baña
Hem dermândur her derdüm hem derddür dermân baña
Hem cevâhir kendüyem hem cevherdür kân baña
Baḡ içinde ḡaṡreyim baḡ oldu seyrân baña
Ferṣ içinde zerreyim ‘arṣ oldu seyrân baña

2. Eyledüm iḡrâr bu dem gitdi hep ṣerrüñ gümân
Laḡmuñ laḡmı olup yâr ile ḡaldım ben hemân
Olalı kevn-i mekân geçmedi aṣla zamân
Dost görüñdi çün ‘ayân ḡalmadı bir şey nihân
Tûfân olursa cihân bir ḡaṡre tûfân baña

3. Fikr-i rızâ içreyim Haḡ evidür meskenüm
Ne ölüyem ne diri ḡabri tene medfenüm
Zâhir ü bâtın hemân görüñkü ‘anḡâ benüm
Şûretde nem var benüm sîrettedür ma‘denüm
Ḳopsa ḡıyâmet bu gün gelmez periṣân baña

4. ‘Âbid ü hem fâṣıḡuñ *lâsıyüm illâsıyüm*
Añla *elif* dersini ḡâricinüñ *lâsıyüm*
Noḡta-i *bâyüm* velî her noḡtanuñ *bâsıyüm*

Kāf-1 dil ‘anķāsıyım sırrınıñ āşınāsıyım
Endiřeler hāşıyım ād oldı insān baña

5. Harf-i otuz ikide harf-i biri bir bilen
Er olur erden bugün postunu pek bekleyen
Himmet-i Mıřrī ile ‘Az̄bī idüp eyleyen
Niyāzınūñ dilinden Yūnus durur söyleyen
Herkese çün cān gerek Yūnus durur cān baña

10-

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Eş-şalā cān u gönülden bād-ı ‘aşka eş-şalā
Eş-şalā her kim şatarsa varı ‘aşka eş-şalā
Eş-şalā herkim girerse kār-ı ‘aşka eş-şalā
Eş-şalā her kim gelür bāzār-ı ‘aşka eş-şalā
Eş-şalā her kim yanarsa nār-ı ‘aşka eş-şalā
2. ‘Aşkıla zillet onda ĥor iken ma‘ mūr olup
Ĥayr ile şerden elin yur cümle senden dūr olup
Daĥı ĥahrından ĥabībūñ rüz-u şeb mesrūr olup
Eş-şalā dār-ı ene’l-Ĥaĥda bu gün Maşşūr olup
Cān u bāşından geçen ber-dār-ı ‘aşka eş-şalā
3. Dört ĥurūfdan bir bilür kāmīl cevābı gelüp
Ĥuşdilin ā‘ lā bilür ol sırrı tıyup sır söyleyüp
Bu taşavvufdan oķursuñ dersūñi ezberleyüp
İbn-i Edhem gibi tāc u taĥtını terk eyleyüp
Şoyunup abdāl olan hūnkār-ı ‘aşka eş-şalā

4. Zāhir ü bāṭın gedālīk ola ‘aynı şāh gibi
Ceset-i vücūda her gönül abdāldur siyāh gibi
Baḥr-ı ‘aşka ten sefīne dil ola melāḥ gibi
Kendüzün odlara atan şol Ḥalīlu’llāh gibi
Cān u dilden bülbül-i gülzār-ı ‘aşka eş-şalā

5. Evvel u aḥirde bir söz olmaya gerçek yalan
Her ne söz kim söylenür Ḥaḫdan nihān olmaz ‘ayān
‘Az̄bī rāh-ı ‘aşka girdi varımı yağma kılan
Varlıḡuñ taḡuñ delüp Şirin iline yol bulan
Ey Niyāzī söyle ol mi‘ mār-ı ‘aşka eş-şalā

11-

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Hem ebu‘l vaḫt olmadan ibn-i vaḫt ol bī-niḡāb
Gice gör ḫavf u recādan vir rızā-i lillāha tāb
‘Ārif-i bi’llāh olan insāna eyle intisāb
İster iseñ ma‘ rifetde olasın ‘ālī-cenāb
Ehl-i ‘irfān eşiginde yüzüñi eyle türāb

2. Ziyet-i dünyāya maḡlūp olmasun ‘aḡl u dilüñ
Menzilüm ‘ālide dirken ola esfel menzilüñ
Māl-i ḫulyānuñ ḫesābı itmesün pür-ḫām bilüñ
Çokda virme kendüñi dünyāya çek bir dem elüñ
Döndiremezsüñ beḡim ḫatı aḡırdur bu toḡāb

3. Çünki ḫācet yoḡ imiş iḡsir teşḫir itmege
Oldı hem *naḫnü ḫasemnā* ḫısmetidür itmege
Çün degülsüñ zerre-i tedbīrle taḡyīr itmeye

Bu Һarābı niceler alışdı ta‘ mir itmege

Bir yanın ma‘ mūr iderken bir yanı oldu Һarāb

4. Niceler pervāne meřali cān virūr řem‘ a yanub

Niceler mestāne oldu āb-ı vuşlatdan şanub

Teřne-kān ehl-i tehālūk ceset-i vūcūdın uřanub

ok seğırtđi ğaflet ehli bu serābı şu şanub

Bulmadılar hi bu řahrāda dilā bir şatre āb

5. Pādiřāh olmağ dilerseñ muğnī-i zilletde ol

Meskeni vaħdetde eyle řūretā keřretde ol

İki ‘ ālemde dilerseñ ‘ izzet ü devletde ol

Bir zamān yūz virme dūnyā ehline ‘ uzletde ol

‘ Aql u fiķrūñ bir yire cem‘ it yūzūñe ek niķāb

6. Kimseye gōsterme vechūñ yāre kılma Һoř-gūmān

Kim yalanı nāķilāndur bařıña kūfr ü ĩmān

Bir ola yanuñda hicri derd-i ğam aşşı ziyān

Gōz kulağ dil şapuların bağla muħkem bir zamān

Ola kim Һağdan yaña gōñlünden ola fetħ-i bāb

7. ‘ Ahduñ üzere bu dem řāhib-ķadem dil ayıķ ol

řoħbet-i Raħmāna gel gir nuķku Һağdan nātıķ ol

Her ne iřitse kulağūñ diñle Һağdan řādıķ ol

Ger ölūmden ķurtulam dirseñ yūri var ‘ ařıķ ol

Dōne dōne ‘ ařķ odına cism ü cānı kıl kebāb

8. Yedi dūrlū meyle tōlduragele gūlden kāseyi

Bezmi-ı ‘ ařķda yār řunarsa saña gūlden kāseyi

Bir nefes dilden biraşma al gönülden kseyi
Gir bu derd mey-hnesine ęoyma elden kseyi
Hiç yürek şanından zge ‘şika yokdur şarb

9. İki ‘lemde olup ‘şık dil ağlayasın
Sende H zhir şururken H deyu bekleyesin
F-emnu’llh şadsın bilmeyüp tnlayasın
Himmetn d’im bu olsun kim H anlayasın
H bilmekden yeg olmaz iki ‘lemde şevb

10. Gel ‘ind ehlinden olma zhid yayun aç
Cennet-i ‘irfna gel gir olma hem ehl-i ma‘ aç
Hzretu’llh ancak çul olandur ‘abd-i haş
Ger ‘azb-ı hiretden bulmak istersen hlş
‘rif ol kim cehl odından şopısar cümle ‘azb

11. ‘Azb prm Hzret-i Mışr Efendi hoş haber
Böyle bulmuşdur kelm ‘izzetu’llhdan eşer
Seni sana şaşd ider bildrmege Hdan meger
Bu Niyz kendiden dimez bu sırr ey püser
Hep an söyler şuyarsun gökden inen dört kitb

12-

F’iltn F’iltn F’iltn F’ilün

1. Sre-i seb‘ul- meşn ĉnki oldu dört kitb
Şalmadı ‘lemde zhir ehl-i demde ızşırb
ĉn zy virdi hkat şems-i ‘lem buldı tb

Aç gözüñ dildāra baķ ref' oldı vechinden niķāb
Zulmeti sürdi çıkardı ara yirden āfitāb

2. Hāķķı Hāķdan Hāķ bilüp her yide Hāķķı seķegör
Hubb u fānīden geķüp Şehr-i beķāya göķegör
Ölmeden bunda Őırātı mā-sivāyı geķegör
Şol *seķāhüm Rabbühüm* hāmri lebinden iķegör
Kātresin nüş eyleyen 'āşık ebed görmez 'azāb

3. Zevķ-i cennet *nehy-i münker* her Őevābuñ aşlıdur
Cehl-i zulmet iķre dūzaķ her 'azābuñ aşlıdur
'Aķl-ı kāmil bu hayāt iķre hiķābuñ aşlıdur
Otuz iki harfi bildüñ dört kitābuñ aşlıdur
Őafha-i vechinde yazılmış kamu bi-irtiyāb

4. Gel gönülden geķ biraķ zāhirde 'ālem ceħlini
Feyz alan sırr-ı Hudādan 'arz ider mi fazlını
Miħnet-i dünyā iķinde Hāķ bilen Hāķ vaşlını
Mekteb-i 'irfāna gir oķu bu 'ilmüñ aşlını
Gör ki nice derc olupdur bu 'ilimde dört kitāb

5. Őādīlikden pākī yok ol yār iķün olma melül
Añlamak isterseñ ey dil 'ilm ü ħikmetden uşul
Mekteb-i 'irfāna gel gir eyle bu pendüm ķabül
Her ne oķursañ ķün otuz ikiden taşra degül
Yüzünüñ metnini Őerħ ider oķuyan faşl u bāb

6. Kendini ednā bilen kes eylemez 'arz-ı neseb
Duy ħaķīķatden bu pendi eyle insāndan edeb

Cân-u dilden sırr-ı Hakkı *lāyezâh* kıl taleb
Her ne söz kim söylenür ‘âlemde Türki̇ yâ ‘Arab
Tut kulağın kim sañadur cümle dillerden hitâb

7. Şadîlik vaktinde ‘Azbi̇ gelecek efkâra bak
Ten göziyle ‘âlem-i rûhu gözet hünkâra bak
Yum gözüñ inkâra bakma aç gözüñ ikrâra bak
Her ne kim görür gözüñ andan cemâl-i yâre bak
Çünkü gitdi ey Niyâzi̇ kalmadı aşlâ hicâb

13-

Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün

1. Hayli taleb kıldum idüp menzilgehim şavm u şalât
Oldı qarârgâhım hemin ‘âlemde hoş hac ü zekât
Gördüm yüzüm bunda ‘ayân mir’âtım oldı kâ’inât
Bende çü maḥv-ı zât olup buldum vücūdumda necât
Ben içmişem âb-ı hayât irmez baña hergiz memât
2. Çıkdı gönülden cümle mal u menâl bâkî fenâ
Benden baña oldı sefer geldi habîb benden yaña
Döstu ‘ayân gördüm didüm *elḥamdü-li’llâh* dâ’imâ
Ben döst yolına varımı bezl eyledüm önden soña
Küfr ile imândan geçüp gâyetde bulmuşam şebât
3. Geldüm ise gitdüm ise Âdemdenüm bilmem hâlel
Hakka bedel oldı kamu bende olan tül-ı emel
Hakdan töludur her yanum benden baña gelmez zeel

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. On sekiz biñ ' âlem içre devr ider zāt şifāt
 On sekiz biñ kâ 'inātuñ şerhin eyler beyyināt
 Gizlüdür bir noқта içre on sekiz biñ kâ 'ināt
Sırr-ı Hakkı nicesi fâş eyleyem ben ey şikāt
Kāmı ancak remz ile itmiş beyân ehl-i niķāt

2. Şâh olan elbet beyândur kim gedâsın arturur
 Cevrine rażı olana dōst vefâsın arturur
 Kişinüñ aḥsen edası âşinâsın arturur
Her ne deñlü âşikâr itsem ḥafâsın arturur
Ol ' ayân iken anı örter delâ 'il beyyināt

3. ' Âlemi şems-i ḥaķıķat kaplamışdur ser be ser
 Hey ne âdemdür ki âdem eyleye özden ḥaber
 Arzūyı vaşl-ı dilber eyleyen müşrik meger
Anı tevḥīd eylemez illâ ki ehl-i şirk ider
Vaḥdet-i Hakkı tıyanuñ dili lâldür ' aķlı mât

4. Bâ' iş zevķ u selâmet mu' ayyende efkâr durur
Leyse fi' d-dârdur velâ ğayrı beyân deyyâr durur
 Cümle eşcârı nebâta fer viren gülzâr durur
Her ne kim *fevķa 'l' ulâ taḥte 's-serâda* var durur
Zâtı vâḥiddür velî görüñdi nice biñ şifāt

5. Mâ-sivâ kaydından ' âli cehl nefret yoķ durur
 Terk-i dünyâ devletinden özge devlet yoķ durur
 Hakkdan ayrı zâhir ü bâtıñda şüret yoķ durur

Zātı birdür lîk evşâfına gâyet yok durur
Gör bu fânûsı ki anuñ oldu şem‘i nūr-ı zāt

6. ‘Az̄bīyâ şıd̄k-ı rızâdur hem imānuñ şu‘lesi
Hem daħı Mūsâ yüzidür *len terāni* şu‘lesi
Nur-ı pāk Muştafâdur her zamānuñ şu‘lesi
Ey Niyāzi ādem oldu çün cihānuñ şu‘lesi
Baħş olur Ādem deminden ‘āleme rūhu’l hayāt

15-

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

1. Zerre iken şems-i cihān hünkârıdur Vāridāt
Olmış heva gerçek yalan ikrārıdur Vāridāt
Her ne olur pinhān ‘ayān āşarıdur Vāridāt
Bu cān kuşınuñ her zamān ezkārıdur Vāridāt
‘Akl u hayālüñ kim hemān efkārıdur Vāridāt
2. Mi‘mār üstāz ezel ma‘mūr ider berbādını
Yoğda yok imiş yok deyu maħveylemiş icādını
Dört yanuñ hep kıtlık olur hor görürsün üstādını
İşidicek Hāğ adını tıydu cānum hūb dādını
Bildüm kamu ‘āriflerüñ esrārıdur Vāridāt
3. Hāvf u recādan geç gönül hayr eylemez ehl-i hāzer
Vuşlat aña olur helāl ol dilde kem yoğdur keder
Ehl-i ticāret kendidür yolcu gibi yola gider
Şıd̄kıla bu gönülüm sever görmege hem cānum iver
Anuñçün kim Hāğkuñ envārıdur Vāridāt

4. Elif gibi tođru olanuñ dūřmanı hıç olmaz anuñ

Çok kıldı āh u enin hem yanunda almaz anuñ

Tālib-i Hā olmasa dil hiçbir işi olmaz anuñ

Ol dürr-i yek-dānenüñ adrini bilmez anuñ

Bu dil-i vīrānenüñ mi‘ mārıdur Vāridāt

5. Murādumu bulma için gezmiş idüm çün derbeder

Ben yetmiş iki milletüñ hem üstüne ıldum sefer

Biñ bir esmā biñ bir huy görüñdi meger

Gerçi kitāb çok yazar ‘ilm-i ledünden haber

Cümlesi bir bāğçenüñ gülzāridur Vāridāt

6. ‘ Ārife düza ğamı cennet olurmiş amu

Cāhile cennet olur cehalle cümle amu

albüñi pāk iyleyüp pāklige eyle şerru

‘İlm-i Fūřusla amu odlar soynur amu

Anuñ yirinde biten ezhāridur Vāridāt

7. Yar gelür yār ile rüy-i zemīn

Sırrımı bilmek için sırruma Hādur emīn

Çünkü benüm serseri ‘ Azbī faır kemterin

Muhyiddīn ü Bedreddīn itdiler ihyā-yi dīn

Deryā Niyāzī Fūřuř enhāridur Vāridāt

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. **Haķīkat** 'ālemin idrāk idüp arzū-yu tevḥīd it
 Müdām ezberüñ Hū it hemān gel hū-yı tevḥīd it
 Gice gündüz medid tırma tavāf kūy-ı tevḥīd it
Yaķup 'aşķ odına cānı meşāmuñ bū-yı tevḥīd it
Ķamuya yek nazar birle şuhūduñ rū-yı tevḥīd it

2. Yine bugün gelür bir gün geçeni māmezā şanma
 Gedā meşreb olan şāhdur anı cānum gedā şanma
 Gel añla mebde-i sırr-ı ma'ādı sen hevā şanma
Şu mähiler gibi kendüñi deryādan cüdā şanma
İhāta eylemiş her yanuña baķ sū-yı tevḥīd it

3. Değiş ismüñ daķı cismüñ vürüd it 'arş-ı taḥķīķe
 Vücüdüñdan geçür cismüñ vücüd it 'arş-ı taḥķīķe
 Ķamudan yüzüñi döndür sücüd it 'arş-ı taḥķīķe
Şalınma cāh-ı taķlīde su'ūd it 'arş-ı taḥķīķe
Saña senden sefer eyle seni sen tıy tevḥīd it

4. Naşīb olmuş ezelden çün saña cünbüş ayin
 Haķīkat köyüne mäh ol mekānuñ olmaya pervīn
 Bekādan fāniye şāh ol görün 'ālemlere mişķīn
İzāfātı bıraķ gözden açılsun dīde-i Haķ-bīn
Temāşā-yı cemāl-i şāhid-i dil-cūyı tevḥīd it

5. Bu ders-i nâzın zibâ gelüpdür hâtıra her-gâh
Baña bu şeş cihât ile çâr ‘ unşûr oldı kıble-gâh
Çün ‘ Azbî hâzır u nâzır ola bir yirde bir Allâh
Şalât-ı ehl-i kurbuñ kıblesidür *semme vechu’llâh*
Niyâzî tırma dâ’im secde-i ebrû-yı tevhid it

17*

Mefâ’ ilün Mefâ’ ilün Fe’ ulün

1. Kâmu derdüñ deverâsıdur şerî’ at
Tariğ-i döst verâsıdur şerî’ at
Fenânuñ hem beğâsıdur şerî’ at
Sezâ-yi dîn ‘ asâsıdur şerî’ at
Tariğ-i Hâk hüdâsıdur şerî’ at
2. Kûl eyler kim gedâ-yı şâh-ı Hâkka
İletür kulları her-gâh-ı Hâkka
Yağın eyler dil gümrâh-ı Hâkka
Budur evvel kapu dergâh-ı Hâkka
Ki yoluñ ibtidâsıdur şerî’ at

* Niyâzî-i Mısırî Dîvânı’nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 5 beyit daha vardır:
Hakikat gerçi sultanlıkdur ammâ
Öninde anun livâsıdır şerîât

Hemân anlar da aklınca sanur kim
Nizâm için olasıdur şerî’ at

Sakın cânâ sakın anlar uyup
Dime sen de n’ olasıdur şerî’ at

Şerî’ atsuz hakikat oldı ilhâd
Hakikat nûr ziyasıdur şerî’ at

Çıkıcağ cân beden öldüğü gibi
Çıkıcağ sır kalasıdur şerî’ at
a.g.e., 27-28.

3. Bunuñla geçilür bir yüce eller
Bunuñla aşılır bir yüce yollar
Bunuñla pür ziyâdur paşlı diller
Dağı bunuñla hatm olur bu yollar
Bu rāhuñ intihāsıdur şerī' at

4. 'Aziz olsun 'azīze 'izzet iden
Müdāmi keşret içre vahdet iden
Faķiri luṭfa lāyık devlet iden
Şirāṭ-ı müstakīme da'vet iden
Münādīler nidāsıdur şerī' at

5. Bizi çalmış meḥakke merviyetidür
Ḥudānuñ nehy-i münker-i ḥikmetidür
Günāhkārān sezā-yı cennetidür
Şerī' at enbiyānuñ sünnetidür
Ḳamunuñ reh-nümāsıdur şerī' at

6. Ğānīdür ismi her muḥtāc içinde
Yazılmış noḳtası sirāc içinde
'Ayāndur Ḥaḳ yüzi emvāc içinde
Ḥudānuñ Leyle-i Mi'rāc içinde
Ḥabībine 'atāsıdur şerī' at

7. Elünde zü'l-feḳārı ḥaḳ 'Alīnūñ
Yeẓīdūñ ḳatlidür kārı velīnūñ
'Aṭası bu kerīm-i zü'l celīlūñ
Yigirmi üç yılında Cebrāilūñ
Aña vahy-i Ḥudāsıdur şerī' at

8. Çü ef'âl-i nebîdür luḡ-ı ḥilmüñ
Hiṭâb-ı ârını diñle Kelîmüñ
Selâmet ol oḡu ismin selîmüñ
Cihânda çoḡdur envâ'ı bu 'ulümüñ
Ḳamusınuñ ḥümâsıdur şerî' at

9. Bu erkânı mükemmel gütmek için
Bu yoḡluḡ varlığına yetmek için
Şirâṭ-ı müstaḡîme gitmek için
Bu nefis-i kâfiri ḡatl itmek için
Ḥaḡḡuñ ḥükm-i ḡazâsıdur şerî' at

10. Gülistân içre müştâḡ aña güller
Bu remzi añlamaz illâ ki iller
Ma'ârif ḡapusın ḡâl ehli bekler
Cihâd-ı ekber iden ehl-i diller
Ḳulübınuñ şafâsıdur şerî' at

11. Ḥaḡîḡat serveri sultân olunca
Bulınur aña bende bend olunca
Ma'ârifden olur ḡişşe ṡuyunca
Ṥarîḡat kârbânınuñ öñince
Öñinde anuñ livâsıdur şerî' at

12. Mecâzi 'aşḡıla Mecnûn u şeydâ
Müsemmâ oldı aña ism-i Leylâ
Metânetlik içinde şaḡlı mevlâ
Şerî' atdan velî yâd olmaz aşlâ
Velînüñ âşinâsıdur şerî' at

13. Hâkîkatden urur dem cümle zerrât

Şaķın ilerisinü lücâc-ı zen mât

Nice yüz gördi iş bu köhne mir'ât

Şerî' atla turur cümle semāvât

Bu bünyānuñ bināsıdur şerî' at

14. Uyup nefse dīnüñi itme berbād

Pişmān olma şoñra itme feryād

Eñi' u' llāh remzüñ añla ol şād

Ne bilsün şer' -i pāki ehl-i ilhād

Hâkîkat nūr ziyāsıdur şerî' at

15. Şafāyı cevri hâkdan bir sebaķ bil

İden bir iyliyen bir işi çok bil

Gözüñ ne görürse anı hâķ bil

Ziyāsı olmasa nūrı da yok bil

Hâkîkatuñ kıyāsıdur şerî' at

16. Muḥammed olmasa olmazdı dünyā

Muḥammed olmasa olmazdı ' uķbā

Aña gel bende ol kıl emrin icrā

Cihānda hiç velī hiç gelmedi ašlā

Elinde anuñ aşāsıdur şerî' at

17. İtā' at eyledi Hâkdan her emre

Bitürdi Ādeme taş taze meyve

Olupdur zāhir ü bātında cübbe

Dağı başında tāc egninde kisve

Hem egninde ķabāsıdur şerî' at

18. Budur kavli ‘ Alīnūñ kümmelinūñ

Nefāhtü fīhi min rūhi delīlūñ

Budur pendi Hudā şiri ‘ Alīnūñ

Hakikat cāmidur ancak velīnūñ

Cāmindan mā’ adasıdur şeri’ at

19. Bu ma’ cūn müretdeb olmaz iz’ ān

Şifāt-ı ādem var rūh-ı hayvān

‘ Anāşır-ı şeş cihetle itse tuğyān

Qarār itmez beden olmayıcağ cān

Hakikatūñ beķāsıdur şeri’ at

20. Bu rāzı fehm iden ‘ anķā gibidür

Ṭariķat kāmile helvā gibidür

Ma’ ārif *kenzi lā-yefnā* gibidür

Hakikat dilber-i ra’ nā gibidür

Anuñ zerrīn kabāsıdur şeri’ at

21. Çün ‘ ālem gizlüdür ‘ ālemler içre

Ki hoş şöhet nihāndur bir dem içre

Dem ile ‘ ālem ile ādem içre

Şakın soyma anı nā-mahrem içre

Yüzüñ şuyı hayāsıdur şeri’ at

22. Saña nāzır çü mevlādur muhaķķak

Görinen çünki eşyādur muhaķķak

Ki cāzib rüy-i mevlādur muhaķķak

Hakikat ‘ arş-ı ā’ lādur muhaķķak

O ‘ arşuñ istivāsıdur şeri’ at

23. Bu eş'arı okuyup hem yazanuñ

Faķiri kemteri her mübtelānuñ

Bu ben 'Azbi faķir-i bi-nevānuñ

Cemi' i enbiyā vü evliyānuñ

Niyāzi reh-nümāsıdur şeri' at

18*

7+7=14 hece vezni

1. Bülbül olup gülzāra çağıruram dōst dōst

Tā tapmışım yāre çağıruram dōst dōst

Tañrı murādum vire çağıruram dōst dōst

Bakup cemāl-i yāre çağıruram dōst dōst

Dil oldı pāre pāre çağıruram dōst dōst

2. Yār ile yār gelmişem yārimı yār bulmuşam

Ağlamışam gülmüşem gönlümü hūb bulmuşam

Baħrı ğama talmışam dürr-i yetim olmuşam

'Aşķuñ ile talmışam zühdümi yañılmışam

Mest-i müdām olmuşam çağıruram dōst dōst

* Niyāzi-i Mısıri Dīvānı'nda Azbi tarafından tahmīs edilmeyen 5 beyit daha vardır:
Gāh düşerem mutlaka geh asl u geh mülhaka
Bakup kamudan Hakk'a çağıruram dost dost

Tolunmaz ol hāl ü had mine'l-ezel tâ ebed
Onılmaz aslâ bu derd çağıruram dost dost

Hep görinen dost yüzi andan ayırmam gözi
Gitmez dilümden sözi çağıruram dost dost

Ne yirdeyem ne gökde ne öliyem ne zinde
Her yirde her zamanda çağıruram dost dost
a.g.e.,s. 30-31.

3. Cismimi hem cān ide cānumı cānān ide
‘Aqlımı hayrān ide şabrımı qurbān ide
Her ne kim fermān ide derdüme dermān ide
Mescid ü mey-ḥānede ḥanede virānede
Kā’ bede-i puthānade çağıruram dōst dōst

4. Sīne sīne yaḳsa dāğ olsa şarāba yaşağ
Bu sözümi şanma lāğ ‘aşıḳa ğamı ferāğ
Yaḳmasa yanmaz çerağ bir baña yaḳın ırağ
Şular gibi çağ çağ tolanıram bāğ bāğ
Hayrān baña şayru şağ çağıruram dōst dōst

5. Çağıruram yā Naşīb derdüme yārim ṭabīb
Olmuşam ‘aynı ḥabīb yāre olalı raḳīb
‘Aşḳıla hayrān olup baña sırdur ğarīb
Geldüm cihāna ğarīb oldum güle ‘andelīb
Her dem cigerler delüp çağıruram dōst dōst

6. Çağıruram ya Mücīb genc-i Hudāyı açub
Şehr-i sivādan kaçub ağı karadan seçüb
‘Aşḳuñ şarābın içüp Haḳ ile Haḳḳa kaçub
Dünyā ğamından geçüb varlığa kanat açub
‘Aşḳıla dā’im uçub çağıruram dōst dōst

7. Dirseñ Hudā kandadur ikilik kandadur
Ḳahr ile külḥandadur zevḳle gülşendedür
Cānla ten zindedür meskeni miskindedür
Aradıgum cāndadur cānda vü hem tendedür
Bilür iken bendedür çağıruram dōst dōst

8. Cānıma cān dilberem dōstumu dōst severem
Dilde budur ezberem geh aña şahn-ı perverem
Gāh güler gāh ağlaram baħr u berim tağlaram
Gökler gibi dönerem gün gibi tolanıram
Devr ile eglenürem çağıruram dōst dōst

9. ‘Az̄bī Mıṣrī̄ ḳolundan ayrılmazam yolundan
Kemteriyüm ḳulundan kemteriyüm kelpünden
Şolundanum şağından şağındanum şolundan
Geldüm o dōst ilinden ḳoḳa ḳoḳa gülinden
Niyāzinüñ dilinden çağıruram dōst dōst

19-

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Ḳaḳül müşkinüñ eyler bû-yi reyḫān ile baħş
Ġamze-i ḫüner yirüñ eyler tığ-i berrān ile baħş
Bu sözüm toğru ḫaberdür ḳalma sultān ile baħş
Bağrumı pür-ḫün ider şol çeşm-i mestān ile baħş
Tağıdur ‘aḳlımı ol zülf ü perişān ile baħş
2. *Ḥamdü’lillāh* ki döğüşdüm ‘aşḳa cümle ‘arzumu
Eyledüm kūy-ı ḫabībe cān u dilden ‘azmümi
Bir yana atmada geldüm mal u mülk-i ‘izzümü
Leblerüñ ḳaşdına mu‘tād eyledüm çün ağzumu
Dilemez kim eyleyem şol āb u ḫayvān ile baħş

3. uluñum urbānuñum tek ey meh-i envār senüñ
Ruz u Şeb ıldum göñülde ismüñi ezber senüñ
Sineme tağlar yığındım ‘ aşkuña bir bir senüñ
Dürr ü yāut-ı dehānuñ seveli dilber senüñ
Gelmez oldu dile hergiz lâ‘l ü mercān ile baş
4. Kimsede bulmadı aqlā sende bu dil bulduğın
İstemez ‘ aşıklar içre isminüñ añladuğın
Baña mı oldu cihānda saña yāruñ alduğın
Cümle ser aŐuñ ile kirpigünden olduğın
Bilen ider mi cihānda nefis ü sultān ile baş
5. *ible-i Haa’l-yakīm* ehl-i sācid añlasa
Sırr-ı tevidüñ rumūzın ehl-i tevid añlasa
Aña her gün ‘ ıyd olurdu zevi ‘ ābid añlasa
Şol ruhuñla haunuñ sırrını zāhid añlasa
Kürsī üzre eylemezdi küfr ü imān ile baş
6. ‘ Ayn-ı hicrān-ı Őafādur baŐuña küfr ü imān
Mā-sivādan hayr ile Şer eyleseñ aŐı ziyān
Vech-i zātuñdur ıyāmet hem verā-yı *kün fe-kān*
Pertev-i nūr-ı cemālüñ ‘ asidür Őems-i cihān
Ne münāsib ide ol nūr māh-ı tābān ile baş
7. Ādem olan ādem irdi demle ādem sırrına
Her Őafādur çün bedel ‘ ālemde mātem sırrına
‘ Azbī ancağ irmek ister būd-ı ‘ ālem sırrına
Zerre iken sen Niyāzī rūh-i ā‘ zam sırrına
Haddüñi bil ılma ol Şems-i dirāŐsān ile baş

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Fehm idüp taḥḳīḳ-i ' ilmiñ şanı bulmazsa ne güç
Tālib-i dürr-i yetimin kānı bulmazsa ne güç
Vāy aña derdlü olup dermānı bulmazsa ne güç
Cān bu ilden göçmeden cānānı bulmazsa ne güç
Yārını terk eyleyüp yārānı bulmazsa ne güç
2. Ḳīl u ḳālı zevḳ şanur hicrān olursa kişinüñ
Sırr-ı ğayba dilberin mihmān olursa kişinüñ
Her nefesde hemdemi Loḳmān olursa kişinüñ
Şūreti ḥayvān içi insān olursa kişinüñ
Taşlar ile döğünüp insānı bulmazsa ne güç
3. Toğruluk ile *elif*-veş sırda seyrān gizlüdür
İstikāmet ḳıl *elif*de anda ' irfān gizlüdür
Ma' nā-i ḥarfü'l elifde mağz-ı Ḳur' ān gizlüdür
Ādemüñ göñli içinde baḥr-ı ' irfān gizlüdür
Dā' imā şusuz gezüp ' ummānı bulmazsa ne güç
4. Gel bu dersümden sebaḳ al ' ārif iseñ hem ulu
Cümleden alçaḳ özüñ tüt kibr ü kinden ol āru
' Arz-ı hacāt itmeden gel ḳıl cenābetden vuзу
Şol faḳīr olup gezenlerde ḥazīne toptolu
Say' idüp ol genc-i bī-pāyānı bulmazsa ne güç
5. Her nefesde ḥacc-ı ekber eyleyen ḳurbān olur
Ḳısmetin Ḥaḳdan olan rūḥ-ı ' İsā-i devrān olur
' Ārif olan dārı Ḥaḳda rüz u şeb mihmān olur

Fakr u fahrî devletine irişen sultân olur

Fakr-i tāmme irişüp sultānı bulmazsa ne güç

6. Çār kitābı fehm iden cān sırrı ferdinden olur
Bülbüle şanma teraḥḥum derdlü virdinden olur
Şabr iden kahr u cefāya şāh-ı merdān olur
Herkesüñ derdine dermānı yine derdinden olur
Derdinüñ içindeki dermānı bulmazsa ne güç

7. Mā-sivādan pāk olan dil bākî ḳalmaz fānıdur
Küllü şey 'in yerci'udur Ḥaḳ Ḥaḳḳuñ mihmānıdur
'İyd-ı ekber oldı 'Azbî ḩurma dōst seyrānıdur
Bunda gelmekden murād çün kim Ḥaḳḳuñ 'irfānıdur
Ey Niyāzî kişi ol 'irfānı bulmazsa ne güç

21-

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Ey deyün kimdür ki derde çünki olmaz 'ilāc
Gel özüñ bir şāha ḳul it umma biñ derde mizāc
Bāreḳallāh ḩüb cemālün oldı mānend-i sirāc
Cem' olup 'uşşāḳa yir yir saña eyler ihtiyāc
Hep güzeller arasında buldı ḩüsnüñ çün revāc
2. Sālik-i esrāra birdür dōstum küfr ü imān
Ḥayr u şerden fark iden mevlāyı eyler neyün gümān
Her sözüñ 'aşḳ ehline 'aynı ḩayāt-ı cāvidān
Ḥüsn içinde bu ne şāhlıḳdur ki şāhān-ı cihān
Cān virürler yoluña ya ḳanda ḳaldı taḩt u tāc

3. Tekye-i fakr-ı fenâda her şıfatdan şoyunup
Zâhir ü bâtın olur pāk āb-ı ‘aşkıla yunup
Mehr-i rüyuñ ehli ‘aşka kâh toğup kâh tolanup
Nice zaḥmetler çeker üftâdeler vaşluñ umup
‘Āķıbet dermān yirine derdüñi eyler ‘ilāc
4. Ger özüñ kurbān iderseñ mürşid-i ḥāzıqlara
‘Āķıbet mestānelikle irilür ayıqlara
Luṭf u iḥsānuñ sezādur sevdigim şādıqlara
Ni‘met-i vaşluñ ‘atā kılsañ n’ola ‘āşıqlara
Ḥān-ı vaşluñdan ne gider ger toyarsa cümle ac
5. ‘Āķıbet bir gün irenler kanalar bu hizmete
Çekilür özüñ ilerü dūş olursañ himmete
Ger özüñ mu‘tād iderseñ ‘Az̄bī zevk u farkta
Ey Niyāzī iremezsüñ ölmeyince vuşlata
‘Ādet oldur cān alurlar yār elinden ḥüsne bāc

22*

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Geçegör kibr-i riyādan bul ferāḥ
Hem ṭahāret tevḥīdüñ olsun şalāḥ
Dā‘imā kārūñ ola şavm u şalāt
İster iseñ olasuñ ehl-i felāḥ
Ḳulluḳ eyle el ğadatü ve-l’felāḥ

* Niyāzī-i Mısrī Dîvânı’nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Kamu müşkiller yanunda hall ola
Cümle yanlış işlerün ola sıhâh
a.g.e. s.38.

2. Hâk evine kibirle tölmaq neden
Kendüni teşviş işe şalmaq neden
Dâ 'imâ giryân u zâr olmaq neden
Dünyâ ile bağlanup qalmaq neden
İstemez misin ki bulasın necâh

3. Kâruñ olsun *çş-şalâtü ve 's-selâm*
Gel meded olma gönül ehl-i zalâm
İtdigin izhâr olur rûz-ı kıyâm
Nefs ü şeytândan emîn olma müdâm
'Ādetüñ olsun gice gündüz şalâh

4. Nûr ile ey dil için enver gerek
Āyine-i rûhuñ saña dilber gerek
Dilde ism-i dilberüñ ezber gerek
Yola giderseñ saña reh-ber gerek
Hem yanuñda düşmana lâzım şalâh

5. Rûz u şeb tevḥīd zâtı ile gel
Hem şifâtından sebaqlar söyle gel
Hem tecellīden tesellī iste gel
Zıkr ile tevḥīde irse bu gönül
Ma'rifetle bula şadruñ inşirâh

6. Hâkḳı Hâkdan gösterür 'aşq cezbese
On sekiz biñ 'âlem oldı lem'ası
Hâk olur Hâkḳuñ yine bir zerresi
Açılup gönül gözinüñ perdesi
Hayretüñden eyleyesin çok siyâh

7. Kapusunda bendedür şâh-ı habes
Hâkiyâya ola 'arş u tâb-ferş
Gözine zerre görüne mişl-i 'arş
Göresin toğmaz tolanmaz bir güneş
Gicesi yok dâ'imâ olmuş şabâh
8. Mâr-ı nefsim havl-i 'arşı çoçmağa
Cennet-i 'irfâna gevher saçmağa
Cennetüñ 'Azbī kapusın açmağa
Ey Niyâzi dōst iline uçmağa
Her kelâmuñ oldu nürdan bir cenâh

23-

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Özüni nefsinden eyle gel irah
Olasuñ iki cihânda yüz ferâh
Kim ola yaruñ saña Hâkdan şalâh
Ey qarındaş bir sözüm var tut şimâh
Zikre meşgûl ol şağın olma irâh
2. Bir haberden naşşolur yüz biñ haber
Zâhiriñden bâtınuñdan her keder
Def ' olur elbetde elbet hep gider
Kim ki zikre gice gündüz sa' y ider
Nûrı göñlünde idiser irtisâh
3. Müşkili mümkün murâda ire ol
Hâk cemâlin kıanda baksa göre ol

‘Aşk yolunda cümle varın vire ol

Şol gönülde kim devāma ire ol

İrmez anuñ sırrına hiç infisāh

4. İbtidāsı vuşlatuñ zillet olur

Evveli zillet şoñu rahmet olur

Mihneti aħir aña vuşlat olur

‘Aşka düşüp rāhatı mihnet olur

Derd-i yār ile ider dā’im surāh

5. ‘Azbī sen varsın ezelden yār ile

Bulmadı kimse ğınāyı var ile

Ĥüb geçersin iniler iken zār ile

Ey Niyāzī ‘ākıbet ol yār ile

Vaħdet ider darlık olur insilāh

24-

Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilün

1. Zāhidüñ şavm-ı hevāsı kıldı Ĥaħdan anı yād

Gel sözi ‘ārifden añla ‘ārif ol qalma ‘inād

Her zamān ‘āşık yüzinden fetħ olur müşkil murād

Müşkilüm var size ey Ĥaħ dōstları eyleñ reşād

Kim cevābın viren olsun Ĥaħ katında ber-murād

2. Zāhidüñ destinde şanma ĥücceti bürhānı yok

Göñli miskindür anuñ gerçi velī mihmānı yok

Ol ne ‘ālemdür ki anuñ tālibi seyrānı yok

Ol ne keşretdür ki anuñ ĥadd u pāyāmı yok

Keşret içre ol ne vaħdetdür ki aña yok ‘idād

3. Biri ayık biri sermest biri sekrân üç bölük
Yevme tüblâda göründi ehl-i îmân üç bölük
Ne sebebden oldu eyâ rûh-i insân üç bölük
Çokdur envâ' ı bu halkuñ biri insân üç bölük
Biri ehl-i hayme birisi kurâ biri bilâd
4. 'Ârife bu sırrı emânet çün olunmuş ey hoca
Hağ özi Hağdur şalâtı Hağ görünmüş ey hoca
Bu rivâyet 'âşıka Hağdan şunulmuş ey hoca
Üç bölükden üç bölük dahı bölünmüş ey hoca
Biri kâfir biri mü'min biri ehl-i inkiyâd
5. El îmân u hubbu'l-vağandur gel remzi añla gel
Gel ma'ârif kapusunda meskenet kıl bekle gel
İş bu naqli güş idüp a'lâ mesâ'il añla gel
Kağısı Hağdan ırağ olmuş bularuñ söyle gel
Kağısı kâdır ki emr-i Hağğa eyleye 'inâd
6. Hağ hağikatde şeri'at bu yoğuş düzler nedür
Zâhidâ cânâni bu cân her nefes özler nedür
İşitür kulağ ağız söyler gören gözler nedür
Hağkuñ iken her taşarruf bu 'abes sözler nedür
Nefs ü şeytân didigün kimlerdür eylerler fesâd
7. Emr ü nehy-i münker üzre bendelik kalmağ neden
Çâr 'unşür şeş cihâtle hoş-safâ bulmağ neden
Ana rağminden beyândur yoğ iken toğmağ neden

Dünyâ vü 'uqbâ dağı hem haşr u neşr olmağ neden
Bunları bildür baña hem ne durur mebde me'ad

8. Zâhir ü bâtın ne dirsem kendi aḥvâlim dinür
Gerçi Hağ 'adildür illâ zâlîme zâlim dinür
Herkesün ef'âline Mevlâ velî 'âlem dinür
Aḥiretde cennet ü nirân ü berzağ kim dinür
Bunlaruñ aşlı nedendür olısar *yevmü't-tenâd*
9. Kâmilün başı belâlî câhilün fazlı nedür
Kâmilün ikrârı Hağdur câhilün cehli nedür
İşbu ḥalkuñ her biri bir bend ile bağı nedür
Ğahr u luḡfuñ 'illeti bir dimenün aşlı nedür
Bu ikinün vaḡdeti midür 'aceb zâr-ı sedâd
10. Ehl-i 'aşkuñ mağşadı döst sevmeden vuşlat mıdur
Vuşlatuñ aşlı niçün yoğ oldu bu ḥikmet midür
Ehl-i dünyânuñ rumûzu devlet zillet midür
Ya'ni râḡat 'ayn-ı miḡnet miḡneti râḡat mıdur
Cümleden râzi mıdur Hağ ber-ḡarîğ-ı ittîrâd
11. 'Ârife vech-i Ḥudâ her yirde zâhir görünür
Yek nefesde ol güzel elvân libâslar bürünür
Yârı ḡalibler bulunca bulmayanlar tirinür
Hağ te'âlâdan yağıın eşyâya bir şey yoğ dinür
Lîk bildür kim durur Allâh ya kimdür 'ibâd
12. Geç hevâdan diñle pendüm içegel 'aşğ câmını
Hem *eḡi'u'llâh* remzüñ añlayup ḡut emrini
Gel uyandur 'ârif iseñ çeşm-i cânuñ fehmini

Mā 'arefle mā remeyte iz remeyte remzini
Farq idivir mümkün ise *ber-sebîl-i infirād*

13. Haq habîbüñ fikridür çünki devā her derde bu
Hamdü 'illāh oldı zikrüm yā Habîb her yirde bu
‘Azbinüñ Mışrî vücūdı Mışriyā her yirde bu
Müşkili çokdur Niyāzinüñ dahı biri de bu
Zāhid añlasa Haqqı zühdî neden olur kesād

25*

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

1. Dil ü cān sırruñı bekler Muḥammed
Cemāluñ görmek isterler Muḥammed
Nidāyı *men 'arefeyler* Muḥammed
Yine dil na'atuñı söyler Muḥammed
Dil ü cān mülküni toylar Muḥammed
2. Baña genc-i muşallā olsa mesken
Görür çeşmim ḥaccımı 'ayn-ı mesken
Fedā kılsam yoluña cān u hem ten
Ne kâdirven seni medḥ itmege ben
Kemāli medḥi Haq eyler Muḥammed

* Niyāzî-i Mısrî Dîvânı'nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 3 beyit daha vardır:
Buyun egmiş turur çeşmüne hayrân
Çemen sahnında sünbüller Muhammed

Kamu ervāh peygamber hem melâ'ik
Seni iclâle geldiler Muhammed

Niçün olmayalar ümmet ki Hakk'un
Rızasın sende buldılar Muhammed
a.g.e., s. 42-43.

3. Hem emr-i *kün fe-kānsuñ* cümle maḥlūk
 Ḳamuya baḥş-ı cānsuñ cümle maḥlūk
 ‘Aṭā-yı dīn ü ĩmān cümle maḥlūk
 Çü sultān-ı cihānsuñ cümle maḥlūk
 Senüñ medḥüñde ‘ācizler Muḥammed

4. Neler çekdüñ ḥaḳıḳatsin bu ilde
 Bulunca ehl-i şıdḳı iş bu ilde
 Ḥudānuñ fi‘ ilidür fi‘ ilüñ kerimde
 Giyüp hil‘ at-i *levlāk* bu yolda
 Düşüpdür sāyesi dirler Muḥammed

5. Cemāluñ kıbledarı rüḥ-efzā
 Çü bildüm kāmētüñdür iş bu ṭübā
 Gözüñdür sırr-ı *Sübḥānellezi eṣrā*
 Ḳaşuñdur *Ḳābe kavseyn-i ev ednā*
 Terüñden açılır güller Muḥammed

6. Fenā āb-ı ḥayāt oldı sözüñden
 Beḳā zevḳi bulundu Ḥaḳ izüñden
 Seçilmez Ḥaḳ özi Ḥaḳdur özüñden
 Alur şems ü kamer nūrı yüzüñden
 Şaçuñ *ve’l-leyl-i yeldād*dur Muḥammed

7. Ḳapuñda kemterin şāh-ı Yemendür
 Senüñ derdüñ hezāran derde emdür
 Ayaḡuñ topraḡı misk-i Ḥotandur
 Lebüñ lā‘l-i dehānuñ ma‘ denidür
 Lisānuñ vaḡy-i Ḥaḳ söyler Muḥammed

8. Temâşâ eyledüñ vaḥy-i Hudâyı
Özüñdür eyleyen Ḥaḫdan nidâyı
Ġulâm kemter itdüñ enbiyâyı
Şu vaktin kim çıkup gezdüñ semâyı
Seni iclâle geldiler Muḫammed

9. Senüñ çün zar iderdi bu dil anda
Senüñ ḫadruñ ezel bildüm ben anda
Nebîler oldılar saña ḫul anda
Şâh-ı ‘âlem ḫılup seni ol anda
Ḳamusu ümmet oldılar Muḫammed

10. Eger sen cürmüñü ‘Azḫbî bilürsen
‘İnâyetler hidâyetler bulursañ
‘Adâletle bize nâzır olursañ
Ne noḫşân ire câhuña ḫılursañ
Niyâziye şefâ‘atler Muḫammed

26-

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

1. Ben şanırdum yârim aġyâr olmuşam yâ Rab meded
Dil ḫarâb mest-i efkâr olmuşam yâ Rab meded
Bir gül iken küllî pür-ḫâr olmuşam yâ Rab meded
Zulmet-i hicrûñle bîdâr olmuşam yâ Rab meded
İntizâr-ı şubḫ-ı dîdâr olmuşam yâ Rab meded

2. Nâzeninim küllî varumdan geçüp giydüm ‘abâ
Vallâh ḫayrânuñ oldum derdmendüm mübtelâ

‘Aql u fikri şabrımı yağmaya virdüm dilberā
Gülşen-i vaşluñ nesimin irgürüp bād-ı şabā
‘Andelīb-i bāğ-ı gülzār olmuşam yā Rab meded

3. Hağ olur Hağdan temāşā ‘aşık-ı dānā ğarīb
Özünü fark eylemeyenler çağırır Mevlā ğarīb
Kimseler kūyunda dōstum olmasun sevdā ğarīb
Qalmışam zindān-ı cism içre bugün tenhā ğarīb
Bu kafesde rüz u şeb zār olmuşam yā Rab meded

4. Kendi özüm fehmi itmezem ki olmuşam efkār-mest
Hağreti Allāhı sevdim şuretā dilber-perest
Şiše-i nāmūs u ‘ārı eyledüm çünki şıķest
Şol şarābı kim anı şundu baña rüz-i elest
Ol zamāndan mest-i hūşyār olmuşam yā Rab meded

5. ‘Ālemi pür çünbüşüyle nazlı yāruñ çünbüşi
Ehl-i ‘aşkuñ iki ‘ālemde bitermiş her işi
Yağdı yandırdı firākuñ āteşi ben dervişi
Qanda varsam cānumı yağar bu ‘aşkuñ āteşi
Yana yana küllī pür-nār olmuşam yā Rab meded

6. Tıfl-ı rüh söyler ki ben her oynuña bādaş idüm
Şoğbet-i hās ile yāruñ sırrına sırdaş idüm
Dilberā evvel senüñ her halüñe haldaş idüm
Vağdet ilinde saña hem yār idüm yoldaş idüm
Keşret içre bend-i ağıyār olmuşam yā Rab meded

7. Eyledi ‘ uryān ser-mest dilberüm sırruñ beni
Bende maḥfī̄ oldu lā-şek zāhidā sırr-ı nebī̄
‘ Azbīye Ḥaḫdan göründi oldu sırr-ı ebī̄
Bu Niyāzī̄ düşdi varlık cāhına Yūsuf gibi
Al elüm kırtar ki nā-çār olmuşam yā Rab meded

27-

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. El-amān ey bendegāne dil-nüvāz
Zātuñ oldu ‘ aşıyāne çāre-sāz
Eyleriz saña niyāz ṭul-i dırāz
Yā İlāhī̄ saña senden el‘ iyāz
Sensin āḫir cümlemize müste‘ āz
2. Dīn u hem ĩmān senüñdür şübhe yoḫ
Herkese iḫsān senüñdür şübhe yoḫ
Bendeyüz her an senüñdür şübhe yoḫ
Derd senüñ dermān senüñdür şübhe yoḫ
Derdlü kıllaruña sensin melāz
3. Her tecellīden gelür maḫşudumuz
Zāhir ü bāṭında sen mevcūdumuz
Īkremā ey erḫama ma‘ būdumuz
Cem‘ u farkı eylegil meşhūdumuz
Cem‘ -i cemüñden bize vir iltizāz
4. Düşmanuñ dōstundan alup kıldırur
‘ Āşıḫa her gizlü sırrı bildürür

Ağlayan biçāreyi ol güldürür
Zevk-i küllī pādişāhum ol durur
Bize tevḥīdūñ ola dā'im melāz

5. Hem laṭīf ü hem ḥasīb ü hem ḥabīb
Ey olan biçāreye hem dem ṭabīb
‘Azḫīnūñ virdi bu deryāmın ḫarīb
Bu Niyāzī bendeñi itme ḡarīb
Eylegil tevḥīd-i şırfda anı şāz

28-

Mef'ulü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ulün

1. Kimisi güle bülbül olup zāre gelürler
Pervāne gibi ‘aşka düşüp yane gelürler
Azāde iken ‘ālem efkāra gelürler
Şunlar ki görüp yüzüñi bu ‘aşka gelürler
Ol ‘ahde vefā eyleyüp ikrāra gelürler
2. Kim ki özünü bunda bulur anda bulubdur
Bunda seni fehm eylese göz anda bulubdur
‘Aşkuñ haberin añlamayan münkir olubdur
Anlar ki ezel gözleri saçuñda ḫalubdur
Bunda seni hiç bilmeyüp inkāra gelürler
3. Zāhid saña çün kısmet imiş ḫāl-i İlähī
Abdāla daḫı kısmet imiş şāl-ı İlähī
Her kime naşīb oldu ise ḫāl-ı İlähī
Çeşmüñ ḫadeḫüñ nüş iden abdāl-ı İlähī
Ol ‘aşkıla bu ‘ālemi devvāra gelürler

4. Derdüñe senüñ kim ki bugün uydu şataşdı
Deryā-yı muh̄it̄ oldı özi ‘āleme taşdı
Bir h̄āne ki ‘aşkuñ haberi geldi ulaşdı
Zülfüñ teline anda kimüñ göñli tolaşdı
Manşür gibi meydāna gerup dāra gelürler
5. Kāmil yine bu ‘āleme kāmil gelür evvel
Bunda seni bildiyse eger ol bilür evvel
İcrā-yı emir̄ eylemede ol kıtur evvel
Şol dāneleri gör yine eşcār olur evvel
Sırr ile içinden yine eşmāra gelürler
6. Bu remzi eger ‘ārif iseñ cānla bilgil
Bülbüli niçün rāz u figān itdire hoş gel
Vaqtında neden cūşa gelür çağlayuben Nil
Şol toħmu neden alduñ ise ekseñ anı bil
Her cinsi yine ekdigi eşcāra gelürler
7. Zāhid saña bu pend-i haķīkat eşer itmez
Mevcūd yine mevcūd görünür qahr ile yitmez
Nar toħmu niçün nar virür eyvānına bitmez
Hiçbiri izinden çıkup āher yola gitmez
Her birisi bir yol ile bāzāra gelürler
8. Her biri niçün sırr-ı Haķka olmadı lāyık
Münkirine münkirdür olur çünki münāfık
Şādık yine çün şādık olur ‘aşkıla şādık
Yolları ne var ayru ise hep saña ‘āşık
Cümle seni ister saña didāra gelürler

9. Gel muhtaşar it ‘ Azbî yeter tül u tırâzı
Zâr itmede hâl ehli göz itmede nâzı
Dür eyleyüben gezse gönül Şâm u Hicâzı
Elbetde bu bâğ içüne kim girse Niyâzî
Hârın gezüp evvel şoñu gülzâra gelürler

29-

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

1. Eger zâhir eger bâtın gönül Hâk hesab hâlüñdür
Kemâlün hem zevâlüñdür zevâlün hem kemâlüñdür
Celâl ile cemâlün hep bilindi ber-kemâlüñdür
Soyup biñ pâre iden şîşe-i kalbüm celâlüñdür
Yine her pâresinden görinen rüy-ı cemâlüñdür
2. Zebün itdi beni derdi *elif lām* ile bu hem *mim*
Anuñçün ‘ aşıkun oldum veyâ ey dilber *mim cim*
Özgedür baña sultânım haqîkat *vâcibu’ t-tekrîm*
Anuñçün tîğini çeşmün dem-â-dem eksik itmez kim
Yorulup yolda kalmaya o kim ‘ azm-i vişâlüñdür
3. Meded ey pür-cefâ dilber yeter oldı gel inşâfa
‘ İnâyet eyle inşâf it ve dâ’im ‘ *aynu’ l-iltâfa*
Özüm mehr-i cihânbandur ziyâsın şalmış etrâfa
Nicesi bakısın etrâfa ya ahkâfa yahûd kâfa
Şu ‘ anka kim anuñ gönli nazâr-gâh-ı cemâlüñdür
4. Yüzün münkirlere döstüm ‘ ayân olmaz kemâyindür
İşidildün yüzün vaşfuñ gözüm yaşı revâyindür

Yüzün ‘aşk ehline kıble özün cânuñ imānīdür
Bulınmaz lā-mekānīdür bilinmez bī-nişānīdür
Hemīn ancak saña kıldur senüñ ehl-i ‘ıyālūñdür

5. Olubdur dersimüz *küllün aleyhā ḥāfız* eşyā
Bize feyz ehlinden beyāndur *sırr-ı mā evḥā*
‘Ayn yā bā ile *zādan* olubdur ‘ālem-i kübrā
Ṭağıldı *mim* ü *şad* ü *rā* bozıldı nisbet-i şuğrā
Benüm bu nisbetüm şimdi ne māhuñdür ne sālūñdür

30-

Müstef ilün Fā‘ ilün Müstef ilün Fā‘ ilün

1. Kime ki sırruñ gele yokdan añā var olur
İki cihāndan geçer düşman añā yār olur
Meh yüzünün şu‘lesi her kime izḥār olur
‘Aşkuñ kime yār olur dā’im işi zār olur
Ṭurmaz gözinüñ yaşı yanar içi nār olur
2. Çünkü keremdür senüñ lāyık olan şānuña
Mağşudu ḥāşıl olur kim ki kıyar cânına
Kellesini top ider ‘aşkıla meydānuña
Sevdā-yı zülfüñ kimüñ taqılsa gerdanuna
Manşūr gibi ‘ākıbet yoluñda ber-dār olur
3. Yüzünü her kim görür cânını meftūn ider
Bağrını püryān idüp didesini ḥūn ider
Zār-ı zebūn eyleyüp ḥālün diger-gūn ider
Leylā-yı ‘aşkuñ senüñ her kimi Mecnūn ider
Firḳat odına yanup her gice bīdār olur

4. Şolunu hem sağ ider sağını hem şol ider
Bende olur şeyhine şeyhi aña yol ider
Kendi özün kendüye şanma ki ol kul ider
Varlık cibālin delüp dōst iline yol ider
Ferhāt gibi gözinüñ yaşları pıñar olur
5. ‘Āşığı kāmīl iden nokta yazan müşküñdür
Hem beni mest eyleyen şevküñle zevküñdür
Yere göge şıgmayan zevküñle şevküñdür
İbrahīm Edhemi dervīş iden ‘aşkuñdur
Derdine düşen şahüñ tahtı tār u mār olur
6. Koymamışım gönümü şübhe vü teşvīşlige
Cānla ben t̄alibüm dervīş diler yeşillige
Şanma ki ben mā’ilüm girdüm ‘abā puşluga
Ben de ‘arı terk idüp girdüm bu dervīşlige
Her kime ‘aşkuñ senüñ düşse bi-‘ār olur
7. Luṭf u vefā isteyen hicrān alur yirine
Derdlere t̄alib olan dermān alur yirine
Ḳahr ile ülfet çeken iḥsān alur yirine
Bu yolda cānım viren cānān alur yirine
‘Aşḳ dükkānında anuñ cānıyla bāzār olur
8. Ey gönül at cümle şek ile her gümānı
Zerreden vechüñ ‘ayān eylemişim seyrānı
‘Ādet idindi gönül ‘aşkıñ ile devrānı
Ey dilber-i rūḫānī al ḳoma işbu cānı
Sevdāña düşeliden aşkuñ baña tār olur

9. Kanda ki baksa gözüm yüzün olur seyrânı

Nâ'ra-i âhim kamu kabladi her meydânı

‘Azbi kıılır rüz u şeb ‘aşkuñla devrânı

Terk it Niyâzî seni bul andan ol sulţânı

Her kim cânından geçer ol vâsıl-ı yâr olur

31-

5+5=10 hece vezni

1. Yine bildüm yemâne kaçduñ var

Bi-gümânım zamâne kaçduñ var

Luţf itmek için şâne kaçduñ var

Ey şanem n’olduñ cânê kaçduñ var

Bağrumı deldüñ kane kaçduñ var

2. Sulţân sulţânı sulţân elinde

Bildüm kahr ile ihsân elinde

Ben bir ‘aşıkım fermân elinde

Başum öñünde cevkan elinde

Çalmadan ğayrı ya ne kaçduñ var

3. *Esteğfiru’llâh* cürmümü bildüm

‘Aşıkım ‘aşık olmaga geldüm

Hicr âteşiyle yandum kül oldum

Gör beni n’oldum şararup şoldum

Vaşl umar iken hicrâna kaçduñ var

4. Derdlü uşşakı ferdâya şalduñ

‘Akıbet beni divâne kılduñ

Nâmūs şîşesin taşlara çalduñ

Bu vücūdumı odlara yaqduñ
Ben de bildüm püryāna qaşduñ var

5. Ğubb u mā-sivā hep gitdi varum
Bāğ-ı vücūdumda bir gül ararum
Senden oldı bil bu benüm ağrum
Tiğ-i ğamzeñle toğraduñ bağrum
Cism ü cānum qurbāna qaşduñ var

6. Fenāda ey dil ne bir yār bulduñ
Hiç kimse dimez ya baña ne olduñ
‘Aşkuñla beni divāne kılduñ
Oñmaduğ başum ğavgāya şalduñ
Pādişāhum seyrāna qaşdın var

7. ‘Azbi bendeñi bağlatduğundan
Sīnemi ‘aşkuñ tağlatduğundan
Gözümüñ yaşın çağlatduğundan
Bu Niyāziyi ağlatduğundan
Añlanur kim ihsāna qaşduñ var

32-

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Baħr-ı nefesinde şenāverlik iden cān bī-ħaber
Luṭf u qahrından Ğudānuñ ehl-i tuğyān bi-ħaber
Fī’l-meşeli sırr-ı Ğudādan rūħu hayvān bi-ħaber
Kūs-ı rihlet çaldı mevt amma henüz cān bī-ħaber
‘Asker-i a‘zāya lerze düşdi sultān bī-ħaber

2. Bunda her ne gördüñ ise onda da ānı göre
Hayrı şerri yāruñ suāluñ şoralar bir bir vire
Taş toprak arasına bu vücūd āhır gire
Günde bir taşu biñāsı ‘ ömrümüñ düşdi yire
Cān yatur gāfil binası oldu vīrān bī-ḥaber
3. Kim olursa kuş ‘ ibretle misāfir bülbüle
Çün vücūdı şehri içre düşe elbet gūlgule
Bunda her ne işledüñse başuña yarın gele
Dil beķāsın dōst fenāsın istedi mülk-i dile
Bir devāsız derde düşdüm anda Loķman bī-ḥaber
4. *Ente mevlāna İlāhī ātanā ya Rabbenā*
Sen ‘ ināyet kıl baña *Rabbī zalemnā nefsenā*
Anuñçün oldu virdüm *Rabbenā vağfirlenā*
Bir ticāret kılmadan naķd-i ‘ ömr oldu hebā
Yola geldüm līk göçmüş cümle kārban bī-ḥaber
5. *Ya mücībe ’s-sāilīn* Allāh kerīmdür Ya Ḥabīb
Çünkü sensin her devāsız müşkile *haze’t -ṭabīb*
Çün ümīdüm oldu vaşluñ *Rabbenā* ile *naşīb*
Çün gel oldu yalıñuz girdüm yola tenhā ğarīb
Dīde giryān sine büryān ‘ aķıl ḥayrān bī-ḥaber
6. ‘ Ömür ise ğāyet vefāsız nefsim ise ḥilekār
Vechi vardur āh u efgān eylesem leyl ü nehār
Bu sebebden ‘ aķl u fikrüm oldu cümle tār u mār
Azuğum yoķ yazuğum çok yolda dürlü korķu var
Yolum alursa benüm ger dīv ü şeytān bī-ḥaber

7. İnqiyādum zerrece yok ʿAz̄biyā cürmümse çok
Baña Hāḳdan ola imdād aşşı virmez ḳara aḳ
Düşmüşem bir derde ānuñ ḥadd ü pāyānı yok
Yol eri yolda gerekdür çāḡ u çıblaḳ aç u toḳ
Mışriyā gel didi saña çünki sultān bī-ḥaber

33 *

Mef̄̄ülü Mef̄̄̄ilü Mef̄̄̄̄ilü Fē̄̄ülün

1. Ebcedde olan *noḳta-i bādan* ḥaberüm var
Amentüyü bildüm ki bu *bādan* ḥaberüm var
Mah-rūḥ-ı dile zevḳ u şafādan ḥaberüm var
ʿĀriflere esrār-ı Ḥudādan ḥaberüm var
ʿĀşıklara didār-ı beḳādan ḥaberüm var

2. Nefsün şıfātın şerḥ idemez biñ yıl ögünen
Menzil alamaz kibr ile biñ taşla dögünen
Dervīş olamaz şüretle ḥırḳa giyünen
Ey firḳat odına yanup baḡrı göyinen
Gel kim yarañe dürlü devādan ḥaberüm var

3. ʿUḳbā ile fānīden ola hep ferāḡuñ kim
ʿİrfānla cennet ola dūzaḡ ṫuraḡuñ kim
Yol eri özüñdür gözüñ aç görür aḡañ kim
Gel añlar iseñ sözlerime ṫut ḳulaḡuñ kim
Cān baḥş idici nef̄̄-i nidādan ḥaberüm var

* Niyāzī-i Mısrī Dīvānı'nda Azbī tarafından tahmīs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Gir mekteb-i irfāna okı ādemün ilmin
Ālimlere bu ilm-i künādan haberüm var
a.g.e., s.46.

4. Bu tende bu dem almadı hi zerre ased
Bir aşı-ı dil aste benüm a ide meded
Ey bi-bedel ü *lemyezel* ü *ferd* ü *ead*
dem yüzi ol yüze muabil didi Ahmed
Bu sözde olan remz-i udadan aberüm var

5. Kim alar ise derdiñle zev ile gülmüş
Varını yele virdi o kim sen ehi bulmuş
Her kim ki senün akuñ ile aşı olmuş
Vechinde yedi Fatia ayati yazılmış
demdeki ayat-ı udadan aberüm var

6. Gel Azbi heman depre de gör aıla sazi
Takik eyleyenün reh-beridür a-ı mecazi
al ehline bu söz yetişür anla bu razi
demde bulup va-ı İlahiyi Niyazi
Ol mecma-i evsaf-i amadan aberüm var

34-

Fa' ilatün Fa' ilatün Fa' ilatün Fa' ilün

1. *Mütü kable en temütün* ab-ı hayvan andadur
Pertev-i nur-i İlahi vech-i insan ondadur
Mebde-i sırr-ı ma'adi fehm it ol kan andadur
Her neye baksa gözüñ bil sırr-ı *Sübhan* andadur
Her ne işitse kulağıñ mağz-ı *Qur'an* andadur
2. Ka' beye varmaz o kes kim Şamı hoş görüp alur
Yol eri almaz çün elbet aylice menzil alur
Salik tiz-rü olan can zerre-i mürşid bilür

Her neye maḥlūk göziyle baksañ ol maḥlūk olur
Ḥaḳ göziyle bak ki bi-şek nūr-ı Yezdān andadur

3. Arzū-yu vaşl-ı dilber her biri sevdādur
Herkesüñ bir derdi var sālīkūñ mevlādadur
Viridi ḥamrānuñ firāḳı bülbül şeydādadur
Keşret-i emvāca bakma cümle bir deryādadur
Her ne mevci kim görürsüñ baḥr-ı ‘ummān andadur

4. ‘İzzeti şoḥbetde bulmaḳ şoḥbeti ‘izzetde hem
Firḳati vuşlatda bulmaḳ vuşlatı firḳatde hem
Zilleti devletde bulmaḳ devleti zilletde hem
Vaḥdeti keşretde bulmaḳ keşreti vaḥdetde hem
Bir ‘ilimdür ol ki cümle ‘ilm ü ‘irfān andadur

5. Rū-yi dildārı görünce çehre-i a‘dāya bak
Tā müsem māya irince rüz-ı şeb esmāya bak
Yedi esmāyı bilince gel yedi deryāya bak
‘İbret ile şeş cihetden görinen eşyāya bak
Cümle bir āyinedür ki vech-i Raḥmān andadur

6. Nā-murād ḳalup cihānda her murāda iren ol
Aḡlayan aḡladan oldur hem gülen güldüren ol
Alan oldur viren oldur hem bilen bildüren ol
Söyleyen ol söyleden ol gören ol görinen ol
Her ne var ‘ālā vü esfe/bil ki cānān andadur

7. Herkese kendüye elzem öz özidür şübhesiz
Hem *etfī' u 'llāh* rumūzu pīr özidür şübhesiz
Her ne söz kim işdirseñ Haç sözidür şübhesiz
Mazhar-ı tām̄mı velī ādem yüzidür şübhesiz
Kūnh-ı zātı hem şıfātı cümle yek-sān andadur

8. Vech-i kāmilden ' ayāndur kāmile levh ü kalem
Yedi ayetle haқиkat şerh ider Qur'ānı hem
Fehm iden bu remzi oldı hācı-ı Beyt-ül Haram
Haşr u neşr ile şırāt u dūzaḡ u mülk-i māyem
Hem daḡı rıḡvān-ı cennet hūr u ḡilmān andadur

9. ' Āşıkān bir zerre içre seyr ider cān mülkünü
Cān olan seyrān ider elbetde bütün mülkünü
Aradan ḡaldur yıkılsın ' Azbī sen ten mülkünü
Görinen şanma Niyāzinūñ hemān sen mülkünü
Göñli bir pervānedür ki genc-i pinhān andadur

35-

7+7=14 hece vezni

1. Bu sözümi cāna yaz ehl-i dilūñ perveri
Büsütün ' ālem geçer ' aşḡ yolınuñ kemteri
Ey şeri' āt reh-beri vü ma' firet serveri
Ey tāriḡat erleri vey haқиkat pīrleri
Bir nişān viruñ baña ol bī-nişān ḡandadur

2. ḡandadur Haḡḡuñ ile kim didi Haḡḡa belī
ḡandadur yāruñ ḡüli ḡandadur ' aşḡ bülbüli

andadur sırr-ı   Alı  andadur vech-i velı
andadur d stun ili  anda a ilur g li
D st ba mu  b lb li g l-i  and n  andadur

3. Ey H kkı bird r diyen kimden aldu   aberi
Kimd r olan  dem n   a lı ile reh-beri
andadur sırrun n rı  andadur n run feri
Aradum ba r u berri bulmadum ben bu sırrı
Cism   c ndan i eri gizl  sult n  andadur

4. Bende ni un bendeye bende olur bended r
K fr ile  ıdkun yiri s yle ba a  andadur
 uret-i a sen ni un erde deg l zinded r
Bild m ki c n tended r tende deg l zinded r
Amma n'idem bilmed m c nda c n n  andadur

5.   Azbiye mihm n olan sine sine c n olan
M 'mine i s n olan k fire tu y n olan
B ' i -i hicr n olan derdlere derm n olan
Niy ziye c n olan sırrında sult n olan
D n   hem im n olan ol bi-mek n  andadur

36-

7+7=14 hece vezni

1.   A    aberin c hile s yleme k fr eyleme
Sen oz ne  izmet it el  apusın bekleme
İkraru ı mu kem kıl her bir s zi di leme
Ey g n l gel a lama z ri z ri i leme
Pirden aldum  aberi ol bi-ni  n sended r

2. Sendedür Hâkkuñ ili Hâk dimiş Hâkka belî
Sendedür cânuñ güli sendedür ‘aşk bülbüli
Sendedür sırr-ı ‘Alî sendedür vech-i velî
Sendedür dōstuñ ili sende açılır güli
Söyler bu cân bülbüli gül-i handân sendedür
3. Nefsi ile her kimüñ ‘aklı ola reh-beri
Nefs ile ‘aklı nider Hâkdan alan haberi
Sendedür Hâkkuñ nûrı sendedür nûruñ ferî
Gezme gel baır u berri kendüñde iste sırrı
Cism ü cāndan içeri gizlü sulţān sendedür
4. İkilikden geçüp de bir bildüñse meskeni
Kalduñ ise ‘aşkla cân gibi bākî teni
Maıv itdüñse özüñden gıtdiyse mā’i meni
Añladuñsa sen seni bildüñse cân u teni
Ġayrı ne var ey göñül cân u cânān sendedür
5. Cānla kim diñledi şi’irini ben hayrānuñ
Ol daıı nüş eyledi kaçresini vicdānuñ
‘Azbi yüzinden oıu ma’ nāsını Kur’ānuñ
Ten taıtıdur bu cânuñ cân taıtıdur cânānuñ
Ey Niyāzi şübhesiz ol bi-mekān sendedür

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ülün

1. Kimi hiç gelmeyüp mekr-i āl eyler
 Kimisin güldürüp şāhib-i māl eyler
 Kiminüñ gözi yaşını sel eyler
Hakkuñ kullarını ba'zı kul eyler
Ānı kul eylemez yine ol eyler

2. Görenler yārını āgyār içinde
 Olurlar şādumān efkār içinde
 Bu remzi fehm iden deyyār içinde
Alan viren o dur bāzār içinde
Kimüñ bāy u kimini yoḥsul eyler

3. Kimini 'aşkla kılmış o Mecnūn
 Kiminüñ gözlerinden akıdur ḥūn
 Kimini eylemiş biñ derde meftūn
Kiminüñ bakırını eyler altun
Kiminüñ altunuñ bakır pul eyler

* Niyāzī-i Mısrī Dīvānı'nda Azbī tarafından tahmīs edilmeyen 5 beyit daha vardır:

Fili gāhī karınca kursagina
 Koyup karıncayı gāhī fil eyler

Şuyı tondurup ider taş u toprak
 Taşı toprağı akıdur sel eyler

Seli deryâ çıkar tatlı su andan
 Suyı yel yeli dahi vâbil eyler

Hurûf-ı cârre gibi cümle eşyâ
 Biribirine uzanup el eyler

İder âkılları çoğ işde âciz
 İder bir iş ebleh san âkil eyler
 a.g.e., s.58-59.

4. Kimüñ kılmış durur küfr ü gümānda

Kimüñ ikrār ile ‘ahd ü imānda

Kimini rüz u şeb āh u figānda

Kimini güldürür dā’im cihānda

Kiminüñ āh u efgānuñ bol eyler

5. Kiminüñ aqıdur sükker dilinden

Kiminüñ hep cihān ‘āciz elinden

Kiminüñ hiç kazā gitmez yolundan

Kiminüñ sevdügin alur elinden

Kiminüñ erini alur tül eyler

6. Kimisi dā’imā kıлмақта feryād

Kimisi bendeye bend olmaz āzād

Kimini eylemiş ‘izzetle dīl-şād

Kimisi istemezken virür evlād

Kimi ister aña yād oğul eyler

7. Kimini eylemiş derd ile şeydā

Kimüñ bir habbe için halka rüsvā

Kimini ‘ağılla kılmış tüvānā

Kimi bulmaz geye bir çuldan ‘abā

Kiminüñ atına atlas çul eyler

8. Kimi muhtāc iken virür harācı

Kiminüñ derdi yoq a‘lā mizacı

Kiminüñ derdi var bulamaz ‘ilācı

Kimine tatlu balı eyler acı

Kimine acıyı tatlu bal eyler

9. Kimi miḥnet bucağında ider zār
Kimi yār ile hem dem *leyse fī-d'dār*
Kimi mālīk ğama kimisi dīnāra
Kimi bülbül güle kimi kıllur zār
Kimin pervāne-veş yakup kül eyler

10. Göñül baḥr-ı ma' āniye talup çık
Cevāhir bul çıkarma alma boncuğ
Ḥaḳīḳat kaṭresin bul aña gir çık
İder aḳ güneşi gāh kara balçık
Ḳara balçığı açar gāhi göl eyler

11. Kimisi zabṭ u rabṭı eyler icrā
Kimisi bende olmuş ḥalka ednā
Kiminüñ yok elinde nesne aṣlā
Kimi 'İsā nefesdür eyler ihyā
Kimi Deccāl olup şağı şol eyler

12. Kiminüñ hemdemidür derd ü mātem
Kimini eylemişdür şād u ḥürrem
Kimine sükkeri ḥelvā olur semm
Çürügi şağ idüp şağı çürük hem
Şolu şağ ü şağı gāhī şol eyler

13. Gāhī ādem ider gāhī dögerdüm
Gāh eyü kem olur gāhī olur Cem
Gedāyı Cem ider gāhī gedā hem
Ayağı baş ider başı ayak hem
Dili kulağ kulağı hem dil eyler

14. Ayırur bülbüli gāhī gülinden
Şular güli gāhī bu cān bülbülinden
Kiminüñ malını alur elinden
Çıkarır gāhī yolcuı yolundan
Gahī yolcuı göstermez yol eyler
15. Bilüriz münkeri bize iñse senden
Bezer olduğ şöfinüñ hevesinden
Göründüm şeş cihātuñ haymesinden
‘Anāşır ipligin tab‘ ignesinden
Geçirüp onı vü bunu ol eyler
16. Cefası dilberüñ oddan beter od
Bu remzi bil yine oddan beter od
Cehennemde bulunmazmış meger od
Yeli gāhī leţāfetle ider od
Odı gāhī kesāfetle yel eyler
17. Saña esmā görünmezse müsemmä
İki ‘ālemde ıalduñ gitdi i‘ mā
Çeh-fāyda şoñra ıalsuñ āh u efzā
Ĥurūf-ı cārre gibi cümle eşyā
Biri birine uzanup el eyler
18. Hüner maışşūdına ‘Azbi vuşıldür
Ĥicāb olan kişide bu göñüldür
Bu cennet didigim ıalbe duııldür
Bu sözüñ Yunusı Mışrı degüldür
Lugaz bunda müsemmasın ol eyler

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. *Süre-i seb'ul-meşānī* vechinin şānuñdadur
Her ne var 'ālī u esfel sırr-ı iz' ānuñdadur
Şüret-i maşşer görürsün cümle seyrānuñdadur
Qandadur cehl ile zulmet nefsi şu' bānuñdadur
Qandadur 'ilm ile hikmet bil anı cānuñdadur

2. Bir bilür 'āşık olan cān rāhatı ile zilleti
Her işüñ bite özüñden kuşba itme minneti
Dersüñi gel Haqdan öğren at bu zāhir hücceti
Zulmet-i cehli bırak sen iste nūr-ı hikmeti
Cennetüñ zevkin dilerseñ cümle 'irfānuñdadur

3. Yār ile yārdur özüñ sen ben didüñ bīgāne sen
Çün şarāb-ı sırrı içdiñ 'aşkıla mestāne sen
Mazharı nūr-ı Hudāsuñ şem'ine pervāne sen
Zāhirā bu hürmen-i 'ālemde sen bir danesin
Mā'na yüzinde ne kim var cümle hürmānuñdadur

4. Ölmedüñse ölmeden sen rahmetüñ maħrūmısuñ
'Alleme'l-esmā'yı öğreñ fānīnüñ kayyumısun
Qabri tende çünki olduñ rahmetüñ merħūmısun
Şüreti aħkām-ı eflāküñ velī maħkūmısun
Bātinā ay gün felekler cümle fermānuñdadur

5. Gel şerī' atdan kuşan tiğīñ kibār ol nefsüñe
Her ne emreylese 'aşsin ile var ol nefsüñe
Çār 'anāşır kal'asında hem qarār ol nefsüñe

Al ele evgān-ı zikri hem sūvār ol nefsūñe
Kāpagör tevḥīd topunı ünkü meydānuñdadur

6. Sen sivā deryāsına Ceyḥun gibi aḳmađı o
Kimseyi kimseden alup kimseye ıḳmađı o
Kendi özün idrāke gel sen hem ili yıḳmađı o
Sayḳal ur mir'āt-ı ḳalbe taṣraya baḳmađı o
Sen saña baḳ cümle 'ālem ḥalḳı devānuñdadur

7. Şeyḥüñüñ izin bıraḳma Ḥaḳ izin bir ḥoş gözet
Dilberi görmek dilerseñ sen yüzün bir ḥoş gözet
Söyleme ḥalḫ kelāmı her sözüñ bir ḥoş gözet
Bil ki vech-i Ḥaḳḳa mir'ātdur özün bir ḥoş gözet
Men 'arefsırrındaḳı ma' den senün kânındadır

8. ün saña *naḥnü ḳasemnā* remzi oldı reh-nümā
Dilberün cevri ḥaḳıḳat ehline ' ayn u vefā
' Ārif iseñ sırruñı nā-dāna virme ' Azbıyā
***Küntü kenzen* remzini bulduñsa sende Mıṣriyā**
***Külle yevmin ḥūyı* añla ol senün şānuñdadur**

39*

Müfte' ilün Fā' ilün Müfte' ilün Fā' ilün

1. āl ile ḳāl ehlinün ḥāli perīşān olur
Derd-i hicre şabr iden mālīk-i dermān olur
Pirine teslīm olan ḳābil-i erkān olur

* Niyāzı-i Mısrı Dīvānı'nda Azbı tarafından tahmīs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Münkirleri dahl ider kime sözinüz dimez
Yine işi anlara lūtf ile ihsān olur
a.g.e., s. 70.

Dervîş olan kişinüñ sözleri ‘ummân olur
Sâlik-i Hâk olanuñ râhına bürhân olur

2. Nefsine uyan kişi özünü şeytân ider
Yüzünü görsem diyen şubhedem efgân ider
Yoqluğu her kim tıyar özünü sultân ider
Her seher efgân ider bülbüli hayrân ider
Didesi giryân olup sinesi büryân olur

3. Çünkü tecellî ider döstunu añar iken
Anuñ işi ah olur hem demi hicri figân
Kanda baqar yârinı anda görür ol ‘ayân
Şem‘ -i cemâle döner pervânedür ‘aşıkân
Zann ider ol câhilân devr ile ‘işyân olur

4. Hırş iline şâh olan nefse uyan kişiler
Vallâh u hayrân olur ‘aşkı tıyan kişiler
Yoq ile varlık ider sırra tolan kişiler
‘İlm-i ledün dersine ‘ârif olan kişiler
Haste-dil olanlaruñ derdine dermân olur

5. Kâmil olur şübhesiz ahd ile kılı güden
Kendi özüñ bir ider pîruñ yolına giden
Dilber imiş fark iden hayr ile şerri iden
Beyt-i dili pâk olur zıkr-i Hâkkı işiden
Şabr-u kararı gider işleri devrân olur

6. ‘Azbî yüzüñ isteyen kanda bulupdur senüñ
Kendi özüñ bilmeze kanda qalupdur senüñ

İçi ile taşını ' aşkuñ olupdur senüñ
Şanma Niyāzī özüñ dervīş olupdur senüñ
Dervīş olan kişiler ' äleme sultān olur

40-

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

1. Hāḡ ile Hāḡ olmağ için ' ayn-ı vefā ḡalvetdedür
Pes bil ' anāşır ḡabbesi rengin kıbā ḡalvetdedür
Gel geç bu ağ ḡaradan terk-i sivā ḡalvetdedür
Bu ḡalvete bakma güzāf zevḡ u şafā ḡalvetdedür
ḡalvetle kıl içüñi şāf kenz-i ziyā ḡalvetdedür
2. ḡayd-ı fenā vü bākī çün aradan evvel ḡaldırur
Saña ḡaḡīḡat sazını teslīm ider Hāḡ çaldırur
Evvel seni çok aḡladur amma ḡi şoñra güldürür
Nefsüñi saña bildürür ölmezden evvel öldürür
Yokluk yolını tıygurur faḡr u fenā ḡalvetdedür
3. Ağ ü ḡarayı önüñden alur mekānsiz bī-eşer
Bīñ yıl çağırsuñ bak dīvāndan saña olmaz nazar
Bu ma' nāyı her kim tıyar virür ḡaḡīḡatden ḡaber
Deryā olup tırmaz coşar talazlanup başdan aşar
Kendüzini bilmez şaşar ' aşḡ-ı ḡudā ḡalvetdedür
4. Bu āb u āteş ḡāk-i bād devr eyleyüp vaşluñ arar
Hem tağ ü şahrā içre Nil feryād ider leyl ü nehār
Bu ne felek ins ü melek ' aşkuñla buldı ḡarār
Encüm ile şems ü kamer āteşlere düşmüş yanar
Yer oturup gökler döner ' arz u semā ḡalvetdedür

5. Nām-u nişānuñ almasıñ bildiklerin cümle bırak
Gel giy fenānuñ cāmesin ola fenā saña urak
‘Aşk ehliüsüñ gel ey gönül meydāna gel yalın ayak
Aç gözüñi ‘ibretle bak birdür kamu yakın ırak
Deprenmez olur dil udak vaşl u lia alvetdedür
6. Kār eylesüñ derd ü elem ‘ālemde devlet isteyen
Cānuñ virüp vuşlat alur ikmetle himmet isteyen
Meydāna gel zilletle ‘izzetle rif‘āt isteyen
Firatde vuşlat isteyen minetde rāat isteyen
Vadetde ‘işret isteyen ‘ayş u udā alvetdedür
7. Gülşen bilürsen ‘Azbiya ‘ālemde zecr-i külanı
Külanda keşret vadetden eyle şafā-yı gülşeni
Ĝāfil yabanda gezme gel senden iste sen seni
Terk it Niyāzi sen seni bir eyle cān ile teni
uyam diyen a sırrını sırr-ı udā alvetdedür

41-

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Dersi anuñ *leyse fi‘d-diyān* olur
Hemdemi yārı anuñ dildār olur
Keşret içre yār aña aĝyār olur
Kim ki ‘aşkuñ dārına ber-dār olur
Cümle ‘uşşak içre ol ser-dār olur
2. Olmasa ehl-i şeri‘ at aret
Meramet adan biter a meramet
Ehl-i ‘aşk eyler rivāyet sen de it

Bunda ‘uŝŝākı yaķan od ‘ākıbet
Nār-ı İbrahīm gibi gūlzār olur

3. ‘Ārife bu söz ‘ayāndur ‘ārifān
Ben tevekkūl bendesiyūm Hāķ beyān
İbn-i vaķtim bilmezem aşşı ziyān
Bunda aġyār keŝretinden ķurtulan
Vaħdet illerinde vaşl-ı yār olur

4. Derdüne em bilmede hāzıķ iseñ
Ehl-i derd olmaķlıġa lāyık iseñ
Diñle dersim ‘āŝıķ-ı ŝādık iseñ
Ķorķma ŧamudan eger ‘āŝıķ iseñ
Būlbūl olanuñ yiri gūlzār olur

5. Pīrinūñ söziyle ‘āmil olanuñ
Devlet-i ‘irfāna nā’il olanuñ
Sırr-ı Yezdān ile kāmil olanuñ
Cennet-i ‘irfāna dāħil olanuñ
Ķanda baķsa gördüġi didār olur

6. Bilmeyen Hāķdan cevābı viremez
Gitmeyen maķŝūda aŝlā iremez
Ol haķıķat güllerini diremez
Gözsüz olanlar o yüzi göremez
Anı gören hep *ulū’l-ebŝār* olur

7. Bed-endiŝ kimse ile hāllenme kim
‘Aķluñ ile ķavlüñi ķullanma kim

Telli dibālar geyüp şallanma kim
Dünyānuñ lezzātına aldanma kim
Bir gün ola cümle zehr-i mār olur

8. Çün naşīhat diñlemezmiş rü-siyāh
Hemdemi yārı olur hier ile āh
‘Aķibet bu salţanat ola tabāh
Sen gerekse ol cihānda pādişāh
Bir beş on günden o tār u mār olur

9. Hızr ola dā’im refīķuñ hem rehūñ
Şubḥ-dem bekle ḥabībūñ dergahūñ
Yüzūñi görmek dilersen o mehūñ
Tāc u taḥtı kulluġuna ol şehūñ
Virür iseñ devletūñ tekrār olur

10. Mā-sivā bendine olma kayd u bend
Gel necasetden ṭahāret kı1 meded
Kim ola aduñ senūñ ferd-i vāḥid
Ger kabūl olduñsa şāh olduñ ebed
Kanda böyle aşşılı bāzār olur

11. Bu sözüñ ‘ārif olan oķur yazar
Ehl-i ḥāl yoķluķda olmuş şehriyār
Cümle varlıġuñ sen ile tār u mār
İllā tāc u taḥtla olmaz vaşl-ı yār
‘Ādet oldur cān añā işār olur

12. H̄ayr ile ŧerri bilürsün̄ mā-meza
Geç tecelliden teselliden ola
Mıŧr̄iden saña naŧıhat ˆ Azb̄iyā
Kim ki kendin yok iderse Mıŧriyā
Yokluğun̄ tā gāyetinde var olur

42 *

5+5=10 hece vezni

1. Yezid mezid toğar bir vāsiˆ yirdür
Bu dünyā didüğün̄ zeyb bī ferdür
Münkir ezelden köreltmiş kördür
Erimüz erdür p̄rimüz p̄irdür
Ḳaramuz nürdur yirimüz Ṭürdur

2. Her yirde zāhir görmeyin p̄iri
Zan ider başkadur ŧeytān peri
Kim ki özünden yoğsa ḥaberi
İsteyen yāri izlesün p̄iri
P̄irden ayrılan Ḥağdan ayırdur

3. Mest ü ḥayrānum eglenmez kārūm
Sırsız bilmez zāhid esrārūm
Ḥağdan söylerüm Ḥağdur güftārūm
P̄irdür envārūm Ḥağdur eṭvārūm
Düşmanım bī-ŧek Ḥağdan ol dürdur

* Niyāzi-i Mısrī Dīvānı'nda Azbī tarafından tahmīs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Hakk'a kul ol kul olasın makbūl
Dil müselmānı ŧāhid-i zordur
a.g.e., s.49.

4. Taşradan ister dilde mihmānı
Kāmil geçinür gör şu seyrānı
Kıplamış anı küfrün ‘işyānı
Şol ki süfyānī artdı tuğyānı
Oldı şeytānī bir gözi kördür
5. Yerde gökde yok gözedür Hāḫḫı
Zi-rūḥ bī-rūḥsuz durur Hāḫḫı
Şeytāna dönmüş eredür Hāḫḫı
Azdurur ḫalkı bezdürür Hāḫḫı
Kızbi çok şıdkı biñ de bir yoḫdur
6. Ḥubb u sivāyı at er ol sen de
Olmağa sa‘y it yek-dil efgende
‘Azbi meyli koy dehr-i ferzende
Mışrīnūñ dīnde ‘izzeti zinde
Cümle milletde Ḥamzevī ḫördur

43-

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. Ayağı tozını görmek ne güzeldür ne güzeldür
Ḥabīb cānla sevmek ne güzeldür ne güzeldür
Anuñ vaşlına irmek ne güzeldür ne güzeldür
Çıḫup ḫüccācla gitmek ne güzeldür ne güzeldür
Yolunda cānı terk itmek ne güzeldür ne güzeldür
2. Olanlar ‘aşḫıla fānī olur elbetde meydānı
Bu rāhuñ mest-i ḫayrānı virür esrār-ı vicdānı
Kimūñ kim vardur ‘irfānı bilür ol ḫadar insānı

O yollaruñ mugaylānı ‘ aşıkıların gūlistānı
Hicazuñ yolu erkānı ne güzeldür ne güzeldür

3. İden ‘ arz-ı kemālātı bulur gönünde ol zātı
Bulanlar ‘ aşkıda hālātı bilür fenn-i kerāmatı
Bilen sırr-ı Maḳālātı taleb eyler ceḫālātı
O yollaruñ riyāzātı ider ıslāḫ-ı ḫatīātı
Vişālūñ ḫaccı lezzātı ne güzeldür ne güzeldür

4. N’ola kim ‘ aşıkım dirsem sivānuñ leşkerüñ kırsam
Cemāluñ bāğına girsem açılmış güllerin dirsem
Ḥaḳīḳat menzile irsem yolma cān u baş virsem
Medine şehrine varsam Ḥabībūñ ravzasın görsem
Eşigine yüz sürsem ne güzeldür ne güzeldür

5. Cefāsı yağıdı dilleri baña güldürdü illeri
Ḳoḫar ḫaḳīḳat gülleri ağlar bu cān bülbülleri
Ḥudānuñ ba‘ zı ḫulları gelür maḫlūḫa yalvarı
Geçüp ol yüce belleri ḫıḫarsaḫ başa yolları
Görünse Kā‘ be illeri ne güzeldür ne güzeldür

6. Görenler nūr-i siyāhı olur ‘ aşıkıların māhı
Bulanlar toğruca rāhı vücūdınun olur şāhı
Fiğān u zār idüp gāhı nice ben itmiyem āhı
Nebīlerūñ nazargāhı velīlerūñ ḫarārgāhı
Görürsem ol Kā‘ betu’llāhı ne güzeldür ne güzeldür

7. Gözüm ağlar iken gülse her işi ‘ Azbīnūñ bilse
Sivānuñ cündünü kırsa sinemde yāreler olsa

Baňa yārim rahmet kılsa şalınsa yanıma gelse
Niyāziye naşīb olsa varup maķşūdını bulsa
Şafā vü zevķ ile tolsa ne güzeldür ne güzeldür

44-

Mefā' İlün Mefā' İlün Mefā' İlün Mefā' İlün

1. Rasūlün şer'ini gütmek ne güzeldür ne güzeldür
Netice ahdün gözetmek ne güzeldür ne güzeldür
Fenā vü bâķī terk itmek ne güzeldür ne güzeldür
Ey Allāhım seni sevmek ne güzeldür ne güzeldür
Yoluña cān u baş virmek ne güzeldür ne güzeldür
2. Dil-i maķşūda er görmek gönül ağlar iken gülmek
Ayağı izini görmek tozuna yüzünü sürmek
Vişāli dilbere irmek yolına varuñını virmek
Şol ism-i zātını sürmek vaşlinün güllerin dirmek
Cemāl-i pākini görmek ne güzeldür ne güzeldür
3. Beyān olsa kamu sırlar bilinse cümle sözler
Eger kışlar u ger yazlar gönülse vaşlını özler
Aradan kalksa bu nazlar murāda irse dilbāzlar
Sürüp dergāhuña yüzler döküp yaşı yire gözler
Bir olsa gice gündüzler ne güzeldür ne güzeldür
4. Bu dehrün varına düşmek yoğu var ile değişmek
Dağı yār ile barışmağ varıp menzile irişmek
Senün derdüne şataşmağ firākuñ nārına düşmek
Vişālün derdine düşmek yanup 'aşķ nārına pişmek
Şoñunda saña irişmek ne güzeldür ne güzeldür

5. Bu ‘ Azbîye cefâ kılmak varup bir ğayrısın bulmak
Gözüm yaşını çağlatmak sînem nâz ile tağlatmak
Revâ mı beni ağlatmak dağı ferdâlara şalmak
Niyâzî yârmı bulmak yanında eglenüp kalmak
Varup bir ile bir olmak ne güzeldür ne güzeldür

45-

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

1. *Celâli kibriyâ*ı varına cebbâr olandan şor
Hudânuñ *ism-i Settâruñ* dağı settâr olandan şor
Dil-i biçâreñi derdi dili bimâr olandan şor
Rumûz-ı enbiyâı vâkıf-ı esrâr olandan şor
***Ene’l-Hağ* sırrını cândan geçüp ber-dâr olandan şor**
2. Haddini hâceti taldur hedefden gözini ayırma
İnce vaşl-ı dildâre gice gündüz hemân tırma
Yapış dâmen-i mağşûda meded bî-ma‘ nâ yorulma
Yürî var ehl-i tecrîdi ‘alâyık ehline şorma
Anı cân u cihânı terk idüp deyyâr olandan şor
3. Tarîk-i ‘aşğda ey çengi düdüğü çalmak isterseñ
Hemân bir özüñe oyna dürüst kul şalmak isterseñ
Vücûdñı kaydını çekme eger var olmak isterseñ
Gehî kahr u gehî lutfuñ kemâlin bilmek isterseñ
Fenâ-ender-fenâda yok olup hem var olandan şor
4. Bu vechu’llâhı âdemden ihânet ehli añlamaz
Evi olsa sekiz cennet kâsâvet ehli añlamaz
Hağîkat sırrını zâhit kabâhat ehli añlamaz

Dilâ bu Mantıku'ı-ı tayrı feşâhat ehli añlamaz
Bunu ancak ya Attar u yahud Tayyar olandan sor

5. Eşeklik itme yüklenme riyâyı zâhid u takvâyı
Ferâgat eyle gavgâdan velî bulduñ müsemmayı
Çü gördüñ 'Azbi mevlâyı müsemma şorma esmâyı
Anadan toğma gözsüzler kemâhî görmez eşyâyı
Niyâzî vech-i dildârı *ulü'l-ebâr* olandan sor

46-

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

1. Her 'ahdine şadıqlaruñ eglencesi tevhid olur
Vaşluña dil yanıklararuñ eglencesi tevhid olur
İhsânuna lâyıqlaruñ eglencesi tevhid olur
Haqqı seven 'aşıklararuñ eglencesi tevhid olur
'Aşk odına yanıklararuñ eglencesi tevhid olur
2. Zâr itmede cân bülbüli 'arz olmağda Haqquñ güli
Eser anuñçün 'aşk yeli açar gözümde gam seli
Şeyhin görür Haqdan velî cândan olur anuñ kulu
Turnaz isim söyler dili şorar müdâm toğru yolu
Gerçek ere diyen belî eglencesi tevhid olur
3. Bilen haqqat sözünü yârından dönmez yüzünü
Bulan gönül yıldızını bayram ider gündüzünü
Haq añlar anuñ yüzünü bulur yolunuñ düzünü
İzinden ayırmaz gözünü cânla tutar sözünü
Görmege iver yüzünü eglen tevhid olur

4. Meydān-ı ‘aşqda şehri yār cān ile hem başa kıyar
Çevgānla topı kıpar *enel Hāk* da‘vā kılar
Toğrı yolu dā’im şorar yaresine merhem arar
Halkuñ arasından çıkar tevĥīdi görse cān atar
Bülbül gibi dā’im öter eglencesi tevĥīd olur
5. Māh ile sālı terk ider ĥayr u bālī terk ider
Berr ile baĥrı terk ider hem cümle ĥālī terk ider
Eldeki kālī terk ider egninde şalı terk ider
Mal ü menālī terk ider ehl-i ‘ıyālī terk ider
Hāl ile kālī terk ider eglencesi tevĥīd olur
6. Velī kıpusın beklesin Allāh gülinden kıoğlasın
Kālbünde yārı yokoğlasın sırrı gönülde sağlasın
Derdüñ kime ya söylesin bilmez n’idüp hem neylesün
Dünyā vü aĥret perdesin ardına atar cümlesin
Kovar sivā eglencesin eglencesi tevĥīd olur
7. Kıulı olur yoldaşınıñ ĥiç yārı olmaz nāşinüñ
Kıyadı gerekmez başınıñ dīn ü imān teşvīşinüñ
‘Azbī gibi dilrişinüñ cānla Hāk dervīşinüñ
Mışrıye uyan kışinüñ gider çürüği işinüñ
İçindeki cān kıuşmuñ eglencesi tevĥīd olur

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Āh dil düz çeker şanma ki kâlkana deger
 Böyle karşı komadun ' aşıkah yane deger
 Çünkü cân almaz virmez ya niçün kâne deger
Esicek bād-ı şabā ' aqluma şan şâne deger
Zirā evvel esrār ol zülf-i perîşâne deger

2. Hāl ü ahvâli beyân her kişinün er kişinün
 Çünkü avâresi oldı görinen cünbüşünün
 Reh-i ' aşkuında senün derdiñle dervîşinün
Leb ü dendânı hevâsıyla akan göz yaşınun
Birisi mâ' nâda biñ lü 'lü ü mercâna dege

3. Reh-i ' aşkuında senün olmañı da' vâ kılanun
 Bellidür her kişinün gerçeği var mı yalanun
 ' Aşık haste dilün derdle cânun alanun
Ġam-ı hecrî ile âhı aña ' aşık olanun
Çıkar eflâka irer tâ yedi nîrâna deger

4. Tâc ile tahtı tağıldı nice peyk gürelerün
 Ola mı câhil ile farkı bu dem terrelerün
 Arkası çün yire gelmez bilürem harrelerün
Yüzinün mihrine karşı tolaşır zerrelerün
Yüzinün nûrı nice mihr-i dırâşsâna deger

* Niyâzî-i Mısırî Dîvânı'nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:

Zülf-i müşkiyle mu'attar olur ol demde dimâg
 Geçer andan gönüle hem yetişür cânâ deger
 a.g.e., s.76.

5. Yüce gör adrini sen aşıla itmek yaanuñ
Birlige postı döşer adetidür pek başanuñ
Yüzüñi görmege gel aşıla sen pek başanuñ
Eşiginde baş urup şıdıla ayak başanuñ
Başı arşa ayağı kürsî-i Ramâna deger
6. İşidür her ne diseñ fehm ile hayvân ulağı
Vardur aşıda dilâ dîn ile îmân ulağı
Kimde gem olsa şehâ habbeli irfân ulağı
***Limeni'l- mülk* nidâsın işiden cân ulağı**
Anı cândan işidür kim yine cânâne deger
7. Sırr-ı esrâr-ı İlâhî bu dem dilde bulan
İremez Ka beye ol Şâmı bulup yolda alan
Bir olur aşıa çün hayr ile şer küfr ü îmân
O nidâyı işidür *men* arefe vâıf olan
Lîk ol mâ rifeti şanma her insâna deger
8. Görüp ol yârını yâruñ göre yârın bilişe
Göre ol yârını ân dem aña yârân alıa
Azbî yârından irer yârını yârın görüşe
Saña bir cezbe Niyâzî ger o döldan irişe
Dükeli ins ile cinne olan isâna deger

48-

Mefulü Mefilün Mefulü Mefilün

1. İsânı ferâvân it cennet yolını göster
Hem şöhetim irfân it zillet yolını göster
Gel derd ile dermân it râat yolını göster

Yâ Rab bize ihsân it vuşlat yolını göster
Şüretde kıoma cân it hikmet yolını göster

2. Ey mâlik-i kudret sen kııl bendeñe kim şefkat
Feth ola baña hikmet-i ihsânuña yok ğâyet
Luţfunla idüp himmet-i hâlime ola rahmet
Eyledi hevâ ğâret oldu işimiz ‘âdet
Dergâhuñ ulu ğâyet kudret yolını göster

3. Meylümi şafâdan kes yârimı cefâdan kes
Gönlümi nizâ‘ dan kes hırşımı belâdan kes
Kıalbümi devâdan kes zevkıle şafâdan kes
Nefsümi hevâdan kes kıalbümi riyâdan kes
Meylümi sivâdan kes halvet yolını göster

4. Luţfuñla münâşib kııl yoluñda mücâzib kııl
Nâ’il-i merâtib kııl hem sırruña şâhib kııl
İhsânuña vâcib kııl ‘ aşkıım dağı ğâlib kııl
Cândan saña tâlib kııl her tâ‘ ate râğıb kııl
Bir pîre muşâhib kııl hizmet yolını göster

5. Bağış it dem-i ‘İsâyı dir görmege mevtâyı
‘Arz it baña câyı göster tene Mûsâyı
‘Arz ile müsemâyı geldüm saña ağlayı
Tâ‘ lim idüp esmâyı bildür bize eşyâyı
Tuymağı ev ednâyı hikmet yolını göster

6. Kimde görüne deyyâr derviş olur ağır-kâr
Zevkı olur aña efkâr yâr olur aña ağıyâr

Göründi añā her var kim oldı o *lülü'l ebşār*

Hār içre biter gülzār nār içre toğar envār

Her şeyde tecellīñ var devlet yolını göster

7. Yāruñ bula ğurbetde şāhib-ķadem ülfetde

‘ Ālim ide şoĥbetde ‘ ārif olan elbetde

‘ Azbī ğam-ı miĥnetde rāĥat bula zilletde

Şol kim ola vuşlatda ĥalvet bula celvetde

Bu Mışriye keşretde vaĥdet yolını göster

49-

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Anuñ kim yoksa şalāĥı ķurı meydānı neylerler

‘ Aceb nefsenden ‘ ācizler ğam-ı şeytānı neylerler

Selāmet menzili ķün kim fenādur şānı neylerler

Bulunsa vech-i cānānı bu cism ü cānı neylerler

Görünse şemsüñ envārı meh-i tābānı neylerler

2. Niķün gizlenmedi bellü şıfātuñdan münāfiķlar

Görür her yirde şerrüñ ehl-i ĥabībinden cüdālıķlar

Sülük ‘ arşa-i ‘ aşķda vücūdı ğamla yanıķlar

Bugünki cennet-i ‘ irfāna dāĥil olsa ‘ āşıķlar

Yarınki va‘ d olunan ĥūrī-i ğilmānı neylerler

3. Ne sırdandur ki cinsi ile ķişi eyler ‘ aceb şoĥbet

Ķarīb-i vaşl-ı dilberden beyāndur āteş-i firķat

Ķamu zerrāt ile zātuñ şıfātuñdan ulu ĥikmet

Bugün a‘ mā olan yarın daĥı a‘ mā olur elbet

Aķagör cān gözin kim bi-başar nā-dānı neylerler

4. Neden ebcedde dere oldu 'ulüm-ı hikmet-i Maḥmūd
Niçün esmā müsemḡadur müsemḡā ḡuccet-i mevcūd
Niçün her yerde zāhirdür ḡaḡıḡat cismi nā-mevcūd
Sülūk ehline insān ṡoḡbetin bulmaḡ durur maḡṡūd
O ṡoḡbet kim buluna ṡoḡbet-i ḡayvānı neylerler
5. Bulanlar merd meydāndur velī postun ṡarīḡatce
Velīdür kim görüñdi ise ḡaḡıḡatden ṡerī'atce
Bulan ey dil ṡarīḡatde kemāl-i sa'y-i ḡizmetde
Göñül tuymazsa vicdān ilāhi ḡaḡıḡatce
Mücerredlikdeki 'ilmi veya 'irfānı neylerler
6. Eliñ çek böyle himmetden riyā vü 'ucb ola anda
Kemāl gösterse ṡoḡbetden riyā vü 'ucb ola anda
N'olur bu 'arzı hikmetden riyā vü 'ucb ola anda
Ne ḡāṡıl ṡol 'ibādetden riyā vü 'ucb ola anda
Gider ṡirki göñülden kim ḡaḡḡa tuḡyānı neylerler
7. Özüñdür Mescid-i Aḡṡa sözüñdür *Ḳul keḡā bi'llāḡ*
Eger hem-renk olduñsa ḡaḡıḡat ḡoṡ Resūla'llāḡ
Görinür saña her yüzden oḡursun *fi emāni'llāḡ*
ṡalātı ehl-i ḡurbıñ ḡiblesidür *ṡemme vehu'llāḡ*
O veche ḡul olanlar ṡā'at-i noḡṡānı neylerler
8. Eger aheng-i Mevlāyı tuyp hem-sāza uyduñsa
Sivāyı cism-i ḡaḡḡānı idüp dūṡmānı tuypduñsa
O rüyüñ sırrına 'Azḡı eger sen maḡrem olduñsa
Niyāzı *küntü kenzen* sırrını kendüñde bulduñsa
Süleymān taḡtını ya hikmet-i Loḡmānı neylerler

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Kimi 'İsādür kimi Mūsā ' aceb cāhil nedür
Cümlemüz Allāh bir dur arada bâtıl nedür
Ehli hikmetden sual it ' âlemle ğāfil nedür
Ey gönül Mecnūn kimdür zāhira ' ākil nedür
Gāhī ḥabs u gāhī itlāk olmadan ḥāşıl nedür
2. Kim ki Ḥaḫḫı tatdı Ḥaḫ olmadı ehl-i ' aceb
Kimdür Allāhuñ rızāsın itmeyen eya ṭaleb
Kimdedür Ḥaḫḫuñ umuru kimdedür emr-i celb
Bunca ğavġālar ki oldı geldi geçdi gitdi heb
Bā' is-i ğavġā nedür bildüñ mi hiç aşlı nedür
3. Terk idüp cāhilligi ' irfāna fetvā virdiler
Ehli ' aşkı başka ḥalet içre çünki gördüler
Her biri bir ḫulı bulup bir yire dirildiler
Zülf-i sevdāsıyla ' âlem bir birine girdiler
Va' de-i bezm-i vişāle kim irer vāşıl nedür
4. Çünki ol rūḫ-ı revānım kıldı işbāt-ı maḫām
Geldi kendi ehl-i vecde eyledi ' arz-ı kelām
Ḳondılar bir ğayrı devre eyleyüp birbir kıyām
İtdi biñ yüz yirde biñ bir hikmetin cümle tamām
Oldı tekmīl-i fażīlet seyr idüñ kāmīl nedür
5. ' Ömr-i Nūḫ u şabr-ı Eyyüb u şehid-i Yaḫyā gibi
Ḥükm-i Yūsuf zār-ı Ya' ḫūb mu' ciz-i Mūsā gibi
' Azbī her yüzden görüñdi çün yed-i beyzā gibi

Meryem ü 'İsâ vü Mehdî Âdem ü Havvâ gibi
On iki yaşındadır Mısrî 'aceb hâmil nedür

51-

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

1. Nice bir yahşi yaman söyleye bu il nice bir
Nice bir olmaya sen bendeligi al nice bir
Nice bir eylesün hayr işe ihmâl nice bir
Nice bir mekr ü hıyel nikbet-i Deccâl nice bir
Nice bir ey dîni yok mezhebi yok dâl nice bir
2. Nice bir putun ola dînde bu hâl ile nice bir
Nice bir şayi' ola halka bu ahvâl nice bir
Nice bir kârün n'ola halıla ef' âl nice bir
Nice bir 'adli katil fitne-i Deccâl nice bir
Beni öldür şunayım boynumı gel çâl nice bir
3. Terk idüp fıskı bugün tã' atıyla alışalum
Gel şerî' atla senüñle biricik buluşalum
'Arşa-i Hağda şalât gürzünü gel şalışalum
Hazırım ben hünerüñ var ise gel görüşelüm
Ledün 'ilmi okuyan göñlüni gel sâl nice bir
4. 'Alemin halkına kalk nevâle taldurduñsa
Köhne dünyâyı alup dînüni öldürdüñse
Zülümle ahireti cenneti kaldurduñsa
Hükmi-i şer' iyi dahı ger saña uydurduñsa
Hâkimüñ hükmi yiter fitne ile âl nice bir

5. Zâhidâ oldı cihānuñ şerefi gündüz ile
Görmüşem Hâkķı bugün Hâķ göziyem Hâķ göz ile
‘Azbiyâ hemdem ola kim ki netice öz ile
Şerr-i Deccâlî def mümkün ola mı söz ile
Mışriyâ var ise hâlün o yeter kıâl nice bir

52*

Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fâilün

1. ‘Āşıkum eyler isem iftiḥâr
Gördi gözüm çünki yüzüñ âşikâr
İtme kerem eyle beni şer mesâr
Oldı yüzüñ şubḥı senüñ ey nigâr
انفجر ينفجر انفجار
2. Oldı gönül şerḥa gibi yareli
Ben sır ile sır evine gireli
Şan ölüyüm saña gönül vireli
Qalmadı bu dilde seni görelî
اصطبر يصطبر اصطبار
3. Saña yakın oldı ĩmân küfr ile
Seni arar her biri bir emr ile
Yaķar tenim hicr ü ğam u ķahr ile

* Niyâzî-i Mısrî Dîvânı’nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 2 beyit daha vardır:
Sende çü cem’ oldı hüsün şîvesi
اقتصر يقتصر اقتصار

Yolunda nesi var ise Mısrî’nün
انتشر ينتشر انتشار
a.g.e., s.78.

Luṭf idüp itme beni biñ cevı ile

اختبر یختبر اختیار

4. Kimse senüñ arışamaz virmeñe

Mā il imiş cān ile dil andeñe

ılma cefā bend ü efgendeñe

Saña  aalar yaraşur bendeñe

افتقر یفتقر افتقار

5. Bab-ı tevekkülde urup bekledüñ

Gerçi gönül aylı zamān inledüñ

Bunca zamān oldı n idüp neyledüñ

Yetmiş sekize irdi yaşım eyledüñ

اختبر یختبر اختیار

6. Ferd ü ead  Azbīye birdür ead

Zāhir ü bāında ead hem ebed

Luṭfuña ün olmaya add ü aded

İtme Niyāzī-yi gedāyı meded

انتظار ینتظر انتظار

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Ey gönül nāmūsı aruñ qandadur
 Şādumānsın āh u zaruñ qandadur
 Vaşl-ı yarsuñ elde varuñ qandadur
Ey ġarīb bülbül diyaruñ qandadur
Bir ħaber vir gül-‘ izāruñ qandadur

2. Çünkü sen ‘aşkıla ber-dār olmaduñ
 Yoq iline varuben var olmaduñ
 Mā’il yārı vefādar olmaduñ
Sen bu ilde kimseye yār olmaduñ
Var senüñ elbetde yāruñ qandadur

3. Bilmedi hiç kimse hoş aduñ senüñ
 Arttı günden güne feryāduñ senüñ
 Āh u efgān oldı mu‘ tāduñ senüñ
‘Aşk içinde kimdür üstāduñ senüñ
Yā senüñ şabr u qarāruñ qandadur

4. Vaḫdeti fehm eyleyüp ḫalvetdesin
 Bir enisüñ yoq ‘aceb ḫayretdesin

* Niyāzī-i Mısırī Dīvānı’nda Azbī tarafından tahmīs edilmeyen 4 beyit daha vardır:
 Arttı günden güne feryādun senün
 Āh u efgān oldı mu’ tādun senün

Bir enisün yok aceb hasretdesin
 Râhatı terk eyledün mihnetdesin

Me göründi güle karşı gözine
 Ne büründi bakdugunca özine

Gökde uçarken seni indirdiler
 Çâr unsur bendlerine urdılar
 a.g.e., s.53-54.

Rāhatı terk eyleyüb miḥnetdesin
Gice gündüz bilmeyüp ḥayretdesin
Yâ senüñ leyl ü nehâruñ ḳandadır

5. Cümle ‘âlem mâil olmuş sözüñe
Ne görüñdi güle ḳarşu gözüñe
Ne bürüñdi baḳduḡuñca özüñe
Kimse maḥrem olmadı ḥiç rāzuña
Bitmediler şeh-süvâruñ ḳandadır

6. ‘Azbi ağlar iken güldürdiler
Gökte uçarken seni indirdiler
Çâr-ı ‘unşür bendlerine urdılar
Nür iken aduñ Niyâzi didiler
Şol ezel ki i‘tibâruñ ḳandadır

54 *

Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün

1. Kimi inkâr ider beni kimi Yezdân görür
Kimi putḥâne dir beni kimi zıllı raḥmân görür
Münkerlere put kendüyüm ‘ârif olan Ḳur’ân görür
Halk içre bir âyineyim herkes baḳar bir an görür
Her kim görür kendi yüzün ger yaḡşı ger yaman görür

2. Bu dilberi kân u kerem bu şan‘atı her bâr ider
Ḥiç şuçu yoḳ bir kimsenüñ şorsañ aña deyyâr ider

* Niyâzi-i Mısrî Dîvânı’nda Azbi tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Didi ulular “levn-i mâ levn-i inâ”dan şübhesiz
Kana boyanmış göz hemîn Nil ü Fırat’ı kan görür
a.g.e., s.62.

Görse beni bir ehl-i hâl Hâkdur baña ikrâr ider
Şol câhil ü nâ-dânı gör örter Hâkķı inkâr ider
Kâmil olan kâmilleriñ herbir sözün bürhân görür

3. Hâyvânı görse bu gözüñ hâyvânı ço insâna bak
Olmaķ dilersen ehl-i ‘aşķ ‘aşķ ehline bir tane bak
Her gördüğün kemter kula ‘ârif iseñ merdâne bak
Dervîşi Hâķ yakmış iken anı yaķan sultâna bak
Hammam içinde dilberi görmez gözi külhân görür

4. Nefsimledür cengim gönül münkirlerle cidâl degül
Her ne cezâ kılsuñ baña kimdir baña mahâl degül
Ne zem olsam zarar degül ne medh olsam efdâl degül
Medh ile zemmi ‘âlemüñ kıymetde bir hârdal degül
Hâr oldur kim hârmanda ol buğdayı kor şaman görür

5. Umura nazâr eylerseñ Hâkdan anı añla tölü
Cân u gönülden zerrenüñ bekle kapusuñ ol kulu
Bir pîruñ tut dâmânını hizmet eyle añla yolu
Tutdı rikâbıñ ‘ârifüñ nice şalâtin-i üvel
Kâmil olan sultânı gör dervîşi ol sultân görür

6. Kuş dilini fehm eyledi kim ‘aşķ kitâbın okudu
Çünkü emînim âdemim Mevlâ sırrı bende kodı
‘Azbi cevalân iderdüñ sen kevn ü mekân hiç yoğudu
Ol dilberüñ Mehdî adı sükker virür halka dadı
Mışrı çeker bu miñneti ol râhat-ı Rahmân görür

Mef' ulü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fe' ülün

1. Gönlümde benüm nefisle hayli kederüm var
Dünyâda dahı hırşla yir yir eşerüm var
Bildüm felegün devrini andan haberüm var
Esmâ-i ilâhiyyede bi-ḥad hünerüm var
Her demde semâvat-ı hurûfa seferüm var
2. Mevlâyı o kim bilmedi dîni ebedi yok
Bir düzaḥa düşmüş ki ḥalâşa mededi yok
Her kim ki Ḥaḳkı bilmedi anuñ aḥdi yok
Gönlüm göginuñ yıldıznuñ hiç ' adedi yok
Her burcda benüm biñ güneş ü biñ kamerüm var
3. ' Aşık olana Ḥaḳ nazaruñ virmese iz' ân
Devr-i feleği añlamayan devr ile ḥayvân
Derc oldı kamu ' âleme bu ' ilmile ' irfân
' Âlimlere ebced ḥâcesi olmak olur ' âr
Alçaḳ görinen ebcede ' âlî nazarum var
4. Âdem yüzine cân gözini açdı gelüp baḳ
Hep bildigini ' ârif iseñ cümle biraḳ yaḳ
Mestâne olan elbet ider keşfi *enel Ḥaḳ*
' Arşı vü semâvâtı ' ulümuñ budur el-ḥaḳ
Hem dahı zeminde dükenmez güherüm var
5. Fehm eyleyemez ' aşık olan zulümle kesri
Taş yağsa ne n' ider fehm idemez mücib zecri
Her cân bu dili añlayamaz ebsem ol ' Azbî

Bunuñla bir oldı dem-i ‘İsâ ile Mışrî
Göñlüme dahı ne gelürüm ne giderüm var

56*

7+7=14 hece vezni

1. Senden benüm umduğum şanma bu gün vefâdur
Senden kim vefânla baña ‘ayn-ı cefâdur
Senüñ beķâ şandıguñ vallâhi hep fenâdur
Vallâhi Deccâl senüñ emeklerüñ hebâdur
Çalıřdıguñ sihirler ha bir kırnı ğavgâdur
2. Āyine-i ķalbüñi itme paşlı pür keder
Ķayd-ı fenâyı unut bil bu işi mu‘teber
Zevķ-i fenâdan bugün çek elüñi ey püser
Muħıtdür Allâh seni her işi ol ħalk ider
Mekr-i Ħudâdan şakın bal şandıguñ belâdur
3. Olma ölü ey kişi ħâķ gibi özüñ toz it
Bul bir kâmil ehl-i ħâl iķrâr u ĩmân kıl söz it
Nefsüñi eyle rezıl rûĥuñu gider bezet
Müstedricüñ keydini keydüñ içinde gözet
Ķazma derin kuyuyu var boyunca Ķazadur
4. Ħırřla nef süñ unut gele Ħudâ cezbesi
Rûĥuñı besle meded ‘arşa çıķa rütbesi
Doķunmasun pek şakın saña sivâ güllesi

* Niyâzî-i Mısrî Dîvânı’nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Yaprağı yer dūd-ı kaz güle güle tud aglar
Yaprağını tud bulur dudun sonı fenâdur
a.g.e., s.46.

Haşmuñı gel bir gözet var mı saña h̄ilesi
Bî-hod olandan şaķın kim şāhibi Hudādur

5. Lem'a-i Haķdan saña çünki eşer çok ise
Āyine-i ķalbi sil dilde keder çok ise
Sende eger ey kişi ' ilm-i haber çok ise
Dūd-ı kazuñ ' askeri her ne kadar çok ise
Beyzāya girince ol ' asker aña ğidādur

6. Gel bu sivān eridür nāra özüñ yaķma kim
' Āşık u ma' şūķ birdür ānı iki şanma kim
' Azbî biçāre-i Haķdan ayru şanma kim
Çamurda sen Mışriyi görürsen çok başma kim
Mazlūma sen kıyarşan Allāh saña kıyadur

57-

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. ' Āķil iseñ özüñi bir teftiş eyle
Evvelince p̄irinün dergāhını bekle
Nefes haķlar iseñ bendimi diñle
İñle ey derdlü göñül iñile
Ehl-i derdüñ iñleyecek çağıdur

2. Döne yaşuñla degirmen ' aşķıla
Saña külhan ola gülşen ' aşķıla
Bulmaya çünki fenā ten ' aşķıla
Gel timār it yārime sen ' aşķıla
Yarelerüñ oñulacak çağıdur

3. Kim şerî' at içre ol bilmez edeb
Şol ki gâfil yatuben itmez taleb
Gögdesinde yok mudur cāmı ' aceb
İşde vahdet gülleri açıldı hep
Bülbülün efgân idecek çağıdır
4. Gül idün bülbül idün sen bülbüle
Sen nedim idün ezel ol şâh ile
İmtihân için gelürsün bu ile
İnlemek saña yaraşur derd ile
Hem gözün kan ağlayacak çağıdır
5. Vaşl-ı yarı şubhedem ister bu ten
Yok kararı gönlümün bilmem neden
Kaşd ider biñ päre ola bu beden
Var ise gitmek diler bu aradan
Aşlına ' azm eyleyecek çağıdır
6. Oğu ' Azbî ve huşşile mâ fi' ş- ' şudür
Şol kişi kim olmaya ehl-i gurür
Ey Niyâzî dünyede itme gel huzür
Haqqı aña itmeden bundan ' ubür
Mevtün elçisi gelecek çağıdır

58-

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Bu enel Haq da' vâsıdur bunda oynar başlar
Anuñün göremez hürşid yüzün huffâşlar
Haq sözi itmez kabül münkir olan kalleşler

Āteş-i hicrūñle cān tırmaz fiğāna başlar
Kāynayup aqar gözümdeñ atēş ile yaşlar

2. Aşl-ı fer' i kandanur gel şor beni yaqan oduñ
Yerde gökde meskeni yoq gör beni yaqan oduñ
‘Ālemi iħrāq iderdi bil beni yaqan oduñ
Zerresi zāhir olaydı bil beni yaqan oduñ
‘Ālemi uçdan uca yaqaydı hep atēşler

3. Herkesūñ ħālını beyān Ĥaḫdur kemālūñ rütbesi
Yandı fānus ħayāl içre ħaḫīqat şem' ası
‘Ālemi kıldı iħāṭa zāt-ı Ĥaḫkuñ lem' ası
Ĥarf u şavte toqunaydı bu iñildüm şemmesi
İñiler idi yir ü gök hep taqlar ile hep taşlar

4. ‘Aşıkuñ bir kārı var meydān içinde gizlüdür
Hırqa-i şalım gibi erkān içinde gizlüdür
Küfrünle dīnim benüm ĩmān içinde gizlüdür
Āteşüm yaşum iñiltim cān içinde gizlüdür
Zāhirümde yoq içümde olan oldu yaşlar

5. Nārıyum Nemrūduñ illā Ĥalīle zemzemüm
Bendedür sırr-ı Ĥazreti Ādem-i şafīden ekremüm
Yine sırrumdur benümle her demde hemdemüm
Bī-kesem bu 'ālem içre sırruma yoq mahremüm
Bilmedi derdüm benüm kavm ü ne qardaşlar

6. Fāñi dünyānuñ diriğa ħandesine aldanan
‘Ālem-i süflide qaldı devletine aldanan

Kim *fenā-ender-fenādur* buldı ‘ ulvīde mekân
Hâlîme haldaş olup hem sırruma sırdaş olan
Cümle tağıldı başumdan kalmadı hâldaşlar

7. *Lâ vü illādan* göñül geç bundadur sırrı ‘ aceb
Ne kaçar zaḥm-ı ḥabībden ne arar zaḥma ṭabīb
Herkes bir gözle baksañ yâr olur ‘ ayn-ı raḳīb
Maḥv-ı sırfa düşdi çün dil bunda oldum ben ḡarīb
Yalıñuz kaldum dükendi kalmadı yoldaşlar

8. Nūr-ı esrār-ı ḥaḳīḳat zerreden yüz gösterür
Ḥaḳ-ı Süleymānı ararsañ ḳaṭreden yüz gösterür
Afitāb-ı tāb-ı ‘ ālem şem‘ adan yüz gösterür
Vech-i muṭlaḳ günde yüz biñ çehreden yüz gösterür
Yerde gökde ānı yazar cümle naḳḳāşlar

9. ‘ Azbī nefsuñden alur la‘ net senüñ deyu racīm
Bir *elife* birbirine girdi cānā ‘ ayn u *mim*
Nās-ı ḥāşuñ maḳşadı çün oldı *lām mim cim*
Nicesi ṭāḳat getürsün aña karşı Mıṣrī kim
Adm işitmekle düşdi ḥalka bu şavaşlar

59-

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Cānumuz ḳurbāndur illā tendedür cānānımız
Çünki mihmān oldı dilde dilberi dermānımız
Bu sebebden fark olunmaz vālih ü ḥayrānımız
Şırf içürdi bize vaḥdet cāmını cānānımız
Anuñçün bir nefes ayrılmağı mestānımız

2. Dūzah-ı cennet kim añlar zevk-i gülzârdan bugün
Dilber-i ra' nâ idenler nefs-i emmâreden bugün
Yok ile ol kes degişdi eldeki varuñuñ bugün
Küfr ü İmân guşşasından kırtulup yârũñ bugün
Şol dağı zülfünde bulduğ küfr ile İmânımız
3. Şanma ki senden vü ondan yok göñül var şey umar
Ki çeşmim hayr ile şerden eyleyüp yoğda karar
Hamdü'lillâh oldu tekmîl u figân u âh u zâr
Luţf ile dün gece geldi bize teşrif itdi yâr
Adın işitürken oldu çok şükür mihmânımız
4. Cânıma minnet bilüben gelmişüm nâ-dânlığa
İ' tibârüm kalmadı zâhid fenâ sulţanlığa
Hânemizi hâli buldı yâr mihmânlığa
Nice geldi cânı teslim eyledüm kırbânlığa
***Hamdü'lillâh* kim kabûl oldu bugün kırbânımız**
5. Râdet-i cüzî ise var elde zâhid müşrikün
Tu 'ti'l mülke men teşâ dersi olmuş mâlikün
Bilgel ' âlidür haķikât menzili çün sâlikün
Halk-ı ' âlem her dem okur küllü şey'in hâlıkun
Kendi okur dâ'ima illâ veche Subhânımız
6. Şanma kim şöbet ider gönlüm senüñle eglenür
Bu sözüme dime cihânda güş tenle eglenür
Haķ dirüm Haķķı söylerüm gönlüm benümle eglenür
Bir ' aceb haţlar durur kim yazılıdur silinür
Vech-i bâķi levh üzre dâ'imâ a' yânımız

7. Olmaya hemdem fenāda ‘āşık-ı dil mestle
Gönlümüz hoşdur cihānda *nisle* vü *hestle*
‘Az̄bī hoştur gönlümüz bir dōstla bir postla
Āşinālık itdigümce ey Niyāzī dōstla
Artdı bezm-i vaḥdet içre gün-be-gün seyrānımız

60-

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Geçmişiz Mecnūnluḡu siretde Leylā olmuşuz
Vāşıl-ı esrār-ı yārız ‘ayn-ı eşyā olmuşuz
Okuyan esmā okur bizler mu‘ammā olmuşuz
Tā ezelden biz bu ‘aşk içinde rüsvā olmuşuz
İsmimizdür söylenen mā‘nada ‘ankā olmuşuz
2. Şandılar bīḡāneyiz biz yār ile şoḫbetdeyüz
Devlet-i ‘uzmāya irdük şüretā zilletdeyüz
Zāhir ekseriyetdeyüz hoş bāḫına vaḥdetdeyüz
Gerçi şüret ‘āleminde şandılar keşretdeyüz
Keşret içre bilmediler ferd ü tenhā olmuşuz
3. Kalmışuz keşretde ḡavgā içre cāna şandılar
Şoḫbet-i ḡāşumdur ol meh zāhidā leyl ü nehār
Kanda baḡsam sevgilü yārim görünür āşikār
Şol izāfāt u ta‘ayyün şofların giysek ne var
Çünkü andan soyınup ma‘nen mu‘arrā olmuşuz
4. Genc-i istiḡnāya şalduḡ postumuz sır beklerüz
Vāşıl-ı Ḥaḡḡa’l yakīniz varı yoḡu neylerüz

Hamdū 'lillāh kanda baqsak yārı seyrān eylerüz
Mantıku't-ṭayrın luġāt-ı ma'nisinden söylerüz
Herkes añlamaz bizi bizler mu'ammā olmuşuz

5. Çün *şırāṭü'l müstaḳīm*dür salike şeyhin izi
N'ola hizmet 'arz iderse şeyhine salik yüzi
Şübhesiz onda haḳıḳat açılır rüşen gözi
Lafz u şüret cism ile añlamak isterler bizi
Biz ne elfāz ne şüret cümle mā'nā olmuşuz

6. Āyini erkānı bilmez olmayup satar 'ayüp
Emr-i *neh-y-i münkeni* fark itmeyen paşlı ıalup
Kendi ıaynar kendi oynar ııkđıġı yirde ıalur
ıatrelere ırmaġa ırmaġ irdi baḫre cem' olup
ıarışur birbirine ḫālā o deryā olmuşuz

7. Yaraşur 'aşıkıların feryād iderse şānına
'Aşıkun çünkim baıılmaz küfrüne imānına
Her kimün kim pertev-i cānānı şaldı cānına
Zerrelere şemse güneş irdi o vaḫdet kānına
ıalmadı aşla ta'addüd ferd ü yek-tā olmuşuz

8. Şüret-i sırr-ı ṭarīḳi bellüdür āyinede
Süziş-i cezbe dilāra ḫoş ola şāf sinede
Bellüdür künh-i kanā'at çünki ḫaṭṭa ḫandede
Her keşāfet kim izāfet gösterür āyinede
Ol kudüret tozını silüp mücellā olmuşuz

9. Herkesüñ İblīs yüzünüñ vardırası nefsidür
Çün elifden yaya dek t̄ahir ḥabībüñ ismidür
Zāt-ı esmāda tecellī hem müsemmə cismidür
Zāhidüñ z̄ikr itdügi şol ḥarf ü savtuñ resmidür
Zākir ü mezkūr u z̄ikre biz müsemmə olmuşuz

10. Mażī-i müstaḳbeli geçdük vücūda ḳalmazuz
Ehl-i ḥāle ḳurbānuz biz münkere rām olmazuz
Biz tecellī kendüyüz zāhid tesellī bilmezüz
Şofinüñ şol ḥāy u ḥūy-ı naʿ rasından almazuz
Vaşl-ı deryāyuz biz ol sesden müberrā olmuşuz

11. ʿ Ālem-i maʿ nāda bir bil padişāh kemteri
Yine yek sözdür ḥaḳīḳat ʿ ayn-ı irşāduñ sırrı
ʿ Ālem şüretdedür yāruñ cemāl-i pertevi
ʿ Alleme ʿl-esmāya mazḥar ister iseñ gel beri
Ādemüz hem aña taʿ līm olan esmā olmuşuz

12. ʿ Azbīnūñ ḳatline fetvā bende virsem dime kim
Gel muḥibbi ḥānedān ol ʿ aşḳı bulsam dime kim
Küfre irme vuşlat-ı dildāra irsem dime kim
Ten göziyle Mışrıyi şüretde görsem dime kim
Zirā biz ol ḳāf-ı şüret içre ʿ anḳā olmuşuz

61-

5+5=10 hece vezni

1. Ḥaḳ bir imāndur her nā-dān bilmez
Luḳfunu gören ağlar gülemez
Bī-nişān olur zāt u şifātdan

Bulan özüñi gören yzüñi
Bir yüzi dağı görmek dilemez

2. Hayr ile şerden haberdâr olan
Fâş itmez sırrı gerçektür yalan
Keşretde gezer vahdetde tûran
Vuşlatda olan hayretde kalan
Aqlın viremez kendin bulamaz

3. Biçâre gönül bir çâre umar
Âh eyler iniler dermânın arar
Dâ'ima ağlar derdi olanlar
Her şâm u seher odlara yanar
Hem beñzi şolar ağlar gülemez

4. Haq ' ilmin öğren hâzık olagör
Mestâne gözüñ ayık olagör
Künhü esrâra lâyıq olagör
'Âşık olagör şâdık olagör
Cehd eylemeyen menzil alamaz

5. 'Azbî özinde Haqqı bulalı
Özüñde özüñ şakla bul anı
Çeşmüñ yaşı açar bulalı
Meftûn olalı mecnûn olalı
Bu Mısrî dağı 'aşka gelemez

7+7=14 hece vezni

1. Esrār sözi cāhile kāmīl gibi dinilmez
Haḳīḳatuñ aşlına mā-sivādan ayrılmaz
Mā' rifetüñ Haḳ yüzi tariḳatsuz görünmez
Şerī' atüñ sözleri haḳīḳatsuz bilinmez
Haḳīḳatuñ sırları tariḳatsuz bilinmez
2. Oḳu gönül dersini ola velī mu' teber
Uyma şaḳın ' aḳluña gelmeye rūḥa ḥaṭar
Naḥnū ḳasemnādur alduñ ise Haḳ ḥaber
Şavm u şalāt ḥac zekāt günāhlarıñ maḥv ider
Ḍarb-1 zikir olmasa gönül pası silinmez
3. Mürşide bel bağlayan izledi Haḳdan izi
Ṭutdu cihān yüzini zāhir gönül yıldızı
Ben de disem veche var kim ki añlar bu sözi
Sil gözünü dön andan baḳ göresin gündüzi
Haḳīḳatuñ güneşi toḡmuş durur ṭolinmaz
4. Gözle muvafıḳ hevā ğamda ḳalır kimiler
Menzilini cehd eyle gitse bulur kimiler
Zāhir iḥyāyı ḥalāş niyete bulur kimiler
Ḳavseyne irişince varur gelür gemiler
Ev-ednānuñ baḥrina hergiz gemi şalınmaz
5. Sermāyesi sālīkūñ sa' yile biñ emekdür
Aña kitāb-1 ḳadīm ' ibretle felekdür
Sensin seni götüren şanma ki ol semekdür

O deryāya cān u dil terkūñ urmaq gerekdür
Tā cānuña kıymayınca o deryāya t alınmaz

6. Āşıka dilber ne gam eylese ger bu nāzı
Naqş-ı hayāl eyleyen dilde görür Hicāzı
Haqīkatuñ pīridur ‘Az̄bī idem mecāzī
Bu şüretüñ libāsın vir gayrıya Niyāzī
Sen o bahre talarşan şāyed geru gelinmez

63-

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Olamaz ‘anqā ile yek-dil makes
Cümlenüñ pāyinde ‘aşık oldu pes
Şubḥdem Haqdan çağır Haq ile ses
Vaşl-ı Haq olmağa eylersen heves
‘Aşka ulaş gayrıdan göñlüni kes
2. ‘Aşkla çağlar idi deryā dilā
‘Aşkla yir gök durur kâ’im şehā
‘Aşkla devrān ider ‘arz u semā
Gayrı nesne şanma ‘aşkı zāhidā
Kendi cennetden olupdur muqtebes
3. ‘Aşk yolunda varlığı ağıyāra vir
Cānuñı terk eyleyüp cānāne ir
Kūşe-i hayretde saña qalma dir
Cism ü cānuñ koy yüküñ yükledivir
Rāh-ı ‘aşka gidemez merkeb feres

4. Ol ki ‘aşkda gördi Hâkkuñ zerresin
Tekye-i ‘irfânda yaqdı şem‘asın
Kim ki buldıysa vücûdîñ lem‘asın
Tarfetü’l-‘ayn içre yaqar cümlesin
Ger toqımsa nâr-ı ‘aşqdan bir kabes

5. ‘Aşkıla yansın dahı şubh u mesâ
Çün saña ‘aşq-ı Hudâdur reh-nümâ
Zikr u fikrûñ ola Hâkdan mâ-sivâ
Kârbândur bu hâlâyık dâ’ima
Ehl-i ‘aşq içinde olmışlar ceres

6. Hâbı ğafletden gözin aç gel uyan
Tâbi ki sevdâyı hâme yok uran
Noqta-i sırr-ı ilâhiden ‘ayân
On sekiz biñ ‘âlemi tutup turan
Kâf u nûnuñ terkîbiyle yek-nefes

7. Toldı ‘Azbiye Hâkdan iştiyâk
Hâk yakın oldı baña sensin ırâk
Mâ-sivâdan yum gözüñ Mevlâya baq
Bâğ-ı cennetde olursa oda yaq
Ey Niyâzî koyma dilde hâr u has

64-

Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün

1. Buldum aradum geldüm mürşid baña Qur’ân imiş
Dostum diye çağırdıgum benden yaña seyrân imiş
Bu remzi ‘ârif fehm ider puşide-i nâ-dân imiş

Dermān arardum derdüm baña dermān imiş
Bürhān arardum aşluma aşlum baña bürhān imiş

2. Bir mürşide muhtāc idüm yārdan haber şorsam deyu

‘Aklı hayāl fikrimi dildārıma virsem deyu
Sa‘yi belig eyler idüm ya vaşlına irsem deyu
Şağ ü şolum gözler idüm yār yüzini görsem deyu
Ben taşrada arar idüm ol cism içinde cān imiş

3. Hayli zamāndur sevdiğim hicr u gamuñla sayruyem

Merğubiyeñ öz cānımuñ halkuñ yanında Huriyem
Zāhir ü bātında elHağ Hağ özüme toğruyem
Öyle şanurdum ayruyam dōst ğayrıdur ben ğayrıyam
Benden görüp işideni bildüm ki ol cānān imiş

4. Oldı tevekkül hem rızā-yı teşbīh ‘aşık dervişüñ

Maḥv-i vücūd itmeñ gerek bātında zāhir teşvişüñ
Hağ yolına t̄alib iseñ Hağdan ola her cünbüşüñ
Şavm u sālāt u hac ile şanma biter zāhid işüñ
İnsān-ı kāmil olmağa lāzım olan ‘irfān imiş

5. Her ne t̄alib eyler iseñ olur senüñ Hağ ‘amelüñ

‘Aceb riyāyı terk idüp at bu fenāda emelüñ
Gelmez ise idrāke hayf zātuñla aşluñ senüñ
Kañda gelür vaşluñ senüñ yakında varur menzilüñ
Kandan gelüp gitdüğini añlamayan hayvān imiş

6. Şanma olur vechi Hudā ‘irfānla *Hağka’l-yakīn*

Bildi sülük ile bilen nūrı Hağkı *‘ilme’l-yakīn*

Kenz-i fenā ola özüñ ola Hudāya hem nişin
Mürşid gerekdür bildüre Hakkı saña *Hakka'l-yakīn*
Mürşidi olmayanlarıñ bildikleri gümān imiş

7. Vaşl-ı Habibe irmege 'ariflere devrān budur
Cennetde dīdār isteyen zemzem bilür şöhet budur
İmāna gelmeklik üzre Allāh ü a'lem söz budur
Her mürşide dil virme kim yoluñı şarpa uğradur
Mürşidi kāmīl olanıñ gāyet yolu āsān imiş

8. Herkes görüp işitdigün söyler saña bir bir tırur
Hubbu'l vaṭan manzūmunuñ şerḥ-i beyānı bu durur
Bāṭın gözi görür anı şanma bu göz yüzi görür
Añla hemān bir yüz durur yoķuş degüldür düz durur
'Ālem kamu bir yüz durur gören anı ḥayrān imiş

9. Terk itme 'irfān şöhetin göster bize gel Hakk yüzün
İki cihānda bil özüñ 'arif ola hem aķ yüzün
'Azbi vüçüdüñ Mışridur gördün ise gör baķ yüzün
İşit Niyāzīnün sözün bir nesne örtmez Hakk yüzün
Hakkdan 'ayān bir nesne yoķ gözsüzlere pinhān imiş

65-

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Her biri bir yüzde tayrān eylemiş
Hāl-i 'aşkı perişān eylemiş
Bülbülün kārını efgān eylemiş
Her yiri ḥüsnün gülistān eylemiş
Her tarafda bāğ u bostān eylemiş

2. Bağlamış her ĥarfi nun k̄āf ile
‘ Ālemi bir eylemiř elťāf ile
Herkeseye eyle nazār inřāf ile
Zīnet itmiş zīr ü pes evřāf ile
Her řifātdan zātın i‘ lān eylemiş
3. Mūnkirūñ kārı olupdur iĥtimāl
Zāhidūñ kārı imiř bāri ĥayāl
Āřıķa her dem olur zevķ u viřāl
Bunca evřāfdan görinen bir cemāl
Bir cemāli bunca elvān eylemiş
4. Sırr-ı esmāyı müsem mā řandıęuñ
Mā-sivādur ĥubb u Mevlā řandıęuñ
řūreti eřyāyı ma‘ nā řandıęuñ
Hep kitāb-ı Ĥaķdur eřyā řandıęuñ
Ol oęur kim seyr-i evťān eylemiř
5. Vara bātındur selāmet ‘ aynı zāt
řūret-i zāhirde çoķdur müřkilāt
Keşf olur bir zerre içre mümkināt
Ĥüsnüni izĥār idüp bunca řifāt
Zātına insāmı bürĥān eylemiş
6. Gördüğün dervişe baķma cāna baķ
Aña idrāk baĥředen sultāna baķ
Mürşid-i kāmil görüp Sübhāna baķ
Ĥaķķı isterseñ yūri insāna baķ
şems-i zāt rüyunda raĥřān eylemiş

7. Hakkā vuşlat p̄r yüzinden görünür
Ehl-i hāle hāl izinden görünür
Ārife mevlā sözinden görünür
Hakk yüzi insān yüzinden görünür
Zāt-ı Raḥmān şeklin insān eylemiş
8. Kıldı efkār-ı çeşmini pür-ḥun anuñ
Āb-ı zemzemle vücūdıñ yok anuñ
‘Aql u fikrin aldı dehr-i dūn anuñ
Nice görsün şems-i vechin çün anuñ
Zāhid-i a‘ mā ki tuğyān eylemiş
9. Cinsine ‘arz itme taqvāyı şehā
İblīs merdūde dönmüş gūyiyā
Bilmez eyvallāh sözüñ cāhil dilā
İçini almış anuñ fişk ü riyā
Göñlini şeytān perişān eylemiş
10. Kühüne vāşıl olucağ ‘ārifūñ
‘Ārif iseñ vechine bağ ‘ārifūñ
Hakk özüdür gördüğü yok ‘ārifūñ
Her nazarda bakdığı Hakk ‘ārifūñ
Her görüşde nice iḥsān eylemiş
11. Her kime p̄rden ‘aṭā iḥsān ola
Feyzi Hakk andan gelüp mihmān ola
Kendi rabbi nefis olup sultān ola
Hakkı añlamak degül āsān ola
‘Ādetā Hakk böyle erkān eylemiş

12. Hakkā ulaş h̄ile-i nefsd̄en kesil
Ola eşki çeşmi mişli ‘ aynı Nil
Yana ‘ aşk tenviri içre ‘ aql u dil
Sâlik irince kemâle şöyle bil
Yüreḡin baş bağrını kan eylemiş

13. ‘ Azb̄inũñ h̄ali yamandur zevkle
Merd-i meydān h̄ünerdür şevkle
Geldi bu meydān ‘ aşka ‘ aşkla
Añlayınca zāt-ı Hakkı zevkle
Bu Niyāzī nice seyrān eylemiş

66-

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

1. Ne şa‘ nat gösterür üstad anı hadd̄in raḥīm̄ itmiş
Tekebbür cāmesin her kim gir anı racīm̄ itmiş
Kimũñ cebbār u bed ef‘ āl kimũñ ṭab‘ -ı selim̄ itmiş
Görũñ şun‘ -i kadīmi kim kimũñ halkın ‘ aẓīm̄ itmiş
Tamām halka olan fi‘ ilin dilin göñlün kerīm̄ itmiş

2. Kimisũñ ḥabbeye muḥtāc kimũñ şāhib-i serir̄ itmiş
Kimũñ pür ‘ aql-ı Eflāṭun kimũñ dehre emīr̄ itmiş
Kimini nef̄s-i ğaddāre eli bağlu esīr̄ itmiş
Kimũñ bed-fāl ü bed-ef‘ āl u bed-ḥū-yu zamīr̄ itmiş
Ḳahr evşāfina mazhar ḳılup kimũñ le‘īm̄ itmiş

3. Velī ki hür sultāndur bir ‘ aşık̄ olsa ger şā‘ ir
Muṭahhar ‘ aşık̄ ol ebsem tekellümden olur zāhir
Ḥaḳīḳat ‘ arşası içre olan ḳaḥīr̄ olur kāfir̄

Ne kim taq̄d̄ir idübdür H̄aḡ olur elbetde ol zāhir
Ne taq̄d̄ir idelim aña ki taq̄d̄irin ḡaḡim itmiş

4. Severler cān ile yāri iderse cevr incinmez
İder biñ cānla ḡizmet ne olsa emre incinmez
ḡaḡiḡat ehli cāhil görürsün göre incinmez
Velī ‘ārif olan luḡfa sevinmez ḡahre incinmez
Eyü kim cümleten ḡalka āḡāsın ol ‘umūm itmiş
5. Nümāyan oldı her yide şeri‘ātle görür kim H̄aḡ
Önüde reh-nümā olmuş tariḡatle görür kim H̄aḡ
Cihānı pür ziyā iden hidāyetle görür kim H̄aḡḡ
İkisin bir bilüp ḡoḡru ḡaḡiḡatle görür kim H̄aḡ
Anuñ birisini ḡahhār idüp birin ḡalim itmiş
6. Saña H̄aḡdan sual olsa cevāb-ı şāfi bilmezseñ
Rumūzı mā-‘arafnāyı özüñ taḡtında görmezseñ
Sen ‘Azbi laḡmüke laḡmi sözi remzini bilmezseñ
Ne ḡāşıl ey Niyāzī cennet-i ‘irfāna girmezseñ
ḡutalım H̄aḡ yirüñ anda senüñ dāru’l-na‘im itmiş

67-

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Kendini ‘aşḡ ehline zāhid niçün eyler çün ḡāş
Müñkire iḡrār iden dir ki mā‘āzallāh ne ḡāş
Rāzī olmuşdur bu ḡavle cümleten nās u ḡavās
Bu ḡabi‘at zulmetden bulmaḡ isterseñ ḡalās
Gel riyāzātle erit bu cism ü cānı çün raşāş

2. Seni lâyıķ mı ide mađlũb dilā her bār nefis
Farķ ider senden diriĝa yār ile aĝyār nefis
Fi'l-ħaķīķa ĉunki birdũr *leysefi'd-diyār-ı nefis*
Nice mecrũħ eylediyse rũhuñı emmāre nefis
Sen de gũrz-i zıkr ile dũg başma eyle ķıřař
3. Ĥũkmũne her kim ki ķā'ıl oldu Ĥaķķa ĥālimũñ
Bende-i ednāsı oldu *ħamdũ'lillāħ* 'ālemũñ
Kimse maħrum olmadı ĥayfā benũm aħvālimũñ
Her ne vaķtin ĝālip olsa kes ĝıdāsın zālimũñ
Gice gũndũz cũnne-i tevĥıdi saña ķıl menāř
4. Āteři ' ařķıla ' ařķa sen yane gel ey ĝũñũl
Bāde-i feyz ezelden iĉ ķanā gel ey ĝũñũl
Dũřman ile dũstuña iyi saña gel ey ĝũñũl
'Uzlet-i ĥaķ ĥıtiyār it sen saña gel ey ĝũñũl
Tā bulasın Ĥaķ ķatında ' uzletile ĥıtiřař
5. Zerre ķadar ķalmaya ķalbũñ iĉinde hem keder
ĉũn budur ' ālem iĉinde zāhir ũ bāťın ĥaber
Hem tũyar sırr-ı Ĥudādan ' Azbĩ bir mānendũrũr
Ey Niyāzĩ bu riyāzet yolına kim gider
Buldılar şol zevķi kim buldı anı ancak ĥavāř

68-

Fā' ilātũn Fā' ilātũn Fā' ilātũn Fā' ilũn

1. *Sũre-i seb'ul-meřāni* Ĥaķđur ayetden ĝaraź
Mebde-i sırr-ı ma' āddur ķat' ı miħnetden ĝaraź
Kũfrũle ĩmān olupdur Ĥaķķa ' illetden ĝaraź

Sen seni bilmekdür ancak p̄ire ülfetden ğaraž
Noğtayı fehm eylemekdür ‘ilm ü hikmetden ğaraž

2. Mekteb-i ‘ilm-i ezelden ‘arz-ı hikmet eyledi
Küfr ü zulmet içre kaldı ola ki ‘illet eyledi
Hayr ile şerre velī Hāĳka şehādet eyledi
Halkı bunca enbiyā kim geldi dāvet eyledi
Vahdetüñ sırrını bilinmekdür o da‘vetden ğaraž

3. Luĳf-ı Hāĳdan her nebī bürhān-ı hüccet gösterür
Şanma ‘arz-ı nefis idüp halka kerāmet gösterür
Her ne gösterse senā bil anı kudret gösterür
Sāni‘ -i gör günde yüz biñ dürlü şan‘at gösterür
Kendüyi göstermek içündür o şan‘atdan ğaraž

4. Zāhidā bir noğta oldı bunca elvāndan murād
Hāĳkı bilmekdür netice cümle ‘irfāndan murād
Sen seni bilmekdür ancak emr-i Qur‘āndan murād
Hep celālüñ perdesidür küfr ü ‘işıyāndan murād
Bahr-ı cüduñ çatresidür fażl u rahmetden ğaraž

5. ‘Azbiya hicrānla yandüñ firāķı miñnete
Çünkü dōstundan cüdā düşdüñ diyar-ı ğurbete
Hāĳkı ikrār eyleyen eyler bakar mı hüccete
Nefsini bilen irermiş bir dükenmez devlete
Fakru fahrīdür Niyāzi bil o devletden ğaraž

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Çün şerî' atdur haqîkat ehline hâza şırât
Emr ü *nehy-i münkeri'* ârif gibi kııl irtibât
Sırruñı fâş itmeye özüñ sırruña eyle sımât
Her denîñ sözine aldanma itme ihtilât
Her kişi sırra maḥrem şanma eyle ihtiyât

2. Bilme şeytândan günâhı olma nefse âşına
Şoñra ger yüz biñ peşimân olduñsa yok ' aṭâ
Ḥâb-ı ğafletden uyar cānuñ nasîḥatdür saña
Şol ki söz ḳadrin bilür cānuñ nişâr eyle aña
Ayağınuñ altına döse yüzüñi çün bisât

3. Bu vücûdı Ḥaḳḳa ikrâr itmege bir senüñ bilür
Ehl-i la' bîñ ḫalini çün yine ehl-i dîñ bilür
Ehl-i ' aşḳ maḥbûbunu bir çift bilür bir tek bilür
' Ârifüñ ḳadrin yine ' ârif olanlar yek bilür
Ehl-i ' uluvvüñ rütbesini bilmez ehl-i inḫitât

4. Pür ferâḫ olma saña geldikce dünyâ ṭa' nesi
Özüñi aldatmasun fânide sevdâ ṭa' nesi
Dilberüñ luṭfi saña hoşdur ki ḫelvâ ṭa' nesi
Güç getürme kendüñe geldikce a' dâ ṭa' nesi
Sükkerî ḫelvâdur andan ḫâşıl olur inbisât

5. Saña ' irfânla dūzaḫ tâ ola Bâğ-ı İrem
Yok yire çekme ḳasâvet her işi bil muḫterem
Ḥâṭır-ı nâşâd-ı ki ' Azbî iderseñ pür elem

Ey Niyāzī fāriḡ ü āzāde ol var çekme ğam
Kahr u luḡfi bir bilürseñ ğam olur saña neşāt

70-

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Bize ṭa' n eylese ğam özün bilmez meger vā' iz
Bu atup tutmasın gördüm didüm ben de nedür vā' iz
Saña ehl-i dilün cümle du' āsı hep budur vā' iz
Bugün bir meclise vardum oturmuş pend ider vā' iz
Oğur açmış kitābını bu halkı korkudur vā' iz
2. Kimini mal ile derde kimini devlete şalmış
Kimini semt-i fetvāya kimini hüccete şalmış
Kiminün rāḡatuñ almış belā vü miḡnete şalmış
İki bölmüş cihān halkuñ birini cennete şalmış
Eliyle kürsiden birin ṭamuya şarkıdur vā' iz
3. Okudursın ḡaḡīḡatce nice nā-dān maḡbunı
Meded aḡlatma şādānı ferāḡnāk itme maḡzūnı
Yeter satduñ yeter vallāḡ bize bu ṭarafa ma' cūnı
Şaçar aḡzından āteşler yaḡar şeyṭān-ı mel' ūmı
Şanarsın yedi ṭamunuñ ' azābı kendidür vā' iz
4. Şatar bir pula cennet zevḡını ol mu' teber yir yir
Temennāyı du' ā itsün ṭatar kendin semādan ber
ḡaber-i ma' ni-i Ḳur' āndan bilen cāna ḡaber söyler
Ṭamuya şöyle toldurmuş içinde yok ṭuracak yir
Aña yirleşdirür halkı ' aceb ḡizmetdedür vā' iz

5. Gehî havf-i Hudâ ' Azbî idüpdür çeşmimi pür-nem
Gehî va' d-i vişâliyle olupdur hâtıram hürrem
Dimeyüñ yâr olur yârin edeb üzre oluvar begem
Yaraşur va' z aña haqqa ki yanar yaqılır her dem
Niyâzinüñ hemân ancak cihânda adıdur vâ' iz

71*

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Gel tevekkül ' abdi ol bî irtifâ'
Kimse senden görmeye rüy-i fezâ'
Haq saña ihsân ide rüz u cezâ'
Şıdqla girdüñse yola ey şücâ'
Bir katı gerekli söz var kılm simâ'
2. Ölmeden evvel ölüp bul izz u cân
Sendedür cân u cihân cânân-ı cân
Zâhir ü bâtından el çek pehlüvân
Cümleden evvel saña lâzım olan
Cümle yârânuñ eyle gel kılm vedâ'
3. Haq yanında olmak isterseñ ulu
Özüñi fehm itmede ol kaygılı
Saña yokluk illerinden gele bu
Mâl u mülk ü kavm ü ihvânuñ kamu
Terk it anları saña virür şudâ'

* Niyâzî-i Mısrî Dîvânı'nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Cism ü cânun dahi kurbân idegör
Ger kabûl olursa buldun irtifâ'
a.g.e., s.106

4. Mâlik ‘ilm-i ledün sulţân ide
Tende almıŝken seni Ha cn ide
Cümle varlıdan geüp uryan ide
Bir gnl alur arada anı da
Ŗeyhe apŖur ana eyle ittib

5. Gz ulala gel Ŗer at sırrına
Eyle hizmet gel tariat sırrına
Mlik olunca vilyet sırrına
Byle ılsañ bil haıat sırrına
Az zamnda haŖıl olur ittl

6. Chili grme cihnda chili
Kmili grme beada kmili
D cihnda budur ‘Azbi fzılı
Sırr-ı tevidñ Niyzi haŖılı
Hakıla ortada almaya niz

72-

F iltn F iltn F iltn F iln

1. ‘AŖk-ı Haa dŖ olup ıl iki ‘lemden ferg
Cilveghı cismidr anuñ muaa dg  ta
ımadan fışat elñden gemeden bu sende a
Her kimñ kim derd-i Hadan yreginde olsa dg
‘Aıbet dermna irp cn u gñli ola Ŗa

2. Bsbtn dny iinde ben gibi vere yo
Bir yzi ara gnhkr mcrim biare yo
Derd-i gmla barı hn olmuŖ dili bimre yo

Lîk derdi olmayanuñ derdine hiç çäre yok
Göñli olmuşdur anından yanından ol dâ'im irag

3. Ol *şirât-ı müsteķimî* toğru egri añlar ol
Padişāh māsivādur nāsa hizmet eyler ol
Bend-i zāhirde muķayyed seyr-i bāṭın neyler ol
Habs idüp şehbāz-ı rūhı zāğ-ı nefsi besler ol
Cīfeden ğayrı ne şayd ider havaya açsa zāğ
4. Olmaya çün kayd-ı imān dīn mezheb ṭamuda
Fā'ide virmez pişmān olduđuñ hep ṭamuda
‘Aql ile dōstluđ iden ḳaldı mertebe-i ṭamuda
Şol esir-i nefis olan ḳaldı dâ'im mu'azzeb tamuda
Nefs elinden ḳurtulan cennet olmuşdur ṭurağ
5. Dem-be-dem ehl-i yaķın göñlünde yoklar göñlüni
Vāşıl-ı dil eylemişdür dile çoğlar göñlüni
Ehl-i nefsün lācerem nefsünden otlar göñlüni
Nefs odur kim cehli ḳarañusu ḳaplar göñlüni
Rūh odur kim 'ilm nūrı göñlüne yađar çerāğ
6. Dōst iseñ gel dōst ile dōsta yetişdür özüñi
Mantıķu't ṭayrdan rumūzun nođtadan gör yüzüñi
‘Ayn-ı zāt olmağ için zātından ayırma izüñi
Tūtyā-yı ma'rifetle rūşen it cānuñ gözüñi
Göresin cānānı her yüzden ola ṭāğ üzre dāğ
7. Bir melek sīmā ḫabibe ‘Azbiyā üftāde ol
Bā-i bismillāh ki sensin ‘ayni noğta bāda ol

Kendüni birlikde fehm it cism ile eşyâda ol
Cân u göñlüñ şâd idüp her guşşadan âzâde ol
Bir ola dâ'im Niyâzî gözüne yakın ırağ

73-

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün

1. Olduñ ise 'aşkla ger sine şâf
İremez maşşudına ehl-i hilâf
Miskinün 'anķâ ise der Kuh-i Kâf
Gel ey şofî çıkar şofi kıl inşâf
Ķo şuret düzmeği kıl içüñi şâf
2. Özüñdür görmeyen sırr-ı emîni
Tutalım zabt ide rû-yı zemîni
Der ağuş idesin bir mehcebîni
Riyâ ile bu 'ömr-i nazenîni
Nice bir şarf idüp idersün israf
3. Yüzüñden zerre deñlü virme kini
Nice yâd idesin Ķalbi selîmi
Ķazandınsa eger luţf-ı Ķalîmi
Ķurı da'vâ mı şanduñ sen bu 'ilmi
Bu yolda böyle mi gitdiler eşraf
4. OĶur mevlâsına Ķarşu yalanı
Kemâl ehlinde görme imtiĶanı
Mürüvvetsiz olan bilmez imâni
DaĶı kâmilliğüñ bu mu nişanı
Saña derviş ola etraf u eknâf

5. Görinen pertev-i Hâkdur bu çeşme

Kuşurı zinet-ı cāndur bu cisme

Barişma nefisle cānāna küsme

Degül bi'llāh mürşidlik bu resme

Kemāl ehline yakışmaz bu evşāf

6. Kim ikrah ider cevri ü cefādan

Huzuru vechüñ görür şanma gedādan

Nişān bulmaz efendi ol vefādan

Arıt pāk eyle qalbüñi sivādan

Begenmez böyle qalbi añla şarrāf

7. Tecelliden vücūduñ gel yuyagör

Vücūduñ ismi yüz biñdür şayagör

Özüñden bil haber birdür tuyagör

Hakīkat kārbanına uyagör

Qatı rüşen yola gider ol eşnāf

8. Oqu Hâkdan çü ' aşık dilleri hep

Yerine bağıldur Hâk yolları hep

Açılmışdur şeri' at gülleri hep

Fenā kāfindan aşır yolları hep

Beqā ' anqāsına olurlar eşnāf

9. Bu sırrı cümleden zībā tutarlar

Vücūdı Ka' be-i ' ulyā tutarlar

Bu rāhı qāf-ı dil ' anqā tutarlar

Bu yolu cümleden ' alā tutarlar

Sarāy-ı vahdete irişen eslāf

10. Kelām-ı Hāḡḡa ḡoşuñ tā ola sāk
Vücūduñ ile fānī ‘ aşḡıla yaḡ
Ne yüzden zāhir olmuş şan‘ at-ı Hāḡ
Hurūfa bakma andan iġerü bak
Nefesdür cān degüldür nūn ile kāf

11. Taḡılımış boynuña iḡrār kimindi
Bilür Hāḡdur pīrinden cümle fendi
Yeter epsem yeter epsem gel ‘ Azbī
Nefes bahrinde lāl olmuş Mışrī
Şada vü ḡarf iġinde ol urar lāf

74-

Mefā‘ İlün Mefā‘ İlün Fe‘ ülün

1. Şirkinūñ işbāt-ı Hāḡdur ḡāf-ı şāf
Bir elif bir lām elif olmuş muzāf
‘ Aynı Hāḡḡı zāhidā şanma güzāf
Bulan cem‘ iyyet-i kübrā olur şāf
Vücūdı olur anuñ ḡa ile kāf

2. Hāḡ insāna kemāl-i hissi virdi
Bilür kāmīl olan ḡallāḡ-ı merdī
Cihānda fark ider cem‘ iyyetle ferdi
Diliyle eylemiş da‘ vā-yı merdī
Göñülde himmetidür nūn ile kāf

3. Ḥabībūñ vechine olan nigāhbān
Olur bizzāt yanında dīn ü ĩmān
Īrāde maḥv olur ʿilmiyle ʿirfān
Olur zātı bu mevcūduñ ol insān
Olupdur kevn aña aʿzā vü evşāf
4. Düşelden zülf-i dildārı kiminde
Olurmuş şāh-ı ʿaşka ʿayn-ı bende
Nice şanduñ bu ʿaşkı sırrı sende
Nitekim cān olur maḥfī bedende
Gerekdür ola maḥfī kuṭb u eṭrāf
5. Meded ey ʿAzbi bir toĝru ḥaber vir
Ki *ibn-i vaḳt* olur merd-i hüner vir
Ki şāh-ı ʿaşk-ı yarda oynadur ser
Fenā meydānınuñ merdi olan er
Niyāzī gibi itmez ol ḳurı lāf

75-

Fāʿ ilātün Fāʿ ilātün Fāʿ ilātün Fāʿ ilün

1. Veche-i ʿaşkı ḳıl temāşā şüret-i insāna baḳ
Küfr-i zülfinde ḥabībūñ gizlenen ĩmāna baḳ
Mevr ise hem şoḥbetüñ ey dil aña mirʾāta baḳ
Zāhidā şüret gözetme de içeri gel cāna baḳ
Vechi üzre gör ne yazmış defter-i Raḥmāna baḳ
2. Münkire ʿillet gelür ʿarz olsa Ādem ḥücceti
Ādem ol İbrāhimüñ ʿaşkıında bul bir milleti
Ādeme imhā ile baḥş oldı ʿizzet ḥilʿati

Muşhaf-ı hüsnünde yazmış *kul hüva'llāh* âyeti
Gel inanmazsañ gir oku mekteb-i 'irfāna baķ

3. Sırr-ı 'aşķ 'āşık olanuñ hān ile mānın alur
Ehl-i 'aşķ zevķin virür feryādı hicrānın alur
Hubb u dünyādan şabırsuz dīnin imānın alur
Çeşmini gösterdügince 'āşıķuñ cānın alur
Leblerüñ açdıķça cān nefh eyleyen cānāna baķ
4. Dilberā ihsān senüñdür ben gözi pür-ķūnu gör
Mācerā-yı 'aşķı fehm it kāse-i gerdūni gör
Ben ğamı hicrāna nide haķır maķzūnu gör
Zülfüñüñ her bir telinde bağlı biñ Mecnūnu gör
Haķtınuñ leylindeki yüz biñ meh-i tābāna baķ
5. Şerhi mümkin olmaya yüz biñ disem bir şemmesi
Nice 'ālemler beyān eyler haķīķat şem'ası
'Āleme pertev şalınca mihr-i 'aşķuñ şu'lesi
Āteş-i rūşsar ile yanmış ķararmış çehresi
Harf libāsından şoyunmuş noķta-i 'uryāna baķ
6. Zerre deñlü ma'nidendür ehl-i 'işyān şehleri
Ķapusunda bendedür zāhir bu devrān şehleri
Bir harābāt ehli miskīndür fenānuñ şehleri
Hep mülāzim ķulluğunda bu fenānuñ şehleri
Ķapusunda pādişāhlar ķul olan sultāna baķ

7. Şerh-i ‘aşk-ı yād ider añlar iseñ bu çār kitāb
Her ne deñlü eylesün dildāre farzdur intisāb
‘Az̄bī ‘aşık ol hemān *vallāh a‘lem bi’s-sevāb*
‘**Ālem anuñ hūsninūñ şerhinde olmuş bir kitāb**
Metnin isterseñ Niyāzī şūret-i insāna baķ

76-

Mef‘ūlü Mefā‘ilün Mef‘ūlü Mefā‘ilün

1. Cennet deminūñ ‘ömri biñ ‘ömre imiş ancaķ
Şoĥbet demine taĥrīk bir ġamze imiş ancaķ
Bu cümle ‘ulūm-i Ĥaķķa bir zerre imiş ancaķ
Ĥaķ ‘ilmine bu ‘ālem bir nüşha imiş ancaķ
Ol nüşhada bu ādem bir noķta imiş ancaķ
2. Emrinde olur k̄a’im bu yirde olan eşyā
Var ile yoġu ‘ārif bilmez mi ġamı ferdā
Bu kenz-i ĥafī sırrın bulduñsa eger cāna
Ol noķtanuñ içinde gizlü nice biñ deryā
Bu ‘ālem o deryādan bir kaķtre imiş ancaķ
3. Ĥāl ehline bir demdür çün āĥiriyle aķdem
Birlikde özün her kim var ile kılur hemdem
Her Ehrimeni ādem şanma görüben Ĥürremi
Ādem demini her kim buldıysa odur ādem
Yoksa görinen şūret bir gölge imiş ancaķ
4. Āyāt-ı Ĥudā remzin bilmez velī her nā-kes
‘Ārifler ile hemdem olmaz velī her nā-kes
Cehl ile kemāl içre gelmez velī her nā-kes

Bu zevke yiler herkes bulmaz velî her nâ-kes
İren anâ âdemden bir fırka imiş ancak

5. Eyler tecelli ‘Azbiye bu şeş cihetden sağ ü şol
Ger rüh-ı sulţân hemdemi olmaqlığa bulduñsa yol
Gencine-i zâtına çıkdıysa eger Haq yol
Kim ki ol deme buldı yol vaşl oldı Niyâzi ol
Nâci dinilen fırka ol zümre imiş ancak

6. Mevlâyı bilen zâhid ger fehmeylese fi‘ilin
Cân ider idi şuret içre görinen meylin
Mizân-ı Hudâ ‘aqlın kıldıysa Hudâ ‘aqlın
Mef‘ülü mefâ‘ilün mef‘ülü mefâ‘ilün
Âdemde olan esrâr bu demde imiş ancak

77-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1. Âkil iseñ bātılı koy Haqqa bak
Rûz-ı şeb kıl yâre ‘arz-ı iştiyâk
Sineñi derd-i elemde oda yak
Ey gönül gel olmağıl Haqdan ırak
Tende cânuñ var iken eyle yarak

2. Bir kemâl ehli bize virdi haber
Kendi özün olur İblis-i har
‘Aqluña aldanma şofî *el-hazer*
Dünyâda ölmezden evvel kıl sefer
Hîç idinme bir makânda sen turaq

3. Cürmini fehm eyleyen şāfi degül
Vechi yāruñ kim ki müştākı degül
‘Āşık-ı mest eyleyen sākī degül
Yohsa bu fırsat bize bākī degül
Terkin ur düşmeden ortaya firāk
4. Yāre yār olmak için ol yāre yār
Pāy-i māl-i ‘aşk iseñ kıl iftiḥār
Yārı aġyārı bilen var oldı var
Gel bu ‘ırz u nāmūsı it tār u mār
Ger yola girdüñ ise ‘āruñ bırak
5. Çün āḥir var olur cevr ü cefāna
Çün insāna bir ola şāh u gedāna
Çün ‘āşık bilmedi cevr ü vefāna
Ḥalkuñ uşlu dimesinden saña ne
‘Ākil iseñ aduñı Mecnūna taq
6. Şubḥdem aġla cihānda gülme hiç
Kimseye ‘arz-ı şikāyet kılma hiç
Kendüñi teşviş ḥalṭa şalma hiç
‘İlmüñe maġrūr olursan olma hiç
Aşşı virmez saña ne kara ne aq
7. Gözüñi ayırma gözinden mürşidüñ
Sözünü seçme sözinden mürşidüñ
Ey bilen Ḥaqqı yüzinden mürşidüñ
Key şaķın çıkma izinden mürşidüñ
Her ne emr ider saña olma ‘āq

8. Her yanuñda derd ü ğam hâzır ola
Hem saña hemdem gerek dâ 'im feza
‘ Āşıkā zecr ü sitem ‘ aynı şafā
Bir elüñe gözyaşından kıl ‘ aşā
Bir elüñe derd odından yak çerağ

9. Añladuñ Qur’an içinde andımı
Vech-i âdemde görünce fendümi
‘ Azbīyā bilmek dilersen kendümi
Ey Niyâzî tutar iseñ pendümi
Diye saña istedigüñ işte bāğ

78 *

7+7=14 hece vezni

1. Paşlı dilüñ envârı nefesi durur kâmilüñ
Evliyānuñ Hağ sırrı nefesi durur kâmilüñ
İki cihān dilberi nefesi durur kâmilüñ
Hağ yolınuñ reh-beri nefesi durur kâmilüñ
Dil tahtınuñ serveri nefesi durur kâmilüñ

2. ‘ Arzı niyâz oldı çün ğalbi küşad eyleyen
Müşkini hâl ider nefsi-i necāt eyleyen
Sözi mezād eyleyen sırrı kesād eyleyen
Nefsini mat eyleyen def -i memāt eyleyen
Nefh-i hayāt eyleyen nefesi durur kâmilüñ

* Niyâzî-i Mısrî Dîvânı’nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Mevtâya itse nefes her yanadan gele ses
Haşr iden ey hak-şinâs nefesidür kâmilün
a.g.e., 116.

3. Baña lebiñ zemzemi şun ki bulam hoş demi

Bildüñ ise ‘âlemi eyle müdâm ‘âlemi

Cânla fehm it demi ‘âşıküñ ol maḥremi

İsteyü var âdemi âdemde bul âdemi

Sırr-1 *nefahtü* demi nefesi durur kâmilüñ

4. ‘Âşık iseñ ‘aşkla fehm ide gör muṭlaķı

Secdeye yüz virmesen ḳara ile at aķı

Gel añla vahy-i Ḥaḳķı sineñe aç biñ yaķı

Bülbül iseñ gel şaķı sūre-i Necmi oķu

Ta bilesin mantıķı nefesi durur kâmilüñ

5. Görmiyem mi ben beni öldüre bu ‘âr beni

Külḥân idem meskeni tā ki bulam gülşeni

Ḥaḳ vire anda seni maḥv ola mā-i meni

Rūḥu’l kudsüñ demī âdemden iste anı

Olmış göñlün cânı nefesi durur kâmilüñ

6. ‘Ayn-ı cihât eyleyen işte bu zât eyleyen

‘Ayn-ı şıfât eyleyen şoñra memât eyleyen

Nefsini at eyleyen cismi âyât eyleyen

Māye-i zât eyleyen feyz-i necât iyliyen

Âb-ı ḥayât dinilen nefesi durur kâmilüñ

7. Şıdķıla gelenleri ḥizmeti olanları

Dilberi bulanları ‘aşķıla ṭolanları

Unuda hep kinleri göstere Ḥaḳ fenâleri

Diri ḳılan tenleri zinde iden cânları

Ḳaldıran ölenleri nefsi durur kâmilüñ

8. Derdlere dermān iden ‘Az̄bīye ihsān iden
Derd ile hayrān iden ‘aşkıla devrān iden
‘Āleme sulṭān olur cehl̄ini ‘irfān iden
Niyāzī-yi cān iden zerresini kān iden
Ḳaṭresīn ‘ummān iden nefesi durur kāmīlūñ

79-

Mef’ulü Mefā’ilü Mefā’ilü Fe’ulün

1. Ey dil yine sen ‘aşkıla meydāna mı geldūñ
Terk eyleyūben cehlūñi ‘irfāna mı geldūñ
Vechūñi görüp şıdḳıla ĩmāna mı geldūñ
Ey bülbül-i şeydā yine efgāna mı geldūñ
‘Azm-ı gül idüp zār ile giryāna mı geldūñ
2. Medḫ eylemedin kendūñi hep ḥalkā şatarsın
Sen kendi özüñi cehl ile ‘ārif mi tūatarsın
Derd ehline dermān diye sen derd mi ḳatarsın
Pervāne gibi āteşe dā’im cān atarsın
Evvelde bu ‘aşḳ odına sen yana mı geldūñ
3. Sen kendūñi ‘anḳā şanuben yüksek uçarsın
Bī-ma’ nā yire gördūñ ki ṭoḡru tūatarsın
Ta böyle ‘aceb teslīm olup söyle n’idersin
Yaḡmur gibi yaḡarsa belā başuñ açarsın
Cān virmege dōst yolına ḳurbāna mı geldūñ
4. Demidür dinürse n’ola ‘aşḳ hevā sazına ṭanbūr
Bir zerre ki mir’atı Ḥaḳḳa oldı ‘ayan nūr
Bu sırrı saña remzile çün keşf ide şaṅtūr

Her şey çalışur bir şıfâtı eyleye mâ‘ mür
Sen cümle şıfât ilini virāna mı geldüñ

5. Her aḥsen edā şüret leylāda görünmüş
Çün ‘ aşk-ı Hudā lücce-i deryāda görünmüş
‘ Aḳsi güzelin ayine-veş māda görünmüş
Vech-i aḥadiyyet ki şol eşyāda görünmüş
Bu keşrete ancaḳ anı seyrāna mı geldüñ

6. Bir yüzde naḳşı görüne bu ‘ ālem u ādem
Ebkem olur aşḥāb-ı edeb fehm iyle her dem
Dildārı seven ebsem olur sırr ile ebkem
Bir kimse senüñ olmadı hiç rāzuña maḥrem
Bilmem bu cihān için yek-dāne mi geldüñ

7. Lāyık mı saña Ḥaḳḳa niza‘ remzüñ idersin
Baḳaydı Ḥaḳḳa çünkü fenā remzüñ idersin
‘ Azbī ḳuluña küllī vefā remzüñ idersin
Bu ḥaste Niyāziye şifā remzin idersin
Derde düşenüñ derdine dermāne mi geldüñ

80-

Mef‘ ulü Mefā‘ ilün Mef‘ ulü Mefā‘ ilün

1. Sen nefsüne ḡālib ol iḥsāna irem dirseñ
Kimdür saña kezzāb ol ĩmāna irem dirseñ
Her ḥalüne kātib ol yazana irem dirseñ
Derd-i Ḥaḳḳa ḫālib ol dermāna irem dirseñ
Miḥnetlere rāḡib ol āsāna irem dirseñ

2. Ma' nide zehirdür ' aşk ammâ ki şifâlıdur
Sultânı budur anuñ meşrebde gedâlıdur
Yâru cefâkar şanma bi'llâh vefâlıdur
' Aşk yolu belâlıdur her kârı cefâlıdur
Cânuñdan ümîdüñ kes cânâna irem dirseñ
3. ' Aşk yolına girdüñse hıdmetüñi çalâk it
Geç lezzet-i nefsüñden Hâkķı saña tiryâk it
Çek elüñi dünyâdan ' ârif gibi imsâk it
Od yak sineñi çâk it şu gibi özüñ pâk it
Yüzüñ yire sür hâk it ' ummâna irem dirseñ
4. Akla karayı terk it fark eyle özüñü bil
Her gördigüñ esrârı cân u dile maḡlab kıł
Bilmedigüñ aḡvâle dil urma şaķın hem el
Bu yolu bil andan gel deryâyı bul andan gel
Ka' rına irüp el şal dür-kâna irem dirseñ
5. Tâlib iseñ ey tâlib şoḡbetde naşîḡat tut
Ya söyleme yâḡut sen ikrâruñı ġâyet güť
Nâ-ḡaķ eyle gel Hâķdan hem cismüñi ' üryan it
Pirüñle olan ' ahdi güť neñ var ise ķo git
Bildiklerüñi terk it ' irfâna irem dirseñ
6. Gel ehli bulup şayd it kâmillere mensüb ol
Hem şoḡbetüñi fark it ġâyet eyle mergüb ol
Etme ḡalebi zihâr sen kendüñe maḡlûb ol
Şabr itmede Eyyüb ol ġam çekmede Yâ' ķüb ol
Yūsuf gibi maḡbüb ol Ken' âna irem dirseñ

7. ‘Aşkıla müdām yār ol her dem gezüp ağlayı
Mecnūn zamān olduñ sevdüñ ise Leylāyı
‘Az̄bī dime ki hoş gör añma ğamı ferdāyı
Terk it urı da‘vāyı hem ‘ucb ile riyāyı
Mıřrī o bu sevdāyı Sūbhāna irem dirseñ

81-

Fā‘ ilātūn Fā‘ ilātūn Fā‘ ilātūn Fā‘ ilūn

1. Pīr-i ‘aşk olup bu yolda *kūllū men ‘aleyhā fān* gerek
Vāllahi ħayrān gerek sīnesi pūryān gerek
Şāhib vāin dem bu dem īmān olanda an gerek
‘Ārifūñ mulā kelāmın uymağa insān gerek
Sırr-ı muğlākdur göñülde zev ile vicdān gerek
2. aradan alur nasībūñ olsa bir kes ger ħasīs
Rūz u şeb kendüye la‘ net seyri kör eyler ħasīs
Evliyā urbunda olmaz bir yalancı bir ħasīs
Bir ħazīnedür taşavvuf mālīk olmaz her ħasīs
Bulmağa anı dü ‘ālemde begüm sultān gerek
3. Vuşlat-ı dildārı kim mātemde bulma isteyen
Evliyānuñ sırrını her demde bulma isteyen
Pīr-i Allāh olduğın ādemde bulma isteyen
Dürr-i yek-tā kānını ‘ālemde bulma isteyen
Bulmaz anı baħr içinde baħr-ı bī-pāyān gerek

4. ‘ Ālem ü ādem içinde ebsem ol olmaz mı kim
Bunca yıl ‘ arzu tekellüm eyleyen tuymaz mı kim
Hakka karşı ma‘ rifet izhâr iden şanmaz mı kim
Ma‘ rifet dâ‘ vâsın iden müdde‘ î bilmez mi kim
Dildeki dâ‘ vâya elde hüccet ü bürhân gerek
5. Hakka teslim-i rızâ olan bilürsen ağlamaz
Şabr ider cevri-i belâya halka sırrın söylemez
Bende-i Hak kimsenün pendün efendi dinlemez
‘ Ārif oldur başına halkı dirüp cem eylemez
Gönlü cümle halk içinde hak ile yek-sân gerek
6. Görür ‘ aşkı er gerek meydân-ı ‘ aşkda şalmağa
Kendüyi terk eyler ol ferdâ gamına şalmağa
Zâhir u bâtın haberdan Hak cemâlin bulmağa
Kibr ü ‘ ucbuñ ‘ illetinden kurtulup sağ olmağa
Bil tabībün mâ‘ nâda şeyhün senün Loqmân gerek
7. Ol ki hâlınden haberdâr oldu itmez kıl ü kâl
Gel bu pendümden gözün aç merd iseñ bir hişşe al
Ey bu gün ‘ arzı rezâlet eyleyen şahib-i kemâl
Şöhret aşşı ma‘ rifet kenzine irmekdür muhâl
Denir anuñ varlığı başdan başa vîrân gerek
8. Kendi hâlün fikr idüp hayret içinde ol kâle
Kayd-ı ‘ uqbâ u fenâyı er gibi zevke şala
Haşr-ı neşrün gerdeşinden gönlü âsayiş bula
Ölmeden evvel ölüp hem kabre gerup haşr ola
Melikü’l mevñün şuhūdunda göñül hayrân gerek

9. Cay-i āsāyiş bula ancak aña hıdmet geçüp
Yetmiş iki millet içre kendüyü alçaq seçüp
Şoḥbet-i ‘ irfān içinde hem mey-i kevşer içüp
Nefs tamusın şırāt-ı şer‘ ile bunda geçüp
Ḳalb evi hem ḥūrī u ḡilmān cennet-i rıdvān gerek

10. Bu sebepdür chl-i ‘ irfān her sözi bıkı itdügi
Cevr-i yāru zevk bilüp her ḥāline şükr itdügi
‘ Aşıkuñ diñlemesini rüz u şeb fikr itdügi
Söyleyüp işitdügi dahı görüp zıkr itdügi
Üstüvā-yı ‘ arş gerse de Ḥazret-i Raḥmān gerek

11. ‘ Ālemi tūfān ider eşk-i revān itdikde ol
Cennet-i ‘ irfān ider sözin ‘ ayān itdikde ol
Mürdeler iḥyā idermiş baḥş u cān itdikde ol
Her kaçan tūḫīlere fetḥ-i dehān itdikde ol
Lezzetinden sözlerine tūḫīler nedmān gerek

12. Gehīce dil ḥasta miskin gāhīce ‘ ālicenāb
Gāh ola rü-yi cihāna aftāb şu‘ le-i tāb
Gāh ola ‘ ilm-i ledünden eyleye çok fetḥ-i bāb
Geh ḥamūş olup dilinden kimse almaya cevāb
Gāh açılup fetḥ olup güller gibi ḥandān gerek

13. Gāh ḥelāl ola ḥarāmı gāh ḥarām ola ḥarām
Gāh ola ‘ aql-ı mükemmel gāh ide ‘ arz u celāl
Gāh mü’min gāh bāḫıl gāh kāfir gāh ḡalāl
Geh ins gāh hey’et gāh rü’yet gāh cemāl
Gāh şaḥv ü gāh maḥv u gāh vücūd cān gerek

14. Kimseye fānī cihānda şatmaya hiç taqvāyı ol
Tıfl içinde hān-ı ‘ālem ola mekteb-i harfe ol
‘İlmi ‘irfān ile ya‘ni ire şeyh-i şırfa ol
Terk idüp cümle kuyūdātı irişe şırfa ol
Şırfa irse bir gönül anuñ içi ‘ummān gerek
15. ‘Ārif-i bi’llāh olan elbet ola *Hakka'l yaqin*
Ola seyrān gāhī anuñ ‘arş-ı kürsi kemterin
Bir olup ‘arz u semāvat bir ola huld u berin
Aradan isķāt idüp cümle izāfātı hemin
Hak vücūdı aşkāre ğayrısı pinhān gerek
16. Kadrini fehmi eyledi hāver-i ziyā hāverün
Senün hār ile yek-sān görme kadrin gevherün
Bāṭınuñ idrāk iderseñ nūrı Hakdur her yirün
Çünkü ‘āridür izāfātıdan vücūdı dilberün
Zevķ-i küllī isteyen ‘aşık dahı ‘uryān gerek
17. Hükmi-i nahv-i şarfı icrā itmede ehl-i gümān
Bilmedi şirk-i hafīdür ilticāyı āşiyān
‘Azbiye kıydı vücūdı kıydı duhāndan yemān
Mışriyā terk-i izāfāt itmege lāyık olan
Kāmil insān içinde biñde bir insān gerek

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

1. Şıdķ u pāk ile ıuran ' ahd ile peymāne gerek
 Hāķķı yekdāne bilüp hem özi bir dāne gerek
 Cān ile hıdmet idüp ıalmaya bir cāne gerek
Sāliküñ mürşidine hıdmet-i şāhāne gerek
İşigine ıoya başın diye şāhā ne gerek

2. Gördügi bildügi anuñ ola ancak diyār
 Reng-i dildār ile yāru ııla reng-i izhār
 Ne çeke ıayd-ı ' adviyi ne bile çünbüşi yār
Ğiçe dünyā ile ' uķbāyı daķı itmeye 'ār
Bu yoluñ miñnetine ol ıatı merdāne gerek

3. Elem u ğam deyu ğamdan geçelüm müşkil odur
 Ola pervāne gibi beste lisān bülbül odur
 Lā ve illāyı bilen cāhil ise fāzıl odur
Nā-murad olmağa ıālib ola kim menzil odur
Daķı halk içre adı ğāfil u dīvāne gerek

4. Aña bu ' ilm-i ledün sırrını çün bildire ol
 Kimini ağladuben kimisini güldüre ol
 Kimini hay ide andan kimini öldüre ol
Daķı Mūsā gibi Hızra gemisin deldire ol
Eski dīvārı yıķup hem ıatil oğlana gerek

5. Çün yolından şaşıra nice biñ āvāre nefis
 Ede bī-çāre niçedür dile bī-çāre nefis
 Kendine hem dem ide İblīs mekkāre nefis

Gemi sağ olsa anı aḥz̄ ide emmāre-i nefis
Yeñi dīvār begüm eskise vīrāne gerek

6. Şanma her gördigüni şıdķıla ol ʿāşık olur
Zāhir u bāḥını idrāk idici ḥāzık olur
Şanma bu ʿilm-i ledün her kişiye lāyık olur
Eger öldürmeseñ oğlanı soñı fāsık olur
Bu bāguñ bülbüli ʿaşq odına pervāne gerek

7. ʿAz̄biyā feyz-i Ḥudādur saña ʿahd u eman
Kim ki her vechile Ḥaḳḳı ide Ḥaḳdan izʿān
Cümle iḳbāl fenādan ola ancak ʿuryān
Bu yola kim ki Niyāzī gire ḳurbān ide cān
ʿİd-i ekberde aña vuşlat-ı cānāne gerek

83-

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1. Ya Naşāradür ya mülhid ya Firenk
Ya kedidür ya köpekdür ya şebek
Çünkü Ḥaḳḳı bilmedi hā bir eşek
Kötebekdür kötebekdür kötebek
Ol münāfiḳlar vezīr olmuş ya bek

2. Dilini zabḥ itmeyen bulmaz yolu
Er kişiye çün licām oldu dili
İkiyüzlüden köpek yegdür velī
Kāfirün yiri cehennemdür velī
Belki esfelde münāfiḳ ola sek

3. Bâb-1 firdevsi açan mü'minleri
Nefsi elinden kaçan mü'minleri
Âb-1 kevşerden içen mü'minleri
Hem şırâṭ üzre geçen mü'minleri
Şaşırın tağdaki hınzır yirde yek
4. Kendi bildügi yola gidenlere
Da' vâyı merdânelik idenlere
Mâlihülya fazlasın yiyenlere
Naşihat çi fâ'ide diyenlere
Qıl ferâgat añlara çekme emek
5. Seni idrâk itmeyen Haqqı añlamaz
Ben diyen kimseye eyvallâh diyemez
Kendi bildigün bilen bend diñlemez
Eylemez Deccâla te'sîr eylemez
Ger naşihat eyleseñ tâ haşre dek
6. Haq sözi nâ-haḡ olan kes diñlemez
Qarnı toḡken dergâh-ı Allâhı bilemez
Degme bir nâ-dâna tenezzül eylemez
Menn ü selvâyı Yahüdî istemez
İstedügi ya başal ya mercümek
7. Mâ-sivâ ehl-i Hudâyı neylesün
' Âşıḡ-ı kâzib cefâyı neylesün
Şıdḡıla ' âşıḡ vefâyı neylesün
Sükkeri olan ḡidâyı neylesün
' Aḡl u fikri cezb ider tuzlu semek

8. Ol ğidādan toğrı emri istemez

Şanma ki mal ile ‘ömrü istemez

‘Ālem-i ehl-i cevri zecri istemez

Üstüvā-yı ‘arş-ı şer‘i istemez

Çingene çuldan kara çadır gerek

9. Mā-sivācı aña Raḥmān yeter

Şehveti bağrı aña ‘ummān yeter

Hem-demi olmuş aña şeytān yeter

Çenginüñ çengi aña Qur‘ān yeter

Cānna kelb ürtüği nān u nemek

10. Kıla māsūn qalbūñi *ḥubb u sivā*

Çünki taḥkīkdür olur ḥaşre sivā

Dem-be-dem Ḥaqqı taleb kıl ‘Az̄biyā

Toğrı yoldan taşra gitme Mışriyā

Enbiyā çekdi bu derdi sen de çek

11. Oldı seyrāngah ben rū-yu zemīn

Benden özge görmedüm bir kemterin

Böyle idrāk eyledüm *Ḥaqqā’l yaqīn*

Çün Kitābu’llāh durur *ḥablü’l-metīn*

Pek yapış bu ‘urvetü’l-vüşkāya pek

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

1. Bu yolda cânından geçen ' aşk yolında Vâmîk gerek
Kâmil mürşid olan insân cümle derde hâzık gerek
Her kârından fâriğ olup derdi Hâkka lâyıq gerek
Dervîş olan ' âşık gerek hem yolında şâdik gerek
Bağrı dağı yanık gerek cân gözleri açık gerek
2. Fehm eylemezmiş rûhını rağbet idenler diriye
Lâyık mıdır insâna kim kıla kıoyunda geriye
Sen sırruñı bilmez iken sırruñ cihâmı büriye
Alçakdan alçak yüriye toprak içinde çüriye
' Aşk âteşinde eriye altun gibi sızmağ gerek
3. Kâmil aña dirler velî hergiz melûl bilmez ola
Câhil aña dirler imiş her kârında fuzûl ola
Hubb u sivâ kıoyamaz seni cânuñ Hâkka vâşıl ola
Zıkr-i Hâkka meşğûl ola ta yana yana kül ola
İsterse kim maqbûl ola tevhîde boyanmağ gerek
4. Bu fânîde miñnet için ağlamayan çün gülemez
Bir pîre teslîm olmayan sırr-ı Hüdâyı bilemez
Bir noktayı fehm itmeyen biñ noktaya dil olamaz
İven kişi yol alamaz maqşûdını tiz bulamaz
Yok olmayan var olamaz varını tağıtmağ gerek
5. ' Azbî faķiri derdmend kıuşandı ğayret kıuşağı
Bir eyledi kıahr-ı ğamı fehm eyledi balı yağı
Her birinüñ bir derdi var göster baña şağdan şağı

Dervişlerün eñ alçağı buğday içinde burçağı
Bu Mısrî gibi balçığı her bir ayak başmak gerek

85-

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Gel haķıķat şhrine gir şâhı bul
‘Aşķ yolında ‘*ārif-i bi’llāh* bul
Sırr-ı ‘aşķı *lemyezel* āgāhı bul
Ķalbün içre ‘*ayn-ı beytu’llāh*-ı bul
Ey göñül gel **Ħaķķa** giden rāhı bul
Ehl-i derd olup derünī āhı bul
Cānān ilindeki şems ü māhı bul
Ādem iseñ *semme vechu’llāh* bul
Ķande baksañ ol güzel Allāhı bul
2. Ehl-i vecde hoş ħalāvet de güzel
Gerçi zikirde tilāvete de güzel
Terk-i dünyāda ferāġat da güzel
Ehl-i ‘aşķa hoş ħarāret de güzel
Gerçi Allāha ‘ibādet de güzel
Zāhid u taķvā *ķanā’at* da güzel
Ħalvet ehline kerāmet de güzel
Ādem iseñ *semme vechu’llāh* bul
Ķande baksañ ol güzel Allāhı bul
3. Cān Ķulağı işide Ħaķķuñ sözün
Āşinādür ħaķ söze Ķünkü özin
Sırruñı fāş eyleme yokdur özin

Saňa söyler çağırır oldu gözin
Ol saňa açmış durur dâ'im gözin
Sen yetirmişsin hâ ararsın izin
Bî-cihet eşyâda göstermiş yüzün
Âdem iseñ *semme vechu'llâh* bul
Kande bakşañ ol güzel Allâhı bul

4. Ziyet-i dehr ile ma' mür olma sen
İtme benlik şâhâ mağrūr olma sen
Kurb-ı Hâkdan göz göre devr olma sen
Nefsüñe mağlūb u mağhūr olma sen
Devlet-i dünyāya mağrūr olma sen
Lezzet-i cāhile mağrūr olma sen
Anları ' izzet şanup hōr olma sen
Âdem iseñ *semme vechu'llâh* bul
Kande bakşañ ol güzel Allâhı bul

5. ' Azbīye yāru müheyya görünür
Şüret-i fāñide ' uqbā görünür
Gör bu şi' irümden temāşā görünür
Kande bakşañ remz-i illā görünür
' Ârife eşyâda esmā görünür
Cümle eşyâda müsemmā görünür
Bu Niyāziden de Mevlā görünür
Âdem iseñ *semme vechu'llâh* bul
Kande bakşañ ol güzel Allâhı bul

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1. Sevdâ ise yeter oldı gel Allâha dönelüm gel
 Dünyâ ise yeter oldı gel Allâha dönelüm gel
 Taqvâ ise yeter oldı gel Allâha dönelüm gel
Hevâ ise yeter gönül gel Allâha dönelüm gel
Sivâ ise yeter oldı gel Allâha dönelüm gel

2. Unudalum derd ü fikri idelüm şubuhdem şükri
 Nice gezelüm uğrı birlikde olalum toğrı
 Özümüzde bulup yâru bir haber alalum bari
Nice bir sevelüm ğayrı nice bir olalum ayrı
Burağup nāmūsı 'arı gel Allâha dönelüm gel

3. Medet kıyâmet kıopmadan İsrâfil şûrı urmadan
 'Ömür geçüp devr olmadan rāh-ı 'aşqda yorulmadan
 Hakkı bulalum ölmeden gel bu tenden ayrılmadan
Bize Hakkdan gel olmadan ecel kösü urulmadan
Cānuñ 'Azrâ'ıl almadan gel Allâha dönelüm gel

4. Gelmedüñ zâhid ikrâra aldandüñ kaldüñ inkâra
 Yüzüñ yokdur hey bî-çâre nice baqasın hünkâra
 'Aşık olduñsa dildâra oñmadık miskîn bî-çâre
Özenmez misin ol yâra ki aldanmışsuñ sen ağıyâra
Seni azdırmış emmâre gel Allâha dönelüm gel

5. Hakkıkat şehrinüñ şâhı değış bu nefsi-gümrâhı
 Bulup bir *merd-i fillâh* olasuñ sırrın ağâhı
 Göresüñ ol yüzi mâhı sür 'aşıklarunğâhı

Taleb kı l her seher gahı yrekden eyle gel hı
Sevenler buldı Allhı gel Allha dönelüm gel

6. Şhib-i kıdem olanlara ‘ aşk baħrine dalanlara
Hağdan haberi alanlara dstdan nişn bulanlara
Erkn ile gelenlere gt farzın bilenlere
Şoralum gel bilenlere güli byn virenlere
Vişline irenlere gel Allha dönelüm gel

7. Er ol nefsn ile şavaş n-dna sır eyleme fş
Sa‘ y idüp gel cha ulaş şabr eyle baėruña řař
Bulup bir hline hldaş ‘ Azb sana söyler krdaş
Niyziye olup yoldaş olursn hline hldaş
Döküp gzlermzden yaş gel Allha dönelüm gel

87-

F‘ iltn F‘ iltn F‘ iltn F‘ ilün

1. ‘ şıka şa‘n-ı ‘ addan yok krr eksik degül
‘ şk elinden her zamn ağlar yanar eksik degül
Gülşen-i ‘ lemde zğ u dil hezr eksik degül
şin-yı ‘ aşk olandan h u zr eksik degül
Keşti-i baħre dem--dem rzgr eksik degül
2. ‘ şık-ı b-re h u zar ider tl u drz
Her zamn bir derdmendr eyleyen söz  gdz
Sevdigmden mptelya dem-be-dem artdıķda naz
Ol ceml-i muřlaķn ‘ aşkunda artdıķa niyz
Ol kdar nz artdırır bir gl‘ izr eksik degül

3. Rûz u şeb fikri vişâli yâr olursa ‘âşıkûñ
Veche qarşu gele cismi nâr olursa ‘âşıkûñ
Hem demi hem şöhbeti ol yâr olursa ‘âşıkûñ
Yeri cennet baqduğı dîdâr olursa ‘âşıkûñ
Vech-i nûrından anı yakmağa nâr eksik degül
4. *Fi’l-mişli* ‘âlemde qalmış câmla cem dinilür
‘Âşık-ı dilber ider her yirde her dem dinilür
Yârsız cennetde neyler zevk-i âdem dinilür
Bu nişâmı ‘âşıkûñ râhat olur gam dirilür
Hayret-ender-hayreti leyl ü nehâr eksik degül
5. Cân bağışlar ‘âşığa yâr şunsa câm-ı lâlefâm
Olmasa cennetde dilber bulmaya cennet nizâm
‘Azbinüñ sözi budur vallâh a‘lem vesselâm
Şem‘-i ‘aşkıda Mışriyâ yandur özüñ yoq ol müdâm
‘Âşığa her yoqluğunu üstünde var eksik degül

88-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1. Bâkî âteşle fenâda yana gel
Bâde-i ‘aşk-ı Hudâdan kâna gel
Gel *enel-Hak* sırrına boyana gel
Varlığunu mahv eyleyüp meydâna gel
Lâ vü illâdan geçüp merdâne gel
2. Gel şerî‘at hükmünü sende oqı
Hem tariqat semtini sende oqı
Mâ‘rifet noqtasını sen de oqı

Gel **ḥaḳīḳat** ‘ilmini sen de oḳı
Bir **ḳadem baş mekteb-i ‘irfāna** gel

3. Bulmasın bir kimse senden inkisār
Ṭa‘n-ı a‘dādan gücenme itme ‘ār
Yok mıdur cismüñde cānuñ yana var
Zulmete Hızır ile gir gevher çıkar
Āb-ı ḥayvāndan içüp hem ḳane gel

4. Āyin ḥilm u ḥayaya server ol
Mā‘nide ṣāh ṣūretā kim kemter ol
İki ‘ālem içre rü-yı envār ol
Şer‘-i başa tāç idüp İskender ol
Geç otur taḥt-ı dile ṣāhāne gel

5. Gevheri fehm eyleyüp ehli ider
Senüñ ḥārāyı zümrüd-i dūn ider
Sırruñı fāṣ eyleme sen bī-ḥaber
***Küntü kenzüñ* sırrını tıydıñsa ger**
Şaḳla sırrı dime her nā-kese gel

6. Vuşlat-ı pervānenüñ hem nār iken
Yāra aḡyār olma yāra yār iken
Meskeni bülbüllerüñ gülzār iken
Vaḥdetüñ meydān sırrı var iken
Keşret içre girme sen zindāne gel

7. ‘Ālem içre sen meger bir dānesin
Çār ḥarf saña şedef dūr-dānesin

‘Azbiyā beñzer atı mestānesin
Ey Niyāzī baş aı dīvānesin
Nice bir dīvānesin uqlana gel

89-

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. ‘Aşk yolında bendeñi merdāne ıl
Baħr-ı vaħdetde beni yekdāne ıl
Sırruñ ile sırrımı hem ħāne ıl
Pādişāhā bendeñi hem-ħāne ıl
Mā-sivā-yı ‘aşıla bī-gāne ıl
2. Gel baña gōster yūzin mesrūr idüp
Genci gūnāħımdan beni mağfūr idüp
Bendeki feyzūñle ‘ayn-ı nūr idüp
Zıkr ü fikrūñle dili pūr-nūr idüp
Mest ü medħūş eyleyüp dīvāne ıl
3. Ey şoran derdine dermān şayrudan
Merħamet umma gibidür urıdan
Ĥaa ulaş fi‘ ilūñi kes ġayrıdan
Mürġ-i rūħuñ meylini kes ġayrıdan
Şol cemālūñ şem‘ ine pervāne ıl
4. Ki çeşmüm fehm itmeden bendesini
Ĥayf diriġa yıdı senlik meskeni
Mān‘ i-i vuşlat ılan bendirini
Benligümdür senden ayıran beni
Varlıġum şehrini yı vīrāne ıl

5. Ey haḳīḳat derdine olan ṭabīb
Senlik vü benlik hevasından geçüp
Ḳalbümi fermân biri ḥükmüñ ḳılıp
Göñlümi mir 'ât-ı vech-i zât idüp
Ol tecellîyle beni mestâne ḳıl

6. Ḳalbi 'Az̄bīden sivâyı ḳaldurup
Ḥāb-ı ğafletden dili uyandırurup
Lâ vü illâ şerbetinden ḳandırurup
Cezbe-yi feyzüñ şarâbın ṭoldurup
Bu Niyâzî bendeñi mey-ḥâne ḳıl

90 *

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Ḥâne-i dilde ğam yâr oldı mihmānum benüm
Gice gündüz ağladurdı baña hicrānum benüm
Gözlerümden ḳanlu yaşlar aḳmada cānum benüm
Evvelümde diñmez idi āh u efgānum benüm
Gice gündüz bilmez idi zār u giryānum benüm

2. Nefsüni fehm eyle cān ol 'ayn-ı rûḥ itsüñ seni
Gel ferāgat eyle zāhid çeke gel ḳayd u teni
Diñle ḥālümdeñ hikāyet eyleyem gūş it beni
Düşdi 'aşḳ odına bu cān yaḳdı küñ itdi beni
Kül olunca yanmaz oldı nār-ı sūzānum benüm

* Niyâzî-i Mısrî Dîvânı'nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Döndürür dâ'im Mu'id ismi takâzâsı beni
Nokta-i zâtum degil sûretde cevânüm benüm
a.g.e., s.138.

3. Mâzi-i müstaḳbeli oldum ḥayâli ‘aşḳıla
Su gibi didâra karşı ben aḳalı ‘aşḳıla
Varlığum eşyâsını şıdḳum yıḳalı ‘aşḳıla
Ḥâr u ḥâşâk-i enâniyet yanalı ‘aşḳıla
‘Arşıla kürsiden geniş açıldı meydânım benüm
4. Dilberâ ‘ahdüñ ğamıyla yaralıyım yaralı
Ḳayd-ı medḥ u zemmi itdüm saña göñül vireli
Olmuşum mânend mecnûn vech-i sırrum göreli
‘Âr-nâmûs şîşesini yire çalup kıralı
Vech-i Ḥaḳḳı olmadı bu dem her yüzde seyrânım benüm
5. Herkesüñ ḥâlin bilür Ḥaḳḳa ilticâ bulmaz du‘â
Eylemez her ‘âşık dil ḥastaya luḳfun ‘atâ
Her vefâ vaḳtinde ḥâzırdür saña yüz biñ cefâ
Râḥatla istedüm vaşlını ḳahr itdi baña
Derde düşüp ağlayınca güldi cânânım benüm
6. Bilmeyenler bilmedi her anuñ ân luḳfula
Bilmedi bezm-i elesti egri şeytân luḳfula
Ḥâne-i taḥḳîke Ḥaḳ oldu mihmân luḳfula
Ṭop ile çevgâni cânân şundi ol an luḳfula
Bendedür ammâ görünmez ṭop u çevgânım benüm
7. Feyz-i Ḥaḳ geldi dile ḥaddin aşırđı beni kim
Ḳaldurup bisyâr sefer ğamla pişirdi beni kim
Cümle kârımdan geçüp şöyle şaşırđı beni kim
Ḥayret-ender-ḥayrete şöyle düşürdi beni kim
Şerḥ olunmaz bu dil ile şimdi ḥayrânım benüm

8. Saña ben sen didigüm çün yine sendendür baña
Tabi‘ emr u şafâ ğam vech-i tendendür baña
Fâni ü bâķī bir oldı iki meskendür baña
‘Ālem evvel ‘amādur hayret andandur baña
Bu vücūdum ‘aynum örttdi mihr-i raḥşānum benüm
9. ‘Ālem-i ğaybdan gelince ben ‘ayān iķlīmine
Çün tolaşdum tā gelince bu zamān iķlīmine
Olmuşum şāh-ı mu‘azzam ben ĩmān iķlīmine
İbtidā ‘azm eyleyince bu ĩmān iķlīmine
Bir libāsum yoĝ idi ki örte ‘üryanum benüm
10. Sırrımı pinhān idüp şerḥ eylesem bir ḥoş edā
Fil-mişli bir tıĝ-ı ‘uryana ğılāf olur şehā
‘Arsa-i cisme gelince rūḥa cism oldı ğidā
Hep birer kaftan virildi dōstlarıma hem baña
Anlarıñ daḥı tırur eskidi kaftanum benüm
11. Çünki nūr toĝdı bu zulmet-i ‘illetin kaldurdılar
Nūrı nāra nārı nūra ‘arz idüp bildürdiler
Cāhili ağlatdılar kāmilleri güldürdiler
Şuya varduķ anlar ile kabların taldurdılar
Ben de girdüm destümi maḥv itdi ‘ummānım benüm
12. Haķ benüm ḥālüm bilür çün bilmeyen bilmez niçün
Der baña n’oldı görenler bāḥınuñ gülmez niçün
Zāhir iderdüm gören dir bu ‘aceb olmaz niçün
Dirler imiş ḥalka-i zikre gerup dönmez niçün
Ben dönerven līk gözden maḥfī devrānum benüm

13. Şūretüm dervīş idüp kendüme bühtān eyledüm
Kendi esrārımı fāş itdüm ben āh k̄ān eyledüm
Keşret içre vaḥdet itdüm nice seyrān eyledüm
Ḥalka bir kez dönmedin ben nice devrān eyledüm
Bilmediler devrümü yanumda devrānum benüm
14. Ḥālūme ḥāldaş olur yanumda yāru muḥarrem
Günde bir dürlü libās nāzenīn bulup kim
Kim ki bu esrārı bildi bildi sırrına diyem
Yār ile ‘ahd eyledüm gāh ṭağılup gāh cem’ olam
Tā ezel budur anuñla ‘ahd ü peymānum benüm
15. Kām-ı giryānum efendi gāh ḥayrān tā ebed
Gāhī ağlar iñlerüm gāh-i zār u efgān tā ebed
Gāh vaḥdet gāh keşret özüñe seyrān tā ebed
Anuñ çün gāh cem’ ü gāh perişān tā ebed
Döndi ḳaldı üstüme cem’ u perişānum benüm
16. Bir sözümden biñ ḥaber her kim arar oldu ise
Ehl-i sır olur aña yār yār-i gār oldu ise
‘Azbiyā her kim benümle yār-i gār oldu ise
Devre-i ‘arşiyeden her kim ḥaberdār oldıysa
Ol ṭuyar ancak Niyāzī ‘ilm ü ‘irfānum benüm

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Diñle bu köhne sarāyda nice mihmān olurum
Nice geldüm nice gitdüm özüñe seyrān olurum
Gāh olur ābad olurum gāhī vīrān olurum
‘Ādetüm budur ezelden günde bir şān olurum
Dirilüp gāh cem‘ olup gāhī perişān olurum
2. Zāhidā cān gūşu ile diñle aḥvālum benüm
Nice oldı bendenüñ şehri ḥaḳīḳat meskenüm
Çoḳ temāşalar geçirdi cān olunca bu tenüm
Bu cihānuñ ḥalkuña bir bir yolum uğrar benüm
Cem‘ idüp bunca ḳumāşı bir bedestān olurum
3. Gāh ṭağ u gāh ṭaş u gāh maḥzen gāh ğār
Gāh āb u gāh ḥāk u gāh āteş rüzgār
Gāh vuşlat gāh firḳat gāh aḡyār gāh yār
Gāh seḥāb u gāh yaḡmur gāh ṭoluyam gāh ḳār
Gāh nebāt u gāhī ḥayvān gāhī insān olurum
4. Gāh rüşen gāhī zulmet gāh ṭuman gāh pūs
Gāh Fransız gāh Maḡız gāh Hırvat Negrus
Gāh Mikril gāh Gürcü gāh İsveç gāh Rus
Gāh Naşāra gāh Yahūdī gāh Tersā gāh Mecūs
Gāh Şi‘ ā ki olur Sünnī Müselmān olurum
5. Gāh aḡlar gāh güler men gāh şevḳa düşerem
Gāh yārim gāh aḡyār gāh ‘aşḳa düşerem
Gāh ḳasāvet gāh kesāfet gāh zevḳa düşerem

Gāh ‘ābid gāh zāhid gāhī fişka düşerem

Gāh ‘ārif gāh ma‘rūf gāh ‘irfān olurum

6. Gāh şatılmış gāh kıdurmuş gāh devirmiş gāh mūş

Gāh koyun gāh keçi gāh öküz gāh kuş

Gāh buğday gāh başak gāh ışırgan gāh yemiş

Gāh olur bakır kıalay u gāh olur altun gümüş

Gāh olur ‘ālemde her ma‘denlere kān olurum

7. Gāh kıabrisdan tōlaşdum tez bulundum çīnede

Gāh Tatar tōhması oldum görindüm oyunda

Gāh Bağdad ki Başra ki bulundum Kıonyada

Geh olur benden hākīr hīç kimse kalmaz dūnyāda

Gāh kıāfdan kıāfa hükmeder Süleymān olurum

8. Gāh kāmīl gāh bātıl gāh olur dīvāneyim

Gāh güle bülbül olurum şem‘aya pervāneyim

Gehī sarhoş geh ayık gāhī mestāneyim

Gāh olur bu hārmān-ı ‘ālemde ben bir dāneyim

Keh kıamuyı cāmī‘ olmuş ulu hārmān olurum

9. Büsbütün bu ‘āleme gāhī özüm hünkār olur

Gāhī bir dūnyāda her ne var ise bende var olur

Gāh kārūm Hākka ikrār gāhīce inkār olur

Nā‘l ile tırnaķ arasında yirüm geh dar olur

Gāh ‘Arş u Kırsīden giñ-i ‘ālī-meydān olurum

10. Gāhī şādem gāhī hūrrem gāhī mātem gāhī ğam

Gāhī ‘işret gāhī cilve gāhī şoĥbet gāhī elem

Gāhi a' rāf gāhi berzah gāhi bir Bāğ-ı İrem
Gāh olur mevcūd u mā' dūm gāh vücūdile ' adem
Geh tecelliyle ' ayān gāhice pinhān olurum

11. Gāhi sağ u gāhi hasta geh ' abūs u geh neşāt
Geh misāfir geh mücāvır gāhi şāhib geh sımāt
Gāhi bāliş gāhi bister gāhi cāme geh bisāt
Gāhi dünyā gāhi ' uqbā gāhi maḥşer geh şırāt
Gāhi dūzah gāhi cennet gāhi nīrān olurum

12. Gāhi ḥayvān gāhi pīr ü gāhi ma' şūm olurum
Gāhi mevcūd gāhi mezkūr gāhi merḥūm olurum
Gāhi taş u gāhi toprak gāhi bir kum olurum
Gāhi mālīk gāhi āteş gāhi zaḳkūm olurum
Gāhi ḥūrī gāhi rıdvān gāhi ḡilmān olurum

13. Gāhi āteş gāhi çaḳmak gāhi kibrit gāhi mum
Gāhi ördek gāhi tırna geh kebūter gāhi būm
Gāhi ḥayr u gāhi şerrüm gāh uğurlı gāhi şūm
Gāhi zerre gāh güneş gāhi kamer gāhi nucūm
Gehi arz u geh semā geh ' arş-ı Raḥmān olurum

14. İki ' ālem cilvegāhum gāh gelür gāh giderüm
Gāhi bākī gāhi fānī gāh beter gāh yiterüm
Gāhi bir dilber olurum gāhi dilber severüm
Bunca şüretler libāsın gāhi birbir giyerüm
Gāh şoyunup cümlesinden şöyle ' uryān olurum

15. Laḳlaḳ ile ‘Azbiyā beñzer geh gönlün eglenür
Sözlerümün her birinde nice hikmet gizlenür
Sözlerinden şahın-ı ‘irfān içre çok söz añlanur
Şimdi keşretde olan ādem Niyāzī söylenür
‘Ālem-i vahdet içinde sırr-ı Yezdān olurum

92 *

Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün

1. Bu bendeñe eyle nigāh luḳ eyle açıvir yolum
Virdüm benüm āh oldı āh luḳ eyle açıvir yolum
Eyle ‘ināyet ya İlāhī luḳ eyle açıvir yolum
Ey kudret aşşı pādīshāh luḳ eyle açıvir yolum
Bağlandı her yanum şehā luḳ eyle açıvir yolum
2. Ol nur-ı pākūñ haḳḳıçün ol ‘abdāluñ haḳḳıçün
Bu biñ bir aduñ haḳḳıçün hem şems-i cihānuñ haḳḳıçün
Sırr-ı haḳīḳat haḳḳıçün hem ḳainātuñ haḳḳıçün
Şol ism-i zātuñ haḳḳıçün cümle şıfātuñ haḳḳıçün
‘İzz ü şānuñ haḳḳıçün luḳ eyle açıvir yolum

* Niyāzī-i Mısrī Dīvānı’nda Azbī tarafından tahmīs edilmeyen 5 beyit daha vardır:
Şaşurdı bizi nefis-i bed eyledi hep yolları sed
Ey lūtfi çok senden meded lūtf eyle açıvir yolum

Bu cân yine vuslat diler sen şāh ile vahdet diler
Varmaga dil nusret diler lūtf eyle açıvir yolum

Her kande kāmīl görsevüz bakup ana yirinürüz
Dönüp sana yalvarırız lūtf eyle açıvir yolum

Kulda n’ola yā Rabbenā kim sana togrı yol vara
Sensin kamu derde devā lūtf eyle açıvir yolum

Zikrün enīs it bu dile irişe tā dilden dile
Yol göstere ilden ile lūtf eyle açıvir yolum
a.g.e., s141-142.

3. Beyt-i mu‘azzam haqqıçün hem ‘arş-ı a‘zam haqqıçün
Havvâ u Âdem haqqıçün feyz-i muqaddem haqqıçün
İbrahîm Ethem haqqıçün hem âb-ı zemzem haqqıçün
Ol ism-i a‘zam haqqıçün ol nūr-ı ekrem haqqıçün
Ol fahr-i ‘âlem haqqıçün luğf eyle açıvir yolum
4. İrsâl-i Qur’ân eyledüñ işâl-i îmân eyledüñ
Tâ‘atı fermân eyledüñ yoluñu asân eyledüñ
Dertliye dermân eyledüñ luğfi firāvân eyledüñ
Lütfuñla ihsân eyledüñ vaşluñla handân eyledüñ
Hicrûñle hayrân eyledüñ luğf eyle açıvir yolum
5. Fânide tütma meskeni bâkide iste gülşeni
Şavrudı ‘ömrüm harmanı bi-çâre kaldum gör beni
Koymam elümden dâmeni maşşudumı vir yâ ğanî
Salduñ şikâra çün benî âdem olup bulam seni
Bağladı dünyâ-yı denî luğf açıvir yolum
6. Verdüm ehad ü ferd ü şamed ‘Azbi saña Hağdan pesend
Yok bende kibr ü kin ü hased ey bi-zevâl bi-ebed
Çün luğfuña yokdur ‘aded senden kerem dahı meded
N’etsün Niyâzi derd-mend itmiş ‘anâşır kayd u bend
Bilmem İlähi ğayrı fend luğf eyle açıvir yolum

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Muḳaddem pāküñe secde eyledi Beytü'l Ḥarām
 Lāt 'Uzza yüzi üzere yirlere düşdi o dem
 Şānuña *levlāk-ı Haḳ*dan merḫabā çağrıldı hem
Ṭoğdı ol şadr-ı risālet başdı 'arş üzre ḳadem
Şaldı ol nūr-ı nübüvvet pertevi *fevḳa'l-ümem*

2. 'Āleme ṭoldı şadā-yı merḫabā şad merḫabā
 'Āleme geldüñ mübārek muḳaddemüñle dilberā
 Saña ümmet oldı cümle enbiyā u evliyā
Çalınur ṭabl-ı beşāret geldi şāh-ı enbiyā
Ġulgule ṭoldı cihāna geldi ol şāhib-i 'alem

3. Kıldı işbāt-ı nübüvvet zātını işbāt-ı ḫacer
 Vech-i nūr-ı paküñe ḫaḳsın deyu söyler şecer
 Pāküñe yüz sürmege müştāk idi cümle şemer
Nūr-ı vechüñden alubdur encüm ü şems ü ḳamer
Baḫr-ı 'ilminden bilindi ḫikmet-i levḫ u ḳalem

4. Çün senüñ medḫüñ ide ferd-i Cenāb-ı Kibriyā
 Zāt-ı pāküñ çün didi dōstum ḫabībüm Muştafā
 'Arşlā ferş melā'ik muḳaddemüñden pür şafā
Merḫabā yā Muştafā ey nūr-ı 'ayn-ı aşfiyā
Merḫabā ey şāhibü'l mi'rācı fi-dāci'z-zulem

5. Zāt-ı pāküñ çün beyāna geldi ḳaf nun 'ayān
 Saña şāhum cümle ervāḫ muḳaddes bendegān
 El-amān ben derdmende ḳıl şefā'at el-amān

Gelmeydüñ ‘äleme sen halk olınmazdı cihân
Döstluğña yaradıldı ey nebiyy-i muhterem

6. Seni idrāk itmede zâhid ki ihmâl eyledi
Anı nefsi azdırup yolından idlâl eyledi
Seni inkâr itmedi ol mâ-sivâ âl eyledi
Biz günâhkâr ümmete sen şâhı irsâl eyledi
***Hamdü-li’llâh* saña ümmet eylemiş ol zî-kerem**

7. *Yevme tüblâda* benüm çün ümmetüm degül dime
Ey şabîbüm sen sezâvâr ile merhem yarama
‘Azbiyem bî-çâreyim sen çâre eyle derdüme
Yâ Rasûlallâh şefâ‘ at kıl Niyâzî mücrime
Şol zamân kim baş açık yalın ayak kan ağlaram

94 *

Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün

1. Cemâlün ‘ayn-ı Yezdândür sözüdür derde dermânım
Kaşuñ mihrâbı ümmetdür benüm hem dînüm imânım
Esirge bendeñi luğf it meded ey şâh-ı hûbânım
Ayağı tozını sürme çekelden gözüme cânım
Görinür oldı her gâhî gözüme vech-i cânânım

2. Yeter ağlatduñ ey dilber bu ben bî-çâre hayrânı
Yeter ey cefâ itdün yeter ey cismün cânı

* Niyâzî-i Mısırî Dîvânı’nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Ki bildüm cümle Hak imiş arada gayrı yok imiş
Be-küllî anda gark imiş ne ben varum ne irfânım
a.g.e., s. 144.

Çün zātuñ sırr-ı a' zāmdur 'ayān fehm eyledüm anı

Nice sevmeye cān anı ki andan buldı cānānı

Yıkıldı kal' a-i fikrüm yapıldı dīnüm 'imānum

3. Kapuñda bendedür şehler veya 'ālemlerüñ şāhı

Cemālūñ pür ziyā eyler haqīkat şemsle māhı

'Ayān olsun bize yā Rabb hidāyet şhrinüñ rāhı

Çü bildüm vech-i cānānı kamuda sezdüm Allāhı

Fenāyum Haqda billahi ne bilüm kaldı ne dānum

4. Yüzüñdür *Vedduhā Tā-sīn* dudağıñ *Qāf ve'l- Qur'an*

Özüñdür 'ayn-ı Beytullah sözüñdür cāmi' -i Qur'an

Çü cismüñ şure-i Nürdur kaşuñ hem āyeti sübhān

Buluşdı bu ten ü bir cān bu mülki itdiler seyrān

Niyāziden görinen ol ben ancak ad ile şanım

95-

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Kayd-ı müstaqbelle māzī-yi miḥnetden bī ğamum

Lā vü illā remzini fehm ideliden ekremüm

Bir melek-i sīmādan ayrıldum anuñ çün sersemüm

Ol menem ki vāqıf-ı esrār-ı 'ilm-i Ādemüm

Kāşif-i genc-i haqīkat hem ḥayāt-ı 'ālemüm

2. Eger uysın isteyen zāt-ı şifāta hem nişin

Benden öğrendi bugün ebcedi hem ehl-i yaqin

Bendedür ḥarfuñ şuqūnı hātemi oldı emin

Bende mahfī oldı ğaybu'l-ğaybuñ esrārı hemin

Bendedür sırr-ı emānet aña kenz-i mübhemüm

3. ‘ Āşıkum baħr-ı tevekkül içre kendüm şalmışam
Rāh-ı ‘ aşkuñda o māhuñ cümle varum virmişem
Faħr-ı tamme şabr ile mānend mecnūn olmuşam
Ben bu cümle şeyde zāhir ceçünki Ĥaħķı görmüşem
Bu merāyāya anuñçün baħduğumca ĥürremüm
4. Maħşadı ‘ uķbāya hergiz fāniden irmiş durur
‘ Ayn-ı bāķidür cihānda keft-i nefis olmuş durur
Olmadan evvel nice ‘ āşıkıların olmuş durur
Her sözüm *miftāħ-ı kufl-i küntü kenz* olmuş durur
Hem dem-i ‘ İsā ile herbir nefse maħremüm
5. Olmadan vāķıf benüm ĥāl-i dil pürdür dime
Sözlerüm gūş eyleyüp ĥalķ kelām itmiş dime
Her sözüm biñ ĥüccet oldı sırr-ı Ĥaħdan maħreme
Cümle mevcūdātı virdüm ben vücūd-ı Ādeme
Zāt u esmā vü şıfātı ile ĥālā yekdemüm
6. Şanma bir bī-gāne var benden baña hep āşinā
On sekiz biñ ‘ āleme āyineyim ben zāhidā
Hem adāt hem taşavvuf Ĥaħ baña kıldı ‘ aķā
Yerde gökde her ne kim var bağlıdur başı baña
Āşikāre vü nihāne ben tılsım-ı a‘ zamum
7. Tālib-i rāh-ı Ĥudāyam Ĥaħķa hem rāh olmuşam
Men ‘ arefnā sırrına sırrumla āgāh olmuşam
‘ Azbī vechüm ‘ āleme virdi ziyā māh olmuşam
Ben o Mışrıyem vücūdum şehrine şāh olmuşam
Ĥādişüm gerçi velī ma‘ nīde sırr-ı aķdemüm

5+5=10 hece vezni

1. Yapılmağ kaçdum virāne geldüm
 Bilmege seni seyrāne geldüm
 Ezel ʿāleme mestāne geldüm
ʿAşkuñ meyine ben k̄āna geldüm
Şemʿ üñ narına hoş yana geldüm

2. Varların vü yoklarını atmışlar
 Şu gibi didāra karşı akmışlar
 ʿĀşıklar meydān-ı ʿaşka çıkmışlar
Şemʿ i tevḥīdi gördüm yakmışlar
Gitdi kararum pervāne geldüm

3. Vişāl sırrına lāyık lāyıklar
 ʿArz ider şıdķın şādık şādıklar
 Girmiş meydāna bağı yanıklar
Halka-i zikri kurmuş ʿāşıklar
Ben de şahnında cevlnāna geldüm

4. Yummuşam destüm ferdā derdinden
 Şikāyet itmeme cefā derdinden
 Ben beni bilmem mevlā derdinden
Mecnūnum bugün Leylā derdinden
ʿAqlum yitiddüm divāne geldüm

5. Bir yire gelmiş hep bī-çāreler
 Haddin işitdi geldi ol āvāreler
 ʿArzuḥāl itmege yāra varuñeler

Derdi cānānuñ açdı yareler
Bağrum üstünde dermāna geldüm

6. Müntazirüm bir dilberüñ emrine
Bel bağladum anuñ cümle re' yine
Gice gündüz kul yalvarır Rabbine
Ümmī Sinānuñ ḥāk-i pāyine
Sürmege vechüm sulṭāna geldüm

7. Yār luṭfi baña var neden imiş
Miḥnetüm rāḥatum kārumdan imiş
‘Azḫbīnūñ dermānı zāruñdan imiş
Yaremi bildüm yārimden imiş
Bunda Niyāzī Loḫmāna geldüm

97-

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Ol şehī ‘ālemlerüñ emrine ḫurbān olayım
Lūṭfuna cān vireyim ḫahrına ḫurbān olayım
Her güli nūr-sitanuñ hāruña ḫurbān olayım
Ḳapusında bende-i mūrına ḫurbān olayım
Ol cihānuñ faḫrinüñ sırrına ḫurbān olayım
Ḥuṭbe-i levlāk inen şānına ḫurbān olayım
***Ḳābe ḫavseyni ev ednāsına* ḫurbān olayım**
Ben anuñ ‘ilmine ‘irfānına ḫurbān olayım
Ben anuñ esrār-ı mi‘rācına ḫurbān olayım

2. Ol Ebübekr ü ' Ömer ' Osmân ' Ali dört yâridur

Ol risâlet bâğmuñ añlar gül-i gülzâridur

Cümle aşhâb-ı hidâyet-i râhınuñ envâridur

Ben anuñ âline aşhâbına kurbân olayım

Ben anuñ aşhâb-ü ahhâbına kurbân olayım

3. Nâs-ı gâfilden bunlar çekdi nice cer ü cefâ

Hem İmâm ' Ali Hâdî hem o şah-ı evliyâ

Rehberi râh-ı tarîkat oldu çün Musâ Rızâ

Ol Hasan ' Askeridür nesl-i pâki Mürtezâ

Ol Hasan Hazretlerine zehr içirdi eşkıyâ

Hem Hüseyin oldu şusuzluğdan şehid-i Kerbelâ

İkisidür aşl ü nesl-i cümle Âl-i Muştafâ

Ben anuñ âline evlâdına kurbân olayım

Ben anuñ evlâd u ensâbına kurbân olayım

4. Devleti ' uzma bilenler bu fenâda zilleti

Tâ kıyâmet bellüdür *elhamdü-li'llâh* kıymeti

İki ' âlemde helâldür Haqquñ aña cenneti

Ehl-i imânuñ yâdından *fedhulûdur* cenneti

Cümle ümmetden hayırlıdur o şahıñ ümmeti

Ümmetine cümleden artık ider Haqq rahmeti

Evliyâ anuñla buldı bunca lufti ' izzeti

Ben anuñ lufti ihşânına kurbân olayım

Ben anuñ envâ' -i eltâfına kurbân olayım

5. Haqqı ikrâr eyleyenler yüce devlet buldılar

Sırr-ı illâllahla anlar paşlı kalbi sildiler

Vech-i pâküñ mazharı zât-ı İlâhî bildiler

Müjde-i vaşlı Hudādan ‘Azbi cümle geldiler
Her ne deñlü enbiyā vü mürselīn kim geldiler
Ümmeti olmaqlığı Haqdan temennā kıldılar
Evliyā aña Niyāzī kul u qurbān oldılar
Ben anuñ ayağınuñ tozına qurbān olayım
Yolına gidenleruñ izine qurbān olayım

98-

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ulün

1. Mükerrerrem oldı çün Ahmed muqaddem
Müahhirdür muqaddemdür mükerrerrem
Şıfāt-ı zātla Haqdur mu‘azzam
Hudānuñ şun‘ına āyine ‘ālem
Düşübdür Şāni‘uñ mir’atı adem
2. Aña *levlāke levlāk* dimişdür
Anuñ şanuñ mu‘azzam eylemişdür
Özüñ fehm it kime ne cān dimişdür
Odur ādem ki nefsin tanımışdur
Olupdur Hızr ü ‘İlyās ile hem-dem
3. Başiret ehlidür şāhib-i temāşā
Görür birlikde her eşyā müheyyā
Anuñ dersi budur *naħnü kasemnā*
Ne görürse iyü kim zir ü bālā
Görür öz nefsin her baqduğı dem

4. Bu remzi fehm ider mi ‘ ayn-ı zāt
Seni idrāk içündür cümle āyāt
Gelür özi varlığından küllü zerrāt
Eger rā’ī eger mer’ī vü mir’āt
Anuñ emvācı bil ol şād hürrem
5. Velīlerdür idenler nefsi işlāh
İder bir noқтаdan cevlān ervāh
Bulur işlāh olanlar rah iflāh
Göründi baħr-ı kāndan bunca ecvāh
Olur zāhir gider yine alur yem
6. Özini bilmeyen özdür zevāyid
Özini bilmeyen bulmaz fevāyid
Ezelden böyle kılmış Hāķ kavā‘ id
Bu ‘ālemde baħirdür her mevālid
İder emşālini tecdīd dem-ā-dem
7. Gice gündüz yatup içmek yemek mi
Toz itmek haķķını bilmemek mi
‘ Aceb Mevlāyı işbāt eylemek mi
‘ Aceb mişli dimek ğayrı dimek mi
Yaħūd ‘ aynı mı yā cem‘ i mi diyem
8. İki ‘ālemde kārı let yemekdür
Özini bilmemek urı emekdür
Bunu idrāke çok emek gerekdür
Bilen ‘ ayn u bilmeyen ğayr dimekdür
Budur şāfī cevāb Allāh ü ā‘lem

9. Velî vaĥdetde vü keşrettedür ğayr
Daĥı keşretde vü ‘ işrettedür ğayr
Görür mevlâyı vü şöĥbetdedür ğayr
Özi evvelkidür şürettedür ğayr
Ki ya‘ ni cân odur terkîb o dimem

10. Nedür bir veche bunca luĥf u ‘ izzet
Bu ma‘ niden bulandı bunca ĩudret
Bize *irci‘î* Ĥaĥdan geldi ĥüccet
Zirâ cân bir durur çok oldu şüret
Budur ĥavl-i muĥaĥķaķ hem müselleme

11. Nedür bu yirde olur ĥal-i ũlâ
Niĥün ‘ illet olur yâ ĥâl-i ũlâ
Nedendür ‘ arz iderler kâl-i ũlâ
Diseñ niĥün bilinmez ĥâl-i ũlâ
Ĥün oldur şöñra niĥün dir ki bilmem

12. Niĥün Cebbâr olur ism-i ğayûrı
Neden cânuñ bu cism oldu ĥubûrı
Bu yüzden oldu ĥün sâni‘ umûrı
Teğayyürden bilinmezlik zuhûrı
O birlikden durur didügi bilmem

13. Mükerrerem eyledi rûĥ-ı âb-ı kebli
Nitekim bülbül ister buy-ı güli
Niĥün diri ölü ya ölü diri
Niceyse neş‘ e-i ũlâda göñli
O zevķi ârzûlar şâni de bî-kem

14. Ezelden bize fermān çünki cāndur
Diri olmağ ölüden pes ‘ ayāndur
Bu ‘ aşk ehline ma‘ şūğdan nişāndur
Ṭaleb evvelki zevki hükmi-i cāndur
Cehil terkinün hükmi ol epsem

15. Gelen mest giden mest tūran mest
Hudānuñ varlığıdur niyetle dest
Vaḥdet u keşrettedür bezm-i elest
Ḳamū bir nokṭadur ‘ ilm ancak ey dōst
Çoğaldukça tolar ḳalbe hemm ü ḡam

16. Gönülle ‘ Azbī ḡayret içre ḳaldı
Gönülden ḳurtulunca ferdi buldı
Hālās-ı ḡam olup şād oldı ḡüldi
Niyāzī taḡt-ı bāda nokṭa oldı
‘ Alīnün sırrına olalı maḡrem

99-

Mefā‘ İlün Mefā‘ İlün Mefā‘ İlün Mefā‘ İlün

1. Bu fani ḳaḡbe dūnyāyı bu dem gerçek şanan insān
Anuñ lezzātı fanidür olur soñra yemān insān
Yāruñ maḡşere ḡasretle diriḡā ağlayan insān
Gel ey ḡurbet diyārında esir olup ḳalan insān
Gel ey dūnyā ḡarābında yatup ḡāfil olan insān

2. N'ola birkaç gün ey gâfil yüzüne gülse bu dünyâ
Peşimânlık muqarrerdür şoñında hasretâ veylâ
Elünde fırsatıñ varken gel 'ömrüñ eyleme efnâ
Güzüñ aç perdeyi qaldur seni habs itmeye dünyâ
Qatı Mecnûn durur buña göñül virüp tıran insân
3. Saña 'aşık olan insân niçün cânıñ nişâr itmez
Alınmış lezzeti nefse özini Haqqâ yâr itmez
Saña hâl ehlinüñ bendi niçün bilmemege kâr itmez
Qafesde tuñiye sükker virürler hiç qarâr itmez
'Aceb niçün qarâr ider bu zindâna giren insân
4. Fenâ dünyâyâ aldanmış demi nez'îni egmezsüñ
Hevâ-yı nefsüne uyup sen Allâhdan utanmazsüñ
Uyarsın nefis ü şeytâna mekr-i haşre inanmazsüñ
Ne müşkil hâl olur gafletde yatup hiç uyanmayup
Ölüm vaqtinde 'Azrâ 'il gelince uyanan insân
5. Hudâdan yüz çevirmişseñ seni bende eylemiş sevdâ
Ne zıkrüñ varuñına fikrüñ var qanıñ 'ahduñ senüñ ayâ
Saña maqlüb yeter dünyâ ne lâzımdür saña 'uqbâ
Qararmış göñlüñ ey gâfil nefhat neylesün saña
Hacerden qatıdur qalbi ögüt kâr itmeyen insân
6. Olur hep didigüm bir bir görürseñ 'âkıbet elbet
Ne 'özrüñü tutar Mevlâ olur mu hiç Haqqâ 'illet
Halâş it kendüni gamdan beqaya itmeden rihlet
Bu derdüñ çâresin bul var elünde var iken fırsat
Ne aşşı şoñra âh u zâr idüp hayfâ diyen insân

7. Hudâdan olmağıl hâli nazâr kılc ayn-ı resmüñe
Şaķın aldanma nefsüñe terahhüm eyle cismüñe
Sözünür tatlu sükkerden didiler c Azbî ismüñe
Niyâzî bu ögüdi sen vir evvel kendi nefsüñe
Digil gayrıya andan kim tuta her işiden insân

100-

Fâc ilâtün Fâc ilâtün Fâc ilâtün Fâc ilün

1. Dilde zıkri fikri Qur'anumdur Allâh hû diyen
Baṭnumda dînum îmânumdur Allâh hû diyen
Baña Haḳdan luṭf u ihsânumdur Allâh hû diyen
Tende cânım canda cânânumdur Allâh hû diyen
Dilde sırrum sırda sübhânumdur Allâh hû diyen
2. Cümlede eşyâda görünmüş zâhidâ işbât-ı Haḳ
Her şıfatıyla göründi c âşıka bu zât-ı Haḳ
Zâhidâ çün zat-ı Haḳdür c ârife mir'ât-ı Haḳ
Dest-i kudretle yazılmış yüzine âyât-ı Haḳ
Gönlümüñ tahtında sulṭânumdur Allâh hû diyen
3. On sekiz biñ c âlem oldı zât-ı Haḳkuñ zerresi
Her şıfat içre göründi nûr-ı zatuñ şu' lesi
Her ne yanından bakarsañ şemc -i vâhid çehresi
Cümle a' zâdan gelür sırr-ı enel Haḳ nâc rası
Cism içinde zâr u efgânumdur Allâh hû diyen

4. ‘Aşkıla cennet olur dūzah olursa meskeni
Herkesūñ bir derdi var yođdur *meni illā* seni
‘Aşkuñıla hāk-i cān itsem sezādūr bu teni
Giceler tā şubh olunca inledūr bu derd beni
Derdümūñ içinde dermānımdur Allāh hū diyen
5. Māye-i sırr-ı Muhammed Ādemūñ şülbündedūr
Ol veled-i sırr-ı ebī fehm iden aşlındadūr
Herkesūñ maṭlūbı yine herkesūñ ḳurbindedūr
Yere göge şıgmayan bir mü‘ minūñ ḳalbindedūr
Ḳatremūñ içinde ‘ummānımdur Allāh hū diyen
6. Kim ki *māzāğal başardūr* seyr ider bu sırları
Ehl-i ‘aşkuñ lā ü illādan geçendūr mühtedi
Gel düşe postun hū hū maḳāmın ol eri
Kisve-i tenden mu‘arrā seyredür bu gökleri
Çarḫ uran abdāl-ı ‘uryānumdur Allāh hū diyen
7. Mü’minūñ mü’min olanlar ‘Azbiyā mir’atıdır
Herkes kim yahşi yaman çün Hudā şifatıdır
Her ne söz kim söyledimse bil Ḥaḳkuñ ayatıdır
Her kişiye kendiden akreb olan dōst zātıdır
Ey Niyāzī dilde mihmānumdur Allāh hū diyen

101-

Mef’ülü Mefā‘ilün Mef’ülü Mefā‘ilün

1. Bu dildeki efkārüm yağmadur alan alsun
Hem yār ile ağıyārim yağmadur alan alsun
İmān eyle ikrārüm yağmadur alan alsun

Sevdüm seni hep varum yağmadur alan alsun
Gördüm seni ezkārum yağmadur alan alsun

2. Āzādeyim efgende kayd u ğam medfenden
Dūzah eyle cennetden külhan eyle gülşenden
Hep minnet mi kesdüm alandan verenden
Alduñ çü beni benden gecdüm bu cān u tenden
Aqlum dağı her varum yağmadur alan alsun

3. Bu köhne yalancınıñ zehriyle balın yutdum
Dünyā ile ‘uqbāyı bir pula alup şatdum
Çün dōstı ‘ayān gördüm efkārımı tağıtdum
Ben varlığı atdum dōst varlığına yetdüm
Her uslı bāzārum yağmadur alan alsun

4. Sen canla cānāna gecdüm sır ile cāndan
Hem nāmıla nişāndan hem küfr ile ĩmāndan
Ābād ile virānem bu ‘ahd ile peymānından
Geçdüm ben ad u şandan çıkdum ben o dükkāndan
Hep ‘ırzla vaķārum yağmadur alan alsun

5. Çün ‘ahd ile ikrārım bir oldı kamu varım
Nur ile bu dem nārım yārim eyle ağyārim
Ben kuşdilın añlarım şehr-i dile ‘Attārım
Geldi dile dildārım buldum gül-i gülzārım
Şimden geru hep varum yağmadur alan alsun

6. Her kande ki ey dilber baķdum ise hāzırsın
Çünkü Hāķķı özüñ tuydı her vechile zāhirşin

Ey dil nice bir bilmem bülbül gibi şakırsın
Sen gâ'ib ü hâzırsın her hâlîme nâzırsın
Ahvâl ile eṭvarum yağmadur alan alsun

7. Haḫ oldı benüm varum hîç ḳalmadı inkârum
Maḥv oldı ḳamu ḳarum şâd oldı dil zârum
Hem bir güli bir hârurum hem şeş ile hem çârum
Çün buldı göñül yârim terk eyledüm aḡyârim
İmânla zünnârum yağmadur alan alsun

8. 'Azbî iderim efgân hicrûñle olam nâlân
Ḳalmadı ḡam nîrân yâr oldı baña cânân
Ḳalmaz baña 'ișyân bu nefisle hem şeyṭân
Mıșriye vücûb imkân bir oldı ḳamu a' yân
Ṭâ'âtle ezḳârüm yağmadur alan alsun

102-

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1. Ne ma' niden seçer zâhid ki bilsem lâyı illâdan
Şıfât-ı zâtla Haḫdur göründi sırr-ı müsemmeden
Ne ma' niden göründi Haḫ bilindi vech-i Leylâdan
Elâ ey Mürşid-i 'âlem haber vir 'ilm-i Mevlâdan
Elâ ey mânâ-yı âdem haber vir remz-i esmâdan
2. Ne sırdur Kevşer-i sahba ne sırdur cennetü'l me'vâ
Ne sırdur miḡnet dünyâ ne sırdur 'âlem-i 'uḡbâ
Ne sırdur sırr-ı *ev ednâ* ne sırdur nüșha-i kübrâ
Ne sırdur Âdem ü Havvâ ne sırdur 'alleme'l-esmâ
Ne sırdur Sidre vü Ṭübâ haber vir 'arş-ı a'lâdan

3. Ne sırdur yâ *şeb-i isneyn* ne sırdur *Seyyidü'l Kevneyn*
Ne sırdur *kurretü'l 'ayneyn* nedür ma' nâ nedür *harfeyn*
Ne sırdur *kuvvat-i dâreyn* ne sırdur *mâtem-i şâdeyn*
Nedür dillerdeki 'ilmeyn nedür *Mecma'u'l-Bahreyn*
Nedür *remz-i Zü'l-karneyn* haber vir *Hızr* u *Müsâdan*
4. Ne sırdur bende-i ednâ ne sırdur şâhla dânâ
Ne sırdur tağla şahrâ ne sırdur Nîl ile deryâ
Ne sırdur Künbed-i Hâdra ne sırdur Mescid-i Aşkâ
Ne yirdür merkez-i ednâ nedür yâ halka-i vustâ
Bilinmez devre-i kübrâ haber virsin bu şugradan
5. Ne sırdur matla' -i 'ulyâ ne sırdur maқта' -i efnâ
Ne sırdur bu meh-i ğarrâ ne sırdur Künbed-i Minâ
Ne sırdur nefisle ma' nâ ne sırdur tende rûh ayâ
Kimüñdür feyz ü hem ihyâ ne sırdur hem dem-i 'İsâ
Nedür Meryemdeki deryâ haber vir dürr-i yek-tâdan
6. Nedür mü' minüñ ikrârı nedür münkirüñ inkârı
Nedür sırdur 'aşkuñ aşârı ne sırdur küfrüñ izhârı
Ne sırdur 'aşıkuñ yâru ne sırdur yâruñ aġyârı
Nedür *Qur'ân*üñ esrârı nedür esrârüñ envârı
Nedür *Mehdî*ñüñ etvârı haber vir sırr-ı esrâdan
7. Nedür nefis ü nedür şeytân nedür 'adl ü nedür ğufrân
Nedür dîn ü nedür imân nedür 'işyânla tuġyân
Nedür 'Azbî nedür insân nedür insândaki bu ân
Nedür *Mışrı* nedür *Ken'ân* *Selîm* kimdür ya kimdür ân
Haber virdi bunı *Qur'ân* haber vir seb' -i *Qurâdan*

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1. Teşebbüh-i behre mend olmaz rızādan almayın izin
Döner mürşid izinden ol kimün mürşid bilür izin
Gözine sürme kim çeker p̄irinün ayağı tozın
Şehā yüz döndiren senden kime dönse gerek yüzün
Gözün yumañ cemālünden kime açsa gerek gözün

2. Recāsını kesen senden bulur mu derdine dermān
Olanlar ehl-i imāndur cemālün seyrine hayrān
Saña meftūn olan miskīn olur hem zar u ser-gerdān
Seni terk eyleyen insān bulur mu cismine ol cān
Yüzündür āyet-i Raḥmān okur her kim siler tozın

3. İzini izleyen kimse hemāre kırtarır başuñ
Münevver eyler ol izden hemişe bu için taşuñ
Şehā her kim ki medḥ eyler gözinden ağıdur yaşuñ
Saçuñla kirpigün kaçuñ heme evşāf-ı naḳḳāşuñ
Hem yoḳdur ayakdaşuñ kim ilerü süre izüñ

4. Ebu Cehl itmedi gitdi Rasülü Ekreme secde
Yüzün döndirmedi Ḥaḳḳa idenler 'āleme secde
Bilenler vech-i Raḥmānı iderler her dem secde
Buyurdi Ḥaḳ ki Ḳur'ānda ideler Ādeme secde
Div ü şeytān o kim bunda kabūl itmez Ḥaḳḳuñ sözün

5. Bugün bir zerreden Ḥaḳḳuñ görüñdi bī-ḥisāb fendi
Bu fendi fehmi iden 'ārif bilür esrār-ı mānendi
Çün 'Azbi bendeyim şimdi muḥaḳḳaḳ ḳulum kendi

Kaşuñ mihrâbını şimdi Niyâzî kıble idindi
Kâtı çalışdı sürüñdi yöneldince saña özin

104-

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün

1. Fenâ dünyâya meyyâli n'idersin
Şoñunda göç olan fâlı n'idersin
Peşimân oldıgım hâli n'idersin
Göñülden zıkr it işğâli n'idersin
Zıkirden gayrı işğâli n'idersin

2. Eger tekmiñ ideyim dirseñ kemâli
Görine saña yâruñ sır hâli
Saña yüz göstere nûr u vişâli
Yöneldi gör Hakkâ 'aql ü hayâli
Bu hâlden gayrı ahvâli n'idersin

3. Hakkâkat bi-şeri' at oldı kâfir
Hakkâkatle eger olmazsa mâhir
Ne lâzım saña ahvâl-i tefâhir
'İbâdet acısın bu nefse tıtdır
'Amelden olmağıl hâli n'idersin

4. Olanlar katil nefis oldı çün hâş
Cedel kıldüşmânuña mişli kısâş
Kâtı sa'y it tâ bula cânuñ halâş
'Amel oldur ki anda ola ihlâş
Hulûş olmayan â'mâli n'idersin

5. Metānet hāşıl itdünse bu fende
Göründiyse muḥabbet her digünde
Gözün aydın ola dā'im ögünde
İç evvel zehri ki bal olsun şofında
Şofında zehr olan balı n'idersin
6. Unutma ḳahr-ı Hāḳḳı luṭf-ı Hāḳḳı
Vech-i yārde āyet-i İhlāş oḳı
Şahn-ı aşḳda bülbül-asā gel şaḳı
Ḳo mekri aldadup gezme bu ḳalkı
Bu mekr ü fitne vü alı n'idersin
7. Mal için dünyāya olma efgende
Olanlar olamaz çün Hāḳḳa bende
Ḳarındaşuñ var ise keriminde
Dirüp dünyāyı cem' itme ifende
Senüñle ḳalmayan malı n'idersin
8. Hilāfin eyle nefsün ola maḳhūr
Ola cismünde rūḫuñ bārı ma'mūr
Lisānuñda ola esrār-ı Mañşūr
Göñül iḳbāli ḳalka olma maḡrūr
Göñülsüz olan iḳbāli n'idersin
9. Sözi çok söyleme şoḫbet uzatma
Şaḳın bir söze yüz biñ dahı ḳatma
Şaḳın bir kimseye sen dil uzatma
Riyā ile bu ḳalkı gel azıtma
Ḳo tāc u ḳırḳa vü şalı n'idersin

10. urı   irf nla maql b bulunmaz
Yorulmadan beg m menzil alınmaz
Bug n aqlamıyan kes irte g lmez
urı l f ile maql s d ele girmez
Y ri h l ehli ol  li n'idersin

11. Hud  yolına togrı gitd n ise
Elest ikr rını g zeted n ise
Bu   alem varlıgından yetd n ise
Fen -ender-fen ya ird n ise
Fer gat ehli ol  li n'idersin

12. Bu c mle   aql-ı mil h eyle evvel
R hu n ismini fett h eyle evvel
Dil n zabt eyle ısl h eyle evvel
o halkı nefsu n ısl h eyle evvel
al h ehli ol idl li n'idersin

13. Bu   Azb yi sa  yle H k  bulurmi 
Bil rmi  t libin maql b g r rmi 
Hud  herkese maql s dın vir rmi 
Niy zi isteyen H k  bulurmi 
Gel imdi sen de iste ihm li n'idersin

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Ey nice nāçāre el-Ḥaḡ feyzini izhār iden
 Ey nice 'uṣṣāḡı zāri zār ser-gerdān iden
 Noḡta-i esrār-ı zātum günde biñ devrān iden
Ey bu cümle kā' inātuñ aṣlını bir cān iden
Ādemi ḡudretle ol cāna sevüp cānān iden

2. Oldılar 'ayn-ı müsem mā' *alleme'l-esmā* ile
 İrdiler zāt-ı Ḥudāya her şifātından lā ile
 Ḳadrimüz idrāke geldüñ sırr-ı *mā-evḡā* ile
 'Alleme'l-esmā ile hem tāc-ı *kerremnā* ile
 'Arş-ı a' lāda melekler cem'ine sulṡān iden

3. Dest-i ḡudretle bu vech-i ādemi taṣvīr iden
 Zātına bu secde emrin ādeme taḡdīr iden
 Her şifāti ādemüñ vechinde Ḥaḡḡı ta' mīr iden
Vech-i ādemle cihān fānūsını tenvīr idüp
Yine zātına o vech-i ḡuccet ü bürhān iden

4. Rūyuna āyine ḡıldı rūyunı Ḥaḡḡ-ı ādemüñ
 Olmaya ḡarf u nidāsı bil bu ism-i a' zamuñ
 Çün elest bezmi bu demdür āḡir itdüñ aḡdemüñ
Evvelüñ Ādem soñın Ḥātem ḡılup bu 'ālemüñ
Ḥātemi Maḡmūd-ı cennet zübde-i insān iden

5. Bā' iş-i iḡyā-yı 'ālem-i Aḡmedüñ zātın ḡılup
 Hem şifāt 'ilmine muḡarrem Aḡmedüñ zātın ḡılup
 Hem mu' aḡḡir hem muḡadem Aḡmedüñ zātın ḡılup

Noқта-i pergār-ı ‘ālem Aḥmedüñ zātın kılup
Sırrını kütüb-ı ḥaḳīḳat mazḥar-ı Raḥmān iden

6. Görinür her ḳande baḳsam çeşmüme dīdār-ı Ḥaḳ
Şübhesiz Ḥaḳḳa’l yaḳīndür eyleyen iḳrār-ı Ḥaḳ
Oldı şeytān vech-i Ādemden iden inkār-ı Ḥaḳ
Evliyā vü enbiyā hep mazḥar-ı envār-ı Ḥaḳ
Muştafāda her şu ’ünün cem‘ idüp bir şan iden

7. Çünki cān sulṭānı oldı nefs-i bed mekkārenüñ
Ya‘ ni esmāsı bir oldı seb‘ ā-i seyyārenüñ
Mışrīdür sulṭān ‘Azbi kemteri āvārenüñ
İsm ü resmi maḥv iken bu ‘āciz ü bi-çārenüñ
Nāmını Mışrī deyu dillerde ād u şān iden

106 *

7+7=14 hece vezni

1. Ormanlıktan çıḳmadın bostānı ārzūlarsın
Cehlüñden ḳurtulmadın ma‘ānī ārzūlarsın
Cehennemde yanmadın cānānı ārzūlarsın
Nā-dānı terk itmedin yārānı ārzūlarsın
Ḥayvānı sen geçmedin insānı ārzūlarsın
2. Bir baḳar körsün hemān zāhir Ḥaḳḳı seçmedin
Pīr-i muḡānı bulup bari yüze içmedin

* Niyāzī-i Mısrī Dīvānı’nda Azbi tarafından tahmīs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
“Men arefe nefsehu kad arefe rabbehu”
Nefsüni sen bilmedin Sübhānı arzularsın
a.g.e., s.168.

Rūḥuñu sen bilmedin gizlü sırrı açmadın
Sen bu evüñ **ķapusın henüz bulup açmadın**
İçindeki **kenz-i bî-pāyānı ārzūlarsın**

3. Sen bir oda yapmadın ne ķapuñ var ne bucaķ
Geldüñ odun kesmege ne baltañ var ne nacaķ
İçmege geldüñ gibi oldu şarāba yasaķ
Taşra üfürmekile yaluñlanur mı ocaķ
Yönüñ Ḥaķķa dönmedin iḥsānı ārzūlarsın

4. Zulmete dūş eylemiş bu nur-ı siyāh seni
Aldadı bu ‘ālemüñ ‘ızzı ile cāh seni
İblīse yār eyledi vesveseli rāh seni
Tağlar gibi ķuşatmış benlik günāhı seni
Günāhuñı bilmeden ğufrānı ārzūlarsın

5. Nefsle bizüm Ḥaķķa kimse yakın olamaz
İtdiğüñ ki kimsenüñ tevbe ile baķılmaz
Zāhire olup bilmeden bāṭın ile alınmaz
Cevizüñ yeşil ķabını yemekle dād bulunmaz
Zāhir eyle ey faķīḥ Ḷur’ānı ārzūlarsın

6. Aferin olsun saña ‘arz-ı hüner ķılmaduñ
Yar saña raḥm itmedi ağlamadan gülmedüñ
Tütüne mekrūh didüñ çünki şarāb bulmaduñ
Şarābı sen içmedüñ mest ü ser-ḥoş olmaduñ
Nicesi Ḥaķ emrine fermānı ārzūlarsın

7. Mayalanup aşmaduñ ocađuñı aşmaduñ
Bağrı ğama düşmedüñ ögdil içün oşmaduñ
Tağ u beli eşmedüñ derdli olup şaşmaduñ
Ğurbetlige düşmedüñ miñnete şataşmaduñ
Kebab olup bişmedüñ biryānı ārzūlarsın
8. Yatup alkacađuñ yoğ evüñ yoğ bucađuñ yoğ
Bucađda nacađuñ yoğ bir ulanmış evüñ yoğ
Dilde ğam u tađuñ yoğ kurbaña bıcađuñ yoğ
Yabāndasın evüñ yoğ bir yanmış ocađuñ yoğ
İşsiz tađuñ başuñda mihmānı ārzūlarsın
9. Hāli şanup meydānı ˆ arz u hüner ılmadum
Yeri göğü olaşdum kendi özümi bilmedüm
Şubĥ u mesa zāhidā ağlamadan gülmedüm
Ben bāĝ ile bostānı gezdüm ĥıyār bulmadum
Sen söğüt ağacında rummānı ārzūlarsın
10. Var ile var ˆ ayn olur pīre ıķan iz ile
Özini Hāđdan görür hem-dem olan öz ile
ˆ Azbī bugün er görür nefsinu bu göz ile
Başsız abak gibi sen tekerleme söz ile
Yūnusleyin Niyāzī ˆ irfānı ārzūlarsın

107-

7+7=14 hece vezni

1. Bildüĝinden geçmedüñ ˆ irfānı ārzūlarsın
Bir pīrden el almaduñ Raĥmānı ārzūlarsın
Derdı Hāđķı ekmedüñ dermānı ārzūlarsın

Cānuñı sen terk itmedüñ cānānı ārzūlarsın
Zünnāruñı kesmedüñ ĩmānı ārzūlarsın

2. Bir sözinden biñ kere deli gibi dönersin
Bir bī-ziyā fersizsin şan za‘ mınca yenersin
Telsiz çögür çalarsın ezgisizce uynarsın
Şol uşacuklar gibi ağac ata binersin
Çevgān ile topuñ yok meydānı ārzūlarsın

3. Sen Ermeni kişisin nefsüñe kul olurken
Nefsüñe olduñ nedīm dar-ı Haqqā gelürken
Bilmeyesin kendüñi ğayrıya pend virürken
Çarıncalar gibi sen ufağ ufağ yürürken
Meleklerden ilerü seyrānı ārzūlarsın

4. ‘ Aşkıla çün yellersen Hağ şuyuna kanarsın
Her ne ki sen görürsen aña elüñ şunarsın
Şān cennete talarsuñ buldığuñı çalarsın
Topuğuña çıkmayan şuyı deñiz şanursın
Sen kaçreyi geçmeden ‘ummānı ārzūlarsın

5. Kendüñi görme ölü cehille kalma geru
Yer ile bu gök kamu Hağ ile olmuş tolu
İtme özüñ kayğulu ‘ Azbī gedālık eyü
Var sen Niyāzī yūri atma oğuñ ilerü
Derdile kul olmadan sultānı ārzūlarsın

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Cān mıdur bu ārzūyu vaşl-ı cānān eyleyen
Dil midür dilber midür bu ' aql-ı hayrān eyleyen
Nefs midür ya cān mıdur bu tende cevlan eyleyen
Gül midür bülbül midür şol zār u efgān eyleyen
Ten midür yā cān midür hem ' arş-ı seyrān eyleyen

2. Eyleyen bir noqtadur bu çār kitābuñ naqlini
Soyud harf içre zāhir koydı bātin ' ilmini
Rūh ile her kim değışdi aldı sulţān ' aqlını
Nār u bād u āb ü hākūñ gel haber vir aşlını
Kim bularuñ her birini emr ü fermān eyleyen

3. Dört kitābı vech-i ' aşqdan oқudun ezber bize
' Aşq yolında feyz-i Haqqı eyledi rehber bize
Vaқtimüz şitā eyyāmı hep birdür bize
Āteşüñ geremiyetüñ sırrını gel tıyğur bize
Geh hilāf üzre anı kimdür gülistān eyleyen

4. Şoşbet-i Haқdan bize luţf u ' atā zevқin viren
Sālike mürşid degül mi bu şafā zevқin viren
Nuţq-ı Haқdan gülşene neşvünemā zevқin viren
Yilde kimdür geh nesīm ü geh şabā zevқin viren
Gāhī hışm ile nice büldānı vīrān eyleyen

5. Zāhidā sen қalduñ aғma vech-i nūrı görmeyüp
Şüretā hayvāna döndüñ zāt-ı aşluñ şormayup
Her şifātın sırrına sa' yuñla maḥrem olmayup

Kimdür anı baña göster şol şularda tırmayup
Rûz u şeb yüz üstüne ‘aşkıla cevlan eyleyen

6. Sen özüñ fehmeyledüñse oldı mümkün müşkilât
Bu dürr-i yek-tâ vü nurı sırrı çünki mümkünât
Bir iki ma‘ den bir oldı ‘ayn-ı vücudı iltifât
Ĥāk ne ma‘ dendür biter andan ma‘ ādin geh nebāt
Kimdür anı gāhī ḥayvān gāhī insān eyleyen

7. Ne sebebden devr ider bu ‘āleme şems ü kamer
Hem-dem nehr ehl-i dīdār oldı miskīn nilüfer
Yilde bir şun‘ ı Ĥudādan ‘arz ider ḳaddin şemer
Ay u gün yıldızları kim döndirür gel vir ḥaber
Hem ne sır içün dönerler bunca devrān eyleyen

8. Biñdin artık müjde vaz‘ ı görünür insānda bir
Bir yaña nefsüñ hücumu bir yaña şeytānda bir
Ne bilā bu nefs u şeytān cān yeter cānānda bir
Bāde birdür sāḳi bir meclis yārān da bir
Bādenüñ keyfiyyetini kimdür elvān eyleyen

9. Kimisini ehl-i ‘aşkuñ ṭalibi tevḥīd iden
Kiminüñ ṭā‘ ātı maḳbūl kimini fāsıḳ iden
Kimini taḳvā yolında serseri zāhid iden
Kiminüñ mescidde boyının egdirüp ‘ābid iden
Kimini mey-ḥānede ser-ḥoş u sekrān eyleyen

10. Mā-verā-yı ‘aḳlı fehm it bu ‘ādem ‘ālem nedür
Kimisi nuṭḳ-ı Ĥudādan söylemez ebkem nedür

Zıkr-i İllâllâhı tekrar eyleyen her dem nedür
Zâhidüñ beñzin şarardup ağıladan her dem nedür
Kâfirüñ küfri dağı fâsıkda ‘ işyân eyleyen

11. Ayrı bilme mürşidinden sâlikâ Hâk izini
Gözlerine tütüyâ-veş sürme çek pîr tozını
Kim ki seyrân eyledi bî-perde yâruñ yüzini
Halkdan ayırmış yüzün pinhâna çekmiş özini
Ne arar kendini halkdan böyle pinhân eyleyen

12. Kaşlaruñ *innâ hedeynâ* okuyan kâmil olur
Vechini *seb‘ul-meşânî* añlayan fâdıl olur
Şanma bir maḥbûbı sevse bir kişi câhil olur
Görse maḥbûbı gönül bî-iḥtiyâr mâil olur
Ehl-i derd ‘ uşşâkı kimdür zâr u giryân eyleyen

13. Kimini feyz-i Ḥudânuñ sırrına nâ’il iden
Kimine virüp ḥayâyı ‘ ilmile ‘ âkil iden
Kimine esmâ-i ta‘lîm eyleyüp fâdıl eyleyen
Kim bu sırdan kimini maḥrûm idüp câhil iden
Kimini maḥrem idinüp ehl-i ‘ irfân eyleyen

14. Arzûyu vaşlı yâru dilde mihmân itdiler
Özlerini ol sebebdan ehl-i vicdân itdiler
Sırr-ı yâru fâş idenler ehli ‘ işyân itdiler
Vaḥdet ehli cümleden bir yüzi seyrân itdiler
Lîk görmez ol yüzi keşretde tuğyân eyleyen

15. Pîr ‘aşkı ben ‘Az̄biye ‘aşk-ı Hudâyı bildirür
Bunda kendin ağladanlar anda yârun güldirir
Rûhunu ihyâ ider her kim ki nefsüñ öldürür
Ey Niyâzî kim vücûdın terk iderse ol durur
Cümle yüzler içre ol bir yüzi seyrân eyleyen

109 *

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

1. *Kâmil-i fillâhâ* câhil cehlille yâr olmasun
Yoğ yire ‘aşk ehline zâhid sitem-kâr olmasun
Bi ‘âbes vaşl-ı habîbe ol talebkâr olmasun
Kim ki cândan geçmez ise ol bize yâr olmasun
‘Âr u ‘ırz ile gelüp ‘âşıklara bâr olmasun
2. Ol haķîkat baħrine felegi teni şalmış durur
‘Aşk yolında cân virüp cânânı almış durur
Kîl ü kâli terk idüp ol ehl-i hâl olmuş durur
Ĝam yükin ‘âşik olan elbet çeke gelmiş durur
Ṭoymayan dōst derdine ‘aşka giriftâr olmasun
3. Bilmek isterseñ sözinden eyle idrâk-i şādıķı
‘Arz-ı sözinden bilürsen vaşlı yâra lâyıķı
Bile bu derdüñ devâsın bulmadum bir hâzıķı
Derd uyutmaz râhat itmez gice gündüz ‘âşıkı
Şol ki bülbüldür güle karşı niçün zâr olmasun

* Niyâzî-i Mısrî Dîvânı’nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Zerrece aşk odı kimde olsa yakar varlığını
Aşk odı ister ki Hak’dan gayrı hiç var olmasun
a.g.e., s. 178.

4. ‘Ābidūñ de hā’ibīñ aḥvāl-i ‘aşkı añlamaz
 Qıl ü qālden geçmeyen ef’āl ‘aşkı añlamaz
 Çekmeyen yāruñ cefāsın āli ‘aşkı añlamaz
 Zevk-i tã’atle kimesne hāl-i ‘aşkı añlamaz
 Tālib-i şādık iseñ bilüñde zünnār olmasun
5. Zāhidā ‘aşk-ı mecāzī şanma Hāq varı degül
 Ger mecāzī ger ḥaḳīkat herkesüñ kārı degül
 Yāru aġyārı bildüñ yāru aġyārı degül
 Remz-i Hāḳḳa maḥrem olmağ degmenüñ kārı degül
 Kim dilerse ‘aşkıla yār olsun aġyār olmasun
6. *Lāy*ı isḳāṭ eyleyen cān zāhir etmacid ile
 Gicesi Qadr ü Berāt gündüzi hem ‘ıyd ile
 Bildüğinden geç de gel sen kul olup tevḥīd ile
 Cümle efkārüñ ḥurūfin cem’ idüp tevḥīd ile
 Noḳta-yi vahdetde ḥaşr ol ġayrı efkār olmasun
7. Kendüñi ‘Azbi şaḳın nā-dāna yoldaş eyleme
 Hem saña yār olmayanı ḥāle ḥāldaş eyleme
 ‘Aklı bir gözle görüp herkesi qardaş eyleme
 Ey Niyāzī hāl-i ‘aşkı kimseye fāş eyleme
 Sırr-ı Hāḳdur aña bī-gāne ḥaberdār olmasun

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Bî ʔariḳat bî-ḥaḳiḳat olana eṣ neylesün
 Şāhib-i kibr u kine dūzaḥda āteṣ neylesün
 ʔālib-i altun olan bimāre peşkeş neylesün
Teşne-i baḥr-ı muḥiṭ olan dile reş neylesün
ʔūṭi-i sükker-feşān uftādeye keş neylesün

2. Egledüm ehl-i ḥaḳiḳat oldı şāhib-i nüktedān
 Balı zehri bir bilüp *semmī helāhil 'irfān*
 Baḳduḡı āyinedür eyler şifātın ḥoş 'ıyādan
Cür' a-i şāhbā-yı zātı nūş idüp temkīn bulan
Afitāb olan dile telvīn-i meh-veş neylesün

3. İtdi tekmiḷ ʔariḳat-ı māliki sırr-ı edeb
 Ser-be-ser sırr-ı ḥaḳiḳat aña zāhir oldı hep
 Gel bugün sen 'ayn-ı cem ol dervişi eyle ʔaleb
 'Ārifüñ esrārı mektüm oldıḡın itme 'aceb
ʔā' n ider zāhid dinilen div ü merkeb neylesün

4. Buḡzla kibr u ḥaseddür ḥalka la' net çün hemin
 Böyle idrāk eylemişdür 'ārif *Ḥaḳḳa'l yaḳīn*
 Kendi nūrundan vüçüda geldi Ādemdür emīn
Ādemüñ vechinde Ḥaḳḳı görmedi İblīs lā' in
Şüretā gördü ki bir şekl-i munakkaş neylesün

5. Oldı hep 'ārifler içre bu ḥaber Ḥaḳḳı mu' teber
 Tābi' nefsi olan kes rāhuña yañlış gider
 Diñle bu maḡzı ḥaḳiḳat 'Azbiden ma' nā ḥaber

Cān Niyāzī ehl-i ‘aşka nāzıkāne va‘ z ider
Ehl-i nefis olan işitmez dil-i müşevveş neylesün

111 *

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

1. Ādemden alup nüshā-i kübrā haberin sen
Fehm eylemedün Mescid-i Aqşā haberin sen
Vechümden oqı sırrıyla mevlā haberin sen
Alduñ mı göñül hüsñ ile yek-tā haberin sen
Tuyduñ mu hem ol Yūsuf-ı zībā haberin sen
2. Fikr-i Haqqı kendüñi tā bilmez olunca
Nefsün saña İblisi sözün virmez olunca
Ferdā gāmına cān u dil şalmaz olunca
Ya‘ kûb-veş ol dîdeleri görmez olunca
Ağladı mı ta şorsañ o bînā haberin sen
3. Haqdan saña bir zerre eger olmaya maħbûb
Sen olmaya sen sırr-ı Hudā vechine mensûb
Hem miñnet Cercis oluben şabr ile Eyyüb
Yūsuf yolına ağlayan ancak dime Ya‘ kûb
İşitdün anı n’oldı Zeliħā haberin sen
4. Haq ‘aşkı gibi olmaya ‘ābid daħı bir zevk
Bir dildeki hāşıl ola hem ‘aşkla biñ şevk

* Niyāzī-i Mısrî Dîvānı’nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Her kande anun zerre-i hüsñün göresin sor
Ola tuyasın hasretile tā haberin sen
a.g.e., s.172.

Güyâ ki eger luḫfla luḫf eyleye ol Ḥaḫ
Ḳaysı nice yıl aḡladup ifiletmedi mi ‘aşḫ
Alşañ n’ola bir toḡrıca Leylâ haberin sen

5. Aḡlatma beni hicrũñle ey gözi âhũ
Gül bir yüzüme ḫande gün ey dişleri incu
Ger baña tecellî ide ol dilber-i ḫũb rũ
Ṭaḡlar daḫı ṭayanmaz anuñ yüzine ḫarşu
‘Âlimlere şor Ṭũr ile Mũsâ haberin sen

6. Çıḫmaya ḫatâ ile ḫazer gözle dilekden
Kimseye şaḫın virme ḫaber ḡonca gülũnden
Şabr eyle ḡõñũl her ne gelũr yâruñ elinden
Şular gibi yüzũñ yire sũr ḫalma yoluñdan
Alçaḫdan alursın yũri deryâ haberin sen

7. Her ‘âşıḫa vuşlat sırrını itme sezâvâr
Hem ‘aşḫ haberin eyleme gel câhla izḫâr
Pişmân olup şoñra dil eyleme pũr-zâr
‘Âlemde nice yüz biñ olur ‘aşḫa giriftâr
Gel şorma o mecnũnlara nâ-dân haberin sen

8. Divâneye şor derdiyle bu ḫayret ‘aşḫı
Herkes çekmez cevr ile bu ḡayret ‘aşḫı
Bir zerrede ḡor şũret ile seyr it ‘aşḫı
Bũlbũllere de şorma yũri ḫâlet-i ‘aşḫı
Pervânedan al gizlüce tenhâ haberin sen

9. Bir *lām elif* içre ‘ayan añla şuhūdı
Hem añla otuz iki hurūf ile Vedūdı
Tevhīd ile ĩmāna iriř añla vücūdı
Tevhīd şanur *lā* ile işbāt-ı vücūdı
Şorma güzelüm añlara illā haberin sen
10. Dil olmaz ol dil derdiyle biñ pāre dilinmez
Bu çār şeşi çünki Hāķķuñ mazharı bilmez
Maķşūdı eger Ka‘be ise anda da bulmaz
Her kim bu yola şıdķ ile girmezse yoğ olmaz
Yoğ olmayacak Yūsufuñ umma haberin sen
11. ‘Azbī sözüñi fehm idüben añladuñ ise
Lāķayd oluben Hāķ sesini bekledüñ ise
Ādemde Hāķķı seyre gelüp tağladuñ ise
Lāhūt ile nāsūtı gönül añladuñ ise
Mışrı̄ aña şor ķāf ile anķa haberin sen

112-

Mefā‘ ĩlün Mefā‘ ĩlün Mefā‘ ĩlün Mefā‘ ĩlün

1. Şıfātu’llāhı seyr itseñ kimüñ bir dānesiyüm ben
Gedā şūret gözetdümse Hāķķuñ bir şānesiyüm ben
Eger fehm eyleseñ şofi ne cān cānānesiyüm ben
‘İlm baħr u vücūd aşdāf anuñ dūr-dānesiyüm ben
Ma‘ārif kenz ü dil vaşşāf anuñ vīrānesiyüm ben

2. Verā-yı sırrıma āgāh olanlar haşta oldılar
Dil-i lāl ‘aķlı māt olup benüm sırrumda ķaldılar

Haḫka teslīm olan cānlar yolu erkānı buldılar
Benüm ‘ aḫlum ḫatında müctehidler ‘ āciz oldılar
Velī ‘ ilm-i İlähīnūñ deli dīvānesiyüm ben

3. Kimisi rāz ser-gerdān olup ḫayretde ḫalmışlar
Kimisi dār-ı miḫnetde özin ḡavḡāya ṣalmışlar
Kimi yoḫluḫda maḫv olmuş kimi bu vara gelmişler
Birer ḫāle cihānuñ ḫalkı bir bir rāzı olmuşlar
Benüm bir ḫāle meylüm yoḫ Haḫḫuñ bilmem nesiyüm ben

4. Ne izḫār eylesem mümkün ne pūnhān eylesem ey yār
Ne bir derdümler ortaḫ var ne bir miṣlüm gibi nāḫār
Er saḫveler olur ‘ āciz ne merhemle olur timār
Be-küllī ‘ ālemūñ ḫalkı bilürler bende bir derd var
Bilinmez sevdigüm kimdür kimūñ mestānesiyüm ben

5. Haḫīḫat baḫrıdur ‘ aḫlum re’īs oldum ten-i felege
Özüm evvelden evveldür ḫadem başmadan eflāke
Gözüme Haḫ olur perde baḫarsam māl u emlāke
Egerḫi ṣūreta āḫirde geldüm ‘ ālem-i mülke
Ne māzīyüm ne müstaḫbel her ānuñ ānesiyüm ben

6. Çün insānum ve mekānum bu mir’āt tenligümdendür
Ziyā baḫṣāyışu bezmüm bu ziynet ṣenligümdendür
Baḫāda fānīde benlik benümle senligümdendür
Yitürdüm benliḫi benlik baña Haḫ benligümdendür
Tekellümde ḫıḫāyı ḫıybetūñ kār-ḫānesiyüm ben

7. Ezelden sākīyā cām-ı beķādan mest ü ħayrānum
Periřān ıurrasın yāruñ göreliden dil-i periřānum
Ne ‘Azbiyüm ne şarkıyüm ne ġarbiyüm ki ben cānum
Ne Mışıyüm ne Mehdıyüm ne ‘İsāyum ne insānum
Bu yanan dā’imī şem’ üñ velī pervānesiyüm ben

113-

Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilātün Fā’ ilün

1. Sırr-ı *sübĥānellezi esrāda* dil mihmān iden
İstivā sırrın vücūdın şehrine sulıān iden
Vay benüm ‘aqlum periřān göñlümi ħayrān iden
Ey bu göñlüm şehrini biñ ħahr ile vırān iden
Bī-düĥān odlar yaķup sīnemi külĥān iden
2. Herkese *cins ma’al cins* hem-demi řoĥbet olur
Ehl-i Ĥaķķuñ devleti Ĥaķdan gelen zillet olur
Çāre kılduķça řabībler derdine miĥnet olur
Ehl-i ‘ālem derdinüñ mişlin görür rāĥat bulur
Cins ü mişli olmayan derde beni dükkān iden
3. Nefle rüĥuñ varasın fehm iden ehl-i zamīr
Tekye-i faķr-i fenāya cān u dil eyler esīr
Ger ĥaķīķatden ĥaber almaķ dilersen ‘ařķa gir
Bir baĥirdür sāĥili yoķ mevci olmaz münkesir
Leylinüñ fecrin getürmez gökdeki devlān iden
4. Çekdi *māzāġal başardan* çeşmüme keĥl-i ‘uyün
ııfl-ı dil derdinden oldu eski derdüm tāze nür
Çünkü ben bī-çāre oldum sīne püryān dīde-ĥün

‘Aql u fikrüm zevrâkı yollarda ¼aldı ser-nigün
Belki cümle ‘aql u fikri bende ser-gerdân iden

5. ‘Az̄bîya faqr-ı rızâdur ‘âşıka ‘aşk-ı pîşesi
Gel iki ‘âlem rāhatımdan çekme vaqt endîşesi
T̄alib-i faqr u fenâ ol kır bu varuñ şîşesi
Kimine meydân iden bu ‘âlemüñ her kûşesi
Mışriye uçdan uca her kûşesin zindân iden

114-

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

1. Cân u dilden ‘aşkıla gel yana yana Hû deyu
Nefsüne aldanma zinhâr yana yana Hû deyu
Kendüni kâl ile hâl ol yana yana Hû deyu
Gir semâ‘ a zıkr ile gel yana yana Hû deyu
İr şafâ-yı ‘aşk-ı Hâkka yana yana Hû deyu
2. Bilmeyen ĩmânı bulmaz küfr ü ĩmân perdesin
Ādem olmaz geçmeyen ‘ilmiyle hayvân perdesin
Çâk ider ‘âşık olan elbetde ‘işyân perdesin
Hep erenler Hû ile ¼aldırır diler cân perdesin
Açdılar gözlerin anda yana yana Hû deyu
3. Hû ile irşâd olanlar oldu Hûnuñ hem-demi
Var ise Hû yok ise Hû iş bu sırruñ maħremi
Evveli Hû âhiri Hû kıl temâşâ âdemi
Gördiler Hû ¼ablamış hep on sekiz biñ ‘âlemi
Feyz alurlar cümle Hûdan yana yana Hû deyu

4. Mübtelâlar sırrına kavuşdılar bu Hû ile
Evliyânun bezzine oluştılar bu Hû ile
Döstla alışdılar buluştılar bu Hû ile
Zât-ı Hakkı buldılar buluştılar Hû ile
Döst göründi her taraftan yana yana Hû deyu

5. Kalbine yâ Hû diyen ‘aşıklarun rahmet yağar
İki ‘âlem miñnetden kurtulup cennet arar
‘Azbiyâ feyz-i Hudâdan Hû deyu toğar
Ey Niyâzi gönlüne ‘aşıklarun kudret tolar
Künt ü kenzün haznesinden yana yana Hû deyü

115 *

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

1. ‘Aşkuñ ile mest efkâr olayım şimden geru
Cevr-i hicr-i güle sitem-kâr olayım şimden geru
Yâra hem ağıyâra hoş yar olayım şimden geru
Nev-bahâr irişdi bî-dâr olayım şimden geru
‘Andelîb-i bâğ-ı gülzâr olayım şimden geru

2. Luţf u kahrından vefâsından geçüp abdâl-veş
‘Âlemün şâhı gedâsından geçüp abdâl-veş
Bu ribât köhneden ‘uryân olup abdâl-veş
Dünyâ ü ‘uqbâ hevâsından geçüp abdâl-veş
Kâşif-i cilbend-i esrâr olayım şimden geru

* Niyâzi-i Mısırî Divânı’nda Azbi tarafından tahmîs edilmeyen 2 beyit daha vardır:
Çaluben Mansûr gibi tabl-ı ene’l-hak nevbetin
Gireyin meydâna berdâr olayım şimden geru

Dükeli dâr u diyârın raht u bahtın terk idüp
İbn-i Edhem gibi deyyâr olayım şimden geru
a.g.e., s. 186.

3. Bulmasun bir kimse bende bulmasun nām u nişān
 Qalayım yoqluq içinde bī-nişān ü bī-mekān
 Cümle ‘ālem ‘āşık olsun görmege vechüm ‘ayān
 Tolanayım Hızr-veş ‘ālem gözinden bir zamān
 Muṭlāq olup sırr-1 settār olayım şimden geru
4. *Küllü şey‘in yerci‘unuñ* ma‘ deninde kān olam
 Çün baña elzem özümdür özümü özden bulam
 Eyleyem ‘İsāya ta‘līm sırda eşrāṭ-ı kıyām elḥamd
 Nice bir bu ten zemīninde zebūn olup qalam
 Çıqayım göklere devvār olayım şimden geru
5. ‘Ālemūñ aḡ u qarasından çıkar ‘āli cenāb
 Bilmedi münker şuālin çekdiler anlar ‘azāb
 Haqqa teslīm olmadan özüne beḳāda yoq şavāb
 Bu izāfāt u kuyūdāt illerin idüp ḥarāb
 Lā-mekān ilinde seyyār olayım şimden geru
6. Nice bir derd ü ḡamuñla şubḥdem feryād idem
 Kūh sırr-ı ‘aşkuña ben kendümi Ferhād idem
 Qaydatından qurtulup rūḥum ile ābad idem
 Mürḡ-i cānı bu kafesden uçurup hem şād idem
 Ol ‘adem şehrine tayyār olayım şimden geru
7. Hākile yek-sān olan ‘arş üzre eyler ḥoş mekān
 Geldi çün benden baña benlik nişānından ziyān
 Geçdüm andan daḡı mānendi bir olur pehlevān
 Bir beden qaldı baña mensūb olan bunda hemān
 Anı daḡı yoḡ idüp var olayım şimden geru

8. Her kimünñ kalbinde olsa Haq şuhûdı zerrece
Gelür elbet aña Haqquñ luft u cudı zerrece
‘Azbinünñ zâhir u bâtın yok vücûdı zerrece
Kalmasun varlıkda Mısrınünñ vücûdı zerrece
Qurtulayım vaşl-ı dildâr olayım şimden geru

116-

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

1. Zâhid saña şerh eyleyim güş eyle bir destân kamu
Toğrı haberler söyleyim fehm eylesün yârân kamu
Hiç bilmezem ki neyleyim kılam ‘ayân beyân kamu
Bir şehre irişdi yolum dört yanıdur meydân kamu
Aña giren görmez ölüm içer âb-ı hayvân kamu
2. Ğafletdedür uyqusu var Haqdan katı korkusu var
Yigirmi toquz bârusı var otuz iki incüsü var
‘Anber gibi koqusu var her yanı qabla rûsı var
Bir hoş güzel yapısı var otuz iki qapusı var
Cümle şehirlerden ulu dört yanı bâğ bostân kamu
3. ‘Aşq ehli ol eyledin kesil âb-ı revân ol selsebîl
Tağları sünbül zencebil çağlar aqar Ceyhun Nil
Anda dögilmiş mişli gül altun cevâhir fî sebîl
Âb u havâsı mu‘tedil giren çıkamaz ay u yıl
Tağları lâle aq kıvıllı bâğları gül-i nu‘mân kamu
4. Derdlilere dermân ider ‘âşıqlara ihsân ider
Her sırrı sır-ı cünbân ider âb u revân efgân ider

‘ Aşq ehlini mestân ider hâlûñ perişân şân ider
Bülbülleri nâlân ider cân u dilini hayrân ider
Bâğçeleri seyrân ider her kûşesi hûbân kamu

5. Her emrûñe fermân olur her ne ararsuñ bulunur
Bilmedigüñ hep bilinür görmedigüñ hep görünür
Döştlar başuña dirilür cânla şöhet olunur
Eşçârda sazlar çalınur dallarda meyve şalınur
Sen şunmadan ol alunur her emrûñe fermân kamu

6. Deryâ mişâli çuş ider her ne dilersen hoş ider
Cânânı saña eş ider hürileri dem-keş ider
Düşmân kaddüñ ham-keş ider şeytânla yâdaş ider
Kim selsebilden nüş ider haq anı hem bi-hüş ider
Nesim eser ser hoş ider olur içen mestân kamu

7. ‘ İlet baña hüccet degül gösterdigüm ‘ illet degül
‘ İşret ü hem şöhet degül hem ‘ işret ü şöhet degül
Hağdan bize rahmet degül şanma ki bu kudret degül
Bu didigüm Cennet degül añlara ol minnet degül
Bunuñ şafâ-yı zevkine ehl-i cinân hayrân kamu

8. Baldan şekerden hoş tadı cân bülbüli olmuş tütî
Oldı beyân sırrı-ebî Hağdan gelen Âdem gibi
Cismi haqîkatden idi Haq Âdeme döstüm didi
Şehr-i haqîkatdur adı Haq sırrını bunda kodı
Ol sırra ‘ ârif olanı Haq eyledi mihmân kamu

9. Bu sözlerüm gel levhe yaz bu şehre gelmez yaz güz
Bunlardur ehli temiz Hâkdan ‘ayân bunlarda yüz
Hâkdur bularda Hâkdan öz yoğuş degül her yanı düz
Özleri cānlardan ‘azîz sözleri hep ballardan lezîz
Yoğ anda sen ben siz ü biz birlik ile yek-sân kamu
10. Bu didigüm ehl-i necât bulmaz bulur kesb kesâd
Âteş degül şudan nebât bunlar degül hâk ile bād
Hâkdur hâkîkât iş bu âd işit anı ol bād şād
Olmaz olur da hiç fesâd buğz u hâsed kibr ü ‘inād
Cümle biliş yok aşlâ yād birbirine iḥvân kamu
11. Bağışladımdı almadı bu sırrı bâtıl bilmedi
‘Aşkımdan āgâh olmadı teşvîşe kendin şalmanı
Nefsi yüzine gülmedi bunlar hâkîkât olmadı
Ol şehre mürsel gelmedi anları da‘vet kılmadı
Anlar yolu yañılmadı evşâfları Qur’ân kamu
12. Ebsemlik olmuş dilleri iki cihân merkepleri
Yok bunlaruñ ‘uebları ĩmân olur edebleri
Hâk anlaruñ mücibleri Hâkdan mühürlü lepleri
Hâk mezhebi mezhepleri deryâ-yı zât meşrepleri
Hâşıl kamu maṭlabları kâdr içredür her an kamu
13. Bilmez bular lâf ü güzâf Hâk bunları kılmış mu‘âf
Bunlar kamuya sine-şâf olmuş bular ‘anķâ-yı Kâf
Ḥayr ile şer bunlarda lâf her sözleri nūn ile kâf
Yokdur onlarda ihtilâf günden ‘ayândür bî-hilâf
Her işleri Hâkka muzâf rûḥ eylemiş Yezdân kamu

14. Mağbûl-i Hâk olmaz rezîl olmuş bulur ‘ayn-ı Halîl
Hâk iledür bunlara eyle mağbûl idüp Rabbü’l Celîl
Bundan müberrâ âb vekîl cânlar virürler fî sebîl
Terk eylemişler kâl ü kı̄l lâl olmuş añlarda bu dil
Her halleri Hâkka delîl hep mazhar-ı Raḥmân kamu
15. Bî-dîn görür mezhebsiz Hâkdan ‘ayândür Hâk yüzi
Bulmuş sa‘âdet yıldızı pîri izi Hâkkuñ izi
Kehl-i ‘uyun pâyi tozı birdür geçile gündüzi
Gerçi saña bakar gözi şöbet ider söyler sözi
Lâkin Hâkkı bulmuş özi söyleşdügi Qur‘ân kamu
16. Sarhoş olup bayılmadı içenleri ayılmadı
Esrârları yayılmadı hep dilleri tıyılmadı
Kimseye gönül virmedi çalışmadı yorulmadı
Dünyâya añlar girmede girdiyse de eğlenmedi
Şeytân oları görmedi andan olup pinhân kamu
17. Cândur Hudâya peşkeşi anuñ için yeter işi
Zâhirdedür âdem kişi toğmuş haqîkat güneşi
Erkek degüldür hem dişi hem Hâk kıla Hâk cünbüşi
Ana girerse bir kişi gider gönülden teşvîşi
Başına bu devlet kuşu konan olur sultân kamu
18. Ölmezden evvel çün ölür maqşûdı cândan alur
Fânide ol bâkî kalur istedügi zâhir olur
Cânuñ virür cânân olur nefsin bilür raḥmân olur
Hemân kim ol şehre gelür her korkudan âzâd olur
Yollarda bellerde kalur div ü perî şeytân kamu

19. Ölmezden evvel ey püser cān iline kılmış sefer
Bunlara yok ‘ arz-ı hüner her işleri cümle biter
Maḥv bulur her derdü sırr-ı Ḥaḫdan gelür aña ḫaber
Dārü’l emāndur ol şehir lakin giren yüz biñde bir
Şanma aña dāḫil olur ḫūrī melek rıdvān ḫamu

20. Aḫluñı ḫurbān eyledi ol neylediyse eyledi
Bu taḫmīsüm kim degüldi esrār Ḥaḫḫı añladı
Dōstın izüñ kim izledi Ḥaḫḫuñ cemālüñ gözledi
Kim ki o şehri özledi erenler izin izledi
Adāb-ı Ḥaḫḫı gözledi irşād ider pīran ḫamu

21. ‘ Ālemler anuñ ḫuludur onlar velinüñ ālidür
Bī-ma‘ ārifet kim dilidür kim ki bu söze belīdür
Cān bülbülinüñ gülidür ‘ aşḫ şādīnüñ bülbülidür
Ol şehrüñ her semt yoludur lakin gidenler velīdür
Anuñ içi toḫtoludur Türk ü ‘ Arab Süryān ḫamu

22. Seyr eyledüm sünbüllerin mest eylemiş bülbüllerin
Ḥay oldu virdi dillerin Hū ḫoḫdu cümle güllerin
İmānımız kāküllerin kāfir inanmaz ḫulların
Ehlini bul ol illerüñ sarpın geçersin yolların
Yırtar yalnız gideni ḫurd u peleng kaplān ḫamu

23. Bu şehrüñ aşlı bellidür kāmil olan bī-dillidür
‘ Aşıḫları gönllidür erkānı böyle yollıdur
Sünbülleri ḫoş tellidür bülbülleri ḫoş güllidür
Ehline anlar bellidür bilür zirā bir illidür
Her birisi aḫsen şıfāt her müşkile bürhān ḫamu

24. İtme muhabbet mülkine her māl her emlakine
Eyle nazār eflākine katma sivā imsākine
Sa‘ y eyle nefsün terkine sulṭān olasun mülkine
Biñ bu vücūduñ fülkine gir enbiyānuñ silkine
Ḳahr eyle nefsün ‘ askerin ġarḳ eylesün tūfān ḳamu
25. Gel sen özüñe bende ol tā Ḥaḳ yolına çıḳa yol
Baḥr-ı ḥaḳīḳat içre dal ferdā ġamın ferdāya sal
Ḳalmaya sen de ḳīl ü ḳālī dāḥi ṭaşa ḳal
Var şemme vechu’llāhı bul tā görine saña ol il
Senden saña eyle sefer kim idesin seyrān ḳamu
26. Sa‘ y eyle ol ehl-i edeb ide saña mişlün ‘ aceb
İtme şaḳın ‘ arz-ı neseb cehlün ‘ ayān itme ki hep
Cümle ‘ Acem ile ‘ Arab emründe ola rüz şeb
Cāndan riyāzat u ta‘ ab çekseñ seni idüp ṭaleb
Olur riyāzātuñ şoñı her derdüñe dermān ḳamu
27. Yok anda hem bülbüle zağ yok anda mātem hem ferāğ
Yok anda ḳara yüzi ağ yok anda lāle bāğ u ṭağ
Yok anda hem yakın ırağ var anda hem nürdan çerāğ
Çek sineñe ṭağ üzre dāğ şol ḥasta cānuñ ola şağ
Şāyed ola ṭağ üzre bāğ yādılar ola yārān ḳamu
28. Baḳma kişinün fi‘ iline anuñ nazār ḳıl nesline
Dünyāyı ḳoymış meylime mağrūr olanlar ‘ ilmine
Cāhil olanuñ fazlına düşmüş bu zulmet cehline
Cān ırmeyince aşlına bülbül gibi gül faşlına
Hep cenneti ‘ arz eyleseñ olur aña nırān ḳamu

29. Cān u dil nūr itdigüm ben kendümi çürütdigüm
Derdümi tefsîr itdigüm hālîmi ta' bîr itdigüm
Taḳdîrce tedbîr itdigüm ' uşşāka tebşîr itdigüm
Cān ilidür vaşf itdigüm derd ile ta' bîr itdigüm
Bundan inüp dökildiler bu tenlere her cān ḳamu

30. İhlāş idüp îmānuñı fehm eyle gel iz' ānuñı
Nefsün bilüp düşmānuñı ḥôr eyle gel şeytānuñı
Tā bulasın Raḥmānuñı dilde tutup mihmānuñı
Gel tende ḳoma cānuñı a' lāya çık bul kānuñı
Lāyık mıdur insāna kim yiri ola zindān ḳamu

31. Ben ' Azbînüñ ḳoyma izüñ tā göresün Ḥaḳḳuñ yüzün
Cāndan işit cānum sözün payine var hem sür yüzün
Pendini tutma söz sözün hem-demi olma göz sözün
Tut bu Niyāzîñ sözün bunda açagör cān gözün
Bir gün gidersin ańsızın gülmez saña bir an ḳamu

32. Boyan îmānuñ küfrine bağlan Ḥudānuñ emrine
Şabr eyle yāruñ cevrine ḳā' il olup her ḳahrına
Tā kim iresin zevḳine aldanma nefsün mekrine
Var sen ḥaḳıḳat şehrine ir anda Ḥaḳḳuñ sırrına
Tolsun senüñ de göñlüne deryā olup ' irfān ḳamu

117-

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. Ḥaḳıḳat şemsi çün toğdı zemîn ü esmā içre
Gümān gitdi ' ayān içre ' ayān oldu beyān içre
Ne yüzden ādem oldum ben gülince cismüm ü cān içre

Ezelden nār-ı ‘ aşkuñla yana geldüm cihān içre
Efendüm nice dem yaşlar gözümdeñ tolu kan içre

2. Gedā şüret ‘ ayān oldum ‘ atāya feyz kân iken
Libāsum rehberüm oldı ‘ anāşır bî-nişān iken
Noqtā-i kevn ü mekân içre zemīn ü āsumān iken
Hakıla bî-nişān iken kamu cānlarda cān iken
Düşürdi bî-mekân iken beni kevn ü mekân içre

3. Nice düşdüm nice kaldum nice dem ağladum güldüm
Nice kāmīl nice sālīk nice nā-dān olup kaldum
Çü benden ben cüdā düşdüm anuñ için derdmend oldum
Nice geldüm nice gitdüm nice toğdum nice öldüm
Nice açıldum nice şoldum şol gül gibi cihān içre

4. Nice dem serseri gezdüm nice dem oturup kaldum
Nice dem mālīk oldum ben çariğ u şeb çerāğ oldum
Geline bu fenā dehre nice öldüm nice toğdum
Bulut olup göge ağdum kaçre olup yire yağdum
Güneş olup gehī toğdum zemīn ü āsumān içre

5. Benümle bākıdur bākī benümle fānidür devrān
Benümdür sikke-i efdāl benümdür kisve-i insān
Benümle devr ider devrān benümle seyr ider seyrān
Nebāt oldum nice müddet nice müddet olup hayvān
Geyürī şüret-i insān baña devr-i zamān içre

6. Nice toğdum nice oldum işit seyrānumı buldum
Nice maqbūl merğūbum ne yüzden ma‘ ārifet buldum

Ḥaḳīḳat şehrine sultān olup ḥayli hūner aldum
Çün insān şüretin buldum Ḥaḳḳa ḥamd u şenā kıldum
Fenā-ender-fenā oldum beḳā-yı cāvidān içre

7. Vücūdum sidresin bildi bilenler Beyt-i Ma' mūrī
Bilenler istivā nūrın Ḥudādan itdiler faḥri
Ḥaḳīḳat şehrine sultān ben 'Azḫīdūr Ḥudā emri
İrişdi ma' rifet nūrı gönül oldu Ḥaḳḳuñ Tūrī
Niyāzī tıydu çün sırrı gümān gitdi 'ayān içre

118*

Mef' ūlū Mefā' ilūn Mef' ūlū Mefā' ilūn

1. Sen ḡayrı yüze baḳma yalvar güzel Allāha
Hem nefsüne aldanma yalvar güzel Allāha
İzinden izūñ ayırma yalvar güzel Allāha
Uyan gözūñ aç tırma yalvar güzel Allāha
Yolından izūñ ayırma yalvar güzel Allāha

2. Gel ḫılye-i 'ālem ol hem rūḫuña ḥādīm ol
Gel vāḳıf-ı ḫālüm ol maḳşūdı ma' ālüm ol
Her demde ḥayālüm ol luḫf ile kemālüm ol
Her gicede ḳā'im ol her gündüzi şā'im ol
Hem zıkr ile dā'im ol yalvar güzel Allāha

* Niyāzī-i Mısrī Dīvānı'nda Azbi tarafından tahmīs edilmeyen 3 beyit daha vardır:
Hey nice yatursun tur olama şu safādan dūr
Bahr-ı keremi boldur yalvar güzel Allāh'a

Ömrüni hiçe satma kendüni oda atma
Her şām u seher yatma yalvar güzel Allāh'a

Her vakt-i seherde bin lūtfi gelür Allāh'un
Ol vakt uyanur kalbün yalvar güzel Allāh'a
a.g.e., s.191.

3. Şübhe ile iş bitmez Hâk ehli yolu gütmez
Sırrını ile virmez câhille yola gitmez
Mağşûdına kim iremez ol Hâkķı meger bilmez
Bir gün bu gözüñ görmez hem kulağıñ işitmez
Bu fırsat ele girmez yalvar güzel Allâha
4. Sen zilleti devlet bil bu devleti şihhat bil
Her zerre-i kudret bil her kudreti hikmet bil
Yeñ nefsuñi ‘ izzet bil bu ‘ izzeti rahmet bil
Sağlığı ğanîmet bil her sa‘ ati ni‘ met bil
Gizlüce ‘ ibâdet kıl yalvar güzel Allâha
5. Nefsünden özüñ kırtar kendi özüñ âzad it
Ma‘ mür idüben kalbün gel kendüñi âbâd it
Şehr-i dili ma‘ mür it nefsi ilini berbâd it
Allâhuñ evüñ yâd it cân u dilini şâd it
Bülbül gibi feryâd it yalvar güzel Allâha
6. Gel ‘ Azbî niyâz eyle niyâzı dırâz eyle
Gel hâcetin Allâha sen tül u dırâz eyle
Kimdür saña Allâha niyâzuñı az eyle
Gel imdi Niyâzîyle dergâha niyâz eyle
Hâcâtı dırâz eyle yalvar güzel Allâha

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1. Heman tırma gice gündüz Hakk'a yalvar şehirlerde
Bu cümle mâ-sivâdan geç Hakk'a yalvar şehirlerde
Tâ Mevlâya irişince Hakk'a yalvar şehirlerde
Uyan gafletden ey gâfil Hakk'a yalvar şehirlerde
Döküp gözyaşı ey dil Hakk'a yalvar şehirlerde

2. Unudup cümle efkârı kerem eyle meded ey yâr
Eger dildârı bildünse senün yârın olur ağıyâr
Ola tâ hem-demün ey döst haqîkat dilberi hünkâr
Çapısında tırup her bâr yüzün dergâha tut sen var
Bu dilden kıl dem-â-dem zâr Hakk'a yalvar şehirlerde

3. Eger sen cânunı bunda virürsün fî-sebîl ey dil
Haqîkat ehli olmağa muradun var Hudâyı bil
Eger zâhir eger bâtın muradun hâşıl olsun gel
Şehirde açılır her gül anun çün zâr ider bülbül
Uyanup derd ile ey dil Hakk'a yalvar şehirlerde

4. Şehir kalkıp yatağından meded ey zâr bî-çâre
Yapışup dâmen-i pîre yakın ol luğf-ı dildâre
Alınma nefsi gaddâre şağın uyma sen ağıyâra
Gel ey miskîn bî-çâre inen de gezme âvâre
Dilerseñ derdüne çâre Hakk'a yalvar şehirlerde

* Niyâzî-i Mısırî Dîvânı'nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Gel ey miskîn ü bî-çâre igende gezme âvâre
Dilersen derdüne çâre Hakk'a yalvar şehirlerde
a.g.e., s.192.

5. Egerçe rûh-ı sultânı iderse saña ihsânı
Alurşan ‘aşqda meydânı eger bildünse cânânı
Bilürseñ hükmi-ı Yezdânı müdâm kıl âh u efgânı
Açılup bâb-ı Sübhânı dökilüp feyz-i Rabbânı
Çekilüp hân-ı sultânı Hâkka yalvar seherlerde
6. Gel ‘Azbi ‘aşkıla her ân idegör cânla efgânı
Ede ihsân saña sultân idersen şıdkıla vicdân
Namâzda hâzır ol ey cân girerse qalbüne ‘irfân
Seherde uykuğan uyan Niyâzi turma derde yan
Ola kim irişe dermân Hâkka yalvar seherlerde

120-

7+7=14 hece vezni

1. İlişkûñ qalmaya alanda vü turanda
Ortaqlıguñ bulınur görmez öyle görende
Aqılla hilm ü edeb hem bendedür hem sende
Deme ki Hâkka sende mevcüd ola ya bende
Ne sendedür ne bende şıgmaz ol bir mekânda
2. Cân belâda cânândür cânân mihmâna cândur
Her mekândur nişanı her nişanı mekândur
Dînsiz îmansız nedür hem evvel baña îmandur
Mekânı bî-mekândur nişanı bî-nişândur
Yine zühür iden ol mekânda vü zamânda
3. Miskin aña ey kişi yir eyle gökten olur
Rûy-ı Hâkka seyr iden ağlamadan şen olur

Haḳḳı ‘ayān añlamak fen içinde fen olur
Hem cān u hem ten olur hem sen ü hem ben olur
Cümle görinen oldur ırāḳda vü yakında

4. Āhū didigüñ budur bu didigüñ āHūdur
Lü ’lüyi incü şañan incü degül lü ’lödür
Āşikāra şandıguñ āşikāra saḳlıdur
Şanur mısın kim oldur istedüğüñ ya budur
O bu ḳamu bir Hūdur gidende vü ṭuranda

5. ‘İbretle baḳdıguñ Allāh olsun aña bāḳ
Yaḳ sineñe āteşini senüñle oṭa sen yaḳ
‘Azbī ıraḡ şandıguñ yakındur olmaz ırāḳ
Niyāzī gözüñ aç baḳ her şey olup durur Haḳ
Şanma anı kim ola nihānda vü ‘ayānda

121-

Mefā‘ İlün Mefā‘ İlün Fe‘ülün

1. İder def-i keder *elḥamdü-li’llāh*
Ḳılar ‘arz-ı hüner *elḥamdü-li’llāh*
Budur toḡrı haber *elḥamdü-li’llāh*
Ḥudā da‘vet ider *elḥamdü-li’llāh*
Bu cān Haḳḳa gider *elḥamdü-li’llāh*

2. Bugün yek zerrede biñ ḥikmet oldı
Bu ḥikmet didigüñ hoş ḳudret oldı
Bize Haḳdan bir ulu devlet oldı
Haḳıḳat şehrine çün riḥlet oldı
Göñül ṭurmaz ayur *elḥamdü-li’llāh*

3. Aramaz taşradan derde tabîbi
Özine yâr idenler biñ raqîbi
Bilür âyin ü erkân-ı adâbı
Ṭuyaldan cân u dil vaşl-ı habîbi
Hem okur hem yazar *elḥamdü-li'llâh*

4. Dilerseñ olasuñ ḥayr ile merḥûm
Bir öze kim idesüñ ḥırz-ı ma' şûm
Ḥudānuñ raḥmetinden olma maḥrûm
Yaqın geldi ṭulû' a şems-i rūhum
Bugün günüm toğar *elḥamdü-li'llâh*

5. Bulundı keşret içre vaḥdet-i yâr
Bilindi yâr ağıyâr celvet-i yâr
Bu cennet didigümüz şoḥbet-i yâr
Ölüm didükleridür ḥalvet-i yâr
Ḳamū ağıyâr gider *elḥamdü-li'llâh*

6. Velîler zümresine ola mensûb
Aña ḥâzır ola her yirde maṭlûb
Görine saña düşmānuñ olup ḥûb
Şehâdet manşıbıdur ' âli manşûb
Geh bize virdiler *elḥamdü-li'llâh*

7. İdenler ' aşka ' arz-ı kemâli
Yezîd ile Yezîd olmağ fe' âli
Budur kârı velinüñ Ḥağ zevâli
Göründi ma' nâ yüzinden cemâli
Bozuldı hep şuver *elḥamdü-li'llâh*

8. Nice derdlilere dermānlar itdi
Bu biz ʿāşıklara fermānlar itdi
Bize taʿlīm vaşl-ı cānlar itdi
Bilişdik bunda hem ihsānlar itdi
Nasībimiz kadar *elḥamdü-li'llāh*

9. Ḳoma ʿAz̄bī Niyāzī sen dırāzı
Cefāsıyla ḥabībūñ añla nazı
Budur ʿāşıklarūñ sözi güdāzı
Ne ğam giderse dünyādan Niyāzī
Vişāline irer *elḥamdü-li'llāh*

122-

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

1. Aqlımı ḥayrān eylesem bu ḥalvetūñ şerbetine
Fikrüm postını beklesem bu ḥalvetūñ şerbetine
Ḳavlümi metīn eylesem bu ḥalvetūñ şerbetine
Bilmem nice itsem bu ḥalvetūñ şerbetine
Bu cānı teslīm eylesem bu ḥalvetūñ şerbetine
2. Ağlar iken güldürseler çeşmüm yaşın sildirseler
Ayıklıgum bilderseler mey küpüne daldırsalar
Muraduma irderseler sākiler ḳadeḥ virseler
Hep bu gökleri indirseler şerbet ile ṭoldursalar
Biriciḳ bizi ḳandırsalar bu ḥalvetūñ şerbetine
3. Ṭulum ṭulum olsa ʿarāḳ sarḥoş olsam yalın ayak
Ṭağlar ṭaşlar olsa çanaḳ meze olsa ṭabaḳ ṭabaḳ
Afitābı itse sancaḳ hem buluṭlar olsa yapraḳ

Şerbeti gönderdükde Hâk gün öñünce olsa çerâk
Yıldızları itse çanağ bu halvetüñ şerbetine

4. Sır sözümden haber alan vahdetde meskenet bulan
Münkirlere olsa yalan bilür bunı ehl-i îmân
Hamdü-li'llâh olmuş nihân bu nihân sır degül ' ayân
Tuysa bunı halk-ı cihân kaçresine virürdi cân
Olmaz nihân kevn ü mekân bu halvetüñ şerbetine

5. Derûnda lezzeti kalur dâduñ unutmaz añılur
Bu şerbetden kınan bilür kınmayan ahmağdan olur
' Aqlın olur cânın virür ' aşk ehlinüñ ' aqlın alır
Bu bir ' aceb ilden gelür ancak bunı içen bilür
Kim çatsa hayretde kalur bu halvetüñ şerbetine

6. Bunı içen görmez ' azâb vâşıl olur ol bi-nikâb
Bülbüllerle bir mi ğurâb münkirlere hoş ıztırâb
Bu bir şarâbdür bir şarâb her kaçresi yüz biñ şavâb
Cism ü cânı ider kebâb her kime ola fetḥ-i bâb
İçer bunı görmez hiḥâb bu halvetüñ şerbetine

7. ' Azbî hâli añlamadı hiç ğafletden uyanmadı
Yar ne ki günü şaymadı emr-i Hudâ şaymadı
' Aşk rengine boyanmadı ' âşıklara inanmadı
Şerbetimüz dükenmedi her içenler uşanmadı
Niyâzî hergiz kınmadı bu halvetüñ şerbetine

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

1. **Çamū mevcūd olanuñ ā' zamısın yā Resūla'llāh**
 Dil-i bī-çārenüñ sen merhemisin yā Resūla'llāh
 Çamūnuñ ā' zamısın ekremisin yā Resūla'llāh
Zuhūr u kâ' inātuñ ma' denīsin yā Resūla'llāh
Bu rumūz-ı *küntü kenzuñ* maḥzenisin yā Resūla'llāh

2. 'Aṭā baḥşāyişi 'ālem olan iḥsān feyzüñdür
 Muḥibb-i nūr-ı Yezdānsın çü sâyüñ nūrı maḥzuñdur
 Saña her vechile bende olan kes 'abd-i ḥāşuñdur
Beşer dinen bu 'ālemde senüñ şüretle şahşuñdur
Ḥaḳīkatde hüviyetde degülsin yā Resūla'llāh

3. Senüñ şānuñda *levlāk* nidāsın Ḥaḳ kıldıysa
 Senüñ zāt-ı şerīfüñden o kim bir lem' a aldıysa
 İki 'ālemde *lā-şübhe* velī evlāda geldiysa
Vücūduñ cümle mevcūdātı nice cāmī' oldıysa
Daḫı 'ilmüñ muḥiṭ oldı çamusın yā Resūla'llāh

4. Ḥaḳīkat yok iden her varı '*ilm-i min ledünni*dür
 Çaşuñ miḥrābı sözüñ her bārı '*ilm-i min ledünni*dür
 Cemālüñ mazhar-ı eşār-ı '*ilm-i min ledünni*dür
Dehānuñ menba'-ı esrār-ı '*ilm-i min ledünni*dür
Ḥaḳāyık 'ilminüñ sen maḥremisin yā Resūla'llāh

5. Senüñ kaḍrūñ bilen kaḍrūñ özüñ ağlayabiliserdür
 İki 'ālemde teşbīḫüñ cemālüñ pāküñ oliserdür
***Ve yebkâ* vechike remzüñ bugün zātuñ biliserdür**

Ne kim geldi cihāna hem daḥı her kim geliserdür
İçinde cümleñüñ ser-‘ askerisin yā Resūla’llāh

6. Şerī‘ atdan elin her kim çekerse ḳaldı çırılçıplak
Ḳapuñda bende-i kemter gedādur nice biñ İshāk
Ḥaḳīḳat ‘ āleme senden açıldı ‘ alem ile sancaḳ
Cihān bāğında insān bir şecerdür ḡaynlar yaprak
Nebiler meyvedür sen zübdesisin yā Resūla’llāh

7. Nice dem sırruñı ‘ Azbī daḥı ‘ ahdüñi gödirdi
Ḡamuñla ‘ aşıḳuñ oldum beni ‘ aşḳuñla yedirdi
Cefañı kessen ey dilber ölümden baña bederdi
Şefa‘ at ḳılmasan varlık Niyāziyi yoḡ iderdi
Vücüdī zaḥmıñıñ sen merhemisin yā Resūla’llāh

124 *

Mef‘ülü Fā‘ilātün Mef‘ülü Fā‘ilātün

1. Ḳıl ile ḳalı gizlüdür ‘ aşḳ-ı ḥāl içinde
Luḡfuñı gördüm ‘ ayān saklı zevāl içinde
Cehlüñi seyr eyledüm gizlü kemāl içinde
Ey bī-mişāl-i vāḥid ḥüsnüñ mişāl içinde
Āyineden görüñdi şol ḥüb cemāl içinde

* Niyāzī-i Mısırī Dīvānı’nda Azbī tarafından tahmīs edilmeyen 2 beyit daha vardır:
Kısmet-i rüz-ı ezel aldı kamu nasībın
Kimisi buldı rāhat kimi nekāl içinde

Vir serini Niyāzī sırrını birme yāda
Nādāna sırrın viren kalur vevāl içinde
a.g.e., s. 199-200.

2. Serv ile ʔobı senüñ ʔaddüñe olmış melâl
Kim ki seni görmedi cehliyle oldu zelâl
Yoluña her kim virür cân u dili fî-sebâl
Düşdi ʔamu heyâkil ʔâmetüñe muʔâbil
Cünbüşî gösteren sen şekl ü hayâl içinde
3. ‘ Ârif olur er kişî bu şöḫbeti kim görür
Şöḫbetiyle cân olur bu şöḫbeti kim görür
Vuşlatuña tiz irer bu firʔati kim görür
Bu şan‘ atı kim bilür bu ʔudreti kim görür
Bu vuşlatı kim bulur ceng ü cidâl içinde
4. Cennet olur ʔâlîbe sırruñ eyle külhanuñ
Duzâḫ olur münkire müşkil eyle gülşenuñ
‘ Aşʔuñ ile ‘ aşʔıkuñ cennet ider meskenüñ
ʔande bulur isteyen luḫfuñı ey döst senüñ
Çünkim anı gizledüñ ʔahr u celâl içinde
5. Ehl-i ğamuñ pendini cânla çün geldüm
Hayli zamândür senüñ vuşlatuñı bekledüm
Tâ bilicek sırruñı nice zamân inledüm
Muşḫaf-1 ḫüsnüñ senüñ çün tefe’ül eyledüm
Burc-1 belâda gördüm kendümi fâl içinde
6. Derdiñle serseri sarḫoş iken eyledüm
Nice nice ben saña ‘ arz-ı mâ’ il eyledüm
Nice zamân ‘ aşʔuñla derde düşüp inledüm
Ṭâli‘ imi yoḫladum miḫnet evinde buldum
Anuñ çün gezerüm her dem melâl içinde

7. Cevr ü cefâsın çeküp umma vefâ güzelden
Yâru kadîmüm benüm olmaya hîç ecelden
Olmaya hergiz naşîb kırtuluş bu keselden
Bizüm de miñnet imiş kısmetimüz ezelden
Qaldı başum anuñ çün fitne vü âl içinde

8. Ehl-i dilüñ içinde kim ki olur hem-demi
Añlar elest emrini fehmi idüben bu demi
Sırr-ı Haqquñ sen anı şanma şağın mañremi
Ğamsız olan adamı şanma anı âdemi
Hayvândan ol eğaldür qaldı đalâl içinde

9. Ğayr ile şer Haqqdur âdemi şanma deli
Cismi şerî‘ at olur dili haqqıkat eli
Dili olandur velî kim ki velîdür beli
Şâdîlik ehl-i ‘dile‘ aşkuñ Ğamıdur velî
Şol ayrılık güzeldür ola vişâl içinde

10. Ğayli zamândur senüñ ‘aşkuñla giryânum
Senden olur derdüme luğfunla dermânum
Meded müddam eyle baña meded sulğânnum
Ğatıuñ tecellîsine müştâk olur bu cânnum
Ğörmedi çokdan anı şol zülf ü Ğâl içinde

11. Ğaqqâ giden râhı ger baña şoraydı zâhid
Ğubb u sivâyı eger Ğaqqâ vireydi zâhid
Bağduğına Ğağ deyu toğrı göreydi zâhid
Mescide varmağ ile zevke ireydi zâhid
Qılmazdı da‘ vâyı şol kıl ü kâl içinde

12. Çünkü Hakkı bilmişüm yahşi yaman yermezem

Hakkı ‘ ayān görmüşem kimseye yol şormazam

Kendi özümü kimseden çünkü ğani görmezem

Mey-hānede bir kadeh nüş itmegi virmezem

Biñ şıhlma şofinüñ tekyede şāl içinde

13. Cennet olupdur baña kūşe-i faqr u rızā

Hayr ile şerri bu dem Hakkdan okudum şehā

Qande ki baksa gözüm Hakkı görür bî-riyā

Mescid ü mey-hāneyi farq eylemem zāhidā

Görindüm ise ne var hā ile dāl içinde

125-

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

1. Devre-i ‘ ārşı okı bu halka-i tevḥid ile

Tā cihāna şāh olasuñ kise-i tevḥid ile

Gel bu dem tevḥid-i Hakkā kisve-i tevḥid ile

Qalbüñi bāğ-ı cinān it ravza-i tevḥid ile

Cān dimağüñ kıl mu‘ attar nefḥa-i tevḥid ile

2. Āşık-ı kurb-ı Hudāya çekdi zillet yolları

Qaşr-ı ‘ işret gāhī çıkdı añla firqat yolları

Oldı biñ birden ziyāde yāra vuşlat yolları

Ka‘ be-i nūr-ı siyāhuñ bî-nihāyet yolları

Qat‘ ider ‘ ārifler anı lem‘ ā-i tevḥid ile

3. Ger kıla mühr-i Süleymān ‘ ahd ü peymānuñ seni

Ola cānuñdan ‘ azizüñ saña cānānuñ seni

İr görür dermāna āhir derde dermānuñ seni
Her ne deñlü rû-siyāh itdiyse ‘iṣyānuñ seni
Ağarur oldum yüzüñ bu ğurre-i tevḥīd ile

4. Vuṣlatuñ sırrın bilür ‘ilm-i ledünden hoş ḥabār
Sırrını fāş eylemez mūnis olursa aña yār
Evliyā ü enbiyānuñ ḳadrini oḳuryazar
Mā-verā-yı ins ü cinni seyr idüp ‘arṣa çıkar
Kim ki mi‘ rāc eylediye cezbe-i tevḥīd ile

5. ‘Azbiyi mıḳnaṭıs ‘aşḳ-ı feyz Ḥaḳḳı cezb ider
Şanma Ḥaḳdan söyleyen ḳudret sözini kizb ider
Mā-sivāyı terk ider ḥubb u Ḥudāyı kesb ider
Ey Niyāzi ‘ārif-i bi’llāh gönülden selb ider
On sekiz biñ ‘ālemi bir lem‘ a-i tevḥīd ile

126-

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1. Ehl-i ‘aşḳ mest-i mey olmaz ‘aşḳ ṣarābı olmasa
Gülemezdi sırr-ı Ḥaḳḳı dilde tābi olmasa
Ger bu zulmetden bezerdi ıztırābı olmasa
Zerre zāhir mi olurdu afitābı olmasa
Ḳatreler ḳande yağardı hiç seḥābı olmasa

2. Derdden özge ḳaḅı derddür derdi var dermānı yok
Yārına ‘aşıḳ yakın olsa dīni imānı yok
Her kimüñ ‘iṣyānı çok ḳadr bil anuñ ğufrānı yok
Baḥr-ı zātuñ mevcinüñ hiç ḥadd ü pāyānı yok
Zāhir olmazdı cihān anuñ ḥabābı olmasa

3. Ten ulağıyla işitdüm szni ey dst senn
Koyamazam elden lnce izni ey dst senn
Kim koyup gitmiş ayağı tozuğı ey dst senn
Herkes ağlar hem grrdi yzni ey dst senn
Kibriy-yı *len tern*iden niķbı olmasa
4. L ile illnuğ idrk eyleyen aķřsını
Ehl-i imn oldu bildi Hzreti Mevlsını
Kim bilrdi lm elif den ‘řıķuđ esmsını
Kim oķutdu zlfn ile ķařlaruđ ma‘ nsını
İki ‘lem gibi řerħ eyler kitbı olmasa
5. b u hayvndan ne farkı var bu bdan zlfnn
Yoķ rehyb olmağa b‘ iş-i mekndan zlfnn
Bir teli yekdr keserse biğ tuvndan zlfnn
‘Uķdesin kim ĥall ideydi o kitbdan zlfnn
Anuğ insn dinilen ĥirki bbı olmasa
6. Ehrimen sırr-ı nebıye ĥř maĥrem mi olur
demi inkr iden şeytndr dem mi olur
Chile kmil bu yzden oldum ekrem mi olur
Hşri inkr eyleyen mlĥidler ilzam mı olur
Sl-be-sl evrr-ı eşcr mķılabı olmasa
7. Mnis-i yr-i refiķi ‘Azbnn Allh idi
‘řıķuđ ĥli mkedder mnkirn gmrh idi
Bu fen dnyda olmaķ Hķķa toğrı rh idi
ķabri vaĥdet kşesi ĥř-i temşgh idi
Ey Niyzi kimde kim cehln ‘azbı olmasa

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Cevrine 'āşık ḥabībūñ bende-i fermān ola
Tā ezel ādet olubdur kāmile pinhān ola
Kimine bu söz gümāndür kimine ĩmān ola
Devr idüp geldüm cihāna yine bir devrān ola
Ben gidem bu ten sarāyı yıķılıp vırān ola

2. Ötmeye cān bülbüli bu ten güli bir gün şola
Yine ḥāldaşum gelüp bu sırruma vāķıf ola
Yıķulup bu derd deyu varum bir ķurı ādem ķala
Cūş idüp 'ummān-ı cān cismüm gemisi tağıla
Yerler altında tenüm toprağıla yek-sān ola

3. Olmadı bu sırra maḥrem *ḥamdü-li'llāh* ecnebi
Ḳandedür sırr-ı İlāhī Ḳandedür sırr-ı nebī
Çünkü bir zıllı ḥayāldür bende bu sırr-ı ebī
Bu vücūdum tağı Ḳalka atıla yünler gibi
Şeş cihātum açıla bir ḥaddi yok meydān ola

4. Mebde-i sırr-ı ma' ādı fehm ider ehli hüner
Dört kitābuñ remzini bir noķtadan ezber ider
Er kişi maķşūduñ ister eyleyüp 'azm-i sefer
Yevme tüblādur o gün her mā' nā bir şüret giyer

* Niyāzī-i Mısıfı Dīvānı'nda Azbī tarafından tahmīs edilmeyen 2 beyit daha vardır:
Dört yanumdan nār u bād u āb u hāk ide hücüm
Benligüm anlar alıp bu varlıgum talan ola

Cümle efkār u havāssum haşr ola bu arsada
Kalkalar hep yeniden sankim baharistān ola
a.g.e., s. 211.

Kimi nebāt kimi hayvān kimisi insān ola

5. Bir imiş şavm u zekāt hac sucūd ile kıyām
Böyle bir hāli vücūdum olmaya rüşen zālām
Harf u şavtum kalmaya tekmīl ola küllī kelām
Ṭağıla terkībüm otuz iki harf ola tamām
Noқта-i sırrum kamunun cevherine kān ola
6. Edeler yağma olmadan cümle kıl ü kālūmi
Cübbe vü destār ile zāhir görenler şālumı
Ben bile fark itmez olam hāli *mā fil bāh*umı
Ḳabrūme dōstlar gelüp zıkr ideler aḥvālūmi
Her biri bilmekde hālüm vālih ü hayrān ola
7. Dervīş ‘Azbī bir olur hāl ehline aşşı ziyān
Ehl-i hāl olan kişiye şıgmaya şek ü gümān
Tā gire bir şehre salık olmaya gerçek yalan
Her kim ister bu Niyāzī derdmendi ol zamān
Sözlerini okusun kim sırrına mihmān ola

128-

Mef̄’ülü Mef̄’ılün Mef̄’ülü Mef̄’ılün

1. Bildüm nice dem gezdüm bu hikmete irince
Cān ile sülūk itdüm ben hıdmete irince
Ḳaldum nice hıdmet tā rāḥata irince
Aḥvāl-i serencāmum bu hālete irince
Diyem saña icmālin tā gāyete irince

2. Bu ‘ âleme yol bulduk hep varımız bozduk
Ser seddini bir kesdün maşşūdumıza irdük
Bu yolda neler çekdik Hakk yüzüne Hakk bakduk
Biz beş er idük çıkdık bir günde yola girdük
Çırk yılda ere irdük bu şöhbete irince
3. Çün Hakk ile Hakklanduk yayan iken atlanduk
Birlik ile bağlanduk bir fend ile avlanduk
Şanma bize aldanduk ikrâr ile sağlanduk
Her yanına çalkanduk çok adları takınduk
Dört tekbiri bir kılduk ta kamete irince
4. Çar ile şeşe bakduk ol nür ile uyanduk
İmam Hakkı irdük esrâr-ı Hakkı tıyduk
‘ Akıl ile dil virdük maşşūdumıza irdük
Çün kâmet alup turduk dīvāna el kavuşurduk
Vechüni ‘ ayân gördük bu hayrete irince
5. Hikmet bu imiş ancak kudret bu imiş ancak
Raḥmet bu imiş ancak hüccet bu imiş ancak
Şefkat bu imiş ancak zillet bu imiş ancak
Tâ‘ at bu imiş el-hak rāḥat bu imiş el-hak
‘ İzzet bu imiş ancak bu hıdmete irince
6. Münkir gözi kör oldu ikrâr iden er oldu
Pîrüm baña pîr oldu sâlik baña mür oldu
Şüret yine bir oldu zulmet evi nür oldu
Keşret idi bir oldu şüret idi sır oldu
Zulmet idi nür oldu bu âyete irince

7. Esrâr-ı Hakkı açdum deryâ dil olup taşdum
Hep berzahımı eşdüm ‘ aqlum ile barışdum
Yârim ile buluşdum hasretüme kavuşdum
Biñ dört yüz kanat açdum altı yüz dahı koşdum
Tâ on beşe dek uçdum bu hâlete irince

8. Mestâne idük gamdan ‘ aşkuñ ile ayılduk
Birden biñe dek yüz biñ tâbire degin şayılduk
Çün maḥv-i vücūd itdüñ hem ferd ile yayılduk
Çün cān ile bir idük ebdān ile tağılduk
Aḥirki deme irdük bu vaḥdete irince

9. Luṭfî ile çün ḥalk ‘ Azbî ola uyanık
Derdüñle olup ḥāzık dere ane ola lāyık
Nefsüm yolu karanlık rūḥum yolu aydınlık
Dünyâyı n’ider ‘ aşık ‘ ukbâyı n’ider şadık
Mıṣrî ola çün ayık sen vuşlata irince

129-

Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün

1. Eyle eziyet nefsüñe rūḥuñ dilek bilmez ola
‘ Aşık olan vuşlat için kaydı gerek bilmez ola
Ḥaḳka’l-yaḳîn izān bula ‘ aşk ehli şek bilmez ola
Devrān odur kim devrini devr-i felek bilmez ola
İnsān odur kim sırrını ins ü melek bilmez ola

2. Yāruñ cefāsın çekmedin ‘āşık gerek uşanmasın
Mevlādan özge kimse yok hīç kimseye tayanmasın
‘Ārif o derdümin göre ferdā şafāsın ekmesin
Merkep izinde şu görüp deryāyı gördüm şanmasın
Deryā odur kim ka‘ rını aşlā semek bilmez ola
3. Ehl-i sülūkuñ şartıdur bākī ten ile cān ola
Her ne gelür dōstundan gelür cān ile bir fermān ola
Şaḥn-ı rızā içre gerup hem ḥāk ile yek-sān ola
Ādem odur kim nān ola hem mā’ u hem zamān ola
Ḥayvāndan ol ağal durur nān u nemek bilmez ola
4. Dā’im ide mestānelik ‘aşk meyini içmiş ola
Dehrūñ bu ađ ü karasın atup kamu geçmiş ola
Tā kim vara ‘İllyīne Ḥađdan kanad açmış ola
Kāmil odur kim aç şusuz çok çok emek çekmiş ola
Nākış odur kim bu yolda aşlā emek bilmez ola
5. ‘Aşkuñ elinden ‘Azbiyā mesken kafesdür bülbüle
Tuymaz cefā senden anuñ cānın virür bülbül güle
Bu remzümi kāmil gerek zāhir ile bāṭın bile
Her bir nebī her bir velī zilletle irdi menzile
Mışrıye sögsün şol ağız Allāh demek bilmez ola

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Şerha şerha yareler bu s̄inemde hicrān midür
Başka başka kan mıdur bu tamlayan mercān mıdur
Kaṭre kaṭre dökilenler dürr midür bārān mıdur
Zerre zerre görinenler haṭ midür Qur'an mıdur
Karār itmez bu cānum kalmadı hiç dermānum
Cemālūñ göresüm geldi dīvānuñda tūrasum geldi

2. Kana kana kan mı içmek ḥālūñ mi senūñ
Yare yare bu vücūdum oldı çün dermān mıdur
Taze taze açılanlar gül mi cemālūñ mi senūñ
Yana yana iñleyen bülbül mi yāḥūd cān mıdur
Karār itmez bu cānum kalmadı hiç dermānum
Cemālūñ göresüm geldi dīvānuñda tūrasum geldi

3. Siñe siñe yāra varmak yāra olmak hemnişin
Sine sine girmek ister koynuna ya şān mıdur
Ḥalka halka salınan kākül mi yā ḥablü'l-metīn
Süre süre yazılanlar haṭ mıdur Qur'an mıdur
Karār itmez bu cānum kalmadı hiç dermānum
Cemālūñ göresüm geldi dīvānuñda tūrasum geldi

4. Çeke çeke cevrüñi kaddimi gümān eyledüñ
Şala şala bendeñi ferdāya bu ihsān mıdur
Pare pare eyleyüp bağrum kızıl kan eyledüñ
Toya toya içdigüm şahbā mıdur yā kan mıdur
Karār itmez bu cānum kalmadı hiç dermānum
Cemālūñ göresüm geldi dīvānuñda tūrasum geldi

5. Ura ura taşlara şîşe-i nāmūsı
Güle güle hālūme hāz eyleyen insān mıdur
Dāne dāne görinen hāl mi yā vaḥdet sırrı mı
Lāle lāle kızaran ḥaṭ mı yā mercān mıdur
Ḳarār itmez bu cānum ḳalmadı hıç dermānum
Cemālūñ göresüm geldi dīvānuñda tūrasum geldi

6. Geze geze bulmadum bir yār maḥrem sırrıma
Ṭolu ṭolu içdigüm sır bādesi yā cān mıdur
Döne döne yanmadan dermān arardum derdüme
Güne güne miḥnetüñ derd mi yā dermān mıdur
Ḳarār itmez bu cānum ḳalmadı hıç dermānum
Cemālūñ göresüm geldi dīvānuñda tūrasum geldi

7. Dile dile bağrını çün ‘Az̄biya giryeñ senüñ
Yana yana bāliş miḥnet baña diñ mi yā pister midür
Ata ata kirpiküñ oḳuñ bu Niyāzīnūñ dilin
Şerḫa şerḫa eyleyen cān mı yā cānān mıdur
Ḳarār itmez bu cānum ḳalmadı hıç dermānum
Cemālūñ göresüm geldi dīvānuñda tūrasum geldi

131-

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1. *Bihāmdū’illāh velminne* ki dermāndan ḥaber geldi
Bu derdüñ çaresin buldum çü Loḳmāndan ḥaber geldi
Bugün Mıṣrī dile ‘adl işi sulṭāndan ḥaber geldi
Bugün Ya‘ḳūb-ı ḳalbe Yūsuf-ı cāndan geldi
Ḳāmiş-i pūr- nesim ile o cānāndan ḥaber geldi

2. Görüñdi çün ‘ ayān bize hūner ‘ arz-ı kemālinden
Özümdür vuşlatuñ dilde haķıķat hāli hayālinden
Dīl-i bī-çāre zār ider temenāyı vişālinden
Açıl ey gözlerüm *envār-ı vech-i zü’l-celāh*nden
Dilā bedr ol kim mihr-i dıraḥşāndan ḥaber geldi
3. Özümi eyledüm taşdıķ hayāl ehlini gördükde
Aña hem-dem olur gön̄lüm vişāl ehlini gördükde
Temāşāyı cemāl eyler cemāl ehlini gördükde
Yerinme nāķışum deyu kemāl ehlini gördükde
Ḳamū noķşānı tekmīl iden insāndan ḥaber geldi
4. Bugün oldum emīnu’llāh emānetdür baña esrār
İrişdüm ‘ ilmi Yezdāna ‘ ināyet eyledi settār
Çü feyzüñ eyledi iḥsān cenābı Ḥazret-i Ğaffār
Ne kim yağma olundı çekme ğam şimden geru sen var
Dil-i virāndaki ol kenz-i pinhāndan ḥaber geldi
5. Bu ḥasret iştıyāķından saña şanma ziyān ide
Saña iḥsān ire Ḥaķdan vücūduñ ‘ ayn-ı cān ide
Ḳamū derdi dile dermān ola bāķīde fānīde
İdüp dilḥāneyi ta‘ mīr olur bu *beytü’l aḥzānda*
Bu şeb baña seḥer vaķtinde miḥmāndan ḥaber geldi
6. Müsem mā ola tā esmā bıraķma dilden Allāhı
Yorulup ḳalma gel yolda gice gündüz idüp ahı
Ben ‘ Azbīnūñ vücūdından eḣer ḳalmadı vallāhi
Bu Mışrīnūñ vücūdı Mışrīnūñ oldur şehinşāhı
Ezelden tā ebed ḥükm-i Süleymāndan ḥaber geldi

7+7=14 hece vezni

1. Bir menzilde alındı  arz-ı h ner alındı
Baħr-ı  ilme alındı saħa ħaber olundu
Nuşret k si alındı  ařıķare gelindi
Zevale g n alındı al  a-i Van alındı
Baħıl v c d olundı v c d-ı Ħaķ bulundı
2. L tf u Ħudaya tapan ħafleti o gel uyan
Saħa rivayet beyan eyliyeyim d sit n
Bu s z me gel inan şanma bunu sen yalan
V c d-ı insana c n muħaķķaķ oldu sult n
şeyt nı s rdi Raħm n levħinden ol silindi
3. Hem-demi h nk r idi her s zi ink r idi
M nkire ikr r idi z lim ħadd r idi
İbl s ile y r idi  n  inadı var idi
Bir maħf  saħħ r idi kıtt l u cebb r idi
C du-yı mekk r idi caduluğı bilindi
4. G neşi şorma k re ħaberi eğri vire
Biħ yıl olursa   mri ayanup itme ħarre
Taħrı cezasın vire şanma murada ire
Tevbe iderdi ħayra niyet iderdi şerre
K p olmuş idi ħamra ħamruħ k pi delindi
5. Baħıl idi h neri mala idi seferi
Yok idi hiÇ ħazeri sevmez idi kederi
Girmiş aħa dipdiri olurı cehennem yiri

Sevmezdi ol beşeri ‘ām idi hep hüneri
Ehl-i Hâkkuñ cigeri dilim dilim dilindi

6. Şordum anuñ hālinden geçmez idi malından
Zâhid kı̄l ü kâluñdan bülbül cüda gülinden
Bezmiş idi kavlınden ‘âlem anuñ dilinden
Ol zâlimüñ elinden çoğu çıkdı yolından
Cüdâ düşüp elinden defterleri delindi

7. Kendüñ bednam eyledi şan eyü nām eyledi
‘Arz-ı merām eyledi ‘azm-i zülām eyledi
‘Azbī kelām eyledi aña düşnām eyledi
Yezîd-i bed-nām idi ‘âlemde hâhām idi
İt idi Bel‘ām idi taşra dili şalındı

133-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1. Böyle idrâk eylemiş Hâkdan bunu cân bülbüli
Fîl mişli hârdür müzeyyen eyleyen nâzuñ güli
Kim haqîkatle şeri‘ at emrine itmez belî
Qıldan ince vü kılıçdan keskin ol şâhuñ yolu
Her kemâl ehli kapusunda anuñ ednâ qulı

2. İki ‘âlem rağbeti yanında ednâ yolu olur
‘Âleme sultân olana bir zereye biñ qul olur
Yine kendi emrine hâküm meger ol olur
Oqları kavs-i kazanuñ kuvvetince yol olur
Putesine qalb-i sultândan geçer oquñ yolu

3. Şāhib-i genç nübüvvet şāh **sulṭānū'r-rūsul**
Padişāhī ba' iş kevn ü **mekānū'r-rūsul**
Büsbütün 'ālemlere sulṭān **şāhānū'r-rūsul**
Çün muḳaddem **fākr u fāhrī** didi **sulṭānū'r-rūsul**
Yā 'aceb mi **fāhr u zūllī** dise bu āḫir velī
4. Gel rumūzum eyle idrāk ḥāb-ı ḡafletden uyan
Acı tatlı yanındadır oldu bir şūr īkān
Kim bu dem iksire şa' y idenlere olmaz yalan
Ferḫa terḫa iki deryā **mecma' u'l-baḫreyn** olan
Taḫt-ı aḳdām-ı erāzil 'arş-ı Raḫmān menzili
5. Kāmilūñ bir nuṭḳ-ı pāki oldu vech-i intizām
Ger ḫaḳīḳat ger şerī'at bī-sebeb olmaz kelām
Ḥaḳ te'ālā 'ilmini çün kim tamām itmiş tamām
'Ārifūñ bir himmeti var 'arş aña olmaz maḳām
Sidre vü Ṭübā gözetmez kāmilūñ cān u dili
6. Nice biñ gördüm cihānda ḫāle ḫāldaş olmadı
Kimsenūñ aḫvāline ḫiç kimse āḡāh olmadı
Kimsenūñ bir kimseden ḫiç ricāsı ḳalmadı
'Āḳilūñ mizānı 'aḳlı mā-verāsın almadı
'Āşıḳuñ 'ākiller içre adı mülḫid ya deli
7. Şerḫa şerḫa olsa sīneñ dön yüzüñ Ḥaḳdan yaña
Lem' a lem' a zāt-ı pākūñdür Ḥudāya rüşena
Yana yana 'āşıḳuñ olmuş bu kemter 'Azḫbiya
Zerre zerre ḳıldı Mışrīnūñ vücūdını ḳazā
Ḳatre ḳatre ḳıldı zātını daḫı 'aşḳuñ yeli

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

1. Zâhid yola ben kâ' ilüm ya sen beni ya ben seni
 Kırbân için gelmişdüm ya sen beni ya ben seni
 Şanma beni ben hâinüm ya sen beni ya ben seni
Kaşşab elinde koynum ya sen beni ya ben seni
Cellâd öñüde boyunum ya sen beni ya ben seni

2. Sırrımız hâş eyle ' amm çünki gelüpdür cümlesi
 Merd-i tariķat oldıgum zâhid bilüpdür cümlesi
 Cân ile başum cümle bâķi kalupdur cümlesi
' Irz u vaķâr mal menâl yağma olupdur cümlesi
Şoyunmuşum bu yolda ben ya sen beni ya ben seni

3. Seyrângâhumdur bu zemîn dönmem yemîn itdüm yemîn
 Halvetde oldum hemnişin zât-ı Haķķa oldum yâķın
 Añlar sözüm illâ la' in kırbân-ı Haķoldum hemîn
Çıkdum bugün kırķ erba' in oldı tamâm Deccâl la' in
Qıldı beni Rabbüm emîn ya sen beni ya ben seni

4. Münkişlere görünmezem meydândayım bilinmezem
 Haķdan olup ayrılmazam nâ-dâna sırrum virmezem
 Zıll-ı hayâlüm olmazam bi' llâh sözümünden dönmezem
Vallâhi senden korkmazam dâ' vâyı bâţıl kılmazam
Haķdur yolum yorılmazam ya sen beni ya ben seni

5. ' Aşık gerek kalbe gire ' aşķ ehli kılmam sırı
 Filden büyük oldı pîre üç yüz yigirmiden göre
 İniş yoķuş düpdüz ova sırrımı açmam münkişre

Vardı çıkalı göklere biñ altı yüz tokşan bire
İndem senüñ çün ben yire ya sen beni ya ben seni

6. Tiğ u teber hilmüm durur hem çüşunam ‘ilmüm durur
İşyān benüm kalem durur yir gök benüm zulmüm durur
Haqqı Muştafā neslīm durur hem Murtaza aşlum durur
Mehdī benüm ‘adlüm durur ‘İsā benüm fazlum durur
Āhir ‘amel qatlüm durur ya sen beni ya ben seni

7. ‘Azbi saña Haqdan ‘atā olmuş bu ‘ilm-i mā-verā
Kayd u beka kayd u fenā gelmez baña bir zerre mā
Merdāne geldüm ben saña varsa hüner göster baña
Meydāna çık gel ey kaba ‘avrat gibi giyme kaba
Ben Mısrīyem geydüm ‘abā ya sen beni ya ben seni

135 *

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

1. Zāhid taleb-i Haqda iken mal görüdü
Şimden geri bu söylemege lāl görüdü
Pirümle olan ‘ahdi diyemem dāl görüdü
Dōst illerinüñ menzili key ‘āli görüdü
Derd-i dile dermān olan Elmalı görüdü

2. Bir yirde gönül qanmadı dünyāyı gezerken
İdrāk ile bu lā ile illāyı gezerken
Biñ derd ile bu zāt tecellāyı gezerken

* Niyāzī-i Mısrī Dīvānı’nda Azbi tarafından tahmīs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Tütümlere sükker bagınun zevki irişdi
Bülbüllere cânān gülünün dalı görüdü
a.g.e., s. 218.

Mecnûn gibi şahrâları ağlayı gezerken
Leylâ tağmuñ lâlesinüñ alı görüñdi

3. Derd ile gezip yâru bulup gelse ‘aceb mi
Cân ile dili şâd u ferâh olsa ‘aceb mi
Dil hâl dili derde nihân kâlsa ‘aceb mi
Ten Ya‘kûbmuñ gözleri açılsa ‘aceb mi
Cân Yūsufmuñ gül yüzünñ hâli görüñdi

4. Gel sevdüğine ‘Azbī meded eyleme nazı
Yoklukda özüñ var idüben añla bu rāzı
Nâz itme şaşın yâruñe terk itme niyāzı
Kâl ehlinüñ aqvâlini terk eyle Niyāzı̄
Şimden geru hâl ehlinüñ aqvâli görüñdi

136-

7+7=14 hece vezni

1. Ten gemisin süremezliğin atsuñ yokluğu
Taşradan pāk görürsün içi murdâr kabağı
Poyraz ile taldırmış meze için tabağı
Ey kefere o iğrib avlar mı bu balığı
Yañlış haber söylemiş size viren şalığı

2. Çünkü karnuñ aç imiş rüzgârla toyar mı
Tarhanasız gemide deñiz şuyı yanar mı
Kıla biñse qarınca qarınca kıl tıyar mı
Yere göge şıgmayan bir iğribe şıgar mı
Karnı içiyken anuñ deryâları yatağı

3. Serendipden biñ ‘ arşun tūfān gibi aşırđı
Kuvvetinden yir çeküp gök silkinüp düşerdi
Yerde gökde her ne var gölgesine üşürdi
Yer ile gök arası tolar dağı taşardı
Eger zāhir olaydı cihānda bir tırnağı
4. Cennet ile cehennem bir zerredür işinde
Bad-ı şarşar kim eşer senüñ kovar başında
Yüz yigirmi biñ ay güneş ‘ ayāndür bir kaçında
Yer götüren şarı öküz on dört yüz biñ yaşında
Andan dağı büyükdür bu balıguñ kulağı
5. Bundan artıķ söyleme ‘ aşık yiri degüldür
Eger Hāķķuñ kuluysan aduñ diri degüldür
Kimse anuñ vaşfinuñ medđi eri degüldür
Ne deñlü vaşf idersem biñde biri degüldür
Zīra bunun alnidur levḫ u kalem tırağı
6. ‘ Āşıķa lāzım olan emr olan bir nefhadür
Münkir şanma bu emri puḫte olmuş loķmadur
Menn ü selvā kudret-i Hāķdan bize nüşhadur
Merkezinde belürsin zāhir küçük noķtadur
‘ Arş ile kürsī anuñ gıdāsınuñ çanağı
7. ‘ Āleme eyler ‘ atā bunu Hāķ cānuñ güli
Medđini anuñ dilā Hāķdan oķur Hāķ velī
‘ Azbī tolu her cihān kudret-i feyz-i ‘ Alī
Bu Mışrīnuñ şüreti aldar bu ḫalkı velī
Ma‘ nide her bir kılı bu dünyānuñ Kāf Tağı

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Küfr-i zülf-i yâr ile hayrân olan añlar bizi
Zâhidâ yek dîn olup îmân olan añlar bizi
Vâkı' â dürr-i yetime kân olan añlar bizi
Zât-ı Hakkâ mahrem-i 'irfân olan añlar bizi
'İlm-i sırda bahr-ı bî-pâyân olan añlar bizi

2. 'İlm-i sırruñ hâlini zâhir bilenler añlamaz
Feyzi Hakkı da' vâ-i 'irfân olanlar gelemez
Mâ-sivâ sulţânını ten-bin olanlar añlamaz
Bu fenâ gülzârına tâlib olanlar añlamaz
Vech-i bâkı hüsnine hayrân olan añlar bizi

3. *Hamdü-li'llâh* dağme-i isfend-i yâru açmışız
Ol sebebden 'âleme dürlü cevâhir saçmışız
'Âlemüñ ağ ü karasından anuñ çün kaçmışız
Dünyâ vü 'uqbâyı ta'mîr eylemekden geçmişüz
Her taraftan yıkılup virân olan añlar bizi

4. *Hamdü-li'llâh* kimseye ma' lûm degül aḥvâlimüz
Kalmadı elde irâdet dilde kı̄l ü kâlimüz
Oldı bir döstla bir post dü-cihânda malımız
Biz şol abdaluz bırağduğ egnimüzden şalumuz
Varlığmdan şoyunup 'uryân olan añlar bizi

5. 'Ârife geldi emîrden bu ḥiṭâb müsteṭâb
Kaṭresin nûş eylemekdür feyzi Hakkıñ biñ şavâb
Her işi Hakkdan bilen cân şübhesiz görmez 'itâb

Ḳahr u luṭfi şey‘i vāḥid bilmeyen çeker ‘azāb
Ol ‘azābdan ḳurtulup sultān olan añlar bizi

6. Ḥaḳḳuñ yūzi pīrūñ yūzi pīrūñ sözi Ḥaḳḳuñ sözi
İnnā feteḥnā ayetin yāruñ oḳur ḳaşı gözi
Bu remzümi idrāke gel Ḥaḳdur yine Ḥaḳḳuñ yūzi
Zāhidā ayıḳ yürür iken añlayamazsuñ sen bizi
Cür‘a-yı şāfi içüp mestān olan añlar bizi

7. Zāhirūñ Ḳur‘ān ma‘nā sırrına miḥmān gerek
Bāṭınuñ esrār-ı ḥikmet şāhnına meydān gerek
Hem tarīḳatdūr şeri‘at şıdḳla merdān gerek
‘Ārifūñ her bir sözünü tuymaḡa insān gerek
Bu cihānda şanmañuz ḥayvān olan añlar bizi

8. Başımuz bir olmaduḡ sevdāya şalduḡ biz bugün
‘aḳlumuz ḥaddi yok şahrāya şalduḡ biz bugün
Varımız ‘Azbiya yağmaya şalduḡ biz bugün
Ey Niyāzī ḳaṭremüz deryāya şalduḡ biz bugün
Ḳaṭre nice añlasın ‘ummān olan añlar bizi

9. Var idüm ‘ālemden evvel ‘ālem Ādem olalı
Bī-niṣāndur şoḫbetūñ zātuñ tecellī ḳılalı
‘Aḳlı ile fikri ḥayāli baḫr-ı ferde şalalı
Ḥalkı ḳoyup lā mekān ilinde menzil tūtalı
Mıṣriyā şu cānlara cānān olan añlar bizi

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

1. Var idrāk eyledüñse orada var qalmadı
 Yoğı var añladuñsa ğayrı efkâr qalmadı
 Bir kişi sultân olınca anda deyyâr qalmadı
Ben şanurdum ' âlem içre baña hiç yâr qalmadı
Ben beni terk eyledüm gördüm ki ağıyâr qalmadı

2. Zâhidâ çünki ezelden aşılla efkârı yoq
 Hem Haqqâ birdür didüñ hem mişline uyar yoq
 Bilmedüñ inkâr ile ikrârı sende yâd yoq
Cümle eşyâda görürdüm hâr var gülzâr yoq
Hep gülistân oldu ' âlem şimdi hiç hâr qalmadı

3. Kûşe-i kûy-i ceybi şubhdem beklerdi dil
 Haşret-i rûyuñ gamından âh idüp ağılardı dil
 Sırruñı bizüm ezelden cân gibi saqlardı dil
Gice gündüz zâr u efgân eyleyüp inilerdi dil
Bilmezem n'oldı kesildi âhla zâr qalmadı

4. Çünki yâr oldu ezelden baña zillet döstla
 Râhatum zevqüm çü bildüm cümle mişnet döstla
 Ara yirde qalmadı nefsumle ülfet döstla
Gitdi keşret geldi vahdet oldu halvet döstla
Hep Haqq oldu cümle ' âlem şehr ü bâzâr qalmadı

5. Kaşlaruñla gözlerüñ ' Azbîye virdi gülgüle
 Vechüñi gülden görenler oydu ' aşkı bülbüle
 Geldi çün yârüñ hayâli sırr-ı Haqqdan Haqq güle

Dīn diyānet ‘ādet ü şöhret kovardı yile
Ey Niyāzī n’oldı sende kayd-ı dīndār qalmadı

139-

7+7=14 hece vezni

1. Kıl ü kālī zāhidūñ hāl ehline hāl oldı
‘Aşk hālını ne bilsün zāhide hāl kāl oldı
Bir ‘ālemden ayrıldum yüz yetmiş biñ sāl oldı
Cān yine bülbül oldı hār açılup gül oldı
Göz ü kulağ oldı hep her ne kim var ol oldı
2. ‘Aql u fikri cānla kapladı her var-ı ‘aşk
İkrār ile inkārdan çekdi ilk yār-ı ‘aşk
Kimde nümāyan olur feyzle esrār-ı ‘aşk
Uyandı çün nār-ı ‘aşk kaynadı ebhār-ı ‘aşk
Her yañaya çağlayup ağı gözüml sel oldı
3. Firākından dilberā beñzüm hazāna döndi
Kaşlarınıñ derdinden belüm kat kat büküldi
Cemālūñmiş bülend-i mağz-ı Qur’ān bulandı
Göñül o bahre taldı dilüm tutıldı kaldı
Girdüm anuñ zıkrine a‘zālarum dil oldı
4. Baña muhabbet iden göñül içre bulundum
Kendümi anda görüp zātum için kılındum
Zātla şıfātla gizlü iken bilindüm
Ferhād bugün ben oldum varlık tağını deldüm
Şirinüme varmağa her cānibüm yol oldı

5. Kānde imiş bilmedüñ seni beni yaradan
Ata ana Hakkı kimdür ‘ Azbî var iden
Hakkı bilen geçmedi münkire müdâradan
Geç ağ ile karadan halkı bırak aradan
Niyâzî dön buradan turma saña gel oldu

140 *

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

1. Hâsetüñ ben derdmendi zâr-ı giryân eyledi
Başuma uçdan uca dünyâyı zindân eyledi
Hâlümi ‘ illet-i perişân kârum efgân eyledi
Dilberâ gamzeñ okı bağrım tolu kan eyledi
Şol siyâh zülfüñ teli ‘ aqlum perişân eyledi
2. Ebcedi *hevvez* bilürseñ ‘ ahdüñe gelmez zarar
Dört kitâbuñ remzini bir noktadan okuryazar
Gel bugün dârü’ş-şifâdan añlasın toğrı haber
Dürlü dürlü fitneler saçuñdan oldu ‘ âşikâr
Halk-ı ‘ âlem şandılar kim anı şeytân eyledi
3. Gel bir ‘ ibret gözle seyr it kâribânuñ halkını
Şanma mahrem-i Hakkdan bu zamânuñ halkını
Anlâ sen Hakk ehlidür sūd ziyânuñ halkını
Hatt ü hâlüñ iki bölmüş bu cihânuñ halkını
Birini kâfir birini ehl-i imân eyledi

* Niyâzî-i Mısırî Dîvânı’nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 1 beyit daha vardır:
Her kimün kim şehrine ugradı aşkun askeri
Hep imârâtun anun bir demde vîran eyledi
a.g.e., s.230.

4. Maḥrem-i esrār-ı Aḥmed yā velīdür yā ‘Alī
Çün ‘Alīdür sırr-ı Hāḫkuñ yā velīdür yā ‘Alī
Rūh-ı sulṭānı *encl Hāḫ* sırrına didi belī
Gizlü sırrından haber virdükde ‘uşşākuñ dili
‘Ābid ü zāhidlerüñ ‘aqlımı ḫayrān eyledi
5. Dilberüñ vechinde nūruñ ayeti seyr itmege
Kaşlarında Hāḫ te‘ālā şan‘atı seyr itmege
Vaḫdet-i ‘aşkında yāruñ keşreti seyr itmege
Gör ne ḡayretdür ki sırr-ı vaḫdeti seyr itmege
Cem‘ u tafşılı o ‘ibret ḫul u sulṭān eyledi
6. Ḥayr şerde Hāḫdan özüñe cümlede hiç ayrı yok
Ya‘nī bu ‘ālemde egri görmedüm hiç toḡrı yok
‘İlm-i zātından ḫabībiñ hem ḡamından aḡrı yok
Cümle esmā vü şifātuñdur görinen ḡayrı yok
Her biri bir vechile çün zātuñ i‘lān eyledi
7. Gel ĩmān getür o māhuñ cünbüş pür tābana
Ḳalma keşret ‘āleminde aldanup lezzātına
Çün bedel olmaz cihānda zātınüñ mir’ātına
Ḳudretüñ insānı mazḫar kıldığıçün zātuña
Yüzinüñ naḫşımı hep āyāt-ı Ḳur’ān eyledi
8. Aldanur mı zıll-ı dünyāya beni vü Hāḫ velī
Mā-sivāllāhı ‘ayān bil böyledür Hāḫkuñ yolu
Sırr-ı Hāḫkuñ maḫreminüñ lāl olur ‘aqlı dili
Örtü bu bāzār-ı keşret gözlerin ḫalkın velī
‘Ārif olan cümle yüzden seni seyrān eyledi

9. Münkire inkār âdem ulu ‘ illetdür görüñ
Hıdmeti ‘ irfâna ‘ ârif veche şoĥbetdür görüñ
Bu ne ‘ izzet bu ne ülfet bu ne hüccetdür görüñ
Bu ne ĥikmet bu ne kudret bu ne şan‘ atdur görüñ
Zerreyi kevn kaçreyi deryâ-yı ‘ ummân eyledi

10. Âdemi inkār iden kes ehl-i ĥâcetden olur
Evliyâ-u’llâhı şanma sırrı kâşifden olur
Aĥmed u Maĥmûd bende çünki ma‘ nîden olur
Kim ki bu sırdan ĥaberdâr oldı ‘ ârifden olur
Ėurtulup ĥayvân adından kendin insân eyledi

11. Âyin-i erkân-ı Ĥaĥdan saña iĥsândür dînüñ
Çü muţâf kudsiyândür ehl-i ‘ aşka mektebüñ
Ehl-i ĩmân mezhebidür ‘ Azbîya Ĥaĥ mezhebüñ
Lâ‘l-i cânân olalıdan ey Niyâzî meşrebüñ
Sözlerüñ ‘ uşşâĥ içinde âb-ı ĥayvân eyledi

141-

5+5=10 hece vezni

1. Anuñ çün başuma bu ġavġâ düşdi
Zâhidâ başuma hem sevdâ düşdi
Vefâ saña cefâ gör baña düşdi
Çün saña göñlüm mübtelâ düşdi
Derd ü ġam baña âşinâ düşdi

2. Cehdünle sevdigüm nâr idüm evvel
Hem senün ‘aşkuñla zâr idüm evvel
Cümleden aqdem var idüm evvel
Zühd ü taqvāya yâr idüm evvel
‘Aşkuñla benden hep cüdâ düşdi

3. ‘Ārif iseñ ‘āşık gel toğrı söyle
‘Āşık iseñ ‘āşık bu bendi diñle
Şubhdem ‘aşkıla ‘āşık ol iñle
Vâ‘ iz eydür gel ‘aşkı terk eyle
Nideyim şabrum bî-vefâ düşdi

4. Her kim bu yolda oldıysa şādık
Ol olur luţfuyla ihsāna lâyıq
Bî ihtiyâr olur ‘aşq ehl-i Vāmık
Nice terk itsün ‘aşkı şol ‘āşık
Aña karşı sen meh-liķâ düşdi

5. Yerlere göklere yayılır ‘aqlum
‘Ālemden büyük şayılar ‘aqlum
‘Aşkuña rehber bulunur ‘aqlum
Vechüñi görsem dağılır ‘aqlum
Zülfüñ aña çün muķtedâ düşdi

6. Kim ġâ’ib oldı ol seni buldı
Dünyâyı terk iden ‘aşkuñla tıldı
Derdünle ‘āşık divâne oldı
Kim seni buldı kendi yoğ oldı
Vaşluña ey dōst cān bahâ düşdi

7. Dilberā vechūñ hūccet itmişsin
Tālibe ‘ arz-ı āyet itmişsin
‘ Aşk için ādeme ‘ izzet itmişsin
‘ **Aşka ‘ uşşākı da‘ vet itmişsin**
Cān kulağma ol şadā düşdi

8. Pīrūñle olan ‘ ahdūñi güde
Toğrı yol bilmem kim Hāḡḡa gide
‘ Azbī derdmend bilmez kim nide
Bu Niyāzinūñ hīç vücūdında
Zerre ḡomadı hep yakā düşdi

142 *

Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün

1. Ol dilberin nāzuñ tenūñ Mecnūn olur dīvānesi
Her kim yüzūñ seyrān ider ‘ asruñ olur ḡayrānesi
Düzāḡ ise cennet olur ‘ aşḡ ehlinūñ kāşānesi
Bir yüze düş oldu gözüm yüz biñ gezer dīvānesi
Olmuş cemāli şem‘ ine ay ile gün pervānesi

2. Söyler *enel-Haḡ* sözini ‘ aşık olan lāyıḡlara
İtme şaḡın mestānelik mestānesin ayıḡlara

* Niyāzi-i Mısıfī Dīvānı’nda Azbī tarafından tahmīs edilmeyen 2 beyit daha vardır:
Her bir kuru lāf ehli dāhil olımaḡ bu meclise
Ol cāna kıymaz nice gel disün ana cānānesi

Aşḡ ehli ayılmaz ezelden tā ebed sarhoş olur
Pes nice ayılsun ki dā’im devr şder peymānesi
a.g.e., s.233.

Her kim olursa cānıyla hem-dem bugün şādıklarā

Kendi şunar tolu tolu peymāneler ‘āşıqlara

Bir kez elinden nūş iden olur ebed mestānesi

3. Her kim haķīkat ānladı ‘aşķ haķīkat lem‘ asın

Nūrī haķīkat andadür seyr eyledüm Haķ şu‘ lesin

İstek eyle kim ki giyer Haķdan melāmet hırķasun

Şunlar ki tatmadı ezel bezminde anuñ cür‘ asın

Ṭatmaya daķı bunda ol ‘aşķ ehlinüñ bi-gānesi

4. Çünki Süleymān hükmüni itmiş ‘ayān ol pādişāha

Sırr-ı haķīkat resmini ihfā iden ol pādişāha

Geçdüñse nefsün eylenden dü-cihān ol pādişāha

Bir mülke mālīk eylemiş ‘uşşāķını ol pādişāha

Mülk-i Süleymān anlaruñ yanında ol vīrānesi

5. ‘Azbi cemāl-i yār saña Haķdan ulu hüccet yeter

Ruhsār ile bu ķaşları hem ķavlüñe āyet yeter

Vuşlat içinde rāhatum düzaķ baña cennet yeter

İki cihānda Mışriye devlet daķı ‘izzet yeter

Her gice yāruñ şundiķı gevherlerüñ her dānesi

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1. Her kimüñ sırrında vardür sırr-ı Aḥmed mâyesi

Maḥv olur cismi olur nūr nūruñ olmaz sâyesi

Çünkü levlâk didi Ḥaḳ Cebrâildür dâyesi

Ṭâlib-i Ḥaḳḳuñ devâsız derd olur ser-mâyesi

Anuñ çün âh u zâr olur hemîn hem sâyesi

* Niyâzî-i Mısırî Dîvânı'nda Azbî tarafından tahmîs edilmeyen 5 beyit daha vardır:

Aşıkun ma'şuk yolında derdi artdukça müdâm
Artar anun dembedem akrân içinde pâyesi

Tâ'atün ihlâsa irmez ilm ile a'mâl ile
İzzeti ko zilleti tut olur anun mâyesi

Arz-ı vâsi ister isen kâmilün gir kabzına
Arş u kürsiden genişdür bir velînün âyesi

Ârifün gönlini bilmez kandedür halk-ı cihân
Ol ki ankâdur yere düşmez bil anun sâyesi

Kim ki mâ zâga'l-basar sultânınun tıflı ola
Mısriyâ şol feyz-i akdes nûrı oldu dâyesi
a.g.e., s. 225.

SONUÇ

“Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî Efendi'nin Karşılaştırmalı Tahlili” adlı çalışmamızda, daha önce üzerinde akademik bir çalışma yapılmayan “Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî Efendi”nin transkripsiyonlu metnini hazırladık. Hazırladığımız metni daha önce üzerinde akademik çalışmalar yapılan Niyâzî-i Mısrî Dîvânı'yla karşılaştırdık. Yaptığımız çalışma sonucu Niyâzî-i Mısrî ve Azbî'nin şiir özelliklerini, “Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî Efendi”nin tahmîs geleneğimiz içerisindeki yerini karşılaştırmalı olarak ortaya koyduk. Çalışmamız sonunda vardığımız sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. “Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî Efendi”de, Azbî tarafından Niyâzî-i Mısrî'ye ait 143 şiir tahmîs edilmiştir. Eserin, gerek tahmîs edilen şiir sayısı ile gerekse bütünüyle tahmîs nazım şekliyle kaleme alınması yönüyle araştırdığımız kadarıyla edebiyatımızda başka örneği yoktur.
2. Eserde esas muhtevayı, tasavvufî aşk oluşturmaktadır. Yer yer tasavvufî öğretinin terk edildiği didaktik unsurların ele alındığı görülürse de ilahî şevk, zevk, cezbe ve aşk oldukça coşkulu bir şekilde klasik edebiyatın genel kavramları kullanılarak aktarılmaya çalışılmıştır.
3. Tahmîsi yapılan şiirlerin nazım şekilleri incelendiğinde; nazım şekli tercihlerinde ve nazım şekli kurallarına uymada hassasiyet gösterilmediği görülmüştür. Dinî-tasavvufî Türk Edebiyatı'nda belirli bir nazım şekli yoktur. Bu edebiyat, nazım şekli hususunda divan edebiyatı ve âşık edebiyatı ile ortak hareket etmektedir.
4. Eldeki örneklerin büyük kısmı gazellerin tahmîs edildiğini ortaya koymakla birlikte kasidelerin tahmîs edildiği de bir gerçektir. Buna rağmen tahmîsin tanımının gazel üzerinden yapılması diğer nazım şekilleriyle tahmîs yapılamayacağı veya diğer nazım şekilleriyle yapılmış tahmîs örneklerinin tahmîs sayılamayacağı gibi bir yanılgıya sebep ola-

bilir. Oysaki bizim çalışmamızda ortaya koyduğumuz örneklerde hece ölçüsüyle yazılmış ilahilerin de tahmîs edildiği görülmüştür. Özetle belirtilmesi gerekirse; elde bulunan örnekler bir mısraın, bir beytin, bir gazelin ve bir kasidenin hatta bir murabbaın tahmîs edilebildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

5. Tasavvufî Türk şiiri nazım şekillerinin sınıflandırılmasında “gazel tarzı ilahî” gibi bir adlandırmaya ihtiyaç olduğunu tespit ettik ve tezimizde Niyâzî-i Mısrî’in hece ölçüsüyle yazdığı gazel şeklindeki ilahileri bu şekilde adlandırdık.
6. Tespit ettiğimiz sıra dışı tahmîsler şunlardır:
7+7= 14’lü hece ölçüsüyle yazılmış “gazel tarzı ilahî” tahmîs edilmiş.
7+7= 14’lü hece ölçüsüyle yazılmış “musammat gazel tarzı ilahî” tahmîs edilmiş.
5+5= 10’lu hece ölçüsüyle yazılmış “gazel tarzı ilahî” tahmîs edilmiş.
7. “Beşleme” anlamında olan tahmîs; bir gazelin ya da bir kasidenin her beytinin önüne (matlada her iki mısra ile diğerlerinde birinci mısralar ile kafiyeli) aynı vezin ve kafiye- de üç mısra eklemek suretiyle oluşturulan nazım şeklidir. Eserde bu standarda uymayan 3 şiir bulunmaktadır.
8. Sıra dışı tahmîslerden birisi, Niyâzî’nin “*Fâ’ ilâtün Fâ’ ilâtün Fâ’ ilün*” vezniyle yazdığı murabbaa yapılan tahmîstir. Niyâzî’ye ait 1. Dörtlük ikiye bölünerek birinci ve ikinci bentlerde tahmîs edilmiş, diğer dörtlüklere ise birer mısra eklenerek tahmîs yapılmıştır.
9. Niyâzî’nin “*Fâ’ ilâtün Fâ’ ilâtün Fâ’ ilün*” vezniyle yazdığı muhammesin üzerine eklenen 4 mısra ile yapılan “tetsi” edebiyatımızda ender rastlanan şekillerdendir. Bir mütessa çeşidi olan “tetsi”nin tahmîsler arasında bulunması dikkate değerdir.
10. Eserde toplam 125 şiirde 5 bahirden 14 vezin kullanılmış ve genellikle kolay, heceye de uygun, bir kısmı ortadan ikiye bölünebilen vezinler tercih edilmiştir. Bilhassa musam-

matlarda ve özellikle de “recez” ve “serî” bahirleriyle yazılan şiirlerdeki vezinler, imale ve zihaf hatalarıyla doludur. Bunları pekâlâ hece vezniyle yazılmış kabul etmek de mümkündür. Eserde başarıyla uygulanan bahirler ise “remel” ve “hezec”dir

11. Eserde toplam 18 adet hece vezniyle yazılmış şiir bulunmaktadır. Bunların 13 tanesi $7+7=14$ 'lü; 5 tanesi $5+5=10$ 'lu hece vezniyle yazılmıştır.
12. Eser incelendiğinde bazı beyitlerin tahmîs edilmediği görüldü: Tahmîsi yapılan 143 şiirin 32'sinde bazı beyitler atlanmış, toplamda 64 beytin tahmîsi yapılmamıştır.
13. Tahmîsin tanımında, eklenen dizelerin zemin şiirin kafiyesine uyumlu olması gerektiği belirtilir. Azbî, yaptığı tahmîslerde bu kurala uymuştur. Yazdığı dizelerde zemin şiirin kafiye özelliklerine dikkat etmiştir. Musammat tahmîslerinde dize sonlarındaki kafiyeler uyumludur. Ancak iç kafiyelerde genellikle uyum sağlanamamıştır.
14. Şiirlerinde kullandıkları kelime kadrosu; şiirlerinin anlam yapısını, şairlerin hayal dünyasını, ait oldukları geleneği, etkile(n)dikleri kişileri ve eserin yazıldığı dönemdeki Türk dilini değerlendirmemiz açısından önemlidir. Bu nedenle çalışmamızda; her iki şairin kelime kadrolarını ayrı ayrı tespit ettik. En çok kullandıkları kelime ve terimlerdeki ortaklık onların duygu ve düşünce dünyalarındaki birlikteliği yansıtmaktadır. Her iki şair tarafından en çok tercih edilen kelime ve terimlerse şunlardır: “Hak, yol, aşk, sır, âlem, Allâh, cihân, ey, sultân, âşık, dermân, dünyâ, irfân, vücûd, ârif, bülbül, hakikat, Âdem”
15. Her iki mutasavvıf şairin dil ve üslup özelliklerindeki ortaklıkları şöyle sıralayabiliriz:
Her ikisinde de ayet ve hadislerden iktibaslar vardır.
Her ikisinde de divan edebiyatına mal olmuş mazmunların sayısı, halk söyleyişine uygun ifadelerden daha azdır. Kullanılan mazmunlar da her iki edebiyata mal olmuş “gül-

bülbül” gibi yaygınlık kazanmış mazmunlardır.

Her ikisinde de Türkçenin XVI. yy. sonuna kadar devam eden “Eski Anadolu Türkçesi” devresinin dil hususiyetlerine de rastlarız. Bu döneme has olan ve okuyana Yunus Emre’yi hatırlatan şu ifadeler sıkça kullanılmıştır: “kendüzin, kanda, kangı, kanı, kaçan, deyüben, geçiser, tamu, uçmak, irgür-, taşra, idicek, olgıl, irmiş durur...”

Her ikisinde de genellikle “nasihat ve hitap” tarzında bir anlatım yolu tercih edilmiştir. Bu şekildeki anlatımlarında “ey, eyâ, ya” gibi ünlemler ile emir ve bildirme kipleri kullanılmıştır. Hitap ve öğütler bazen şairin kendisi için, bazen de belirli ya da belirsiz ikinci bir şahıs içindir.

16. Sanatlarını aynı geleneğin kelime kadrosuyla inşa eden Niyâzî-i Mısrî ve Azbî’nin dil ve üslup özelliklerinde çok büyük farklılıklar yoktur. Niyâzî-i Mısrî’nin şiirlerini tahmîs eden Azbî’nin farklı bir yol izlemesi, yani zemin şiirden farklı dil ve üslup sergilemesi; yapmaya çalıştığı şeyi anlamsız kılacağından her iki şairin dil ve üsluplarındaki benzerlik kaçınılmazdır. Tahmîste esas olan zemin şiirdir. Eklenen dizelerin zemin şiirin üslup özelliklerine uyması, zemin şiirle kaynaşması (sırtmaması) gerekmektedir. Azbî zemin şiirlerindeki ahengi az da olsa yakalayabilmiştir. Kelime seçiminde ise Niyâzî-i Mısrî’deki sadelikten kısmen uzaklaştığını söyleyebiliriz. Ayet ve hadislerin, Arapça ve Farsça kelimelerin, simgesel değeri olan harflerin kullanılma sıklığına baktığımızda Azbî’nin bu kelimeleri daha sık kullanıldığı görülmektedir.

Örnekler: *lülü’l ebşâr; fenâ ender fenâ; Lâ vü illâ; ‘ayn u mim; lām, mim, cim; Kühü esrâr; ma‘âzallâh; leysefi’d-diyâr-ı nefis; vallâh a‘lem bi’ş-şevâb; Seyyidü’l Kevneyn, şeb-i işneyn, kurretü’l ‘ayneyn, harfeyn, kuvvet-i dâreyn, mâtem-i şâdeyn; semmî helâhil ‘irfân*

17. Azbî, yaptığı tahmîslerde zemin şiirde kullanılan Kur’anî ifadelerin neredeyse üç katı Kur’anî ifadeye yer vermiştir. Bu durum, zemin şiirle ek dizelerin uyumunu olumsuz yönde etkilemiştir. Niyâzî-i Mısrî şiirleri; toplumun her kesiminin severek okuduğu, çoğu bestelenen metinlerdir. Azbî, şairlik yeteneği bakımından Niyâzî-i Mısrî’ye ula-

şamayacağıının farkında olsa gerek ki eklediği dizeleri ayetlerle, hadislerle destekleyerek şiirlerin öğreticilik özelliğine katkıda bulunmuştur. Bu metinlerin tasavvuf ehli tarafından tarikat eğitiminde kullanıldığını düşünürsek; Azbî'nin tahmîsindeki Kur'anî ifadelerin çokluğunu ve eklediği dizelerin ahenk bakımından zemin şiirle uyumsuzluğunu anlayışla karşılayabiliriz.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman es-Sülemî (1981) Tasavvufun Ana İlkeleri Sülemî'nin Risâleleri, çev.: Süleyman Ateş, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- AK, Coşkun (1982) Rûhî-Bağdâdî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı, Doçentlik tezi.
- AKSAN, Doğan (1999), Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Ankara: Engin Yayınları.
- ALTUNTAŞ, Hacı İsmail Hakkı, Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî, İstanbul.
- ARTUN, Erman (2002) Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- AŞKAR, Mustafa, (1998). Niyâzî-i Mısrî ve Tasavvuf Anlayışı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi (1996) Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali Âlisi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- AZBÎ, Mustafa, Dîvân- Azbî, Ankara: Milli Ktb. Yazma No: A 2872.
- AZBÎ, Mustafa, Dîvân-ı Tahmîs-i Mustafa Azbî, Ankara: Milli Ktb. Yazma No: A 2628.
- AZBÎ, Mustafa, Tahmîs-i Dervîş Azbî Dîvân-ı Mısrî Efendi, Library University of Toronto, PL-248-A98T3-1867.
- Bağdatlı İsmail Paşa (1955) Hadiyyât al-Ârifin, Esmâ al-Müellifin ve Âsârü 'l-Musannifin, İstanbul: Maarif Basımevi.
- Bağdatlı İsmail Paşa, Keşf ez Zünün Zeyli, M.E. B, 1947.
- BEKEN, Süheyl (2000), Fuzulî Dîvânı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- BEKÎ, Kâmil (1997) İbrâhim Râkım Efendi, Vâkıat-ı Niyâzî-i Mısrî (İnceleme-Metin), Bursa: Uludağ Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- BİLKAN, Ali Fuat (1997), Nâbî Dîvânı, İstanbul: MEB Yayınları.
- BULAÇ, Ali (1990) Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal ve Sözlük), İstanbul: Girişim Yayınları.
- CENGİZ, Halil Erdoğan (1986) Dîvân Şiirinde Musammatlar, Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı II (Sayı: 415-416-417) s. 291-429.
- CEYLAN, Ömür (2000) Tasavvufî Şiir Şerhleri, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- COŞKUN, Menderes (2007) Sözü'n Büyüsü edebî Sanatlar, Ankara: Dergâh Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1981) Dîvânlar Arasında, Ankara: Umran Yayınları.
- ÇAYLIOĞLU, Abdullah (1994) Niyâzî-i Mısrî Hazretleri'nin Gazellerine Yapılan Şerhler, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÇEÇEN, Halil, (2006). Niyâzî-i Mısrî'nin Hatıraları, İstanbul: Dergâh Yayınları.

- ÇİFT, Salih (2003) 1826 Sonrasında Bektâşilik ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Cilt: 12, Sayı:1, s. 249-268
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1993), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DİLÇİN, Cem (2000) Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara: TDK Yayınları.
- DOĞAN, Muhammet Nur (2005), Eski Şiirin Bahçesinde, İstanbul: Alternatif Yayınları.
- DOĞRAMACI, Baha, (1988). Niyâzî-i Mısırî, Hayatı ve Eserleri, Ankara.
- E.J.W Gibb (1943) Osmanlı Şiiri Tarihi, çev: Halide Edip. Cilt: I, Kitap: I, İstanbul.
- ELİAÇIK, Muhittin (2001), Ahmed Remzi Dede: Bergüzar, Ankara: Bilge Yayınları.
- ELİAÇIK, Muhittin (2007) Din Hizmetlerinde Şiir ve Manzum Metinlerin Yeri, DİB I. Din Hizmetleri Sempozyumu,03- 04 Kasım 2007, Ankara.
- ERDOĞAN, Kenan (1998), Niyâzî-i Mısırî Dîvânı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERDOĞAN, Kenan, (1988). Niyâzî-i Mısırî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERGUN, Saadettin Nüzhet (1930) Bektaşî Şairleri, İstanbul: Devlet Matbaası.
- ERGUN, Saadettin Nüzhet, (1944) Bektaşî Edebiyatı Antolojisi, İstanbul: Maarif Kitaphânesi.
- EROL Mehmet, (2002), “Azbi Baba Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)”, Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı (Basılmamış).
- EROL, Mehmet (2003) “Azbi Baba ve Dîvânı”, Türkbilig, Eski Türk Edebiyatı Özel Sayısı.
- EROL, Mehmet (2003) “Şahkulu Sultan Bektaşî Tekkesi Şeyhi Azbi Baba ve Tarikat Anlayışı”, G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi, Ekim.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1977) Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, (1972). “Niyâzî-i Mısırî”, Şarkiyat Mecmû’ası, c.VII, İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, (1992) Alevî-Bektaşî Nefesleri, İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- GÜNER, Hamza (1967) Kütahyalı Dîvân Şairleri, Halk Şairleri, Tekke Şairleri, Âşık ve Ozanlar, Kütahya: Kütahya İl Basımevi.
- GÜZEL, Abdurrahman, (2000) Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları.

- GÜZEL, Abdurrahman (1989), Tekke Şiiri, Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı III (Sayı: 445-450) s. 251-454
- İPEKTEN, Haluk (2004), Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İSEN, Mustafa, Macit Muhsin, (1992). Türk Edebiyatında Tevhidler, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KADIOĞLU, İdris (2008), Niyâzî-i Mısırî'nin Tevhîdindeki Tasavvufi Kelime Örüntüsünün Yorumu ve Şiirin Tahlili, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar-2008 c.7 S.24 (152-170).
- KAM, Ömer Ferit (2003), Vahdet-i Vücûd (Sadeleştiren: Ethem Cebecioğlu), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KARA, İhsan (2009) İbnü'l-Arabî'nin Tasavvuf İstılahlarına Etkisi ve Seyyid Mustafa Rasim Efendi'nin İstılâhât-ı İnsân-ı Kâmil'i Örneği Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2), yıl: 10, sayı: 23.
- KARA, Mustafa (1993) Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler I-II, Bursa: Uludağ Yayını.
- KARA, Mustafa, (1994). Niyâzî-i Mısırî, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KAVRUK, Hasan, (2003). "Hatıralar Işığında Niyâzî-i Mısırî", I. Uluslararası Niyâzî-i Mısırî Sempozyumu, Malatya, 16-17 Mayıs.
- KAVRUK, Hasan, (2004). Niyâzî-i Mısırî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya: Malatya Belediyesi Kültür Yayınları.
- KILIÇ, Mahmut Erol (2009) Sûfi ve Şiir -Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası- İstanbul: İnsan Yayınları.
- KOCA, Turgut (1990) Bektaşî-Alevî Şairleri ve Nefesleri, İstanbul: Maarif Matbaası Yayınları.
- KOCADAĞ, Burhan (1988) Şahkulu Sultan Dergâhı ve İstanbul Bektaşî Tekkeleri, İstanbul: Can Yayınları.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1968) Tekke Şiiri Antolojisi, Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- KÖPRÜLÜ, Fuat (1986) Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- KURNAZ, Cemal- Mustafa TATÇI (2001) Türk Edebiyatında Şathiye, Ankara: Akçağ Yayınları.
- MACİT, Muhsin (1996) Dîvân Şiirinde Ahenk Unsurları, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mehmet Tahir Efendi (2000) Osmanlı Müellifleri, İstanbul: Meral Yayınları,
- NOYAN, Bedri (1998) Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik, İstanbul: Ardıç Yayınları.
- ONAY, Ahmet Talat (1993), Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ONAY, Ahmet Talat (1996) Türk Şiirlerinin Vezni (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara: Akçağ Yayınları.

ÖZMEN, İsmail (1998) Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi I-V, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

PAKALIN, Mehmet Zeki (1993) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayını.

PALA, İskender (1989) Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları.

Sultan Veled (1976) *İbtidânâme*, terc. Abdulbaki Gölpınarlı, Ankara s. 66, 1055, 1057, 1065, 1067, 1068.

SUZAN, Yahya (2010) Arap Şiirinde bir Nazım Türü: Tahmîs, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 S: III Nisan.

ŞENTÜRK, Atilla, KARTAL, Ahmet (2007), Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara: Dergâh Yayınları.

TAM VE MÜKEMMEL NİYAZÎ-İ MISRÎ DİVANI (1976) İstanbul: Sağlam Kitabevi.

TATÇI, Mustafa (1997) Edebiyattan İçeri, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı Üzerine Yazılar, Ankara: Akçağ Yayınları.

TATÇI, Mustafa (2002) İbrahim Hâs, Menâkıb-Nâme-i Hasan Ünsî, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ULUCAN, Mehmet (2009) Niyâzî-i Mısrî'nin Şiirlerinde Varlık Anlayışı, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 1, s.31-41.

ULUDAĞ, Süleyman (1999) Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Marifet Yayını.

VASSAF, Hüseyin, Sefinetü'l-Evliyâ, V, İstanbul: Süleymaniye Ktb. Yazma: 2308.

YILMAZ, Mehmet (1992) Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler, İstanbul: Enderun Kitabevi.

<http://www.diyamet.gov.tr/kuran/default.asp>

<http://www.kuranmeali.org>

<http://www.kurantefsiri.org>

<http://www.tdk.org.tr>